

T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BULGARİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuray SALIYUMER YUSUF

Danışman: Prof. Dr. Göksel İŞYAR

BURSA – 2012

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda
numaralı'nın
hazırladığı
“.....
...” konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... (başarılı/başarısız) olduğuna
(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 2012

ÖZET

Bulgaristan'ın tarihine bakıldığında Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığına kavuştuktan sonraki dönemlerde revizyonist bir dış politika izleyerek savaflara katıldığı ancak büyük kayıplar verdiği görülür. Soğuk Savaş döneminde de Sovyetler Birliği'nin bir uydu haline gelen Bulgaristan, 1990'lerde başlayan uluslararası sistemdeki değişimlere paralel olarak kendi içerisinde de değişimlere gitmiştir. Bundan sonra Sosyalist bir devletten Demokratik bir devlet olma çabasına girmiştir.

Bulgaristan'ın bu yönde attığı en önemli adımlardan biri Avrupa Birliği'ne üye bir ülke olma amacı olmuştur. Avrupa Birliği'nin de bölgeye ilgisinin artması sonucunda ikili ilişkilerin başlatılmasına imkan sağlanmıştır. Nitekim 1993'teki Avrupa Konseyi'nin bölge ülkelerine yönelik almış olduğu karar bunu doğrular niteliktedir. Bundan sonraki süreçte yaşanan gelişmelerle Avrupa Birliği'nin Doğu'ya genişlemesi aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgaristan ve Avrupa Birliği arasındaki ilk ilişkiler 1988 yılında COMECON çerçevesinde gerçekleşip, daha sonra Avrupa Birliği ile ilişkiler sırayla Ticaret ve İşbirliği Antlaşması, Ortaklık Antlaşması, Katılım Ortaklığı Antlaşması ve Avrupa Birliği ile Katılım Antlaşması'nın imzalanmasıyla sağlanmıştır.

Bulgaristan Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusunu 1995 Aralık ayında gerçekleştirmiştir. Bulgaristan ve Avrupa Birliği arasındaki müzakere sürecinde reformların gerçekleştirilmesinde bir dizi zorluklarla karşılaşmasına rağmen birçok reformu uygulamada başarı göstermiştir. Buna yönelik Avrupa Birliği 1998 – 2004 yıllarında komisyon tarafından ilerleme raporları, 2005'ten itibaren ise izleme raporları yayımlanmıştır.

Bulgaristan, 1 Ocak 2007'den itibaren Avrupa Birliği üyesi bir ülke olmuştur. Bundan sonraki dönemlerde de reformların gerçekleştirilmesi için çabalarına devam etmesi gerektiği Avrupa Birliği tarafından belirtilmektedir. Bununla birlikte, Bulgaristan'ın 2012 yılı içerisinde Schengen ülkesi olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bulgaristan, Müzakere, Entegrasyon, Süreç, Üyelik.

ABSTRACT

When we look at the history of Bulgaria, it is seen that Bulgaria followed a revisionist foreign policy after she got her independence from Ottoman Empire. Therefore, she took part in lots of wars and ended with huge loss. Bulgaria, which became a satellite of Soviet Union during cold war, went into changes in her internal affairs accordance with the international changes around the world. After that, she tried to convert to a democratic country from socialist regime.

One of the most important steps taken in this direction was the purpose of becoming a member of European Union. As a result of increased interest of the European Union, initiation of bilateral relations in the region was made possible. Actually, in 1993, the decision taken by European Council, which was for countries in the region, confirmed this idea. The gradual enlargement of the European Union to the East was realized with developments in the next process.

The first relations between EU and Bulgaria took place within the framework of COMECON in 1988. Then, European Union Trade and Cooperation Agreement, the Partnership Agreement, the Accession Partnership followed the first relations.

Bulgaria actualized her full membership application in 1995 December. In the negotiation process between Bulgaria and EU, although Bulgaria faced with a number of difficulties about reforms, she succeeded to apply most of the reforms. For this, from 1998 to 2004 progress reports, and in 2005, the monitoring reports were published by the commission.

Bulgaria has been a member country of EU since 1 January 2007. That the efforts for realization the other reforms must be continued was emphasized by the EU. However, Bulgaria is supposed to be a Schengen country in 2012.

Keywords: *European Union, Bulgaria, Negotiation, Integration, Process, Membership.*

ÖNSÖZ

Bulgaristan'ın son 20 yıl içerisinde demokratik bir ülke olma yolunda ilerlemesinde AB'nin etkisi yadsınamaz. Balkanlardaki istikrarın korunması da ancak bölge ülkelerinde demokratik yapıların oluşmasıyla mümkün olacaktır.

Bulgaristan'ın AB üyeliği sürecinin zorlu geçmesi sosyalist bir devletin demokratikleşmesinin bir göstergesi olmuştur. Üyelik, AB'nin 1993'te Kopenhag Kriterleri'nde belirttiği gibi istikrarlı demokratik kurumların oluşturulması ve işlevlendirilmesiyle mümkün olabilmektedir.

Bu çalışma Bulgaristan ve AB arasındaki ilişkilere değinirken aynı zamanda bu sürecin nasıl ilerlediği konusunun aydınlatılmasını amaçlamış ve bunun, her ne kadar AB'nin her aday ülkeye ayrı kriterler oluşturmuş olsa da, örneğin Türkiye ile ilişkilerine bakılıp anlaşılmasına yararlı olacağı düşüncesi ile yapılmıştır.

Bu sürecin gelişiminde Bulgaristan'da değişimleri yakından görmüş ve yaşamış biri olarak, bu konunun incelenmesinde bazı ayrıntılara girme fırsatına da nail oldum.

Tez konusunu belirlememde ve çalışmalarım sırasında bana yol gösteren değerli hocam sayın Prof. Dr. Göksel İşyar'a ve tez çalışmam süresince bana desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Nuray S. YUSUF

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAĞIMSIZLIKTAN SOĞUK SAVAŞ'A KADAR BULGARİSTAN'IN İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA	3
1.1 BULGARİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇ.....	3
1.2. 1912 – 1913 BALKAN SAVAŞLARI: BÜYÜK BULGARİSTAN'A ULAŞMAK İÇİN BİR FIRSAT	8
1.3. I. DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASI	10
1.4. II. DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASI.....	13
1.5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASI.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULGARİSTAN'IN “DÖNÜŞÜM” SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ.....	20
2.1. SOSYALİST SİSTEMDEN DEMOKRATİK SİSTEME GEÇİŞ	20
2.1.1. Sosyalist Sisteminin Çöküşünün Nedenleri	20
2.1.2. Bulgaristan'da Demokratik Yapıların Oluşturulmasına Yönelik İlk Adımları ..	24
2.1.3. İçte Yaşanan Siyasi İstikrarsızlık Ve Reformların Gecikmesi (1990-1997)	26
2.1.4 Bulgaristan'ın NATO ve AB'ye Doğru Üyelik Yolu	30
2.2. AB'NİN DOĞUYA GENİŞLEMESİ	31
2.2.1. Katılım Kriterleri	33
2.2.2. Gündem 2000	33
2.2.3. Genişleme Sürecinin Araçları	34
2.2.4. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa'ya Genişleme Hazırlıkları.....	36
2.2.5. Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecindeki Amaçları.....	40

2.3. BULGARİSTAN VE AVRUPA BİRLİĞİ: BAŞVURUDAN MÜZAKERE SÜRECİNE	44
2.3.1. Bulgaristan ve AB Ortaklık Antlaşması	45
2.3.2. AB'ne Katılım İçin Ortaklık	47
2.4. MÜZAKERE SÜRECİNE DOĞRU SİYASİ PARTİLERİN YAKLAŞIMLARI	49
2.4.1. Bulgar Sosyalist Partisi'nin (BSP) AB Üyeliğine Yaklaşımı	51
2.4.2. Demokratik Güçler Birliği'nin (DGB)AB Üyeliğine Yaklaşımı	52
2.4.3. Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin (HÖH)AB Üyeliğine Yaklaşımı.....	54
2.4.4. Bulgaristan İçin Birlik Koalisyonu'nun (NDSV)AB Üyeliğine Yaklaşımı.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MÜZAKERE SÜRECİNDEN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNE BULGARİSTAN57

3.1 SERBEST DOLAŞIMLAR	57
3.1.1. Malların Serbest Dolaşımı	57
3.1.2. Kişilerin Serbest Dolaşımı.....	61
3.1.2.1. Mesleki Niteliklerin Ve Akademik Eğitimin Karşılıklı Tanınması.....	62
3.1.2.2. Vatandaşlık Hakları	60
3.1.2.3. İşçilerin Serbest Dolaşımı	61
3.1.3. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	72
3.1.4. Sermayenin Serbest Dolaşımı	76
3.2. ŞİRKETLER HUKUKU.....	77
3.3. REKABET POLİTİKASI	79
3.4. TARIM BAŞLIĞI.....	84
3.5. BALIKÇILIK BAŞLIĞI.....	85
3.6. TAŞIMACILIK POLİTİKASI BAŞLIĞI.....	87
3.7. VERGİLENDİRME POLİTİKASI	89
3.8. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK	71
3.9. İSTATİSTİK BAŞLIĞI	92
3.10. İSTİHDAM VE SOSYAL POLİTİKA BAŞLIĞI	94
3.11. ENERJİ BAŞLIĞI	97
3.12. SANAYİLEŞME POLİTİKASI BAŞLIĞI	102

3.13. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER BAŞLIĞI	104
3.14. BİLİM VE ARAŞTIRMA	106
3.15. EĞİTİM VE MESLEKLER	107
3.16. TELEKOMÜNİKASYON VE ENFORMASYON TEKNOLOJİLERİ BAŞLIĞI	109
3.17. KÜLTÜR VE ODYOVİZÜEL POLİTİKASI BAŞLIĞI.....	111
3.18. BÖLGESEL POLİTİKA VE YAPISAL ARAÇLARININ KOORDİNASYONU BAŞLIĞI.....	113
3.19. ÇEVRE BAŞLIĞI	115
3.20. TÜKETİCİ VE SAĞLIĞIN KORUNMASI BAŞLIĞI.....	118
3.21. İÇİŞLERİ VE ADALET ALANLARINDA İŞBİRLİĞİ BAŞLIĞI.....	120
3.22. GÜMRÜK BİRLİĞİ BAŞLIĞI	123
3.23. DIŞ İLİŞKİLER BAŞLIĞI.....	125
3.24. ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI BAŞLIĞI	127
3.25. MALİ KONTROL BAŞLIĞI.....	128
3.26. MALİ KONULAR VE DİĞER BÜTÇE KONULARI BAŞLIĞI.....	129
3.27. KURUMLAR BAŞLIĞI.....	130
3.28. DİĞER KONULAR	133
3.4. BULGARİSTAN'IN AB ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK AZINLIGA ETKİSİ	136
3.4.1. Anadilde Türkçe Eğitim.....	140
3.4.2. Din ve İbadet Özgürlükleri.....	141
3.4.3. Ekonomik Sorunlar.....	143
3.4.4. Türkçe Yayın Sorunu	144
3.4.5. Diğer Sorunlar	144
3.5. BULGARİSTAN'IN AB'YE ÜYELİĞİ	145
3.5.1. Bulgaristan ve AB Arasında Katılım Antlaşması.....	152
3.5.2. Bulgaristan'ın AB Üyeliği ve Türkiye İle İlişkileri.....	152
SONUÇ	157
EKLER	161
KAYNAKÇA.....	177
ÖZGEÇMİŞ	194

KISALTMALAR

AAET	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ABKA	:Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması
<i>Acquis Communautaire</i>	:Topluluk Müktesebatı
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	:Avrupa Komisyonu
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	:Avrupa Parlamentosu
ASSK	:Avrupa Sağlık Sigorta Kağıdı
AQG/WPNS	:Atom Enerjisi Meseleleri Grubu
AT	:Avrupa Topluluğu
BAB	:Batı Avrupa Birliği
BIP	:Bulgaristan İşçi Partisi
BKP	:Bulgaristan Komünist Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
BSP	:Bulgar Sosyalist Partisi
BTC	:Bulgar Telekom
CAP	:Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası
CFSP	:Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
CITES	:Nesli Tehlikede Olan Flora ve Faunanın Uluslararası Ticareti Hakkında Sözleşme
COMECON	:Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DGB	:Demokratik Güçler Birliği
DSB	:Güçlü Bulgaristan İçin Demokrat Partisi
DİFKA	:Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı
EAEC	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EC	:Avrupa Topluluğu
ECB	:Avrupa Merkez Bankası
ECCP	:Avrupa İklim Değişikliği Programı

EIB	:Avrupa Yatırım Bankası
EEC	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
EURATOM	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EUROSTAT	:Avrupa İstatistik Kurumu
EMU	:Ekonomik ve Parasal Birlik
GAİP	:Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasılası
GSYH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasılası
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KDV	:Katma Değer Vergisi
HÖH	:Hak ve Özgürlük Hareketi
IMF	:Uluslararası Para Fonu
IRRT	:Uluslararası Düzenleme ve Teftiş Kurumu
ISPA	:Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Enstrümanı
LIFE	:Çevre İçin Mali Araç
MDA	:Merkezi ve doğu Avrupa ülkeleri
NDSV	:Bulgaristan İçin Birlik Koalisyonu
NUTS	:AB ülkelerinin kullandığı istatistik bölge sınıflandırması
PHARE	:Ekonomik Yapılanmaya Yönelik Polonya ve Macaristan Yardımları
SAPARD	:Tarımsal ve Bölgesel Kalkınmaya İlişkin Özel Katılım Programı
SEM	:Elektronik Medyalar Konseyi
SAPS	:Küçükbaş Hayvan Başına Verilecek Yıllık Primler Şeması
SMEs	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
SPS	:Sağlık ve Tohum Sağlığı Standartları
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAIEX	:Teknik Destek ve Bilgi Değişim Kurumu
YEM	:Yeni Ekonomik Mekanizma

GİRİŞ

Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üyelik süreci uluslararası sistemde değişimlerin başlamasıyla birlikte başlamıştır. "Süreç" bir kavram olarak belli bir zaman içerisinde ilerleyen ve değişen olay ve hareketler dizisini ifade etmektedir. Bulgaristan'ın da üyelik süreci ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda Avrupa Birliği'ne entegrasyonunu sağlayacak kriterlerin belli bir zaman içerisinde yerine getirmesini kapsamaktadır.

Avrupa Birliği açısından ise, Bulgaristan'ın önemi bulunduğu coğrafya itibariyle bölgenin çatışmacı görüntüsünden uzaklaşmasına istikrarın sağlanması ve korunmasına, böylelikle de Avrupa'nın refahına, pazar genişlemesine ve aynı zamanda da bütünleşmenin gerçekleştirilmesine sağlayacağı beklenen büyük fayda nispetinde ölçülebilir.

Bu çalışmanın amacı üyelik sürecinin her aday ülkede farklılık göstermekle birlikte, bu sürecin ortak noktalarının da bulunduğunu göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin de 1999'dan itibaren aday ülke statüsünde olması ve 2005'ten itibaren de müzakerelerin başlatılmasının ardından izleyeceği yol hususunda örnek olma düşüncesi olmuştur.

Bulgaristan Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar sosyalist bir yapıya sahipken, demokratik reformların uygulanmasında zorluklar yaşamıştır. Avrupa Birliği'nin Kopenhag Kriterleri'nde yer alan istikrarlı demokratik kurumların ve serbest piyasa ekonomisinin oluşturulması, adli sistemde reformların gerçekleştirilmesi, insan hak ve özgürlüklerine saygı gibi temel unsurlar, Bulgaristan'ın reformasyonuna katkı sağlamıştır. Üyelik sürecinde bu reformların tam anlamıyla yerine getirilip getirilemediği hususu bu çalışmanın ana konusu olarak işlenecektir.

Bu çalışma, Bulgaristan'ın tarihini, sosyalist sistemden demokratikleşmeye doğru geçirdiği dönüşümü ve son olarak da Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini ele alan üç bölümden oluşacaktır.

Birinci bölümde, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin idaresinden çıktıktan sonra Soğuk Savaş'ın sonuna kadarki dönemlerine kısaca yer verilmiştir. Nitekim Bulgaristan'ın bu dönemler içerisinde bir çok savaşta yer aldığı görülürken, başlıca amacının sınırlarını genişletmek olmasıyla revizyonist bir dış politika izlediği anlaşılabilir. II. Dünya Savaşına kadar süren bu politika, bundan sonraki dönemde sona ermiş; ardından Sovyet Rusya ile

hareket etmesiyle birlikte Bulgaristan ite ve dışta siyasi yapıda köklü bir değişime sahne olmuştur. Ancak 1980'lere gelindiğinde uluslararası konjonktürdeki değişimler Bulgaristan'ı da etkilemiş aynı zamanda Türk azınlığa uygulamış olduğu politikalar ve ekonomide yaşanan büyük sıkıntılar ülkenin demokratikleşme yönünde adımlar atmasına sebep teşkil etmiştir.

İkinci bölümde, Bulgaristan'da Soğuk Savaş sonrası değişimlere yer verilirken, ülkenin iç ve dış politikasının da değiştiği bir 'dönüşüm' süreci işlenecektir. Aynı zamanda burada Avrupa Birliği'nin Doğuya genişlemesinin araçları ve amaçlarına da yer verilirken, Bulgaristan'la ilişkilerinin başlangıcı da bu doğrultuda incelenecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise, müzakere sürecinin işleyişi ve Bulgaristan'ın Avrupa Birliği yeliği konuları yer alacaktır. Bu bölümde Bulgaristan ve Avrupa Birliği arasındaki müzakere başlıklarına değinilirken, yeliğin Bulgaristan Türklerine etkileri, üyelikten sonra devam eden sorunlara ve Türkiye ile ilişkilerine yer verilecektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında Uludağ niversitesi'nde ve Bulgaristan'ın Filibe ve Kırcaali'de bulunan kütüphanelerdeki kaynaklardan, aynı zamanda internet üzerindeki kaynaklardan faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAĞIMSIZLIKTAN SOĞUK SAVAŞ'A KADAR BULGARİSTAN'IN İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA

1.1. BULGARİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇ

Bulgaristan yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmıştır. Osmanlılar, 1393 yılında I. Beyazid döneminde Bulgaristan'ın başkenti Tırnova'yı fethetmiş, bundan bir yıl sonra Niğbolu Savaşı'nın kazanılmasıyla başkenti Vidin olan Şişman'ın kardeşi Straşimir'in yönetiminde bulunan bölge de Osmanlı sınırlarına dahil edilmiştir.¹

Bulgaristan'da bağımsızlık fikrinin oluşumunda kültürel uyanışın etkisi büyük önem taşımaktadır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu küçüldükçe Avrupa'nın geri kalanıyla ticarete açık hale gelmiş böylelikle de Bulgar tüccarlar belli bir birikim oluşturmuşlar ve bu birikimlerle de önemli ölçüde eğitime katkı sağlamışlardır. Böylelikle, Avrupa'ya ve Rusya'ya öğrenci göndermiş, Bulgar ulusal uyanışının temellerini oluşturacak bir aydın sınıfının oluşumuna da zemin oluşturmuşlardır.²

XIX. y.y.'da Osmanlı Devleti bir parçalanma sürecine girmiştir.³ Bunun bir sonucu olarak da 1875 yılında Bosna'da Osmanlı yönetiminin vergilendirme sisteminde yapmış olduğu değişiklikler yüzünden bir ayaklanma çıkmıştır. Bir sonraki yıl daha geniş bir bölgeye yayılan ayaklanmalar Sırbistan ve Osmanlı Devleti arasında bir savaşa sebep

¹ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Türkiye Tarihi II: Osmanlı Dönemi (1300-1566)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 47-48.

² R.J.Crampton, **A Concise History of Bulgaria**, çev.Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007, s. 49

³ Bu sürecin nedenleri olarak teknolojisini geliştirememesi; Fransız devriminden sonra ulusçuluk hareketlerinin başlaması ve bunun sonucu olarak azınlıkların bağımsızlıklarını almaları(ki burada şunu belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti'nin azınlıklara yönelik kültürel ve dinsel bakımdan hoşgörülü yönetimi, Doğu Avrupa'daki ulusçuluk akımına uygun zemin oluşturmuştur); merkezi otoritenin zayıflaması ve bunun bir sonucu olarak da vergi sisteminin bozulması; ekonomik ve mali durumun kötüleşmesi; dinin devlet işlerinden ayrı tutulmaması ve bu nedenle reform ve yenilik hareketlerinin başlatılmaması ve son olarak da dış güçlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik izledikleri politikalar sayılabilir. Bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih / İlk Çağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi Yayınları, 1989, s. 290.

olmuştur. Bunu fırsat bilen Bulgar devrimcileri Nisan Ayaklanması adında bir ayaklanma başlatmışlardır. Bu ayaklanma her ne kadar başarısız gibi görünmüşse de, önceleri siyasi anlamda düşük olan ulusal bilinç, ayaklanma sonunda, büyük ölçüde artmıştır. Öte yandan, Bulgar sorunu Avrupa basınının yardımıyla Avrupa'nın bir sorunu haline gelmiştir.⁴ Aralık 1876'da Avrupa devletlerin İstanbul'daki elçileri durumu tartışmak üzere toplanmıştır. Konferansta, Osmanlı Devleti'nde uygulanacak olan reform programı kararlaştırılmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen 1876 Anayasası, bu zorunlu reformları zaten öngörmekteydi. Dolayısıyla, konferansın almış olduğu kararlar böylelikle kabul görmemiştir.⁵

Bu Konferanstaki beklentilerinin karşılanmaması yüzünden Rusya, Balkanlar'daki etki alanı oluşturma fırsatını kaçırmamak için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaşı kolay düşünen Rusya, çetin bir dirençle karşılaşmış, ancak Bulgar milislerinin yardımıyla Edirne'ye kadar ilerleyebilmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti, Rusya ile 3 Mart 1878 yılında Ayastefanos (Yeşilköy)⁶ Barış Antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşma, fiilen tarihteki üçüncü Bulgar devletini kurmaktaydı. Böylelikle özerk ve sınırları çok geniş olan bu devlet, kuzeyde Tuna Nehri'ne, Doğuda Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'ne ve batıda Arnavutluk'a kadar uzanmaktadır.

Bu antlaşma, Soğuk Savaş'a dönemine kadarki dönemde Bulgaristan dış politikasını etkileyen en önemli belge olarak gösterilebilir. Nitekim "Ayastefanos Bulgaristanı" ideali, bu dönem içerisindeki Bulgar hükümetlerinin en önemli amaçlarından biri sayılacak ve bunların revizyonist dış politikalar izlemelerine sebep olacaktır.⁷

Nitekim bu barış antlaşmasına tepkiler gecikmemiş ve ilk tepkileri İngiltere ile Avusturya-Macaristan göstermiştir. Zira, Rusya Bulgaristan üzerinden Balkanlar'da etkisini artırabilir, Türk boğazlarının denetiminde söz sahibi olup, Ege Denizi yoluyla da güneye doğru inebilirdi. Dolayısıyla, Ayastefanos Antlaşması'nın revizyonu istenmiş ve İngiltere ile Avusturya-Macaristan'ın talepleri ve çıkarları doğrultusunda, şartların yumuşatılması kararlaştırılmıştır.

⁴ Crampton, a.g.e., s. 68-69.

⁵ V.Potyemkin, S.Bakruşin, A.Efimov, **Uluslararası İlişkiler Tarihi/ Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi**, çev. Atilla Tokatlı, May Yayınları, s. 121.

⁶ Bazı kaynaklarda antlaşmanın imza tarihinin 19 Şubat 1878 olarak verilmiştir. Bkz. Georgi Bakalov-Petr Angelov, **İstoriya na Bılgariya**, Bulvest 2000, Sofya, 1993, s. 299.

⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih / İlk Çağlardan 1918'e**, s. 314.

Böylelikle, Osmanlı Devleti için çok ağır hükümler taşıyan Ayastefanos Antlaşması'nın yerine geçecek olan Berlin Antlaşması imzalanmıştır. 13 Temmuz 1878 yılında imzalanan bu antlaşma, Ayastefanos Antlaşmasıyla kurulan Bulgaristan'ı üçe bölmektedir. Buna göre kurulan Bulgar Prenslığı'nin sınırları Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasında kalacak şekilde daraltılmış ve Osmanlı'nın vassalı bir devlet haline getirilmiştir. Başkenti Sofya olarak belirlenen Prenslığın Meclisi halk tarafından seçilecek, başında ise Osmanlı'nın ve büyük güçlerin onaylayacağı ve aynı zamanda Avrupa kökenli hanedanlardan birine mensup olmayan bir Hıristiyan Prens bulunacaktı.⁸ Diğer yandan Balkan Dağları ve Rodoplar arasında kalan bölge de Doğu Rumeli adıyla Osmanlı'ya bağlı, ancak Büyük Güçlerin onaylayacağı, Babıali'nin atayacağı bir Hıristiyan vali tarafından yönetilecektir. Makedonya'da reform yapılmak üzere Osmanlı Devletine geri verilmiştir.

Bulgar dış politikasının temelleri bağımsız bir devlete özgü olabilecek kurumların tesisiyle böylelikle atılmıştır. Meclisin 1879'da Tırnovu Anayasasını oluşturması da bağımsız Bulgar Devleti'nin ilk adımlarını oluşturmuştur. Bulgar devlet kurumlarının oluşumunda ve devlet idaresinde çalışanlarının seçiminde Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Rus ordusuyla gelen uzmanlar büyük rol oynamıştır. Seçilen bu kişiler ekseriyetle Rusya'da ve Batı'da eğitim görmüş, Bulgaristan'ın kurtuluş mücadelesinde bulunmuş ve kilisenin bağımsızlık hareketlerine katılmış kişilerdir. Bunlar arasından Bulgaristan'ın ilk Dış İşleri Bakanı Marko Balabanov örnek verilebilir. Balabanov Bulgaristan'ın ilk Dış Politika Dairesini kurmuştur.⁹

Öte yandan, Berlin Kongresi'nin kararları Rusya'nın Balkan politikasını baltalamıştır. Böyle bir durumda Balkanlar'da onun tek alternatifi belli bir süre bölgede statükoyu korumak olmuştur. Bulgar diplomasininin bu koşullarda ana rotası Rusya'yla işbirliği olmuş, Bulgar topraklarının birleşmesi belirsiz bir zamana ertelenmiştir.

Yeni ve genç Bulgar diplomasininin ilk hedefi, özerk devleti, uluslararası arenada tanınan bir aktör haline getirmek idi. Berlin Antlaşmasına göre, Bulgaristan kendi temsilcilerini Babıali'nin izni olmadan başka ülkelere gönderemeyecekti. Bu durumda Bulgar temsilciler görüşmelerini devlet başkanları düzeyinde değil de hükümet düzeyinde

⁸ Crampton, a.g.e., s. 71.

⁹ Nedelço Kemanov - Mariya Vasileva - Georgi Petrov, **İstoriya Na Bılgarskata Diplomatsiya**, Slavena, Varna, 1999, s. 69.

yapabilirlerdi. Diğer yandan büyük güçler Bulgar başkentine diplomatlarını büyükelçilik makamına atama haklarına sahiptiler. Sonuç olarak Bulgar dış politikası Osmanlı'nın yasalarına göre işletilmiştir.

Prensliğin daha ilk yıllarında Bulgar dış politikasında iki akım belirmiştir: muhafazakârlar ve liberaller. Amaçları ve davaları itibarıyla en önemli farklılıkları, daha ziyade hangi büyük gücün teminatı altında olmaları gerektiği konusunda düğümlenmiştir. Anlaşıyor ki, bu dönemde Bulgar Devleti büyük güçlerin yardımı olmadan kendi ulusal sorunlarını çözecek durumda değildi. Berlin Kongresi'ndeki başarısızlığa rağmen Rusya'ya duyulan umutlar, sadece bazı Bulgar politikacılarının davranışlarında hüküm sürmemiş, aynı zamanda Bulgar halkının hissiyatında da var olmuştur. Bu çizgi/akım ağırlıklı olarak Liberal Parti'de ifadesini bulmuştur. Diğer çizgi ise muhafazakarların ve Prens'in içinde yer aldığı daha küçük bir kesimi kapsamakta, fakat daha çok politik realizm şekline bürünmekteydi. Bu iki grubun çekişmeleri sonucunda ise, dış politika sorunları daha da içinden çıkılmaz hale gelmiştir.¹⁰

Prens'in ülkenin başına geçmesinden sonra, liberaller ve muhafazakârlar arasında anayasal çekişmeler baş göstermiştir. Anayasanın düzenlenmesinde yaşanan çekişmeler önemli ölçüde prensin yetkileri üzerinde düğümlenmiştir. Prens yetkileri bakımından, kısmen güçlendiyse de, bu kısa bir dönem sürmüştür. Anayasal çekişmelerin durulmasından sonra dönemin ılımlı liberal tendensli Petko Karavavelov hükümeti yeniden ulusal birlik sorununa yönelmiştir. Ancak, Makedonya'da ayaklanma başlatmak amacıyla girişilen faaliyetleri endişe verici görmüş, Rusya'nın tepkisini çekmemek için eylemcileri dağıtmıştır. Bunun üzerine eylemcilerin dikkati Doğu Rumeli'ye çevrilmiş ve orada yerel milisler tarafından 1885 yılında bir darbe gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda Prenslik ile arasında birleşme sağlanmıştır. Önceleri birleşmeyi tereddütle karşılamış olsalar da, hem hükümet hem de Prens birleşmeyi onaylamışlardır. Rusya ise birleşmeyi "riyakarlık" olarak görmüştür. Nitekim Prens'in Bulgar ordusu üzerinde Ruslarla mücadele etmiş olması, demiryollarının ve bankalar sorunlarının çözümündeki tutumları, Avrupalılara Bulgaristan'ın Rusya'dan bağımsız bir devlet olma çabalarını açıkça göstermiştir.¹¹ Bu durum, Rusya'da Bulgaristan üzerindeki nüfuzunun azalması endişesini doğurmuştur. Büyük güçler birleşmeyi kendi çıkarları doğrultusunda ele almışlar; bu çerçevede İngiltere

¹⁰ Kemanov, a.g.e., s. 71.

¹¹ Crampton, a.g.e., s. 84.

Rusya'nın bölge üzerindeki etkisini azaltacağından hareket ederek, dengeleri kendi lehine değiştirebileceğinden dolayı birleşmeye üstü kapalı olarak destek vermiştir.¹² Osmanlı Devleti ise bu olayı siyasi yollarla çözmeye çalışmış, ancak bu yönde bir başarı elde edememiş ve nihayetinde Doğu Rumeli'yi tamamıyla kaybetmiştir. Bu bağlamda Bulgaristan bağımsızlık yolunda birleşmenin de verdiği cesaretle ilerlemeye başlamıştır.

Bağımsız bir devlete özgü kurumlar 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra özerk statüye kavuşan Bulgaristan'da yavaş yavaş tesis edilirken; nihai bağımsızlığını ilan etmek hedefi de göz ardı edilmemekteydi. Bu dönemde gerek dış politik anlamda gerekse iç siyasi dengelerin belirlenmesi ve yerine oturtulması bağlamında yeni Bulgar Devleti'nin hayli tecrübe elde ettiği söylenebilir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşanan yenileşme hareketleri ve Genç Türklerin yönetimde daha fazla söz sahibi olma istemleri, ülkede birtakım karışıklıkları da beraberinde getirmiştir. Bu sırada II. Meşrutiyetin de ilan edilmesi var olan karışıklıkları daha da artırmıştır. Bu noktada, mevcut karışıklıktan Bulgar Prensiği de yararlanmak istemiştir. Bu karmaşık durumda iki tesadüfî olay bağımsızlığın ilan edilmesine hız vermiştir. İlk olarak 30 Ağustos 1908 yılında II. Abdülhamit'in doğum günü şerefine verilen davete, yabancı devletlerin temsilcileri çağırılmış, ancak Bulgaristan'ın İstanbul'daki temsilcisi İvan Geşov, Prensiğin Osmanlı Devleti'nin özerk bir vilayeti olduğu gerekçesiyle davet edilmemiştir. Buna karşılık Bulgaristan, İstanbul'daki temsilcisini geri çağırmıştır. İkinci önemli olay ise dönemin Malinov hükümeti Doğu Rumeli'deki Osmanlı Devleti'nin de pay sahibi olduğu demiryollarının millileştirdiğini açıklamıştır. Bu durumda olası bir askeri müdahaleye karşılık savaş hazırlıklarına da başlanmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin daha önce de belirtildiği gibi, kendi içinde yaşadığı siyasi karışıklıklar bu duruma müdahalesini geciktirmiştir. Bu yaşanan gelişmeleri fırsat bilen Prens Ferdinand 22 Eylül 1908'de Tırnova'da Bulgaristan'ın bağımsızlığını resmen ilan etmiştir. Daha o gün içerisinde bu durumu sultana bildirmiş, bir nota ile de büyük güçlerin Bulgaristan'ı tanımasını talep etmişlerdir. Bir dizi görüşmelerden sonra, 5 Nisan 1909'da Osmanlı Devleti Bulgaristan'ı bağımsız bir devlet olarak tanımak durumunda kalmıştır.¹³

¹² Kemanov, a.g.e., s. 81.

¹³ Kemanov, a.g.e., ss. 176-184.

1.2. 1912 – 1913 BALKAN SAVAŞLARI: BÜYÜK BULGARİSTAN'A ULAŞMAK İÇİN BİR FIRSAT

Bulgaristan bağımsızlığının ilanı ve Osmanlı tarafından tanınmasıyla birlikte bölgede etkin rol oynamaya başlamıştır. Bunun somut örneği olarak da Balkan Savaşları'nda bölge ülkeleriyle Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan Balkan Birliği'nin oluşmasında önemli bir rol oynaması gösterilebilir.

Osmanlı Devleti, Avusturya Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhakı sonucunda yeni bir bölünme sürecine girmiş, böylelikle İtalya'nın Trablusgarp çıkarmasıyla ve bundan faydalanmak isteyen Balkan devletlerinin oluşturduğu bir birlik karşısında savaşmak durumunda kalmıştır.¹⁴ Bulgaristan bunu “Ayastefanos Bulgaristan'ı” oluşturmak için bir fırsat bilmiş ve bunun için hazırlıklara zaman kaybetmeden başlamıştır.

İlk önce Şubat 1912'de Sırbistan ile Dostluk ve İttifak Antlaşması¹⁵ imzalamış ve buna göre Osmanlı Devleti'ne karşı savaşı kazandıkları takdirde toprakların paylaşımı konusuna yer verilmiştir. Bu antlaşmaya ek olarak da askeri konvansiyon ve ordularının konuşlandırılması konusunda gizli antlaşmalar yapılmıştır. Burada en önemli tartışma konusu Makedonya'nın paylaşımı olmuş ve sorunun çözümünde gerekirse Rusya'nın arabuluculuğuna gidilmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan Rusya bu ittifakın oluşumunda önemli rol oynamış, Osmanlı'nın toprak kaybından ziyade Avusturya-Macaristan'ın bölgede güç kazanmasından kaygı duymuş ve güç dengesini sağlamak amacıyla da bu birliğe destek vermiştir. Sırbistan'ın bu birliğe katılmasının nedeni de aynıdır.¹⁶

Ardından, Mayıs 1912'de Yunanistan'la Savunma Antlaşması imzalanmış, Sırbistan ile yapılmış olan antlaşmadan farklı olarak toprak paylaşımına yer verilmemiştir. Buna gerekçe olarak da Makedonya'daki olayların hız kazanması ve kötüleşmesi gösterilmiştir. Karadağ'ın ise şifahi ittifaka katılması ile Balkan Birliği'nin oluşumu tamamlanmıştır. Birliğin oluşması ile birlikte Avrupa devletlerinin bölgeye müdahalesi kısmen engellenmiştir.

¹⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih / İlk Çağlardan 1918'e**, ss. 320-323.

¹⁵ Bu antlaşmaların imzalanmasında antlaşmanın yerine getirilmesinde güvence veren en önemli şartı “pactaservantant” göz ardı edilmiştir ve daha sonra bu iki ülke arasındaki olayların oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bkz. Kremen Marinov, “Balkanskiyat Sıyuz-Mejdunarodnapravna Harakteristika”, ed. Çavdar Minçev, Uluslararası İlişkiler Dergisi, S. 5, Sofya, 2005, s. 23.

¹⁶ Kemanov, a.g.e., s. 190.

Balkan Savaşı 8 Ekim 1912’de önce Karadağ’ın, bundan on gün sonra da diğer müttefiklerin Osmanlı’ya savaş ilan etmesiyle başlamıştır.¹⁷ Osmanlı, neredeyse her cephede yenilgiye uğrarken, Bulgar Ordusu Çatalca önlerine kadar gelmiş, ancak Osmanlı’nın buradaki zaferiyle 3 Aralık 1912 yılında ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. Çatalca Ateşkesi’nin akabinde diplomatik görüşmeler Londra’da yapılmış, büyük güçlerin savaşı durdurma yönündeki baskılarıyla taraflar arasında barış görüşmeleri başlamıştır.¹⁸ 30 Mayıs 1913’de Osmanlı Devleti ve Balkan devletleri arasında imzalanan Londra Barış Antlaşması ile Osmanlı Girit’i Yunanistan’a veriyor, Ege adalarının tayini ve Arnavutluk’un sınırlarını oluşturmasını Büyük Devletlere bırakırken, böylelikle Arnavutluk’un bağımsızlığını da tanımış oluyordu. Bu antlaşmayla Osmanlı Midye-Enes hattının batısını Balkan devletlerine bırakmış, Bulgaristan ise Edirne ile Kavala ve Dedeağaç arasındaki toprakları alarak Ege Denizi’ne çıkmıştır. Böylelikle Osmanlı’nın Balkanlar’da tek sınırı Bulgaristan’la oluyordu.¹⁹ Fakat bu antlaşmayla Balkan Savaşı’nın daha ilk safhasına son verilirken ikinci bir savaş bu kez Balkan devletlerinin kendi aralarında gerçekleşecektir. Bu savaşın çıkışının sebebi ise Osmanlı’dan kazanılan toprakların paylaşılabilmesi olmuştur. Burada sözü edilen yer Makedonya’nın paylaşımı olmuş ve en önemli sorun ise her devletin etnik unsuru kendi menfaatleri doğrultusunda abartılı bir şekilde göstererek, bölgedeki nüfus yapısını farklı şekillerde yansıtmışlardır.²⁰

Böylelikle Haziran 1913’te Sırbistan ile Yunanistan Makedonya’nın bölüşülmesine ilişkin gizli bir antlaşma imzalarken, Bulgaristan ise bu gelişmelerden sonra zamanın aleyhine işlediği düşüncesi ile vakit kaybetmeden savaş ilan etmiştir. Daha sonra ise Romanya, Karadağ ve Osmanlı Devleti de bu fırsattan yararlanarak Bulgaristan’a savaş ilan etmişlerdir. Bulgaristan her cephede mağlup olurken, Balkan devletleri ile 10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş Antlaşması’nı ve Osmanlı Devleti ile 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması’nı imzalamasıyla İkinci Balkan Savaşı’na son vermiştir. Böylelikle Bulgaristan bu antlaşmalarla Doburca’nın bir kısmını Romanya’ya verirken Yunanistan Selanik’i, Sırbistan Manastır’ı almış ve Osmanlı Devleti de Edirne’yi tekrar kendi topraklarına katmıştır. Sofya’nın elinde ise sadece Struma Vadisi’nin yarısına kadar

¹⁷ Crampton, a.g.e., ss. 117-118.

¹⁸ Hall C., Richard, **Balkan Savaşları 1912-1913: I. Dünya Savaşı’nın Provası**, çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 190.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Baskı II, Ankara Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973, s. 342.

²⁰ Mehmet Okur, **“Balkan Savaşları”, Balkanlar El Kitabı**, Karam&Vadi, Çorum-Ankara, 2006, s. 616.

uzanan Pirin Makedonya'sı ve Ege kıyılarındaki Dedeğaç limanını da kapsayan Trakya'da bir şerit kalmıştır.²¹ Özetle bu savaş Bulgaristan topraklarının tekrar paylaşılmasına neden olmuş ve çok ağır kayıplarla son bulmuştur.

1.3. I. DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASI

28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan veliahdının öldürülmesiyle patlak veren olaylar neticesinde 1. Dünya Savaşı başlamıştır. Öncesinde oluşmuş olan iki karşı bloğun çatışmasıyla topyekûn bir savaş ortaya çıkmıştır. Bulgaristan ise 2. Balkan Savaşı'nı ağır kayıplarla atlattığı, 1. Dünya Savaşı'nın başlangıcında tarafsızlığını ilan etmiştir.²² Ancak politik çevrelerce de açık olan şudur ki, bu durumun uzun sürmesi beklenemezdi. Nitekim Bulgaristan, Balkan Savaşında kaybettiği topraklarını bu savaşta geri alma düşüncesindeydi. Bunu gerçekleştirebilmek için de hangi bloğun içinde yer alması gerektiğine karar vermesi gerekiyordu.

Oluşan bu durumda, Bulgaristan stratejik konumu dolayısıyla müttefik ve itilaf devletlerinin kendi yanlarında savaşa grime baskısıyla karşılaşmıştır. Nitekim Bulgaristan aracılığıyla İstanbul ve Boğazlar kontrol edilebilecek; müttefikler Bulgaristan'ı kullanarak Sırbistan'a girebilecek; ittifak devletleri ise Osmanlı ile hayati öneme sahip bağlantıyı kurabilecek; henüz seçimini yapmamış olan Romanya ve Yunanistan üzerine baskı sağlayabilecekti.

Böylelikle Mayıs 1915'te İtilaf devletleri Bulgaristan'ın kendi saflarında savaştığı takdirde Midye-Enez hattına kadar genişlemesi, Makedonya'nın tartışmalı ve tartışmasız bölgesini, Akdeniz'e doğru genişlemesini ve Güney Doburca sorununun çözümüne işbirliği yapacaklarını teklif etmişlerdir. Ancak savaş sonunda bu vaatleri yerine getirmeleri pek mümkün gözükmemekteydi. Nitekim bu vaatler bölge ülkeleriyle herhangi bir görüşme yapılmadan verilmiştir. Öte yandan itilaf devletleri birlikte savaşı kazandıkları takdirde bütün Makedonya'yı koşulsuz olarak Bulgaristan'a vereceklerini garanti etmişlerdir. Bunun yanında Bulgaristan savaş hazırlıkları için Alman bankalarından oluşan

²¹ Crampton, a.g.e., s. 121.

²² Ancak Bulgaristan'ın tarafsızlığı 'geçici' bir tarafsızlık olarak nitelenebilir. Zira, daha sonra yaşanan olaylar bunu doğrular niteliktedir. Bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 5.b., Alfa Yayınları, İstanbul, Ekim 2004, ss. 229-230.

bir konsorsiyumdan 500 milyon altın leva almış, tarafsızlık durumuna şüpheyle bakılmasına sebep olmuş, ancak çıkarları doğrultusunda hangi bloğa geçeceğine karar verememiştir. Bununla birlikte, gelişen olaylar da Bulgaristan'ın taraf seçimindeki kararını etkilemiştir.²³ 1. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'nin kimin tarafından ele geçirileceği konusu, güç dengesinin değişmesinde önemli rol oynayacağından bunun sonuçlanmasını beklemiş ve Müttefiklerin bu savaşta bir şey yapamayacağını gördükten sonra amacını gerçekleştirmek için Bulgaristan 1915 Ağustos'undan itibaren Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devleti ile görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmelerin sonunda Bulgaristan 3 Eylül 1915'te bir antlaşma imzalamış, buna göre de Meriç'in batısında bulunan Dimetoka'yı Osmanlı Devleti'nden almış ve iki ülke arasındaki sınır da Meriç olmuştur. Bulgaristan 6 Eylül 1915 yılında Almanya ve Avusturya ile imzaladığı antlaşmalarla, 35 gün içerisinde Sırbistan'a karşı savaşa girmeyi kabul etmiştir. Sırbistan'ın itilaf devletleri karşısında mağlup olmasıyla birlikte, böylelikle de Bulgaristan, Sırbistan Makedonya'sını ele geçirmiştir. Ancak savaş Bulgaristan'ın hiç beklemediği bir şekilde gelişecek ve itilaf devletlerinin mağlubiyetiyle sonuçlanacaktır.²⁴ Nitekim 15 Eylül 1918'e gelindiğinde Fransız ve İngilizlerle mücadelesinde Bulgaristan direnişi kırılmış ve bir hafta gibi bir süre zarfında müttefik kuvvetleri Bulgaristan topraklarına girmişlerdir. Böylece Ferdinand'ın kişisel rejimi döneminde 5 yılda ikinci defa ülkede ulusal krize neden olmuş oluyordu.²⁵

Bulgaristan açısından 1. Dünya Savaşı'na son noktayı koyan 28 Kasım 1919 yılında imzalanan Neuilly Barış Antlaşması²⁶ olmuştur. Bu antlaşmaya göre Bulgaristan, sadece savaşta işgal ettiği toprakları değil, batı sınırlarındaki üç küçük bölgeden de mahrum kalmıştır. Ayrıca Balkan Savaşları sonucunda Trakya'dan elde edilen topraklar da elden çıkmıştır. Bununla birlikte Bulgar ordusu 20 bin kişiyle sınırlandırılacak ve savaş tazminatlarını ödemekle sorumlu tutuluyordu. Buna göre itilaf devletlerine 32 yıl boyunca 2.250 milyon altın frank ödeyecek; bunun yanında Romanya, Yunanistan ve Sırp hükümetlerine kömür, büyükbaş hayvan ve demiryolu malzemesi verecekti. Bu

²³ Crampton, a.g.e., ss. 122-124.

²⁴ Armaoğlu, **Siyasi Tarih 1789-1960**, ss. 432-433.

²⁵ Crampton, a.g.e., s. 128.

²⁶ Neuilly Antlaşması'nda azınlıklar konusu da önemli bir yer teşkil etmiş, Bulgaristan'da bulunan Türk azınlığın bütün milli haklarını da güvence altına almıştır. Bununla birlikte Bulgar Hükümeti bu dönemde ilk defa Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı görevleri bulunduğunu açıkça kabul etmiştir. Bkz. Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri 1878-2008**, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s. 6.

miktar/yeğun 1923 yılında 60 yılda ödenmek üzere 550 milyona düşürülecek, 1952 de ise tamamen kaldırılacaktır.²⁷

Bulgaristan 1. Dünya Savaşı'ndan sonra dış politikada öncelikli olarak barışçı yollardan savaş sonrası uluslararası arenada izole olma durumundan çıkmak istemiş, bunun için de dış dünya ile ilişkilerini düzeltme eğilimine girmiştir. Bununla birlikte yine, Bulgaristan aleyhine ağır hükümler barındıran Neuilly Antlaşması'nı barışçı yollardan revize etme talebi olmuştur.²⁸ Bu revizyonun amaçları üç ana başlıkla gösterilmiştir; 1. Savaş tazminatları yükünün hafifletilmesi; 2. Bulgaristan askeri gücünü sayısal ve niteliksel olarak azaltan ve Trakya bölgesindeki silahsızlandırmayı somutlaştıran askeri hükümlerin kaldırılması ve 3. sınırları belirleyen maddelerin revizyonu şeklinde olmuştur. Ancak savaş sonrası oluşan bu durum antlaşmanın yeniden düzenlenmesini olanaksız kılmaktadır. Dahası Yugoslavya, Yunanistan ve Sırbistan; Bulgaristan'ın kendilerine yeniden bir tehdit oluşturmaması için ortak bir çaba içerisine girmişlerdir.

Bulgaristan komşularıyla ilişkileri düzeltme yönündeki en belirgin çabasını Yugoslavya'ya yönelik olarak göstermiştir. Bu yönde Mart 1923'te Niş'te imzalanan Bulgar-Yugoslav Antlaşması'nda karşılıklı olarak bölge istikrarını koruma ve bu istikrarı tehdit eden Makedon eylemcilerin faaliyetlerini önlemek için işbirliği yapacaklarını belirtmişlerdir.²⁹

Türkiye ile de, 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ikili ilişkilerin yeniden kurulması için etkili olmuş ve ek bir protokolle Bulgaristan'daki Türk azınlığın ve Türkiye'deki Bulgarların dil, din ve eğitim gibi haklarının karşılıklı olarak güvence altına alınmıştır. Ayrıca bu antlaşmanın geçerliliğini ne zamana kadar devam ettireceği konusunda bir süre belirtilmemiştir.³⁰

Savaş sonrası dönemde Bulgaristan'ın revizyonist dış politika tutumu ve statükocu bölge ülkeleri ile arasında süre gelen sürtüşmeler yaşanmıştır. Ocak 1933'te Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi ile birlikte uluslararası dengeler değişirken Balkanları da bağlayıcı bir durum ortaya çıkmıştır. Nitekim Almanya Versay sistemini revize etmek

²⁷ R.J. Crampton, a.g.e., s. 129.

²⁸ Vinşnata Politika na Bılgariya Mejdu Dvete Svetovni Voyni, http://212.39.92.39/e/prosveta/istoria_11/48.html

²⁹ Bakalov, a.g.e., s. 415.

³⁰ Bilal N. Şimşir, **Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler**, Terazi Yayıncılık, 2010, ss. 5-10.

niyetindedir. Bu durumda Balkan ülkeleri 1934 yılında bölgede statükoyu korumak amacıyla Türkiye'nin etkin bir rol aldığı Balkan Antantı'nı oluşturmuşlardır.³¹ Bulgaristan bu Antant'ta yer aldığı taktirde Neuilly Antlaşmasını revize edemeyeceğinden dolayı, bu oluşuma katılmamıştır. Daha sonraki yıllarda Yugoslavya ile Bulgaristan bir yakınlaşma içine girdiğinde Balkan Antantı asıl anlamını yitirecektir. 2. Dünya Savaşı'na doğru, 30'lu yılların ikinci yarısında ise, Bulgaristan Neuilly, Antlaşması'nın revizyonunu sağlayabilecek iki ülke (Almanya ve İtalya) ile de yakınlaşma çabasına girmiştir. Daha sonraki yıllarda görüleceği gibi 2. Dünya Savaşında bu iki ülke ile aynı saflarda yer alacaktır.

1.4. II. DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASI

I. Dünya Savaşı'nın başında olduğu gibi II. Dünya Savaşı'nda da Bulgaristan "tarafsızlık" ilan etmiştir. Fakat bununla birlikte Neuilly Barış Antlaşması ile kaybettiği toprakların tekrar kazanma isteği, bu durumun ne kadar devam edebileceğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu dönem içerisinde dış politikada en önemli önceliği Güney Doburca'yı tekrar sınırları içerisine dahil etmek istemesi almıştır. 1939-1940 yılları arasında bu yöndeki girişimler Balkan Antantı'ndaki iki ülke (Türkiye ve Romanya) arasındaki ittifak sebebiyle neredeyse imkansız bir hal almıştır. 1939 yılında Almanya-Rusya arasında imzalanan antlaşma ise sadece Avrupa'da güç dengesini değiştirmekle kalmamış, ayrıca Bulgar-Rus ilişkilerinin iyileşmesini de sağlamıştır.³²

Mart 1940'da Romanya ve Almanya arasında "petrol paktı" diye bilinen bir pakt imzalanmıştır. Buna göre Romanya Almanya'ya yılda altı milyon ton petrol vermeye zorunlu kılınmıştır. Buna karşılık Almanya, Rusya, Macaristan ve Bulgaristan karşısında Romanya'nın toprak bütünlüğünü korumak için garantör ülke rolünü üstlenmiştir. 1940 yazında olayların gidişatı hız kazanmaya başlamıştır. 22 Haziran'da Fransa teslim olmuş 26 Haziran'da da Rus hükümeti Romanya'ya bir nota göndererek Besarabya³³ ve Kuzey Bukovina'yı teslim etmesini istemiştir. Romanya Rus isteklerini kabul ederek, Güney Doburca sorununun çözümü için uygun zemini de hazırlamış oluyordu. Bir yandan Alman

³¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 1989, s. 102.

³² Kemanov, a.g.e., s. 273.

³³ Besarabya, bugünkü Moldova'nın tarihteki adıdır.

desteğiyle ve bu tutumuyla biraz da Rus desteğiyle 19 Ağustos'ta Güney Doburca'nın kaderini belirleyecek görüşmeler başlamıştır. Uzun süren görüşmelerden sonra 7 Eylül'de güney Doburca'nın Bulgaristan topraklarına tekrar katılımını sağlayan Krayova Antlaşması taraflarca imzalanmıştır. Bu antlaşma I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Bulgar diplomasisinin en büyük başarısı olarak değerlendirilebilir.³⁴ Bulgaristan Doburca'yı Almanya sayesinde geri almış olduğu için ve I. Dünya Savaşı'ndaki gibi, onun savaşı hemen kazanacağı gibi bir inancı olduğundan dolayı Mart 1941'de iki ülke arasında bir pakt imzalanmıştır. Böylelikle Bulgaristan "fiilen" II. Dünya Savaşı'na katılmıştır.³⁵

Bulgar dış politikasında bir diğer önemli nokta ise Almanya'nın buna karşılık Bulgaristan'dan ne gibi talepleri olacağı konusuydu. Çar Boris'in asıl endişesi Almanya'nın Balkanlar dışındaki cephelere asker talep edip etmeme ihtimali olmuştur. Haziran 1941'de Almanya'nın Rusya'ya doğru saldırıya geçmesi üzerine endişeler hat safhaya ulaşmıştır. Ancak Boris, Sırbistan cephesinde çeşitli sorumluluklar alırken, Doğu cephesine yönelik hiçbir mesuliyetin altına girmemeyi başarmıştır.³⁶

13 Aralık 1941 tarihinde ise Hitler ve Mussolini'nin baskıları ile Bulgar hükümeti İngiltere ve ABD'ye sembolik olarak savaş ilan etmiştir. Ancak savaş "sembolik" olarak ilan edilmesine rağmen İngiliz ve Amerikan uçaklarının Sofya'yı bombalamasıyla gerçek bir boyutuna ulaşmıştır. 1934 yılına kadar Bulgar kamuoyu ve politik çevrelerce ulusal çıkarların korunmasına yönelik Almanya ile müttefikliğin uygun olduğu düşüncesi hakimdi. Ancak 1943 yılı tüm bu düşüncelerin değişmesinde dönüm noktası olmuştur. Şubat ayında Almanya, Stalingrad savaşını kaybetmiş ve bu, bütün Doğu cephesinde genel bir gerilemenin başlangıcı kabul edilirken, Mayıs ayında da Kuzey Afrika'nın müttefiklerin eline geçmesi Alman işgali altındaki ülkelerde milli kıyımları başlatmıştır. Böyle bir dönemde Hitler, Çar Boris'i çağırarak ve kati bir surette Doğu cephesinde savaşa katılmasını istemiş, ancak Çar Boris'in mukavemeti ile karşılaşmıştır. Çar III. Boris ülkeye döndükten hemen sonra ise vefat etmiştir. Onun ardından iktidara gelen D. Bojinov hükümeti ise selefinden daha iyi bir dış politika yürütememiştir. Bu hükümet Almanya'ya karşı yeni sorumluluklar almamış, ama ondan da tümüyle kopmamıştır. Bundan sonraki İ. Bagryanov hükümeti de dış politikada daha fazla bir başarı elde edememiştir. 26 Ağustos'a

³⁴ Kemanov, a.g.e., s. 273.

³⁵ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, ss. 144-145.

³⁶ Crampton, a.g.e., ss. 153-154.

gelindiğinde ise, Bulgaristan gecikmeli de olsa Alman-Rus savaşında tarafsız kalacağını, ABD ve İngiltere ile barış arayışlarına devam edeceğini ve ülkeden geçmekte olan yabancı askeri birliklerinin silahsızlandıracağına dair bir açıklama yapmıştır.³⁷

Muraviev hükümetinin başa gelmesiyle birlikte, Eylül ayının başında, İngiliz ve Amerikan tarafları ile savaş durumundan çıkıldığı ve Almanya ile müttefik durumunun son bulduğu ilan edilmiştir. 6 Eylül'de Bulgaristan Almanya ile savaş ilan etmiş, fakat bundan bir gün öncesinden Sovyet Rusya Bulgaristan'a savaş açmıştır. Bütün savaş boyunca Rusya ile diplomatik görüşmelerin devam etmesine ve Doğu Cephesi'ne Bulgar askerleri gönderilmemesine rağmen, Sovyet Rusya, Bulgaristan'a yönelik bu harekati gerçekleştirmiştir. Bulgaristan, gelecekte yapılacak olan barış antlaşmalarının olabilecek en iyi neticeyle sonuçlandırılması için savaşın bu son evresine katılmayı uygun bulmuştur. Savaş stratejisi açısından bakıldığında, SSCB'nin savaş ilan etmesiyle durum tehlikeli hale gelmiştir. Bu dönemde, Sovyetler Birliği'nin en önemli amacı Bulgaristan'da Vatan Cephesi'nin yönetimi ele almasına kolaylık sağlamaktır.

Bu olaylarda sonra Bulgaristan her iki kutuptan da izole hale gelmiştir. Dönemin hükümeti, müttefikleriyle barış yollarını aramakta ve Yugoslavya ile ilişkilerini düzeltmek istemekteydi. Nitekim 5 Ekim 1943'te Rusya'nın arabuluculuğunda Yugoslavya ile bir anlaşmaya varılmış, buna göre de Bulgar ordusunun Yugoslavya topraklarına girme imkanı doğmuştur. Böylelikle ülkedeki durum Rusların kontrolüne geçmiştir.³⁸

Savaşın bitiminden sonra, 1946 yılında Paris Barış Konferansı başlamıştır. Burada Bulgaristan açısından en büyük sorun Yunanistan'ın öngördüğü sınırların düzenlenmesi olmuş; fakat bu mesele de Sovyet diplomasisinin yardımıyla çözülmüştür. Barış antlaşmasının 10 Şubat 1947 tarihinde imzalanmasıyla birlikte II. Dünya Savaşı sona ermiştir.³⁹

Özetlemek gerekirse Bulgaristan Balkan Savaşları'ndan itibaren II. Dünya Savaşı da dahil olmak üzere revizyonist bir dış politika izlemiş, her savaşta "Ayastefanos Bulgaristan'ın" topraklarını kazanmayı çalışmıştır. Bundan sonraki yıllarda ise Bulgaristan yeni bir döneme girerek dış politikasında tarihsel bağı olan Sovyet Rusya ile yakınlaşmış ve buna göre de siyasi yapısını yeniden şekillendirmiştir.

³⁷ Kemanov, a.g.e., ss. 276-277.

³⁸ Kemanov, a.g.e., s. 277.

³⁹ Kemanov, a.g.e., s. 278.

1.5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BULGARİSTAN DIŞ POLİTİKASI

II. Dünya Savaşının sonlarında 9 Eylül 1944 tarihinde Vatan Cephesi'nin yönetimini ele almasıyla Bulgaristan'ın iç ve dış politikası yeni bir yön izlemiştir. Bu yönü belirleyen ana aktör ise Sovyetler Birliği olmuş; bundan sonra ise Bulgaristan yaklaşık 45 yıl bu ülkenin sadık müttefiki olarak kalmıştır.

1946 yıllarında bir taraftan batı ülkeleri diğer taraftan Sovyetler Birliği arasında Soğuk Savaş dönemi başlamış, uluslararası arena yine iki karşıt bloğun oluşmasına sahne olmuştur. 1947 yılı sonunda ve 1948 yılında yapılan bir dizi ortaklık, işbirliği ve karşılıklı yardım antlaşmalarıyla Sovyetler Birliği'nin kontrolü ve denetimi altında sosyalist devletlerin oluşturduğu bir blok oluşturulmuştur. Bulgaristan'ın da yer aldığı bu blokta dış politikasının belirlenmesinde uluslararası sistemin iki bloklu yapısı ve Sovyetler Birliği ile kurulan ilişkiler de Soğuk Savaş ortamının getirdiği tehdit ve güvenlik algılamalarıyla şekillenmiştir.

Bulgaristan'da savaş sonrası iktidara gelen Vatan Cephesi ilk yıllardan itibaren komünistler tarafından kontrol edilmiş 1947 yılından sonra da Bulgar İşçi Partisi (BİP) tek partili sisteme geçmiştir. Bundan sonraki yıllarda Sovyet modeline uygun sosyalizm kurma çabaları kendini göstermiştir. Dimitrov'un ardından yerine geçen ve "Küçük Stalin" olarak da adlandırılan Çervenkov döneminde eğitim, kültür, ekonomi, tarım ve orduyu da kapsayan tüm toplumsal düzen yeniden Sovyet modeline göre düzenlenmiştir.⁴⁰

Yine bu dönemde Bulgaristan'ın da kurucu ülkeler arasında yer aldığı sosyalist devletlerin karşılıklı ekonomik işbirliğini sağlayacak olan COMECON⁴¹ adı altında bir ekonomik örgüt kurulmuştur. Bununla 40'li yılların sonunda Batı Avrupa'daki ulusların

⁴⁰ Crampton, a.g.e., s. 174.

⁴¹ COMECON'unun ya da CMEA'nın (Concilfor Mutual Economic Assitance: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) temelleri 1949 yılında Moskova'da atılmış, Bulgaristan, Polonya, Romanya, SSCB, Macaristan ve Çekoslovakya arasında yapılan ikili ve çok taraflı antlaşmalarla kurulmuştur. Örgütün temel amaçları: Ekonomik gelişme için uzmanlaşma ve işbirliğine dayalı planlar hazırlamak, Hammaddelerin üretim ve dağıtımını yönlendirmek, Üye ülkeler arasında ve öbür ülkelerle ticareti geliştirmek için ortak girişimde bulunmak, Bilimsel ve teknik araştırmalarda işbirliği yapmaktır.

80'li yılların sonunda ise COMECON ve AET arasında 25 Haziran 1988 yılında Lüksemburg Deklarasyonu imzalayarak karşılıklı olarak aralarında resmi ilişkilerin kurulması ve tanınması sağlanmıştır. Böylelikle Avrupa devletleri ile ekonomik iş birliğine yönelik ilk adımlar da atılmış oluyordu. Bkz. Emiliya Georgieva, Bılgariya v Sıvremenna Evropa (COMECON'dan Avrupa Birliği'ne), Vizantiya, Sofya, 2007.

kendi aralarında işbirliği yoluyla güçlü bir şekilde yükselişleri yakalanmaya çalışılmıştır. Marshall Planı'nın da dışında kalan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bu ortamda II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan ekonomilerini düzeltmek amacı ile kendi aralarında bir örgütlenmeye (COMECON) gitmişlerdir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan bölge ülkeleriyle ilişkilerinde ilk olarak Yugoslavya ile Güney Slav Federasyonu kurma girişiminde bulunmuştur. İki ülke arasında süre gelen "Makedon Ulusu"nun varlığı konusu en önemli sorunu teşkil ederken, Bulgaristan'ın bu ulusun varlığını geçici olarak kabul etmesiyle birlikte Yugoslavya ile ilişkileri iyiye gitmeye başlamıştır.⁴² Ancak iki ülke arasında kurulmak istenen bu federasyon, Yugoslavya ile SSCB arasında ilişkilerin kötüleşmesi sonucunda kurulamamıştır. Bunun nedeni ise Yugoslavya'nın COMECON'a tam bağımlı olmayıp, ülkedeki Sovyet ajanlarının serbest faaliyetlerini reddetmesi sebebi ile Kominform'dan atılması sonucunda Sovyetler Birliği'nin bu ülkeye yönelik tutumunu köklü bir şekilde değiştirmiş olmasıdır.⁴³ Bununla birlikte Ekim 1949'da Bulgaristan ve diğer sosyalist devletler Yugoslavya ile aralarındaki antlaşmalarını feshetmişler ve ticari bağlarını da koparmışlardır.

Bu dönemde Türkiye ile ilişkilerinde göç sorunu tekrar gündeme gelmiştir. Nitekim Bulgaristan kurulduğundan beri göçler belli dönemlerde devam etmiştir. Ancak Bulgaristan'ın Türkiye'ye sert bir dille yönelttiği nota ile 300.000 Bulgaristan Türkü'nün ülkeden gönderilmek istendiği şeklindeki açıklaması Türkiye ile arasındaki gergin olan ilişkilere büsbütün zarar vermiştir. Bahsi geçen gerginliğin oluşmasının arka planında, bu dönemde Türk okullarının kapatılması ve 1949 yılından sonra ise tarlalarının alınıp kooperatifleştirilmeye başlanmasına sebep olan politikaların izlenmesinin, Türk azınlığınca endişeyle karşılanmasının etkisi olmuştur.⁴⁴

Bulgaristan'ın bu dönem içerisinde Yunanistan'la olan ilişkileri de karmaşıklığını korumuştur. İki ülke arasında 1941 yılında kesilen diplomatik ilişkilerin yeniden

⁴² Nitekim Yugoslavya ile SSCB'in arasının açılmasıyla birlikte, Bulgaristan da Makedon ulusunun varlığı hususundaki kararını değiştirerek, daha önceden olduğu gibi yine bu ulusun varlığını kabul etmemeye devam etmiştir.

⁴³ Sezgin Nuray, Soğuk Savaş Sonrası Değişen Uluslararası Sistem'de Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2001, s. 77.

⁴⁴ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri 1878-2008**, ss. 231-232.

kurulmasına yönelik denemeler yapılmış ancak sınır sorunları ve finansal sorunların çözümlenmesine yönelik girişimler sonuçsuz kalmıştır.

1940-1950 yılları arasında Bulgaristan ile Batı ve ABD arasındaki ilişkiler de kötüleşmiş, fakat bu kötüleşmenin sebebi spesifik bir soruna dayanmaktan çok, uluslar arası arenada Soğuk Savaş ortamının etkisi olarak değerlendirilebilir. Buna örnek olarak Bulgaristan'ın 1947 yılında BM' e üyelik talebine ABD'nin karşı çıkması, bu iki ülke arasındaki gergin ortamı açıkça yansıtmaktadır.⁴⁵ Bununla birlikte 1955 yılında genel olarak bakıldığında NATO'ya yönelik bir karşı reaksiyon olarak kurulan Varşova Paktı'nda⁴⁶ Bulgaristan'ın önemli yer alması dikkat çekici olmuştur.

1960'lı yıllarda uluslararası sistem bir yumuşama dönemine geçmiş ve bu dönemde Bulgaristan, Fransa ve Almanya ile tam diplomatik ilişkiler kurmuştur. Üçüncü dünya ülkeleri ile de önemli ilişkiler kurulmuş; 1960'ların başından itibaren ise Afrikalı üniversite öğrencileri ülkede öğrenim görmeye başlamıştır.

1971 yılında Bulgaristan'da yeni bir Anayasa'nın oluşturulmasının kabul edilmesi ile birlikte üst düzey yeni bir devlet organı daha oluşturulmuştur. Devlet konseyi adı altında olan bu kurum ülke idaresi üzerinde bazı denetim işlevlerini üstlenecek ve başında da dönemin Devlet Başkanı Todor Jivkov bulunacaktır. Yapılan bu düzenlemeler dış politika alanında önemli bir değişikliğe yol açmayarak Sovyetlere olan derin sadakati etkilememiştir. Jivkov'un 1973 yılında Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'ni "aynı kan dolaşımına sahip aynı akciğerlerle nefes alıp veren tek bir vücut" a benzetmesi buna bir örnek olarak gösterilebilir.⁴⁷

Jivkov Dönemini sona erdiren unsurlar arasında; sahte disk üretip satmak, uyuşturucu kaçakçılığına izin vermek, bu yoldan elde edilen yasa dışı para ile bazı ülkelerin istikrarını bozmaya çalışmak gibi faaliyetler yatmaktadır. Ayrıca aynı dönemde Bulgaristan ekonomisinde büyük bir enerji sıkıntısı yaşanmış ve ülkede üretim yapabilmek

⁴⁵ Bilgarskata Vınşna Politika Sled Vtorata Svetovna Voyna, 2011, http://212.39.92.39/e/prosveta/istoria_11/57.html.

⁴⁶ WTO (Warsaw Treaty Organization): Varşova'da sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması ile kurulan askeri ve siyasal birlik. Antlaşmayı imzalayan ülkeler Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'dı. Demokratik Almanya, Pakt'ın askeri kanadına 1956'da katıldı. Arnavutluk, 1962-1968 döneminde çalışmalarına katılmadığı Pakt'tan 1968'de kesin olarak çekildi. Antlaşma, daha önceleri SSCB ile Çekoslovakya (1943), Polonya (1945), Bulgaristan, Macaristan ve Romanya (1948) arasında imzalanan ikili anlaşmaları bütünlüyordu. Bkz. Emiliya Georgieva, a.g.e., ss. 20-24.

⁴⁷ R.J. Crampton, a.g.e., ss. 179-180.

için gerekli enerjinin neredeyse tümü dışarıdan ithal edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin de içinde bulunduğu ekonomik krizden dolayı sattığı enerjinin fiyatını dünya fiyatları seviyesine çıkarmasıyla Bulgaristan'ın alternatif enerji kaynakları aramasının yolu açılmıştır. Bu dönemde verilen kimi reform kararlarının ekonomik temelli alınmamasından dolayı ise, ülkenin içinde yaşanan ekonomik sorunların çözümü bir türlü başarılammıştır.

1985 yılından itibaren ise Bulgaristan'da kötüleşen ekonomik vaziyete paralel olarak ülkedeki Türk azınlığın asimilasyonuna dair sürecin hızlandırılması bu dönemde ve Gorbachev'un başlattığı yenilik hareketiyle birleşince Jivkov iktidarının sona ermesini kaçınılmaz kılmıştır. Türk azınlığına karşı "yeniden doğuş" adı altında yürütülen asimilasyon kampanyası da uluslararası tepkilere yol açmıştır.⁴⁸

⁴⁸ Sezgin Nuray, a.g.t., ss.108-109.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULGARİSTAN'IN “DÖNÜŞÜM” SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ

2.1. SOSYALİST SİSTEMDEN DEMOKRATİK SİSTEME GEÇİŞ

2.1.1. Sosyalist Sisteminin Çöküşünün Nedenleri

Bulgaristan'da sosyalist sistemin iflası bu dönem içerisinde biriken bir dizi sorunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak 70'li yılların sonlarında yaşanan ekonomik sıkıntıların daha sonraki yıllarda meydana gelecek olan krizlerin habercisi niteliğinde olduğu söylenebilir.

Bu oluşan durumda ekonomide yaşanan zorlukları bertaraf etmek için Yeni Ekonomik Mekanizma (YEM) oluşturulmuştur. 1982 yılından itibaren tüm ekonomide uygulamaya konulan YEM'in temel hedefi verimliliği artırmak ve hizmetlerin kalitesini yükseltmek ve böylelikle de ihracatı artırarak ticaret açığını ve git gide büyüyen dış borcu azaltmak olmuştur. Ancak yapılan iyileştirme hareketlerine rağmen ürün kalitesinde bir iyileşme gözlenmemiştir.⁴⁹

Bunun yanı sıra Bulgaristan ekonomisi ağır bir enerji sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Üretim için gerekli enerji ihtiyacının neredeyse tümü SSCB'den ithal edilmiştir. Ancak 1980'lerde kendisinin de ekonomik sorunlar yaşıyor olması, petrol fiyatlarının yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sebepten SSCB, Bulgaristan'dan dünya piyasalarındaki fiyatları talep etmesiyle Sofya'yı zor durumda bırakmıştır. Yaşanan bu ekonomik krizler otoriter yönetimin zayıflamasına yol açmıştır.⁵⁰ Nitekim halkın uzun yıllardan sonra hayat standartlarının kötüleşmesi ve hatta bir iyileşme bile beklememesi, rejime karşı tutumunun değişmesine işaret ediyordu.

Ülkede yaşanan ekonomik sorunlara ek olarak Türklere karşı uygulanan asimilasyon kampanyası, ülkenin içinde bulunduğu gergin ortamı daha da

⁴⁹ Crampton, a.g.e, s. 187.

⁵⁰ Samuel Huntington, **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, çev. Ergün Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999, s. 57.

gerginleştirmiştir. Bu yürütülen politikanın nedenleri tam olarak belirtilmemekle birlikte, en güçlü olasılıklar ülkedeki Türk nüfusun Bulgar nüfusuna oranla daha çok artış göstermesi, ülkenin demografik yapısının değişme eğilimlerinden endişe duyulması ve halkın bütünlüğünü sağlamak amacıyla da “Yeniden Doğuş” adlı asimilasyon kampanyasının yürütüldüğüne dair görüşlerdir. Türk nüfusunun artışından duyulan endişe, Türklerin otonomi talebinde bulunabileceği varsayımına dayandırılmıştır. Bir diğer görüş ise asimilasyon kampanyasının rejime olan desteği arttırmak veya karşılaşılan ekonomik sorunları örtbas etmek için başlatıldığıdır.⁵¹ Nitekim komünizmin ve tek parti sisteminin dış güçlerce dayatıldığı ülkelerde rejim ideolojiden yararlanabilmişse de, milliyetçilikten yararlanmamış ve bu daima bir istikrarsızlık sebebi olmuştur. Ancak, zamanla komünist yönetimler, meşruluklarını desteklemek için komünist ideolojiyi kullanmakta gitgide daha fazla zorlanmışlardır. Devlet bürokrasisi durağanlaştıkça, sosyo-ekonomik eşitsizlikler de kemikleştikçe, ideolojinin etkisi azalmıştır. Komünist ideoloji ekonomik büyüme önünde de başlıca engel haline gelmiş ve rejimin, ekonomik performans temelinde kendisini meşrulaştırma yeteneğini kısıtlamıştır. Böylece Marksizm-Leninizm başta ideolojik meşruluk sağlamış, fakat bu meşruluk zayıfladığında ekonomik performans temeli üzerinde meşruluğun gelişimini neredeyse imkansız kılmıştır.⁵²

Bulgaristan’ın uluslararası arenadaki imajı, kaçakçılık, sahtecilik, kopya mal üretimi, terörist faaliyetlerine destek vermesi gibi yönlerde gelişirken, bunun yanısıra asimilasyon kampanyası ile “içte” yaşanan sorun artık bir “dış” sorun haline gelmiştir. Nitekim 300 bin Türk’ün bu şekilde sınır dışı edilmesi Türkiye başta olmak üzere, uluslararası platformda büyük tepkilere yol açmıştır.

Bulgaristan’ın başlattığı bu çağdışı sınırı dışı etme olayını 50’yi aşkın ülke çeşitli şekil ve ölçülerde kınamış, başlıca uluslararası teşkilatların tümü Bulgaristan’ı kınayan kararlar kabul etmişlerdir. Ayrıca 13 ülke Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) İnsani Boyut Mekanizmasını Bulgaristan’a karşı işletmiş, 16 Ekim-3 Kasım 1989 tarihinde Sofya’da yapılan AGİK⁵³ Çevre Konferansı’na katılan ülkeler açık veya üstü kapalı bir şekilde Bulgaristan’ı kınamışlardır. İslam Örgütü Konferansı Dışişleri Bakanları, Bulgaristan’daki Müslüman Türk azınlığı konusunda 4 Ekim 1989 tarihinde olağanüstü bir

⁵¹ Crampton, a.g.e., ss. 190-191.

⁵² Huntington, a.g.e., s. 46.

⁵³ AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı.

toplantı yapmışlardır. Bu konferansta bu insanlık dışı kampanyadan duyulan endişeler dile getirilmiş ve sorunun diyalog yoluyla çözülmesinde karar kılınmıştır.⁵⁴

Ülkedeki sosyalist sistemin sonunu getiren bir diğer unsur ise M. Gorbaçov'un Sovyetlerin başına geçmesiyle birlikte ekonomik ve sosyal yönde aldığı reform kararlarının Bulgaristan'a yansması olmuştur.⁵⁵ Gorbaçov, Doğu Avrupa hükümetlerine ve aynı zamanda muhalefet gruplarına, Sovyet yönetiminin, mevcut komünist yönetimlerini devam ettirmek için harekete geçmeyeceği, hatta ekonomik liberalleşme ve siyasal reformdan yana olduğu konusunda açık bir mesaj vermiştir. Fakat onun ne ölçüde siyasal reformu desteklediği ve beklediği açık değildir. Ancak diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Bulgaristan'da da Jivkov'un yerine kendi doğal müttefikleri olarak reformcu komünistlerin gelmesinden yana tavır almıştır.⁵⁶

Oysa Bulgaristan Soğuk Savaş döneminde Moskova'nın en sadık müttefiki olmuş ve diğer Sovyet uydusu ülkelerde bir takım kımıldanmalar ve çalkantılar olduğu halde, Bulgaristan'da yönetsel anlamda hiçbir sorun olmamıştır. Bunun en önemli nedeni ise 1954 yılından itibaren ülkeyi bir demir pençe ile yöneten Todor Jivkov'du. Gorbaçov yönetimine kadar Jivkov bütün Sovyet liderleri ile uyum sağlamıştır. Doğu Avrupa Ülkeleri'ndeki liderlerle karşılaştırıldığında iktidarda 35 yıl gibi uzun bir süre kalmasının sebebinin bu olduğu söylenebilir.⁵⁷

Şubat 1985 ve Ocak 1986 'da yapılan BKP (Bulgaristan Komünist Partisi) kongrelerinde bürokratik planlamadan ekonomik planlamaya geçildiğini bildirirken 1987 Parti kongresinde Jivkov; sosyalizmin birçok başarısızlığı olduğunu söylemiş ve orta sınıf bürokratlara çok ağır eleştiriler yöneltmiştir. Kongre sırasında ise bir dizi ekonomik ve siyasi yenilik kararı alınmıştır.

1989 yılının Ekim ayında ise Doğu Almanya'da komünist lider Erich Honecker'in devrilmesi Jivkov yönetiminin sonunun yaklaştığına dair bir işarettir. Nitekim Sovyet Rusya ile diğer sosyalist ülkelerde yaşanan gelişmeleri halk dikkatle takip etmiştir. Honecker'in düşürülmesinden iki gün önce, 16 Ekim 1989'da Sofya'da 35 ülke Çevre Konferansı için toplanmış, konferansın son günü olan 3 Kasım'da "Ekoglastnost" adında

⁵⁴ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, ss. 440-441.

⁵⁵ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih**, C. II, 4. b. , İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994, ss. 112-113.

⁵⁶ Huntington, a.g.e., s. 94.

⁵⁷ Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih**, s. 162.

bir gurubun önderliğinde Sofya’da 9.000 kişilik gösteriler düzenlenmiştir. Bu gösterilerde Batılı temsilciler hedef alınırken, halk “Demokrasi ve glasnost” sloganları atmaktaydı.⁵⁸

Bununla birlikte ülkede 1980’li yıllardan beri etkisini göstermeye başlayan muhalefet hareketi 1989’a gelindiğinde şunları oluşturmuşlardır: Bulgaristan’da Bağımsız İnsan Haklarını Savunma Derneği, Ruse Savunma Komitesi⁵⁹ ve Bulgaristan’ın önde giden entelektüellerin yaklaşık %80’inden oluşan Glasnost ve Preustroistvo Destekleme Kulübü.⁶⁰

Sözü edilen bu grupların Kasım’dan sonra eylemlerini arttırması sonucunda Jivkov Glasnost ve Perestroyka’dan ve Parti ile hükümetin birbirinden ayrılacağından söz etmişse de, geç kalmıştır. Nitekim bu olaylar parti içinde de bölünmelere sebep olmuş ve 9 Kasım 1989 Bulgaristan Komünist Partisi’nin Merkez komite toplantısında Jivkov’un zorla istifa etmeye zorlamıştır. Bir diğer ilginç olay ise eş zamanda bir taraftan Soğuk Savaşın anıtsal nitelikteki sembolü olan Berlin Duvarının yıkılması ve diğer tarafta ise Doğu Avrupa’da en uzun süre görevde kalan bu komünist liderin görevinden çekilmesidir.⁶¹

Jivkov’un görevine daha önce parti üyesi ve Dışişleri bakanı Petır Mladenov getirilmiştir. Mladenov glasnost ve prestroyka politikalarını desteklerken; sosyalizmin çerçevesinde reformların yapılmasını savunmuş ve muhafazakarları tasfiye ederek, ılımlı ve yenilikçilere görev vermiştir.

Mladenov’un iktidara gelmesiyle Ekim 1989’da Çin’e yaptığı gezi dönüşü Moskova’da Gorbaçov ile yapmış olduğu görüşme sonucunda gerçekleştiği yönünde görüşler belirmiştir. Dolayısıyla Moskova’da her ne kadar tüm Doğu Avrupalı Müttefiklerini kendi başlarına bıraktığını söylemişse de, yaşanan bu gelişmeler bunun ne ölçüde mümkün olduğu sorusunu beraberinde getirmiştir.⁶²

Doğu Avrupa ülkelerinde pek çok lider halkın ayaklanması sonucunda kanlı bir şekilde devrilirken Jivkov bir “saray darbesi” sonucunda görevden alınmıştır. Böylelikle

⁵⁸Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih** , s. 163.

⁵⁹Ruse Savunma Komitesi, Romanya’nın Giurgu şehrinde yapılan gösteriler sırasında ortaya çıkan çevreci bir gruptur. Bkz. Leslie Holmes, **Post-komünizm**, çev. Yavuz Alogan, Mavi Ada Yayınları, İstanbul, 2000, s. 174.

⁶⁰ Holmes, a. g. e., s. 174.

⁶¹Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih**, s. 163.

⁶² Crampton, a. g. e. , s. 198.

sosyalist sistemden demokratik sisteme doğru Bulgaristan’da yumuşak bir geçiş süreci başlamıştır.

2.1.2. Bulgaristan’da Demokratik Yapıların Oluşturulmasına Yönelik İlk Adımları

P. Mladenov iktidara geldiğinde her ne kadar “hür seçimlerden” esas karar organının parti değil de “insancıl ve anayasal demokratik devlet” de Parlamento’nun olacağı şeklinde söylemlerde bulunmuşsa da muhalif guruplar bunu ikna olmamış ve bu yönde gösteriler düzenlemişlerdir. Bunun sonucunda 14 Kasım 1989’da on dört komünist olmayan örgüt tarafından kurulan Demokratik Güçler Birliği (DGB) ile Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) arasında bazı Doğu Avrupa Ülkelerinde olduğu gibi yuvarlak masa toplantılarına karar alınmıştır.

3 Ocak – 14 Mayıs 1990 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu toplantıların amacı barışçıl bir şekilde demokrasiye geçişin yollarının aranması ve bu yönde kararlar alıp antlaşmalar imzalamak olmuştur. Bu toplantıların gündeminde anayasa değişikliği, siyasal sistemin yenilenmesi, sosyal ve ekonomik sorunların çözülmesi gibi temel konulara yer verilmiştir.⁶³ Yapılan bu görüşmeler siyasi dinamizmin oluşumuna bir zemin oluşturmuş ve bir dizi temel demokratik kurumların biçimlendirilmesi yönünde büyük rol oynamıştır.⁶⁴ Bu Yuvarlak Masa toplantılarında ekonomik reformları konu alan bölümlerinde ise somut bir sonuca varılamamıştır.⁶⁵

Yuvarlak Masa toplantılarında Bulgaristan Komünist Partisi ile Demokratik Güçler Birliği arasında süren anlaşmazlıklar anayasal düzenlemelerin gecikmesine sebep olmuştur. Mart ayına gelindiğinde ise her iki taraf Bulgar siyasi sistemin yeniden tesisi için Büyük Millet Meclisi’nin toplanmasına karar vermişlerdir. Buna göre 400 meclis üyesinin

⁶³ Bu toplantılarda anayasa değişikliklerine ve sosyal-ekonomik reformların yapılmasına ilişkin antlaşmaların imzalanmasını öngörülmüştür. Ulusal Yuvarlak Masa’nın rolü ve yerine ilişkin 12 Mart 1990 yılında imzalanan deklarasyon için Bkz.

http://www.omda.bg/bulg/k_masa/dokumenti_round_table/role_status_RT.html.

⁶⁴ Ralitsa Peeva, Electing Czar: the 2001 Elections and Bulgarian Democracy, EAST European Constional, Rewiev, NYU School of Law, Fall 2001, vol.10.No4, s. 51.

⁶⁵ Ekonomik reformların içeriğine ve temel ilkelerine ilişkin, Bkz. 03.01.1990-14.05.1990 arası yapılan Yuvarlak Masa Toplantıları, 2011, http://www.omda.bg/bulg/k_masa/spravki/Nepriet%20dokument.html.

yarısının nispi temsil sistemiyle; diğ er yarısının ço ğ unluk sistemiyle seç ilmesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Böylelikle 10-17 Haziran 1990 tarihlerinde yapılan ilk demokratik seçimlerde BSP 211, DGB 144, ço ğ unlu ğ unu Türklerin oluşturdu ğ u Hak ve Özgürlükler Partisi (HÖH) 23, çiftçiler (BZNS: Balgarski Zemedelski Naroden Sayuz) ise 16 milletvekili çıkartmışlardır.⁶⁶ Seçim sonrasında Lukanov başbakan olarak kalmışsa da, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullarda acilen reformların yapılmaması ve halkın bu yöndeki tepkileri sonucunda başbakan istifa etmek durumunda kalmıştır.

Ancak BSP'nin seçimlerde elde etti ğ i bu zafer uzun sürmemiş, Devlet Başkanı Mladenov'un 1989 Aralık ayında yaptı ğ i bir konuşmasında "yapılacak en iyi şey tankları meydanlara getirmektir" şeklindeki açıklaması, kamuoyuna yansıyınca 6 Temmuz 1990'da başbakan görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda yapılan seçimlerle yerine J. Jelev getirilmiştir.⁶⁷

Temmuz 1991 tarihinde yeni Anayasa'nın kabulü ile Bulgaristan güçler ayrılı ğ ına dayanan demokratik bir hukuk devleti olarak tanımlanmıştır. Buna göre devletin başı, doğrudan halk tarafından, beş yıllı ğ ına seçilecek cumhurbaşkanı olacaktır. Devletin yasama organı olarak da 240 sandalyeli bir meclis oluşturulacak; meclis üyeleri ise %4'lük ulusal seçim barajının da olacağı bir nispi seçim sistemiyle seçileceklerdir. Burada yapılan bir diğ er yenilik ise Anayasa Mahkemesi'nin kurulması olmuştur. Anayasa'da yapılan bu de ğ iş iklikler çerçevesinde oluşan yeni siyasal sistemin netleşmesi sonucunda gerçekleştirilen ilk seçimler 13 Ekim 1991 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimlerde BSP meclis ço ğ unlu ğ unu ve dolayısıyla seçimleri de kaybetmiştir Seçimlerde %4'lük barajı geçen iki partiden DGB ve HÖH bir koalisyon hükümetini kurmuşlardır.⁶⁸ Ancak daha sonra HÖH'ün deste ğ ini çekmesi sonucunda hükümet düştü. Bundan sonra da ülkede siyasal ve ekonomik reformların uygulanamaması sonucunda geliş en bir ekonomik kriz ortaya çıktı.

⁶⁶ Crampton, a.g.e., s. 199.

⁶⁷ Ömer E Lütem,, "The Past And Present State of the Turkish – Bulgarian Relations", **Central and Eastern European Online Library**, 2011, <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=6&id=5947cd8e-a24e-427a-8532-73422c8ec09e>, 2011, ss. 6-7.

⁶⁸ Romyana Kolarova, "Bulgaria: Could We Regain What We Have Alraedy Lost?", **Social Research** , Vol.63, Issue: 2, (Summer 96), s. 345.

2.1.3. İçte Yaşanan Siyasi İstikrarsızlık Ve Reformların Gecikmesi (1990-1997)

Ülkede siyasal istikrarsızlığın bir sonucu olarak ekonomik reformların da gecikmesi, Bulgaristan'ın içinde bulunduğu koşulları daha da zorlaştırmıştır. Öte yandan, COMECON'un kurucu ülkelerinden olan Bulgaristan, diğer Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla ekonomik açıdan bu örgütle daha bütünleşmiş vaziyette bulunuyordu. Dolayısıyla, bu örgütün dağılmasıyla birlikte Sovyet kaynaklarını ve desteğini kaybetmekle birlikte Doğu Avrupa ülkelerinin pazar imkanlarından da mahrum kalmıştır. Böyle bir durumda Bulgaristan'ın Batıya yönelmesi kaçınılmaz olmuştur. Aslında Bulgaristan ile AB arasındaki ilişkiler 1989 yılında, AB'nin COMECON'u tanınmasıyla, iki örgüt arasındaki ilişkiler çerçevesinde "Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması" yapılması yönünde girişimlerde bulunulmuş, ancak Türk azınlığa uygulanan asimilasyon politikasına bir tepki olarak, bu Anlaşma'nın imzalanması gecikmiştir. AET, Bulgaristan'da yaşayan Türk Azınlığın bu dönemde karşılaştığı zorlukları vurgulayacak, bu koşullar altında Bulgaristan'la aynı masaya oturamayacağını belirtmiştir. Bulgaristan'da iktidara gelen yeni yönetimin, Türk azınlıkla ilgili bir takım olumlu düzenlemeler yapılmasının ardından ise aynı yılın Aralık ayında karşılıklı görüşmeler yeniden başlamıştır.⁶⁹

Böylelikle Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nın imzalanması Mayıs 1990'da taraflarca gerçekleştirilmiş ve aynı yılın Eylül ayında ise yürürlüğe girmiştir. Bu Antlaşma, Avrupa pazarına ihracatının önündeki miktar sınırlandırmalarının yavaş yavaş kaldırmasını, ticaret ve tarım alanında tavizler verilmesini öngörülmüştür.

Bununla birlikte AB'nin Doğu Avrupa'nın yeniden yapılandırılması (Polonya ve Macaristan'ın yeniden yapılandırılmasına yönelik AB'nin mali yardımda bulunması) için PHARE programı Bulgaristan'ı da kapsamı içine almıştır. Bunun yanı sıra, Dünya Bankası'ndan 950 milyon dolarlık bir kredi alınmıştır.⁷⁰

Yapılan reformlar çerçevesinde, Şubat 1992'de kabul edilen bir yasa ile yabancıların Bulgaristan'da işyeri sahibi olmalarına, bundan elde edilen kazancın da yurtdışına çıkarılmasına izin verilmiştir. Ayrıca bir dizi bankacılık reformundan sonra bir özelleştirme yasası, geç de olsa, Meclisten geçmiştir. Ayrıca, BSP'nin karşı çıkmasına rağmen, 1947-1962 arasında komünist rejim sırasında el konulan mal varlıklarının

⁶⁹ Ayşe Özkan; "Bulgaristan Siyasetinde Türkler", Stratejik Analiz, Cilt: 5, Sayı:54, Ekim 2004, s. 83.

⁷⁰ Crampton, a.g.e., s. 210.

sahiplerine geri iade edilmesini öngören bir yasa da mecliste kabul edilmiştir. Bu arada Mart ayında bir toprak özelleştirme kanunu kabul edilerek ülkedeki tüm tarım kooperatiflerinin 1 Kasım 1992'ye kadar dağıtılmasına karar verilmiştir.⁷¹

Berov (BSP), iktidara geldikten kısa bir süre sonra bir ekonomik faaliyet planı hazırlamıştır. Ancak bu etkili bir plan olmamıştır. Yurtiçi yatırımlar beklentilerin çok altında kalmıştır. Bahsi edilen bu plan ile, yaşanan ekonomik durgunluğun kamu yatırımlarıyla aşılabileceği düşünülmüştür. Ancak bu plan, kamu açığını fazlasıyla arttıracak gerekçesiyle hem DGB'yi hem de ekonomik reformların hızından memnun olmayan Uluslararası Para Fonu (IMF)'nu alarma geçirmiştir. Bununla birlikte Bulgaristan'ın dış borç krizi daha da derinleşmiştir. Mart ayında (1992) Frankfurt'ta yapılan mali toplantıda Sofya'nın aldığı kredilerin büyük bir kısmını sağlayan Londra Bankacılar Kurulu Bulgaristan'ın toplam borcunun %38'ni silme teklifinde bulunmuş; ancak Bulgaristan Başbakanı bu teklifi kabul yetersiz bularak, %50'lik oran üzerinde ısrar etmiştir. Bulgaristan'ın bu isteği kabul edilmiş ancak bu aşamadan sonra borçlarını geri ödemeye başlamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Levanın değer kaybetmesiyle de geri ödeme süreci sancılı olacaktır.⁷²

1993 yılında Birleşmiş Milletler (BM)'in Sırbistan ve Karadağ'a uyguladığı yaptırımlar, Bulgaristan'ın da AB ve NATO ile paralel hareket etmesi, ülkenin içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırmıştır. Eylül ayı itibarı ile yaptırımların Bulgaristan'a verdiği zarar 2,71 milyar dolara ulaşmıştır. Yine bu dönemde, Bulgaristan; Libya, Irak ve Yugoslavya'ya uygulanan yaptırımlar yüzünden 13 milyar dolar kaybetmiştir.

Özetle Jivkov'un devrilmesinden 5 yıl geçmesine rağmen Bulgaristan ekonomisi etkin bir şekilde yeniden yapılandırılmamıştır. Bilhassa özelleştirilmede büyük bir başarısızlık gözlemlenmiştir. Bundan sonraki dönemde Bulgaristan daha ağır ekonomik krizlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır.⁷³

1994 yılında Başbakan olan Videnov, yaptığı açılış konuşmasında uygulayacağı politikaların üç ana hedefinin olduğunu; bunların ise; kötüleşen ekonomik gidişatı tersine

⁷¹ Ancak yasa, gereken özen gösterilmeden kabul edildiği için bireysel mülkiyet iddialarının tanınması alanında ilerde çok büyük zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu arada hükümet desteğinden ve eski sistemin yararlarında mahrum kalan toprak sahipleri ancak kendilerine yetecek kadar bir üretim yapmayı başarmışlardır. Bu durum ise içte ve dışta gıda arzını olumsuz yönde etkilemiştir.

⁷² Crampton, a.g.e., ss. 217-218.

⁷³ Crampton, a.g.e., ss. 212-213.

döndürmek, Bulgaristan'ın Avrupa kurumlarıyla bütünleşmesini sağlamak ve son olarak suçla mücadele etmek olduğunu belirtmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda Mayıs 1995'te bir faaliyet programını yürürlüğe sokmuştur.⁷⁴ Ancak yaşanan bir dizi olayların sonucunda; örneğin özelleştirmeler söz verildiği gibi hızlı ilerlemiyordu; 1995'te Maliye Bakanı'nın, bütçe açığının olması gerekenden %17 fazla olduğunu açıklaması döviz piyasalarında Bulgar Levası üzerindeki baskıyı arttırarak, faizleri %8'den %42'ye fırlatmıştır.⁷⁵ İktidardaki bazı kişilerin yolsuzluğa karışması; Bulgaristan Merkez Bankası (BMB)'nin en büyük bankaları kontrolü altına alması, kamu işletmelerinin zarar etmesi, ithalat vergilerinin ağırlaştırılması gibi olumsuzluklar ülkenin kısa zamanda büyük bir ekonomik krize girmesine neden olmuştur. Bu durumda IMF Bulgaristan'a şartlı destek vereceğini açıklasa da, Bulgaristan bu teklifi kabul etmemiştir. Nitekim IMF yardımın ilk şartı olarak yönetimde söz sahibi olmak istemiş, ikinci olarak da piyasadaki para dolaşımını düzenleyerek hükümetten bağımsız bir "para kurulu" politikasına geçişin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁶

Sonuç olarak 1996 yılında Bulgaristan'da ekonomi krize girmiş, yolsuzluk ise artarak yayılmıştır. Bu dönemde Bulgaristan'ın AB aday ülkeleri listesine alınacağı ve Batıyla yakınlaşacağı pek mümkün görünmemektedir.

Özetle 1990-1997 yılları arası, Bulgaristan'da hem siyasi hem de ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı bir dönem olmuştur. Gerek 1990, 1991, 1994 seçimleri sonrasında kurulan hükümetler gerekse 1992 de DGB'nin HÖH tarafından dışarıdan desteği ile kurulan hükümetin ömrü kısa sürmüştür. Hiçbir hükümet iktidarda dört yılı tamamlayamamıştır.⁷⁷ Burada ekonomik sorunların giderek ağırlaşması ve partiler arasındaki siyasi çekişmeler büyük rol oynamıştır. Bu yıllar arasında yaklaşık bir yıllık bir dönem haricinde BSP iktidarda olmuştur. Bilhassa, 1990-1993 arasında GSYH sürekli düşerken, işsizlik oranı 1993 de %21.4'de sıçramıştır.⁷⁸

Yaşanan bu sorunlara rağmen, Bulgaristan'da seçimlerin serbest ve adil bir şekilde yapılarak, demokratik kurumların yerleşmesi için gerekli reformların hayata geçirilmesi ve

⁷⁴ Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih**, s. 164.

⁷⁵ Crampton, a.g.e., s. 215.

⁷⁶ Crampton, a.g.e., s. 217.

⁷⁷ Birgül Demirtaş Coşkun, Ayşe Özkan, "Kral "Baba" II. Simeon'un Zaferi: Bulgaristan'ın Umuda Yolculuğu", *Stratejik Analiz*, C.II, S.16, 16 Ağustos 2001, s. 27.

⁷⁸ Bulgaristan Cumhuriyeti, Sosyal ve Çalışma Bakanlığı, **Sıvmesten Doklad Za Otsenka Na Prioritetite V Politikata Po Zaetostta Na Bilgariya**, 2011, <http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/index.htm>, s. 10.

dış politikada önceliğin NATO ve AB'ye yönelik olarak belirlenmesi, Yunanistan ve Türkiye'nin de aralarında olduğu komşu ülkelerle ilişkilerin iyileştirilmesi Bulgaristan için önemli kazanımlar olarak değerlendirilmiştir.

Bulgaristan'ın Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi, Batı kurumlarına üye olabilmek için öncelikli hedeflerinden biri olmuştur. Batıyla yakınlaşılmasının Bulgar yönetiminin NATO'ya üyelik için Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyması; Sovyetlerin askeri desteğini kaybetmesi ile Bulgaristan'ın NATO'da ABD'den sonra en büyük askeri güce sahip olan Türkiye'den endişe duyması, ülkenin güvenliğini sağlayabilmek için Ankara ile ilişkileri iyileştirmenin daha yararlı olacağını fark etmesi; Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın ikili ilişkiler açısından büyük önem teşkil etmesi ikili ilişkilerin kurulmasında önemli roller oynamıştır. Nitekim Türklere karşı uygulamış olduğu baskı ülkenin uluslararası alanda soyutlanmasına neden olmuş, yeniden uluslararası toplumun saygın bir üyesi olmak isteyen Bulgaristan, bir yandan Türk azınlığa haklarını yeniden tanıırken bir yandan da Türkiye ile iş birliği yapma yoluna gitmiştir. Ayrıca 1980'lerde ekonomisi büyük ölçüde gerileyen ve Türklerin zorunlu olarak göç ettirilmesiyle üretimin daha da düştüğü ülkede, ekonomik sorunların çözülebilmesi için yabancı sermayeye, krediye ve dış ticaretin arttırılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Coğrafi yakınlığı ve 1980'lerde başarıyla uyguladığı ekonomide liberalleşme programı ile Türkiye Bulgaristan için ideal bir ticaret ortağı olabilme özelliğine sahiptir.⁷⁹ Nitekim iki ülke arasında 1998'de imzalanan serbest ticaret antlaşması 1 Ocak 1999 da yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmaya göre sanayi ürünlerinde alınan gümrük vergileri yavaş yavaş azaltılarak 2002'de sıfıra indirilmesi öngörülmekteydi. Türkiye ile Bulgaristan'ın ekonomide iş birliği yaptığı en önemli alanlardan biri de enerjidir. Türkiye 2000 yılında Bulgaristan'dan satın almayı planladığı elektrik miktarını 23.7 milyar kilovat saatten 33.6 milyar kilovat saate çıkarmayı öngörmekteydi. Bununla birlikte Türk şirketlerinin Bulgaristan'a yaptığı yatırımların en önemlileri altyapı faaliyetleridir. Türk işadamları Bulgaristan'da enerji santrali ve otoyol yapımı başta olmak üzere çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedirler.⁸⁰

Dolayısıyla Bulgaristan'ın dış politikasında bölgede barış ve istikrarın korunması ilk sırada yer alırken, komşu ülkelerle ilişkilerinin iyileştirilmesi bu yönde büyük önem teşkil

⁷⁹ B. Demirtaş Coşkun, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan'ın Dış Politikası 1989-2000", der. Ömer E. Lütem, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, ss. 235-236.

⁸⁰ Coşkun, a.g.m., s. 239.

etmiştir. Bununla birlikte NATO ve AB üyeliği de Bulgaristan için çok olumlu hedefler olarak belirlenmiştir.

2.1.4 Bulgaristan'ın NATO Ve AB'ye Doğru Üyelik Yolu

Bundan sonra Bulgaristan dış politikayla ilgili nerdeyse tüm kararlarını NATO ve AB'ye girme amacı doğrultusunda almıştır. Kendisine büyük zararları olsa dahi Irak, Libya ve Yugoslavya'ya uygulanan ambargo kararlarına uyması ve hatta BM barış gücü için Kamboçya'ya asker göndermesi hep bu doğrultuda olmuştur.

Bulgar Savunma Bakanı Dobri Jirov, Ağustos 1990'da ilk kez, Bulgaristan'ın bir gün NATO'ya katılma ihtimali olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda da Bulgaristan NATO nezdinde bir büyükelçi atamıştır. Haziran 1991'de NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner'in yapmış olduğu resmi ziyarette NATO'nun, Bulgaristan'ı hem siyasi ve hem de kültürel açıdan Avrupa'nın bir parçası olarak gördüğü ve Bulgaristan sınırlarının ihlal edilmesine izin vermeyeceği şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Bulgaristan 1995'de NATO'nun Barış için Ortaklık adlı programına katılmış, Cumhurbaşkanı Jeleu, bunun NATO'ya ve Batı Avrupa Birliği'ne (BAB) tam üyelik yolunda bir adım olduğunu belirtmiştir. Bulgaristan NATO'ya üyelik için resmen 1997'de başvurmuştur. NATO ilk aşamada sadece Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin üyeliğini kabul etmiş, Bulgaristan'ı ve tam üyelik için Başvuran diğer ülkeleri daha sonra değerlendireceğini açıklamıştır.

Bulgaristan'ın NATO'ya üyelikten sonra ikinci önemli dış politika hedefi ise AB'ye tam üyeliğe kabul edilmek olmuştur. Mart 1993'te AB ile Ortaklık Antlaşması imzalayan Sofya, Kosova müdahalesinin ardından alınan Helsinki Kararlarında örgüte aday ülke olarak kabul edilmiştir.⁸¹ Nitekim 1999 da yaşanan Kosova krizi, iktidardaki DGB için önemli bir test niteliğinde olmuştur. Kamuoyundan gelen yoğun tepkilere rağmen, dönemin Bulgaristan Hükümeti NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik müdahalesini desteklemiş ve hava sahasını NATO uçaklarına açmıştır. Bulgaristan'ın bu yöndeki tutumu sebebiyle, Kosova krizinin sona ermesinden birkaç ay sonra Avrupa Komisyonu bu ülke ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını kararlaştırmıştır. Böylece Şubat 2000'de söz

⁸¹ Coşkun, a.g.m., ss. 246-247.

konusu müzakereleri başlatan Bulgaristan'ın, normal koşullarda 2007'de AB üyesi olması beklenmekteydi.⁸²

11 Eylül terör saldırılarından sonra “terörizme karşı savaşın” başlamasıyla birlikte, jeopolitik konumu yüzünden Bulgaristan'ın NATO üyeliği için olumlu bir konjonktür oluşmuştur. Bu ülke, Afganistan ve Irak operasyonları sırasında hem toprağını, hem de hava koridorunu Amerika'ya kullandırmış, hatta bir askeri taburunu Irak'ta görev yapmak üzere göndermiştir. Bunun sonucunda, daha evvelden Varşova Paketi'ne sonuna kadar sadık kalan Bulgaristan 29 Mart 2004'te resmen NATO üyesi olmuştur.⁸³

2.2. AB'İN DOĞUYA GENİŞLEMESİ

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa içinde bulunduğu koşullara ekonomik çözüm arayışına başlamıştır. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği'nin Doğuya “yayılması”nı da bir tehdit olarak hissetmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda Avrupa'da yıkıcı savaşlardan bir ders alınarak bütünleşmeye doğru günümüze dek gelişen ve genişleyen Avrupa Birliği'nin temelleri atılmıştır.⁸⁴

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951) ile başlayan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kuran Roma Antlaşmasının imzalanması (1957) ile diğer ekonomik sektörlere de yayılarak derinleşen Avrupa bütünleşmesi, 8 Nisan 1965 yılında Brüksel'de bir antlaşma ile söz konusu üç örgüt tek bir örgüt durumuna getirilerek bütünleşme yolunda önemli bir adım atılmıştır.⁸⁵ “Füzyon Antlaşması” olarak adlandırılan bu Antlaşma 1 Temmuz 1967 yılında yürürlüğe girmiş ve buna göre de, daha önce var olan kurum ve faaliyetler birleştirilmekte ve bunlar AET ile ayniyet gösteren AT kurumları durumuna gelmektedir.⁸⁶

⁸² Erhan Türbedar, “Doğu Bloku’ndan AB İle Bütünleşmeye Doğru Bulgaristan Ve Romanya”, Avrasya Dosyası, C.X, S.2, 2004, s. 326.

⁸³ Erhan Türbedar, “Bulgaristan’ın Batıya Yolculuğu”, Stratejik Analiz, sayı 64, Ağustos 2005, s. 79.

⁸⁴ M. Serdar Palabıyık, Ali Yıldız, **Avrupa Birliği**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2008, ss. 3-6.

⁸⁵ Haluk Günöğür, “Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)”, Avrupa Birliği El Kitabı, Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Semineri (20-31 Mart 1995), Personel Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, ss. 15-16.

⁸⁶ Ülke Arıboğan-Gülden Ayman-Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, der. Faruk Sönmezoğlu, DER Yayınları, İstanbul, 2005, s. 93.

Avrupa Topluluğu'nun temel amaçlarından biri şu olmuştur: Roma Antlaşması ve topluluk mevzuatına ek olarak düzenlenmiş olan 1987 tarihli Tek Senet'i uygulamak. Buna göre, diğer üç örgüt faaliyetini bir potada toplayan Avrupa Topluluğu Örgütü tam ekonomik bütünleşme yolundaki engelleri kaldırması yönündeki faaliyetleri devam ettirmiştir. Tek Senet'in yürürlüğe girmesinden sonra ekonomik, mali amaçların yanısıra, sosyal, kültürel ve siyasal amaçlar da faaliyet programlarının içinde yer almıştır.⁸⁷

9-10 Aralık 1991 Maastricht Zirvesinde imzalanan "Avrupa Birliği Antlaşması" ile Avrupa Topluluğu yeniden biçimlendirilmiş ve yeniden adlandırılarak Avrupa Birliği adını almıştır. Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması'nın (ABKA) 49. Maddesine Göre : "6. Md.'nin 1.Prg.'da Birlik üye Devletlerinin ortak ilkeler olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklerine saygı ve hukuken üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur."⁸⁸ Belirtilen bu ilkelere saygı duyan her Avrupa Devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir. Başvurusunu Komisyon'a danıştıktan sonra ve üyelerinin salt çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşünü aldıktan sonra, oybirliği ile karar verecek olan Konseye iletir.

Kabul koşulları ve bu kabulün Birliğin dayandığı Antlaşmalar ile ilgili olarak beraberinde getirdiği uyarlamalar, üye Devletler ile talep sahibi Devlet arasında bir antlaşmanın konusunu oluşturur. Söz konusu antlaşma, kendi anayasal usullerine göre bütün üye devletlerin onayına sunulur.⁸⁹

Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'ndaki Madde F'yi (yeni metinde madde 6) değiştirecek AB'nin demokrasi, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerine verdiği önemi göstermektedir.⁹⁰

⁸⁷ Buna göre topluluk kendi içinde var olan bu kurumlara ek olarak bütünleşmeyi kolaylaştıracak yeni kurumlar oluşturması, daha sıkı işbirliği için her alandaki mevzuatların uyumlaştırılması, Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması, Avrupa Para Birimi (Avro)'nin yaygın olarak kullanımının sağlanması, Avrupa Sosyal Şartının yaygınlık kazanması gibi faaliyetlerle birlikte dış ilişkilerde de işbirliğini arttırmaya yönelik faaliyetler yürütmüştür. Bkz. Arıboğan, a.g.e., s. 93.

⁸⁸ Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, 2. b., Alfa Aktüel, Bursa, 2005, s. 16.

⁸⁹ Reçber, a.g.e., s. 46.

⁹⁰ İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye/ Uluslar üstü bir Sistemle Ortaklık**, 4.b., Alfa-Aktüel, Bursa, 2006, s. 256.

2.2.1. Katılım Kriterleri

Avrupa Birliği, 1993'deki Avrupa Konseyi kararıyla Merkezi ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin, istedikleri taktirde Birliği'e üye olabileceklerini belirtmiştir. Alınan bu karardan sonra genişlemenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği değil ne zaman olacağı tartışma konusu olmuştur. Konsey genişlemenin zamanlaması ile ilgili "ortak ülke, gerekli ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirerek üyelik yükümlülüklerini üstlenmeye hazır olduğunda katılım gerçekleşecektir" şeklinde beyanda bulunmuştur. Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesi, aday ülkeler için üyelik kriterlerini şu şekilde açıklamıştır:

- Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıkların saygı görmesini ve korunmasını teminat altına alan istikrarlı kurumlara;
- İşleyen bir pazar ekonomisine ve birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskılarla başa çıkabilecek kapasiteye;
- Hedeflerden sapmamak da dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine sahip olmasını şart koşar.

Avrupa Konseyi'nin 1995 yılındaki Madrid Zirvesi'nde, üyelik kriterleri üye ülkenin idari yapısında düzenlemelere giderek bütünleşme koşullarının yaratmış olmasını gerekte olduğuna vurgu yapılmıştır. Nitekim AB mevzuatını ulusal mevzuata dönüştürmek büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, mevzuatın, uygun idari ve yasal yapılar aracılığıyla etkin bir biçimde uygulanması daha da önemlidir. Belirtilen bu önemli unsurlar, AB üyeliğinin gerektirdiği karşılıklı güven açısında bir ön koşul olarak kabul görmektedir.⁹¹

2.2.2. Gündem 2000

Temmuz 1997'de Komisyon, Avrupa Birliği'nin politikalarının bir sonraki yüzyıldaki genişleme perspektifinin, genişlemenin bir bütün olarak AB üzerindeki etkisini ve birliğin 2000 yılından sonraki mali çerçevesinin ana hatlarını ortaya koyan Gündem 2000'i hazırlamıştır. Gündem 2000'de aday ülkelerin üyelik başvurularıyla ilgili Komisyonun görüşlerine de yer verilmiştir.

⁹¹ Avrupa Birliği'nin Genişlemesi: Tarihi Bir Fırsat, İstanbul Avrupa Komisyonu, Genişleme Genel Müdürlüğü, 2003., s. 7.

Komisyon görüşlerini belirtirken her ülkenin durumunu katılım kriterleriyle bağlantılı olarak değerlendirmiştir. Komisyon görüşleri, sadece her ülkenin 1997'ye kadar ortaya koyduğu performansın bir değerlendirmesini değil, geleceğe yönelik performans beklentilerini de içeriyordu. Bulgaristan için Komisyon görüşleri 1997 yılında yayınlanmıştır.⁹² Komisyon, Bulgaristan'ın siyasi kriterleri yerine getirme yolunda ilerlediğini ancak, işlevsel bir piyasa ekonomisine sahip olmadığını ve orta vadede AB içindeki piyasa güçlerinin rekabetçi baskılarıyla baş edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Bulgaristan'ın çevre, ulaşım, enerji, tarım, adalet ve iç işleri alanlarında daha fazla çaba göstermesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Buna göre, Bulgaristan ile müzakerelerin başlanmasında, gerekli düzeyde kriterleri yerine getirip getirmediği göz önünde tutulmuştur.⁹³

2.2.3. Genişleme Sürecinin Araçları

Genişlemede izlenecek prosedür gereğince, Avrupa Birliği üyeliğine aday ülkelerin bir dizi antlaşmalar imzalamaları gerekmektedir. Buna göre 1989 yılında Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Avrupa Topluluğu arasındaki Ticaret ve İşbirliği Antlaşmalarının ardından, 1990 Dublin Zirvesi sonrasında Ortaklık Antlaşmaları yapılmasına karar verilmiştir. Bu antlaşmalar, Aralık 1991'de gerçekleştirilen Maastricht Zirvesi'ni takiben Merkezi ve Doğu Avrupa'daki on ülke ile kademeli olarak imzalanmıştır. Ortaklık antlaşmaları, bu ülkeler ile AB arasındaki ikili ilişkilerin yasal temelini oluşturur ve ticari konuları, siyasi diyalogu, yasal uyumu ve sanayi, çevre, ulaşım, gümrükler gibi diğer işbirliği alanlarını kapsar. Bununla birlikte, bu antlaşmalarla AB ile imzalayan diğer ülkeler arasında, belli bir zaman dilimi içinde serbest ticaret bölgesi oluşturulması amaçlanmıştır. Bu antlaşmalar, karşılıklılık ilkesine dayanırlar ancak, asimetrik olarak uygulanırlar.⁹⁴

8 Mart 1993 tarihinde Bulgaristan ve AB arasında imzalanan Ortaklık Antlaşması, 1 Şubat 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Buna göre, derin siyasi diyalogun geliştirilmesi,

⁹² Avrupa Komisyonu, Genişleme Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği'nin Genişlemesi: Tarihi Bir Fırsat, İstanbul, 2003., s. 7.

⁹³ **Pityat Na Bılgariya Kıı Evropeyski Sıyuz**, Nov Bılgarski Universitet, 2011, http://ebox.nbu.bg/eun/view_lesson.php?id=195.

⁹⁴ Avrupa Komisyonu, Genişleme Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği'nin Genişlemesi: Tarihi Bir Fırsat, İstanbul, 2003, s. 5.

serbest ticaret bölgesinin oluşturulması, Avrupa Birliği ve Bulgaristan arasında ticaretin geliştirilmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bir başka deyişle, Ortaklık Antlaşmaları ile ekonomik, siyasi, sosyal alanda işbirliği ve yakınlaşma amaçlanmış ve bu belge katılım öncesi süreçte ilk önemli yasal araç niteliğinde olmuştur.⁹⁵

Süreç gereği, daha sonra AB tarafından aday ülkenin üstleneceği yükümlülükleri, özellikle Kopenhag Kriterleri çerçevesinde yapılması gereken iyileştirmeleri ve aday ülkenin, şarta bağlı olarak alacağı mali desteği içeren Katılım Ortaklığı Belgesi⁹⁶ hazırlanır. Bunun üzerine aday ülke AB politikalarına uyumu sağlamak amacıyla kendi ulusal sisteminde yapacağı değişiklikleri (siyasal, ekonomik, sosyal, hukuki ve idari alanda reformları) içeren taahhütlerden meydana gelen bir Ulusal Program hazırlar.⁹⁷ Avrupa Birliği, düzenli olarak hazırladığı İlerleme Raporu ile aday ülkelerin katılım öncesi süreçteki çalışmalarını, örneğin Ulusal Programda belirtilen hususların yerine getirilip getirilmediğini, aksaklıkları ve alınan mesafeyi aday ülkeye ve kamuoyuna açıklar. Müzakerelerin başlama tarihi de buna bağlı olarak değişir. AB'nin aday ülkelere yönelik ilk İlerleme Raporları 1998 yayımlanmıştır.

Genişleme sürecinde AB ve aday ülkeler arasındaki çalışmaların düzenli yapılmasını sağlamakla görevli bazı kurumlar oluşturulmuştur. İlk olarak Ortaklık Konseyi ki bu kurum AB üyesi devletlerin temsilcileri ile aday ülke hükümetinin temsilcilerinin yanı sıra, AP Konseyi ve Komisyon temsilcilerinden meydana gelir. Amacı, ortaklık rejiminin Ortaklık Antlaşması hükümlerine uygun biçimde yürütülmesini denetlemek ve sağlamaktır. Ortaklık Konsey'inde AB'nin ve aday ülkenin birey oyu vardır, kararlar oybirliğiyle alınır. Başkanlık taraflarca 6 ayda bir dönüşümlü olarak üstlenilir.⁹⁸

Ortaklık Konseyi'ne teknik destek veren bir de Ortaklık Komitesi vardır. Bu da AB ve aday ülke temsilcileriyle Konsey ve Komisyon görevlilerinden oluşur. Ayrıca, politika

⁹⁵ Bulgaristan ve Avrupa Birliği Arasında imzalanan Ortaklık Antlaşması, Avrupa Komisyonu, 2011, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/europe-agreement-0-2_bg.pdf.

⁹⁶ Katılım Ortaklığı Belgeleri, her aday ülke için ayrı ayrı olmak üzere "622/98 sayılı Konsey Tüzüğü"⁸³ uyarınca, Komisyon tarafından hazırlanmakta ve Konseyde nitelikli oy çokluğu ile karara bağlanarak yayımlanmaktadır. Avrupa Komisyonu, Bulgaristan için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 16 Temmuz 1997 tarihinde kabul etmiştir. Bkz Predprisedinitelni Otnoşeniya Mejdu Bılgariya i Evropeyski Sıyuz, Avrupa Komisyonu, 2011, http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/history_relations/index_bg.htm.

⁹⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Bakanlar Kurulu, 23 Mart 1998 tarihinde Bulgaristan'ın AB üyeliğinin hazırlıklarına ilişkin Ulusal Stratejiyi kabul etmiştir. Bkz Predprisedinitelni Otnoşeniya Mejdu Bılgariya i Evropeyski Sıyuz, Avrupa Komisyonu, 2011, http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/history_relations/index_bg.htm.

⁹⁸ Canbolat, a.g.e., s. 304.

alanlarına bağılı olarak, çeşitli Alt Komiteler de bulunmaktadır. AB müktesebatının ve mevzuatının aday ülkelerce tanınip uyum çalışmalarının yapılmasının sağlanmasına yönelik amaçları olan Alt Komiteler, genellikle Komisyon'un ve aday ülkelerin uzmanlarından oluşur.

Ortaklık Konseyi'ne siyasal anlamda görüş ve öneri sunan bir kurum da, Avrupa Parlamentosu ile aday ülkenin parlamentosundan üyelerin katılımıyla oluşan Karma Parlamento Komisyonu'dur. Düzenli olarak yılda iki kez toplanır. Bununla birlikte, Avrupa Birliğı, üye devletlerle ada ülkeler arasında bir Avrupa Konferansı düzenlenmesini benimsemiş ve ilk Avrupa Konferansı'nda, öncelikle AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası, içişleri ve adalet politikası ile genişleme sürecinin sorunları ele alınmıştır.⁹⁹

Bu perspektiften hareketle aday ülkenin AB müktesebatının kendisine uyarlama istenç ve yeteneğine göre, Avrupa Birliğı tarafından ilgili aday ülkeyle üyelik müzakerelerinin başlatılıp başlatılamayacağına kara verilecektir. Bu aşamada büyük ölçüde Komisyona iş düşmektedir. Süreçlerin başarıyla tamamlanmasından sonra aday ülkenin AB'ye katılımını gerçekleştirmek üzere bir Katılım Antlaşması imzalanır. Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşü ve AB Konseyi'nin oybirliğiyle vereceğı onayı alınmak koşuluyla, Antlaşma hem AB üyesi olan ülkelerde hem de aday olan ülkede onaylanarak yürürlüğe girer.

2.2.4. AB'nin Merkezi Ve Doğı Avrupa'ya Genişleme Hazırlıkları

1993 yılında eski sosyalist ülkelerin birliğe girişini düzenleyen Kopenhag Kriterleri Konferansı'nda tam on iki ülke – böylece toplam sayı 27'ye ulaşacaktı – belirlendi. Avrupa Birliğı, 1990 yılından beri birinci derece önem verdiği dördüncü genişleme turuna odaklandı; bir başka ifade ile 12 üyenin birliğe alınması için çaba sarf etti. Bu yöndeki çabalarını 1993 yılından sonra daha da yoğunlaştırdı. Bu, dünya siyasetinin içinde bulunduğu durum nedeniyle tartışmasız bir zorunluluk haline gelmişti. Bu koşullar altında derinleşme geriye itilmiş, en azından aciliyetini yitirmişti. Bu çok boyutlu katılım süreci Avrupa Birliğı'nde geniş kapsamlı bir yapılanma ve bürokrasinin oluşmasına neden oldu. Brüksel'de bulunan Komisyon 1993-2004 yılları arasında her ülke ile ikili müzakereleri sürdürdü. Bu müzakerelerde üç Kopenhag kriterinin yerine getirilmesinin yanında Avrupa

⁹⁹ Canbolat, a.g.e., ss. 304-305.

Birliği Mevzuatı ve bunun ulusal kanunlarda yer alması ele alındı. Bu yapısal değişiklik otuzdan fazla başlık içinde belirlendi.

Bu süreç, 2003 senesinde sonuçlandırıldı ve 10 ülke aynı zamanda Avrupa Birliği'ne dahil oldu. Koşulları son ana kadar yerine getiremedikleri için Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı 2007 senesine bırakıldı. Bu uzun giriş müzakerelerinin ve genişlemenin hazırlık sürecinde, derinleşme konusu da birinci derecede öncelikli olma özelliğini taşımadan, eşzamanlı olarak gündeme getirildi.¹⁰⁰

1950'li yıllardan kalan yapının 50 yıl sonra genel hatlarıyla 27 ülkenin uyum siyaseti için yeterli olmayacağı açıktır. Avrupa Anayasası fikri, bu nedenle ortaya atılmıştır. Bu ise Roma Antlaşmalarından, Amsterdam ve 2006 senesindeki Nice Antlaşması'na kadar olan süreci kapsamaktadır. Anlaşmalarda yer alan bu türden çok sayıdaki hakların tek bir Anayasada belirlenen haklar tarafından ikame edilmesi söz konusu olacaktı. Bunun için yapılan müzakereler 2003 senesinde sonuçlandırıldı. Bir Avrupa Anayasa Konvansiyonu 2003 senesinin yaz aylarında geniş kapsamlı bir Anayasa Taslağı'nı 'Avrupa İçin Anayasa' başlığı altında hazırladı. Bu taslak, 2004 senesinin ilkbaharına kadar Avrupa Birliği Bakanlar Kurulunda ve Avrupa Parlamentosu'nda tartışıldı, düzeltmeler yapılarak genişletildi ve sonunda Roma'da 29 Ekim 2004'de devlet ve hükümet başkanlarının bulunduğu bir toplantıda kutlamalar eşliğinde imzalandı.¹⁰¹ Anayasa 2004 senesinde kabul edildi; sırada Anayasa'nın doğrudan halk tarafından ya da parlamentolar tarafından onaylanması vardı ve bunu belirleyen de ülkelerin anayasaları olacaktı. 2004, AB için Avrupa Parlamentosu seçimlerini de beraberinde getiren önemli bir yıl oldu. Bu seçimlere yeni üye olan ülkeler de katıldı. 2004, aslında diğer yıllardan farklı olarak Avrupa'nın başarı yılıydı. AB, böylece büyük ve iz bırakan başarılarla imza atmış oldu. 2004'te yaşanan gelişmeler şunlardı:

- Aday ülkelerin de katılabildiği Avrupa Parlamentosu seçimleri,
- Avrupa Anayasası kararının alınması,
- On yeni üyenin Avrupa Birliği'ne kabul edilmesi.(Avrupa Birliği tarihindeki en büyük genişleme)¹⁰²

¹⁰⁰ Theo Stammen, "Avrupa Birliği'nin Gelişiminde Genişleme Ve Derinleşme Süreci Arasındaki Diyalektik İlişki", Bilimsel Toplantı Notu, çev. Necati İyikan, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S.15, 2008, s. 201.

¹⁰¹ 1957'deki Roma Antlaşmaları da burada imzalanmıştır.

¹⁰² Stammen, a.g.m., s. 202.

Ancak, bu başarılar kalıcı olmadı, kısa bir süre sonra aksi yönde gelişmeler kendini gösterecekti. İlk olarak, seçimlere katılım son derece düşüktü; bir başka ifadeyle üye ülkelerin yurttaşlarının Avrupa'nın gelişimine katkıda bulunmak için sandığa gitme konusunda istekli olmadıkları görüldü. Katılım şaşırtıcı bir şekilde, Avrupa Birliği'ne yeni üye olan ülkelerde azdı. Bunun bir nedeni, bu insanların Avrupa konusunu düşüncede ve uygulamada algılamaksızın Avrupa Birliği'ne girmiş olmalarıdır. İkinci olarak da, Fransa ve Hollanda yurttaşları Avrupa Anayasası aleyhinde oy kullandılar. Böylece Avrupa Anayasası'nı oluşturma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Bu başarısızlığın sebebi de yalnızca iki eski AB üyesinin yurttaşlarının buna karşı çıkmalarıydı. Aslında bu halk oylamaları Fransa ve Hollanda Anayasalarına göre zorunlu değildi. Bu ülke parlamentolarının kabul etmesi aslında yeterli olacaktı. Üçüncü olarak ise, sadece genişleme olumlu bir unsur olarak kaldı. Ancak genişleme, çözülmesi zor sorunları da beraberinde getirdi. Bir başka ifadeyle, bu on ülkenin Avrupa Birliği'ne girmeleriyle AB'nin doğu genişlemesi henüz bitmemiş aksine, yeni açılımlarla harekete geçirilmiş oldu. Çok sayıdaki bu yeni üye ülkenin tam uyumu için Avrupa kurumlarında (Avrupa Parlamentosu, Komisyonu, Bakanlar Kurulu) çalışılması ve uyumun istikrara kavuşturulması zorunluydu. 2004'ün çok başarılı geçmesine ve genişleme ve derinleşme konularında ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, 2005'te özellikle anayasa, bir başka ifadeyle derinleşme, alanında tam tersi önemli gelişmeler yaşandı. Avrupa süreci bu yüzden yavaşlama ve duraklama noktasına geldi. İngiltere ve İspanya'nın dönem başkanlığında hiçbir ilerleme kaydedilemedi.

Bundan daha da önemli olan ise, öngörülen takvimde büyük bir karışıklığın ortaya çıkmasıydı. Bu takvim genişleme ve derinleşme arasındaki etkileşimi sağlamayı amaçlıyordu. Bu etkileşimin zamansal uyumunu tekrar oluşturmak son derece güçleşti. Her şeyden önce, köklü bir derinleşmenin temelini oluşturan Avrupa ve kurumlarının yenilenmesinin başarısızlığa uğradığı gibi bir izlenim doğdu. Avrupa'da, hiç kimse bu noktalara geri dönmek istemiyor gibiydi. Kabul edilen anayasada beklenmedik şekilde, önemli derecede eksiklikler ve hatalar tespit edilmeye başlandı. Eleştiriler artarak sertleşti. Yeni anayasanın geniş kapsamlı içeriği de (500 sayfadan fazla) aynı şekilde eleştiriye uğradı. Bu başarısızlık nedeniyle önemli bir gelişme görülmedi. Bundan önce Avrupa'da yapılan Antlaşmalar manzumesi, son derece dağınık ve içerik bakımından da net değildi. Birbirine açık bir şekilde eklemlenmiş bu anayasa ile Avrupa'nın, Antlaşmalar manzumesi

konusunda ilerleme kaydetmesi gerekirdi ve kaydedilebilirdi. Fakat değindiğimiz başarısızlık bunun göz ardı edilmesine sebep oldu.¹⁰³

Yeni bir girişim ancak uzun bir zaman diliminin ardından, yaklaşık iki sene sonra ortaya çıktı. Bu, önce Almanya'nın 2007'de ve ardından Portekiz'in üstlendiği AB Dönem Başkanlıklarına rastladı. Bu noktada gösterilen çabaların önemli aşamasını sonbahar 2007'de yapılan Lizbon Antlaşması oluşturdu. Yoğunlaşmış yeni Avrupa Birliği Anayasası'nın ilk adımları başarıyla atılmış gibiydi. Yukarıda vurgulandığı gibi, 2005'te Antlaşmalardan, Anayasa düzeyine geçilememişti. Bunun nedeni öngörülen ve acil gereksinim duyulan AB derinleşmesinin gerçekleştirilememesidir. Bu gelişmeler, AB'nin ilerlemesinde genişleme ve derinleşmenin etkileşiminde hızın önemli olduğunu, bu hızın önemli ölçüde zarar gördüğünü ve günümüz itibariyle de bunun tekrar gerçekleştirilememiş olduğunu göstermektedir. Karşılıklı etkileşimin sağlanabilmesi için bir sonraki adım Lizbon Antlaşması'nın onaylanmasıdır. Ocak 2007'den itibaren Avrupa Birliği'ne Romanya ve Bulgaristan'la birlikte iki üyenin daha katılarak toplam üye sayısının 27'ye çıktığı ve Lizbon Antlaşması'nı her üye ülkenin onaylamak zorunda olduğu göz önüne alınırsa, bunun pek de kolay bir süreç olmadığı ortaya çıkacaktır. Bu onaylamalar ülkelerin yasalarına göre, bazılarında parlamento tarafından, bazılarında ise halkoylaması yoluyla gerçekleşecektir. Bu şu anlama gelmektedir: 2005 yılında Avrupa Anayasası'nın halkoylaması sonucunda reddedildiği dikkate alınırsa, Lizbon Antlaşması'nın, Avrupa Birliği'nin 27 üyesinin tamamı tarafından onaylanmasının olumlu sonuçlanmasına ilişkin hiçbir kesinlik olmadığı ortadadır. Avrupa Birliği'nde uzunca bir süredir yapılması gereken derinleşme ve reform süreci Lizbon'dan sonra da yine kesinlik taşımamaktadır. Ayrıca, Lizbon Antlaşması'nın, eldeki metin okunduğunda onaylanması yönünde çok da şansının olmadığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri şunlardır:

1. Bu anlaşma Avrupa Anayasası'yla karşılaştırıldığında ondan çok da kısa değildir. (Yaklaşık 200 sayfa).

2. Metnin başlığı bile, Lizbon Antlaşması'nın önceki metninden daha çekici ve yurttaşların büyük kesimi için daha anlaşılır olmadığını gösteriyor.¹⁰⁴

¹⁰³ Stammen, a.g.m., s. 203.

¹⁰⁴ Stammen, a.g.m., s. 204.

2.2.5. Avrupa Birliği'nin Genişleme S¼recindeki Amaçları

12-13 Aralık 1997'de L¼ksemburg'da gerçekleşen Zirve toplantısında, genişleme s¼recini başlatacak genel kararlar alınmıştır. İleriki yıllarda, AB'yi genişlemeye, aday ¼lkeleri ise ¼yeliđe hazırlamanın en önemli iş olduğu ifade edilmiştir. Genişlemenin olabilmesi için, Amsterdam Antlaşması'nın kurumsal h¼k¼mleri doğrultusunda AB kurumlarının etkin işleyişinin sağlanması, bununla birlikte Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen devletlerin onun değerlerini ve hedeflerini paylaşmaları, hatta bunu somut politika ve ¼nlemlerle g¼stermeleri gerekmektedir. Avrupa Konseyi, ¼yelik başvurusunda bulunan onbir ¼lkenin mevcut durumunu Komisyonun g¼r¼řleri doğrultusunda değerlendirmiştir. Komisyon tarafından Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdikleri d¼ř¼n¼len Macaristan, Polonya, Estonya, ek Cumhuriyeti, Slovenya ve G¼ney Kıbrıs Rum Y¼netimi (GKRY) ile ¼yelik m¼zakerelerinin 1998 yılı ilkbaharında başlatılmasına karar verilmiştir. Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile yapılacak m¼zakere hazırlıklarının ise hızlandırılması istenmiştir. Avrupa Konseyi, ¼ye devletlerin yanı sıra ¼yelik başvurusunda bulunan Avrupa devletlerini bir araya getirecek bir Avrupa Konferansı'nın oluşturulmasına da karar vermiştir.

Konferans çeşitli alanlardaki işbirliğini g¼çlendirmeyi amaçlayan çok taraflı siyasi bir forum olarak d¼ř¼n¼lm¼ř ve bu y¼ndeki teklifin GKRY'ne, Merkezi Doğu Avrupa (MDA) ¼lkelerine ve T¼rkiye'ye yapılması ¼ng¼r¼lm¼řt¼r. Ayrıca, Konferansın ilk toplantısının Mart 1998'de Londra'da yapılmasına karar verilmiştir. L¼ksemburg Zirvesi kararları Essen Zirvesinde belirlenen "Katılım ¼ncesi Stratejisi"nin¹⁰⁵ geliştirilmesini de içermektedir. B¼ylece, "G¼çlendirilmiř Katılım ¼ncesi ('Enhanced Pre-accession Strategy')"nin hazırlanması kararlaştırılmıştır. G¼çlendirilmiř stratejinin en önemli iki unsurunu; "Katılım Ortaklığı ('Accession Partnership') Belgeleri" ile "D¼zenli Raporlar ('Regular Reports')" oluşturmaktadır.¹⁰⁶

Avrupa Komisyonu'nun, Mayıs 2000'de geliştirmiş olduğu Genişleme için İletişim Stratejisi'nin Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesinde AB Konseyi'nce kabul edilmesiyle birlikte, Avrupa Birliği'nin genişleme s¼reci hız kazanmaya başladı. M¼zakereler için bir yol haritası da içeren s¼z konusu strateji, daha sonra gerçekleşen G¼teborg ve Laeken

¹⁰⁵ Enhanced Pre-accession Strategy

¹⁰⁶ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme S¼reci: AB'nin Merkez Doğu Avrupa Ve Batı Balkan ¼lkeleri İle İlişkileri, Devlet Planlama Teşkilatı M¼steřarlıđı** (AB ile İlişkiler Genel M¼d¼rl¼đ¼), Ankara, Ekim 2005, s. 21.

zirvelerinde de destek görmüştür. Genişlemeye hazırlık olmak üzere, çalışmalar daha önce, Katılım Öncesi Strateji ve Katılım Müzakereleri olmak üzere iki temel üzerinde yürütülürken, şimdi bunlara bir de İletişim Stratejisi eklenmiştir. Böylelikle, hem aday ülkelerin hem de mevcut üyelerin Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde üstlenmek durumunda oldukları görev ve yükümlülükler, iletişim stratejisiyle oluşturulacak bir tür sinerji yoluyla yerine getirilebilecektir. Buna yönelik olarak aşağıdaki amaçlar belirlenmiştir.¹⁰⁷

Üye devletler için geçerli üç ana amaç:

- Genişleme sürecinde ortak bir anlayışı kolaylaştırıcı ve olumsuz etkileri bertaraf edici bir biçimde genişlemenin gerekliliğini kamuoyuna duyurmak.
- Genişlemeye ilişkin müzakerelerde ilerleme sağlamak amacıyla toplumun her kesiminde (özellikle karar alıcılarla halk arasında) diyalog tesis etmek.
- Genel bir karşılıklı anlayışa ortam hazırlamak üzere aday ülkeleri tanıtıcı bilgiyi yaymak.

Aday ülkeler için üç temel amaç ise şöyle belirlenmiştir:

- AB hakkında genel bilgi ve anlayışın yaygınlaşmasını sağlamak.
- Katılımın her bir ülke için neleri kapsadığını kamuoyuna duyurmak.
- Üyelik için hazırlık aşamasındaki çalışmalarla müzakerelerin ilerlemesi arasındaki bağlantıyı halka anlatmak. Bu, AB yasalarının iç hukuk düzenine girmesini ve gerekli idari yapılanmanın hız kazanmasını sağlayacaktır. Bu sebeple, müzakerelerin neden farklı ülkelerde birbirinden farklı süratte ilerlediği de anlaşılmış olacaktır.

İletişim stratejisinin başarısı için şu üç ana ilke belirlenmiştir:

1) Adem-i merkezîyet: Strateji üyelik sürecinde hem üye devletlerde hem de aday ülkelerde spesifik gereksinimlerin ve koşulların dikkate alınmasını amacıyla adem-i merkezîyetçi bir yöntem benimsemiştir.

2) Esneklik: Temel dinamik süreçlerden kaynaklanan iletişim bozucu etkenlerle mücadele için gereklidir.

¹⁰⁷ Canbolat, a.g.e., s. 294.

3) Sinerji (ortak etki): Komisyon, Avrupa Parlamentosu, üye devletler ve toplumdaki diğer grupların çalışmalarının birbirlerini tamamlayıcı ve güçlendirici bir biçimde sonuç vermesi için önemlidir.

Bu ilkeler doğrultusunda iletişim stratejisinin amaçlarını başarıyla gerçekleştirmesi için AB bünyesinde ödenekler/fonlar ayrılmıştır. Örneğin daha Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik ve siyasi yapılanmaları için PHARE programı oluşturulmuştur. Katılım öncesi strateji kapsamında aday ülkelerin AB'ye uyumunu kolaylaştırıcı etki yapması düşünülen Phare Programı zaman içinde geliştirilmiştir. Ayrıca tarımın ve kırsal kesimin geliştirilmesine yönelik olarak SAPARD, ulaşım ve çevre altyapısı için de İSPA ödenekleri vardır. 2000-2006 dönemi için Phare Programı çerçevesinde aday ülkelerin kurumsal yapılanması amacıyla 11 milyar avro finansman desteği sağlanmıştır. Söz konusu destek şu alan ve amaçlara yöneliktir:

- Aday ülkelerin kamu idarelerinin ve kurumlarının AB'nin iç yapısına adaptasyonu,
- AB yasama düzeninin içselleştirilerek geçiş süresinin kısaltılması,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin hızlandırılması.¹⁰⁸

Avrupa Birliği liderleri, genişleme ve anayasa konusunu masaya yatırdığı 14-15 Aralık 2006'da Brüksel'de yapılan zirvede yeni üye adaylarına kapıları her ne kadar kapamasa da AB'ye girişi hayli zorlaştırma yönünde kararlar aldı. Zirvenin sonuç bildirgesinde, Türkiye'ye çok kısa yer veren liderler, "Avrupa Konseyi, Komisyonun 8 Kasım 2006'daki raporunu not alır ve bunları kapsayan saptamalar ve tavsiyeleri memnuniyetle karşılar" demekle yetindi. Ama daha önemlisi, AB liderleri, bundan sonraki genişlemelerin İngilizce *consolidation*, *conditionality* ve *communication* sözcüklerinin baş harflerinden esinlenerek adlandırılan '3C' politikası çerçevesinde gerçekleştirilmesine karar vererek Türkiye'nin olası üyeliğini daha da zorlaştıran ve geciktiren bir politikayı benimsedi. AB'ye üyelik müzakerelerini sürdüren Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren bu '3C' politikasının üç ayağı bulunuyor: sağlamlaştırma, koşulluluk ve iletişim.

Liderlerin kabul ettiği "3C" politikasının ilk C'si olan sağlamlaştırma (*consolidation*), AB'nin bundan sonraki genişlemelerde zayıflamaması için genişlemelerin

¹⁰⁸ Canbolat, a. g.e., ss. 295-296.

entegrasyonla¹⁰⁹ eşzamanlı gerçekleşmesini hedefliyor. AB'nin daha verimli işleyebilmesi için kurumsal reformların yapılmasının önemine değinen Konsey, aday ülke üyelik kriterlerini tam olarak yerine getirirse bile AB'nin kendi işleyişini düzene sokmasını beklemesi gerekeceğini bildiriyor. Bu durumda, Türkiye müzakereleri başarıyla tamamlasa bile AB'nin kurumsal reformlarını 'tam olarak' hayata geçirmesini beklemek zorunda kalacak.

AB liderlerinin genişleme politikası konusunda bundan sonra uygulamaya karar verdikleri 'ikinci C politikası' olan koşulluluk (*conditionality*), bundan böyle aday ülkelere yönelik kuralların 'tam olarak uygulanması' anlamına geliyor. AB'nin, bir önceki genişlemede müzakere koşullarını tam olarak yerine getirmeyen bazı ülkeleri üyeliğe kabul ettiği ve 2007'de üye olacak olan Romanya ve Bulgaristan'ın tam olarak hazır olmadıkları bilinen bir gerçek. AB, bundan sonraki genişleme sürecinde bu durumun önüne geçmeye karar verdi. Ayrıca, "şartları tam olarak yerine getirme" kuralı çerçevesinde, bundan böyle aday ülkelerin AB'ye katılımı konusunda önceden kesin tarih verilmemesi kararlaştırıldı. Oysa, AB'ye kabul edilen son 10 ülkeye ve yeni üye olan Romanya ve Bulgaristan'a hazır olmadıkları halde kesin tarih verilmişti. Kesin tarih verilmesinin aday ülkenin motivasyonunu ve reform sürecini doğrudan etkilediği düşünülürse Türkiye'nin üyelik perspektifi bu kararla daha da çıkmaza girmektedir.

AB zirvesinde genişleme stratejisi konusunda karara bağlanan 'üçüncü C politikası' ise iletişimdir (*communication*). Bununla, AB hükümetleri ile halklar arasında iletişimin güçlendirilmesi amaçlanıyor. AB ülkeleri, bundan sonra, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkelerin üyeliği konusunda, kendi halklarını hazırlamak için 'daha fazla çaba harcamayı' taahhüt ediyorlar. Bir süredir AB kamuoylarının genişlemeye olumsuz bakmasından etkilenmiş olan siyasi liderler, Avrupa kamuoyunun ikna edilebilmesi için sadece Avrupa düzeyinde değil, ulusal alanda da siyasi liderliğin gerekliliğinin farkına varmış görünüyorlar.¹¹⁰

¹⁰⁹ Entegrasyon, değişimle ilgili bir kavram olup, bir "siyasal topluluğu" veya "bütünleşmiş toplumu" ifade etmek için kullanılmaktadır. Entegrasyonlar, ögeleri arasında şiddet unsurlarının azaldığı, bunların yerini karşılıklı bağımlılık, ortak yarar ve işbirliği kavramlarını aldığı yapılar olarak belirtilmektedir. Entegrasyon kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri / Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, MKM Yayıncılık, b. 5., Bursa, 2008, s. 436.

¹¹⁰ Zirvenin Türkiye açısından en zayıf tarafı, AB Konseyi'nden Türkiye'nin üyeliğine dair güçlü bir siyasal irade çıkmamış olmasıdır. Özellikle bu son 3C kuralıyla, Türkiye'nin üye yapılmayacağı endişeleri daha da kuvvetlenmiştir. AB'nin yeni genişleme politikasının sanki Türkiye'nin üyeliğini imkansızlaştırmak üzerine

Kuşkusuz, Soğuk Savaş sonrası dönemin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yol açtığı toplumsal ve politik eğilimlerin başında AB'ye amacı yer almıştır. Ama hem AB üyesi devletlerde hem de eski Doğu Bloku ülkelerinde karşılıklı olarak birbirlerini tanıma gereksinimi ortadadır. Biraz da bundan dolayı, AB'nin genişleme süreci etkinlikleri arasında kendi kamuoyunu ve aday ülkelerin halklarını genişleme hakkında aydınlatıcı çalışmalara öncelik verilmiştir. AB'nin çeşitli kentlerinde seminerler ve konferanslar düzenlenerek, bir yandan halkın yeni genişleme süreci konusunda bilgilenmesi sağlanırken, diğer yandan da aday ülkelerle tanışma ve diyalog amaçlı adımlar atılmıştır. Söz konusu toplantılara hükümet temsilcileri, parlamento üyeleri, akademisyenler, kanaat önderleri ve sivil toplum üyeleri katılmışlardır.¹¹¹

2.3. BULGARİSTAN VE AVRUPA BİRLİĞİ: BAŞVURUDAN MÜZAKERE SÜRECİNE

90'lı yılların ilk yarısında Bulgaristan ve AB arasındaki ilişkiler Avrupa Birliği Ortaklık Antlaşması çerçevesinde dönüşüme uğramıştır. Bu aynı zamanda Sofya'nın katılım öncesi dış politika sürecinin başlangıcını da oluşturmaktadır. Bu dönüşüm, 1990 yılında Ortaklık Antlaşması'nın konseptinin kabulünde de aksettirilmiş olan Doğu Avrupa'ya yönelik dış politika stratejisinde ilerleme kaydedilmiş olmasından, aynı zamanda da Bulgaristan tarafının tam üyeliğe yönelik istencinin net ifadesinin bir sonucu olarak belirmiştir. Bulgaristan Avrupa Birliği ile 1993'te Ortaklık Antlaşması imzalamış ve 16 Aralık 1995 tarihinde de Birliğe üyelik için başvuruda bulunmuştur. Bundan sonraki süreçte Katılım Ortaklığı Belgeleri AB tarafından kabul edilirken, Bulgaristan'ın AB'ye katılımına ilişkin müzakerelerin başlatılmasına yönelik 11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde Konsey tarafından karar alınmıştır¹¹².

kurulmuş yeni bir strateji olduğu söylenebilir. Bkz. Hüseyin Kalaycı, "AB Zirvesi'nin 3C Politikası Ve Türkiye'yi Uzaklaştırma Formülü", 2010, <http://www.asam.org/tr/yazigoster.asp>.

¹¹¹ Canbolat, a.g.e., s. 301-302.

¹¹² Resmi olarak Bulgaristan ve AB arasındaki müzakerelerin başlaması ise 15 Şubat 2000 tarihinde gerçekleşmiştir.

2.3.1. Bulgaristan Ve AB Ortaklık Antlaşması

Aralık 1990'da 7. Büyük Millet Meclisi Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliğine tam üyelik isteğini ifade eden bir karar kabul etmiştir. Bu aynı zamanda Bulgaristan ve AB arasında bir Ortaklık Antlaşması'nın imzalanması yönündeki istek beyanı olarak da görülür.

Bulgaristan ve Romanya ile Ortaklık Antlaşması için görüşmeler 1992'de başlatılmıştır. Görünmektedir ki, bu görüşmeler Çek Cumhuriyeti, Macaristan Polonya ve Slovakya ile görüşmelerin başlatılmasından bir yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Bu gecikme önceki dönemin eğilimlerinin devam etmesinin bir sonucu şeklinde ve aynı sebeplere tabi olarak oluşmuştur. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'yle daha sıkı ilişkilerin kurulması için öngörülen 5 şart (hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, çoğulcu parti sistemi, dürüst ve serbest seçimlerin yapılması) henüz taşımadığı görülmüştür. Zira, ülkede reformlar yavaş ve çok etkisiz ilerlemekteydi.¹¹³

Ortaklık Antlaşması için görüşmeler 1992 yılının sonunda bitmiş ve imzalanması da 1993 baharında gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşmayla birlikte ticaret ve işbirliği antlaşmasının yerine geçici ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma içteki sürtüşmeler yüzünden gecikmeye uğramıştır. Hızlı bir şekilde imzalanmasından sonra da Aralık 1993'te yürürlüğe girmiştir. Ortaklık Antlaşması ise, Şubat 1995'te yürürlüğe girmiştir. Ortaklık Antlaşması'nın gecikmesinin dışında, bu antlaşmanın içinde bazı dikkat çeken özellikler bulunmaktadır. Örneğin daha önceki grupta yer alan aday ülkelerin ortaklık antlaşmalarından farklı olarak azınlık haklarına saygı konusu antlaşma metnine eklenmiştir.¹¹⁴

Ortaklık Antlaşması'nın önsözünde, Bulgaristan'ın bu antlaşmaya gelecekte Avrupa Birliği üyeliği yolunda bir adım olarak baktığını belirtilmiştir. Öte yandan, Topluluk antlaşmanın bu amacı gerçekleştirmek için sadece bir katkı olduğunu kabul etmekte ama kesin ifadelerden de kaçınmaktadır. Antlaşma Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine katılım için hazırlıkları kapsamında ön koşul olarak ortaklığın amaçlarının yerine getirilmesini gerektirmiştir. Sözü edilen bu amaçlar: antlaşmayı imzalayan devletler arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi, reformların desteklenmesi, ülkenin

¹¹³ Mirela Veleva - Evtimova, *İstoriya Na Evropeyskata Integratsiya 1945-2005*, Universitetsko İzdatelstvo sv. Kliment Ohridski, Sofya, 2006, s. 206.

¹¹⁴ Veleva, a.g.e., s. 207.

Topluluğa devamlı entegrasyonunun çerçevesinin oluşturulmasını sağlaması olarak belirtilmiştir.¹¹⁵

Ortaklık Antlaşması, Bulgaristan ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin yasal dayanağını oluşturmaktadır. Bu da kurumsal yapının oluşturulmasıyla tam olarak siyasi diyalogun yürütülmesini sağlayacaktır. Antlaşmaya göre, bu kurumsal çerçeve Ortaklık Konseyini, Ortaklık Komitesini ve Ortaklık için Parlamento Komitesini içermektedir. Ortaklık Konseyi bakanlık düzeyindedir, yılda bir kez toplanır ve temel görevi Ortaklık Antlaşması'nın sıkı bir şekilde uygulanmasının takibini yapmaktadır. Komite, Avrupa kurumlarının temsilcilerinden ve Konsey'e yardımcı olan üst düzey Bulgar yetkililerden oluşmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun üyelerinden ve Bulgaristan Millet Meclisinin milletvekillerinden oluşan Parlamento komitesi diyalog için forum oluşturmaktadır

Ekonomik açıdan bakıldığında, 10 yıl süreyle bir serbest ticaret bölgesini aşama aşama oluşturmasını öngören ve asimetrik hükümler içeren Ortaklık Antlaşması entegrasyonun AB açısından 5 yıl, Bulgaristan tarafından ise 7 yıl içerisinde gerçekleştirilmesini öngörmekteydi. Bulgaristan'dan AB'ye sanayi ürünlerin ithalatının liberalizasyonu Ortaklık Antlaşması ile öngörülen sürelerden öngörüldüğünden daha önce gerçekleştirmiştir. Ocak 1998'den itibaren Avrupa Birliği'ne gümrüksüz olarak ve büyük miktarda kısıtlama yapılmadan sanayi ürünlerinin (hassas olanlar haricinde) Avrupa Toplumu'na girişi başlatılmıştır.¹¹⁶

AB'nin ihracatında daha hızlı liberalizasyona tabi olan ürünler baskın durumdayken Bulgaristan ise "hassas mallar" olarak adlandırılan (tekstil, metal, bazı kimyasal ürünler ve tarım ürünleri) ürünler ihraç etmektedir ki bu ürünlerin liberalizasyonu daha yavaş gerçekleşmektedir. Tarım ürünlerinin ticaretinde ise tarifedeki engeller düşürülmekte ancak tam anlamıyla kaldırılmaktan (Ortak Tarım Politikası (AB'nin) üçüncü dünya ülkelerinden ithalatının) kaçınılmaktadır. Zira, AB'nin Ortak Tarım Politikası, üçüncü ülkelerden ithalatın önüne zor geçilebilir engeller koymuştur.

Liberalizasyon için çerçevenin etkinleştirilmesinden itibaren 1994-1995 yılları arasında Bulgaristan ve AB arasında ticaret boyutu hızlı bir şekilde yükselişe geçmiştir. Nitekim Birlik, Bulgaristan'ın en büyük ticari ortağı olmuştur. 2000 yılında AB'ne ihracatı

¹¹⁵ Angel Şişkov, "Analiz na Dogovora za Asotsiirane Mejdu Republika Bılgariya i ES" (Bulgaristan ve AB Arasındaki Ortaklık Antlaşması'nın Analizi), Mejdunarodni Otnoşeniya Dergisi, sayı 4, Sofya, 2004, s. 84.

¹¹⁶ Veleva, a.g.e., ss. 207-208.

ülkenin toplam ihracatının %51'ini oluşturmakta iken toplam ithalatındaki payı ise %44'e yükselmiştir.¹¹⁷

2.3.2. AB'ne Katılım İçin Ortaklık

Haziran 1993'de Kopenhag Zirvesinde Doğu genişlemesine start verilmesi, Bulgaristan ve AB arasındaki ilişkilerin ilerlemesine de imkan sağlamıştır. Bu zamana kadar *ad hoc*¹¹⁸ nitelikte yapılan siyasi diyaloglar, Avrupa Birliği kurumlarıyla Ortaklık statüsündedir. Ülkelerin karşılıklı yapısal ilişkileriye bu şekilde somutlaşmıştır. Bunların gerçekleşmesi daha sağlam siyasi diyalog çerçevesi kapsamında ele alınırken, Ortaklık Antlaşması çerçevesinde sağlanan ilişkilerin yerini almamış, bilakis paralel olarak ilerlemiştir. Kopenhag Kararlarıyla Bulgaristan ve Romanya'nın diğer MDA ülkeleriyle statüleri, iki grup arasında reform süreçlerinin farklı ilerlemesine rağmen neredeyse eşitlenmiştir. Bu durum, Bulgaristan'ın en önemli öncelikli amaçlarından olan AB'ye üyeliği yönünde çabalarını teşvik etmiştir. Bunun dışında, bu amaca ulaşmak için açık kriterlerin belirlenmesi, hükümetlerin bu yönde hareket çerçevesini ortaya çıkarmıştır.

Ortaklık Antlaşması'yla, ülkenin ortaklık statüsüne gelmesi Bulgar yöneticiler tarafından tam üyelik yolunda ara amacın yerine getirilmesi olarak görülmüş, böylelikle de diğer aşamaya istikametinde geçme hazırlıkların başlatılmasını sağlamıştır.

Aralık 1995'de Millet Meclisi, Bulgaristan Cumhuriyeti'nin AB'ne tam üyelik için başvuru kararını kabul etmiştir. Bu belgenin kabulünde yapılan tartışmalar sırasında birliğe katılım için Bulgaristan'ın stratejisinin içerisinde önemli bir unsura yer verilmiştir: Bulgaristan'ın AB'ne ve NATO'ya üyelik amacı birbirinden ayrılamaz iki önemli husustur.

İlk başlarda Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliğine sol partilerin karşı çıkmasına rağmen, bu zaman içerisinde yavaş yavaş AB'ye giriş için bir bilet olarak görülmeye başlanmıştır.

¹¹⁷ Veleva, a.g.e., s. 208.

¹¹⁸ *ad hoc*: "belirli, özgül, bir amaca yönelik olma" olarak ifade edilen bu terim, nitelediği olay veya olgunun kapsamın ve süresi konusunda bir fikir vermektedir. Bkz. Arıboğan, a.g.e., s. 7.

Sofya, AB'ye resmi başvurusunu Avrupa Konseyi Genişlemeden Sorumlu Komiseri J. Solana'ya Aralık 1995'te Madrid'de sunmuştur. Bu başvuruda, Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin ülkenin ulusal çıkarlarını yansıtan bir stratejik amaç olduğunun altı çizilmiştir.¹¹⁹

Madrid Toplantısında, Avrupa liderleri Komisyon'a ortaklık statüsünde olan ülkelerin başvurularına yönelik bir görüş hazırlanmasını önermişlerdir. Bulgaristan'ın Birliğe katılma yönünde hazırlanan görüş, Bulgaristan yönetimine, Komisyon tarafından gönderilen büyük soru listesi baz alınarak ve Komisyonun delegelerinin, Avrupa Konseyi'nin, uluslararası finans kuruluşlarının verileri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. 1997 yılında Komisyonun ulaştığı sonuç; ülkenin Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi yolunda olduğu, ancak ekonomik kriterlerin yerine getirilmesine ve üyeliğin gereklerine tam hazır olmadığı yönünde olmuştur. Bulgaristan hükümetinin ve Meclis komisyonunun raporuna yanıt olarak AB'de Haziran 1997'de bütün aday ülkelerin müzakerelerinin aynı zamanda başlatılması gerekliliğini içeren deklarasyon kabul edilmiştir. Nitekim bu yılın sonunda Avrupa Komisyonu aday 10 ülkeden 5'iyle (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Slovenya) müzakerelerin başlatılması için karar almıştır. Bulgaristan'ın da aralarında bulunduğu kalan diğer 5 ülkeyle ise mevzuatın analitik olarak gözden geçirilip, hazırlıklarının hızlandırılması karara bağlanmıştır. Bu karar gerçekte Bulgaristan'ın bu 5 ülke ile birlikte müzakerelerin başlatılması umudunu da sona erdirmiştir.¹²⁰

Anlaşılabacağı üzere, AB ile Bulgaristan arasında Geçici Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasındaki gecikme, 1997'nin sonlarında ve 1998'in başlarında Bulgaristan ile AB arasındaki ilişkilere olumsuz yansımıştır. Dış politikadaki bu olumsuz işaretlere, içte siyasal ve ekonomik durumunun da kötüleşmesi eklenmiştir. Bu olumsuz durum hem toplumun görüşlerine, hem de elit seçkin siyasilerin faaliyetlerine de etki etmiştir. İçeride, Bulgaristan'ın katılım öncesi stratejisinin olumlu sonuçlarına ilişkin bir şüphe ve güvensizlik oluşmuş ve büyük ölçüde de siyasal partilerin AB entegrasyonu politikasında var olan fikir birliği çökmüştür.

Lüksemburg'da kabul edilen ve AB'deki genişleme sorunlarına yönelik olan yeni strateji, Bulgar Hükümeti'nin AB'ye üyelik için Ulusal Katılım Stratejisi'ni hazırlanmasını

¹¹⁹ Veleva, a.g.e., s. 209.

¹²⁰ Veleva, a.g.e., ss. 209-210.

gerektirmiştir. Bu belgede ülkenin kısa, orta ve uzun vadede faaliyetlerinin temel yönleri belirlenmiştir.

Ulusal stratejinin kısa vadedeki amacı olan 1998 sonuna kadar müzakere başlayacak ülkeler arasında yer alınması hedefine ulaşamamıştır. Ulusal mevzuatın Avrupa Birliği müktesebatı bağlamında analitik olarak gözden geçirilmesi de baz alınarak, Kasım 1998’de hazırlanan Bulgaristan’ın AB katılım sürecine ilişkin ilk İlerleme Raporu’nda Bulgaristan ve AB arasındaki müzakerelerin başlatılmasına yönelik öneriler yer almamıştır. Belge, ulusal mevzuatın ve birlik hukukunun yeni yasalarla bile uyumlaştırılmadığına dikkat çekmiştir.¹²¹

Komisyonun 1999’daki Bulgaristan için ikinci İlerleme Raporu ise olumlu olmuştur. Burada ülkenin üyelik için siyasi kriterlere uygun olduğuna, ancak diğer şartların kısa vadede gerçekleştirilemeyeceğine vurgu yapılmıştır. Helsinki’deki Avrupa Konseyi toplantısında bu belge temelinde, Sofya’nın Letonya, Litvanya, Slovakya, Malta ile birlikte resmi müzakerelere/görüşmelere başlatılması yönünde karar alınmıştır.¹²²

Bu aşamada Bulgaristan’ın üyeliği için olumlu yönde etki eden en önemli olay ise bölgedeki çatışmalarda takındığı (özellikle Kosova sorununda) tutum olmuştur. Bulgaristan’ın hemen yanı başında cereyan eden olaylarda, Batı ile beraber hareket etmiş, böylelikle de AB’ye üyelik için İngiltere Başbakanı T. Blair’in de desteğini kazanmıştır.¹²³

2.4. MÜZAKERE SÜRECİNE DOĞRU SİYASİ PARTİLERİN YAKLAŞIMLARI

Bulgaristan’ın AB’ye entegrasyon süreci çok taraflı siyasal, kurumsal, ekonomik, sosyal, yapısal ve psikolojik bir süreçtir. Bulgaristan ile AB arasındaki en güçlü yakınlaşma kanallarından biri de siyasi partiler olmakla birlikte bunlar çoğu zaman ikinci planda yer almışlardır. Siyasal partilerin AB entegrasyonu ile doğrudan bağlı olarak şu işlevleri mevcuttur:

¹²¹ Georgy Genov- Emil Panuscheff, **European Political Cooperation and Integration. An Accession Strategy for Bulgaria**, Albatros, 1999, s. 56.

¹²² Veleva, a.g.e., ss. 210-211.

¹²³ Veleva, a.g.e., s. 211.

- Partiler çoğunlukla Avrupa siyasi standartlarının Bulgar siyasetine uygulanmasında bir araç olarak yer alırlar;
- Avrupa siyasi alanında Bulgaristan'ın siyasi strateji ve fikirlerinin çeşitliliğini sergilemişlerdir;
- Siyasi Partiler AB'nin siyasi kesimleri içinde lobiler oluşturarak, Bulgaristan'ın Birliğe entegrasyonunu kolaylaştırmışlardır;
- Partiler, Avrupa Birliği Standartları çerçevesinde Bulgaristan'da siyasal yaşamın yapısını yeniden tesis etmeye çalışmışlardır.

Kuramsal planda partiler siyasi sistemin bir parçasıdır; siyasal ve sivil toplum arasındaki bağlayıcı zinciri oluşturmaktadırlar. Aynı zamanda genel olarak dış politikadaki rolleri, iktidardaki pozisyonlarına bağlıdır. Fakat siyasal yaşamın uluslararası hale getirilmesi sürecinde de son on yıl içinde dış politika sürecine de katılım göstererek yeni imkanlar sağlamışlardır. 1989'dan sonra Bulgaristan "Avrupa tipi"nde bir parti sistemi geliştirmiştir. Bu sistem içerisinde politik partiler şüphesiz ki önemli siyasi grupların soysal çıkarlarını temsil etmek amacıyla oluşturulan kurumsal yapılardır.

Bulgaristan'da siyasi partilerin dış politika öncelikleri, bunların ulusal öncelikleri ile örtüşmüştür. Mevcut dış politika üzerindeki konsensüsün bir bölümü şu şekilde tanımlanabilir: ABD ile dostluk, Rusya ile ortaklık, Balkanlar'da iyi komşuluk ilişkileri. Her siyasi parti bu fikir birliği içinde bir konsensüsün oluşumunda, özellikle AB üyeliğine yönelik yaklaşımlarıyla katkıda bulunmuşlardır. Dış politikadaki fikir ayrılıkları ise, açıkça AB üyeliğine yönelik yaklaşımlarında değil de, daha ziyade NATO üyeliğinde kendini göstermiştir. Bazı farklılıklara rağmen dış politikadaki fikir birliği ilk bakışta görüldüğünden daha geniştir.¹²⁴

Bulgaristan'ın AB üyelik sürecinin gelişimini daha iyi anlayabilmek için, bu süreç içerisinde siyasi partilerin Birlik üyeliğine olan yaklaşımlarına değinmek de gerekir. Burada sadece AB üyelik sürecinde en önemli rolleri oynayan başlıca siyasi partilere kısaca yer verilecektir.

¹²⁴ Antoniy Todorov, "Prisiednyavaneto Na Bulgariya Kim Evropeyskiya Sıyuz: Rolyata Na Politicheskata Partiya", Tsenter Za İzsledvane Na Demokratsiyata, Sofya, 1999, s. 5.

2.4.1. Bulgar Sosyalist Partisi'nin (BSP) AB Üyeliğine Yaklaşımı

BSP için beklide en önemlisi, uluslararası sosyal demokratik meşruluğun tesisi olmuştur. Milli Meclis'in 3 Nisan 1990 tarihinde yaptığı toplantıda, Komünist Parti'nin adı Bulgaristan Sosyalist Partisi olarak değiştirilmiştir.¹²⁵ Bu yapılan isim değişikliğinden sonra parti her şeyden önce bu yeni haliyle Bulgaristan'da sosyal demokratların partisi olarak meşruluğunu kanıtlamak durumunda kalmıştır. Belli ki BSP, geçmişle bağlarını tamamen koparmış, eski komünist parti haleflerinden, ancak uluslararası sosyal demokrasi hareketinin desteğini alarak yeni bir demokratik parti olarak meşruluğunu ispat etmeye çalışmıştır.

BSP hala ideolojik görünümünü netleştirmeye çalışmaktadır. Avrupa tipinde sosyal demokratik bir parti olmayı amaçlasa da Batı Avrupa'daki ortakları tarafından "batı kimliği"ni sahiplenmesi zor görünmektedir. BSP Bulgaristan'ın Avrupa Birliği entegrasyonunu koşulsuz olarak desteklerken, NATO üyeliğinde çekimser tavır göstermiştir. Mayıs 1998'de partinin 43. Kongresinde "Bulgaristan'ın Stratejik seçimi Avrupa Birliği üyeliğidir" şeklinde bir tavır belirlenirken, "Askeri örgütlere katılımına yönelik politikasını tutarlı bir şekilde uygulaması gerektiği" dolaylı olarak vurgulanmıştır. Sonuncusu BSP'nin gözle görülür politik görüntüsünün bir tezahürüdür. Nitekim parti için, Rusya ile dostluk ilişkilerini korumak hala önemliydi. Öte yandan, BSP için "anti-NATO" söylemi sadece geçmişten gelen muğlak bir anı olarak ifade edilirken, hüviyetinin "Rus" taraftarlığı olduğu da vurgulanmıştır.¹²⁶

Ayrıca, AB'ne yönelik politikasının bir belirtisi olarak Katılım Antlaşması'nı dönemin başbakanı BSP lideri S. Stanişev tarafından Lüksemburg'da 25 Nisan 2005 yılında imzalanmıştır.¹²⁷ Stanişev'in 4 Kasım 2005'de yapmış olduğu konuşmada "Bulgaristan'ın en önemli dış politika hedefi AB'ne katılımıdır. Bunun için de geniş halk desteğine, siyasal istikrara, üyelik istencine, reformların uygulanmasındaki tutarlılığına

¹²⁵ Nitekim anayasa değişiklikleri arasında, anayasadaki bütün "komünist" deyimler metinden çıkarılmıştır. Bkz. Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih**, s. 167.

¹²⁶ Antoniy Todorov, a.g.e., ss. 21-23.

¹²⁷ Nikolay Genov, *Prevratnosti V Razvitiето Na Sotsialdemokratiyata v Bılgariya*, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Bulgaristan Temsilciliği, Haziran 2010, s.10.

bağlı olarak 2007’de üyelik hedefine ulaşılması için her türden gayret gösterilecektir”¹²⁸ şeklinde vurguları olmuştur.

2.4.2. Demokratik Güçler Birliği’nin (DGB) AB Üyeliğine Yaklaşımı

Demokratik Güçler Birliği 14 Kasım 1989 tarihinde komünist olmayan 14 örgüt tarafından kurulmuş, Komünist Parti’ye bir muhalif parti olarak varlık göstermiştir. 1990-1992 seçimlerinde ana sloganı “totaliterlik ya da demokrasi” olmuştur. Arkasındaki amaç Batılı demokratik modelin kabul edilmesi ve siyasal çeşitliliğin desteklenmesidir. Böylece komünizmden arta kalan bütün kalıntıların ortadan kaldırılması ve aynı zamanda yenilenmeye çalışan Komünist Partisi’ni sistem dışı tutmak amaçlanmıştır. Diğer taraftan DGB çatısı altında ilk olarak sol ve merkez sol partiler (sosyal demokratlar ve çiftçiler), sağcılar ve muhafazakarlar (demokratlar ve monarşi yanlıları) liberal partiler, yeşiller, çevreciler v.s. bir araya gelmişlerdir. DGB’nin bu ideolojik karmaşası uluslararası bağlantılarında yıllar boyunca başka partilere yönelmesine neden olmuştur. Bu koalisyondaki büyük partiler Avrupa’daki benzerlerine yakınlaşmışlar ve aynı zamanda birçok uluslararası kuruluşlara yönelmişlerdir.

İlk etapta, 1991-1992’de bir yıllığına iktidarda kalan DGB hükümeti döneminde Brüksel ile ilişkilerin geliştirilmesi hususunda irade ortaya konmuş ve bu doğrultuda 1993’te Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. 1 Şubat 1995’de söz konusu antlaşmanın yürürlük kazanmasıyla birlikte Bulgaristan, AB’nin Doğu Avrupa ülkeleri için uyarladığı ortaklık statüsünü kazanmıştır. Bu dönem itibarı ile DGB’nin AB ile ilişkilerde somut adımlar attığını ve üst düzey diplomatik girişimlerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Fakat 1997 yılına kadar Bulgaristan AB ile ilişkilerde belli bir seviyenin üzerine çıkamazken; zaman zaman ilişkilerin genel düzeyinde gerilemeler bile yaşanmıştır. Özellikle 1995 yılına kadar olan dönemde AB’nin politikaları, Bulgaristan tarafından çeşitli gerekçelerle eleştirilmiştir.¹²⁹

¹²⁸ Sergey Stanişev’in 4 Kasım 2005 tarihinde Sofya Ulusal Kültür Sarayı’nda Bilgarsko Diplomatichesko Drujestvo Ve Natsionalna Asotsiatsiya Za Mejdunarodni Otnoşeniya önünde yapmış olduğu konuşma, Osnovni Nasoki Vıv Vıñsnata Politika Na Bulgariya, Uluslararası İlişkiler Dergisi, S.5, Sofya, 2005, s. 5.

¹²⁹ Bu dönemde Bulgaristan, gümrük politikaları ve Orta Avrupa ülkelerine sağlanan imkânlar Bulgaristan’a sağlanmadığı noktalarda AB’yi eleştirmiştir. Bkz. Birgül Demirtaş-Coşkun, “Bulgaristan ‘AB’ye Üyelik Hedefi: Karşılaşılan Sorunlar, Yakalanan Fırsatlar”, Stratejik Analiz, Cilt: 1, Sayı: 10, Şubat 2001, ss. 27-28.

1997 yılında Bulgaristan açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak, cumhurbaşkanlığı koltuğuna Batı yanlısı ve liberal politikaları destekleyen, DGB'nin adayı Petar Stoyanov otururken; aynı yıl ülke içerisinde yapılan parlamento seçimlerinde DGB büyük bir farkla iktidar olmuştur. 1997 yılı Bulgaristan'ın Batı ile entegrasyonu bağlamında da dönüm noktası olmuştur; Bu yöndeki siyasi irade ve kararlar için yürütme erkleri arasındaki eşgüdüm sağlanmıştır. Böylece reformist kanat ülke siyasetine iyice hâkim olmuştur.¹³⁰

Bulgaristan'ın AB yolunda Bu dönem de içerisinde önemli adımlar atılmıştır. Bu yönde bir yandan NATO ile ilişkiler geliştirilmesi, öte yandan ise Türkiye ve Yunanistan'la daha önceki hükümetler döneminde başlatılan yakınlaşma sürecinin hızlandırılması olmuştur. Bunlar olumlu gelişmeler olarak AB üyeliğinde kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Ayrıca Bulgar dış politikasında önemli bir yeri olan Makedon milleti ve Makedon dilinin tanınması sorunu da Şubat 1999'da Kostov Hükümeti tarafından "Bulgaristan Anayasası'na göre Bulgarca" ve "Makedonya Cumhuriyeti'nin Anayasası'na göre Makedonca" olarak hazırlanan antlaşmanın imzalanmasıyla fiili olarak Bulgaristan'ın Makedonya ve dilini tanınması suretiyle çözülmüştür.

Bununla birlikte aynı dönemde Aralık 1997'de yapılan AB Lüksemburg Zirvesi'nde Bulgaristan'ın 'aday ülke' olarak kabul edilmesinin ardından; 2000 yılının başlarında tam üyelik için müzakerelere başlanmıştır. AB de DGB Bulgaristan'ı ile ilişkilerinden memnun olduğu yolunda işaretler vermiş ve Nisan 2001'de Bulgaristan'ı Şengen sistemine kabul ederek Bulgar vatandaşlarına 3 ay süreyle vize almadan Avrupa ülkelerine seyahat olanağı sağlayarak bir sonraki seçim öncesi hükümete dolaylı destek vermiştir.¹³¹

Özetle DGB'nin Bulgaristan'ın AB'ne üyelik sürecinde önemli bir yer aldığı görülmektedir. Nitekim DGB'nin iktidarda bulunduğu dönemlerde üyelik sürecinin hız kazanması bunun bir göstergesidir.

¹³⁰ Coşkun, a.g.e. , s. 28.

¹³¹ Coşkun, A. Özkan, a.g.m., s. 28.

2.4.3. Hak Ve Özgürlükler Hareketi'nin (HÖH) AB Üyelğine Yaklaşımı

1989 yılına kadar yasadışı bir örgüt olarak varlığını sürdüren HÖH Partisi yönetici kadrosu, Af Kanunu ile cezaevlerinden çıktıktan sonra bir toplumsal örgüt olarak belirginleşmiştir. Partinin kurulmasıyla ilgili ilk toplantı ise 1990 yılındaki kuruluş konferansı ile gerçekleştirilmiştir. 1991 yılında HÖH Partisi'nin kuruluşunun Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Bulgar Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunulmuştur. HÖH Partisi karşıtı Bulgar siyasi partilerinin iddialarına göre, Partinin Anayasaya aykırılığı, HÖH Partisi'nin üye tabanının %99'unun Türk etnik bilinci olan ve İslam dinine mensup kişilerden müteşekkil olmasıydı. Partinin tüzüğüne göre ise HÖH bağımsız toplumsal siyasal bir oluşumdur. Parti, Bulgaristan'da bulunan bütün etnik, dinsel, kültürel toplulukların hak ve özgürlüklerini Anayasa ve yasalara, uluslararası insan hakları sözleşmelerine ve uluslararası antlaşmalara uygun olarak savunmak ve Bulgaristan yurttaşlarının birliğine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca etnik-dinsel çatışmaların önlenmesi için hukuksal ve sosyal garantilerin oluşturulmasına çaba gösterme doğrultusunda çalışmalar yapılacağı öngörülmektedir.¹³²

Bulgaristan'daki Türk azınlığının temsilcisi olarak Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin Bulgaristan'ın genel olarak Avro-Atlantik kurumlarla yakın işbirliği ve bunun doğal bir uzantısı olarak da AB üyelik sürecinde etkili ve yapıcı politikalar benimsediğini söyleyebilmek mümkündür. HÖH'ün kuruluşundan günümüze Bulgaristan Parlamentosu'nda yer alması nedeniyle Bulgaristan'ın Batı dünyası ile entegrasyon serüvenine yakından tanıklık etmiş ve yaşanan sürece önemli katkılarda bulunmuştur.

HÖH'ün azınlık haklarına ilişkin olarak ülke içerisinde yaşanan ihlalleri Batı dünyası nezdinde gündeme taşıması ve bu kapsamda çeşitli platformlarda¹³³ yer alarak konuyu uluslararası camianın dikkatine sunması, Bulgaristan'ın bu husustaki kırmızı çizgilerinde esneme payı bırakmasını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca başta Avrupa Konseyi olmak üzere, çeşitli Batılı kurum ve örgütlenmelerin konuya duyarlılığı ve Bulgaristan nezdinde baskıları, Bulgar yetkililerin azınlık haklarına dair yapması gereken reform faaliyetlerini zaruri kılan dışsal bir etken olmuştur. İçsel ve dışsal vektörlerin bileşiminin Bulgaristan üzerinde odaklanması, HÖH'ün Bulgar siyasi yaşamından izole

¹³² Özkan, a.g.m., s. 85.

¹³³ Nurcan Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 320–321.

edilmesi yerine, sisteme entegre edilmesinin önünü açmıştır. Azınlık haklarında yapılan iyileştirmeler, Bulgaristan'ın bu bağlamda kötü sicilinin biraz olsun aklanmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği sürecine destek veren HÖH, Bulgaristan'ın Avrupa'nın doğal bir parçası olduğunu, bu sürecin gerek Bulgaristan'ın demokratikleşmesi gerekse ülkedeki azınlık haklarının korunması ve garanti altına alınması bağlamında kaçınılmaz bir olgu olduğunu açıklamıştır.¹³⁴ HÖH, Bulgaristan'ın Batı'yla bütünleşme sürecine açık şekilde destek verirken; ülkedeki etnik grupların haklarının savunulması hususunda Sofya yönetiminin yanlış adımlarını dış dünyaya açıklamaktan da kaçınmamıştır.

Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi 1990, 2001 ve 2005 yılında yapılan seçimlerde %4'ün üzerinde oy alması, bu dönemlerdeki hükümetlere destek vermesi veya iktidarda yer alması Türklerin Bulgaristan siyasetindeki önemli rolüne bir kez daha vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, partinin Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda izlemiş olduğu politikalar Bulgaristan'ı üyeliğinde önemli bir yer teşkil etmiştir.¹³⁵

2.4.4. Bulgaristan İçin Birlik Koalisyonu'nun (NDSV) AB Üyeliğine Yaklaşımı

Tek partili sistemin sona ermesinden sonra 5. kez 17 Haziranda gerçekleştirilen seçimlerde Bulgar siyasi yaşamına yeni bir aktör olarak II. Simeon'un kurmuş olduğu NDSV, iktidara gelmeyi başararak girmiştir.¹³⁶ Bu hükümetin temel amaçları; AB yolunda ilerlemek, NATO'ya üye olmak ekonomik reformlara hız vermek, hayat standartlarını yükseltmek, suç oranlarını azaltmak ve yolsuzlukları önlemek olarak belirtilmiştir. AB üyeliğini sağlamak amacıyla enerji pazarının liberalleştirilmesi ve yolsuzlukların önlenmesine yönelik çalışmalar hükümet programının bir parçası olarak yer almıştır. 2001'de Brüksel'in yapmış olduğu bir açıklamada Avrupa Birliği Müktesebatının 31 başlığından 12'sinin tamamlanmasına rağmen, Bulgaristan'ın olmazsa olmaz olan "işleyen

¹³⁴ Özgür, a.g.e., s. 324.

¹³⁵ Ayrıca, HÖH Partisi 2009 seçimlerinde de önemli bir başarı elde ederek 37 milletvekili çıkartmıştır. Ancak, bu sefer iktidar partileri ile ortaklık içinde değil, muhalif kanatta yer almıştır. Bkz. Bulgaristan Parlamentosu, <http://www.parliament.bg/bg/parliamentarygroups.html>.

¹³⁶ Eski kral II. Simeon 50 yıllık sürgün hayatının ardından 6 ay önce ülkeye gelerek seçimlerin en popüler adayı olarak siyasete girmeyi başarmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine anayasal nedenlerle katılamamış ancak parlamento seçimlerine katılarak %43.3'lük oy oranıyla birinci parti olarak çıkmıştır. Bkz. Birgül, Demirtaş - Coşkun, A. Özkan, "Kral Baba II. Simeon'un Zaferi: Bulgaristan'ın Umuda Yolculuğu", Stratejik Analiz, Cilt: 2, Sayı: 16, Ağustos 2001, s. 29.

bir pazar ekonomisine” sahip olmadığı belirtilmiştir. Bir sonraki ay AB, eleştirilerinin dozunu iyice arttırmış ve yolsuzluğun önlenmesi için daha fazla çabanın harcanmasını, Romenlere yönelik ayrımcılığın azaltılmasını ve adalet sisteminin yeniden tesis edilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Aralık 2001’de yapılan AB Laeken Zirvesi’nde Bulgaristan’ın 5. genişleme sürecinin ilk dalgasının dışında bırakılması da sürpriz olarak karşılanmamıştır. Üyelik yolunda tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen II. Simeon hükümeti AB üyeliğine yönelik çabalarını daha da arttırmış ve süreci hızlandırmak için meclisten bir dizi yasa geçirmiştir.

Bu dönemde Bulgaristan’ın AB üyelik sürecinde en kritik konuların gündemden düşmediği gözlemlenmiştir. Sözü edilen bu konular: Kozloduy reaktörlerinin kapatılması; Bulgartabak ve Bulgartelekom gibi işletmelerin özelleştirilmesi yönündeki atılımlar; azınlıklar sorunu, özellikle çingeneler meselesi; işsizlik oranının artması gibi sorunlardır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen 2002 yılı sonu itibarı ile olumlu gelişmelerin olması Bulgaristan’ı üyeliğe adım adım yaklaştırmıştır. Aralık 2002’de yapılan Kopenhag Zirvesinde AB Bulgaristan ve Romanya ile ileri üyelik görüşmelerine başlama kararı almış, 2007 yılı da bu ülkelerin AB’ne katılma tarihi olarak belirlenmiştir. 2003 yılında Bulgaristan için önemli gelişmeler yaşanırken, Brüksel, Bulgaristan’ın artık “İşleyen bir pazar ekonomisine” sahip olduğunu açıklamıştır. Bu tarihte 31 müzakere başlığından 26’sı üzerindeki görüşmeler başarı ile sonlandırılmıştır. Böylece Bulgaristan’ın, öngörüldüğü gibi 2007’de AB’ye üye olma olasılığı son derece artmıştır. 14 Haziran 2004’de Bulgaristan üyelik görüşmelerini Lüksemburg’da tamamlamış ve 1 Ocak 2007’yi beklemeye koyulmuştur. Avrupa Komisyonu reformların zamanında tamamlanmaması durumunda Bulgaristan’ın üyeliğini bir yıl kadar erteleyebileceğini belirtmiştir. Ayrıca bu dönem içerisinde Nisan 2004’de Bulgaristan’ın NATO’ya üye olması, AB’ye üyelik sürecinde olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Özetlemek gerekirse NDSV iktidara gelirken II. Simeon’un “sekiz yüz gün içerisinde hayatınızı değiştirecek ekonomik önlemler ve üyelik sistemi hayata geçireceğim” şeklindeki açıklamasında yer alan vaatlerin birçoğu gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde AB üyelik sürecinde önemli adımlar atılmışsa da, bu yönde birçok eksikliğin var olması süreci kısmen de olsa olumsuz etkilemiştir.¹³⁷

¹³⁷ Crampton. a.g.e., ss. 232-239.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MÜZAKERE SÜRECİNDEN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNE BULGARİSTAN

Katılım müzakereleri, aday ülkelerin AB'ne hangi koşullarda katılacağını belirlemekte olup, özellikle topluluk müktesebatını kabul etme, uygulama ve yürütme şartları üzerinde odaklanmaktadır. Bununla birlikte belirli durumlarda geçiş dönemi düzenlemelerine olanak sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Fakat bu sözü edilen dönemler belirli kıstaslar dâhilinde gelişmesi gerekmektedir.¹³⁷

Avrupa Birliğine üye devletler ve aday ülke arasındaki fiilen gerçekleştirilen görüşmeler, bir dizi ikili hükümetlerarası konferans biçiminde yapılmaktadır. Müzakere başlıklarının aday ülkeyle açılması, birlik müktesebatının değişik bölümlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinden sonra gerçekleşmektedir. Avrupa (Birliği) Konseyi 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de Bulgaristan'ın, Letonya, Litvanya, Slovakya, Romanya ve Malta ile birlikte müzakerelere başlama kararı almış ve 15 Şubat 2000 tarihinde de Bulgaristan'ın katılımı için hükümetlerarası konferansın ilk oturumuyla birlikte müzakereler resmi olarak başlatılmıştır.¹³⁸ Böylelikle Kopenhag kriterlerinin üçüncüsü olan "AB müktesebatının (Acquis Communautaire) benimsenmesi" kriterini yerine getirmek üzere Bulgaristan AB ile 31 müktesebat başlığı açmış ve bu başlıklar hakkındaki müzakereler aşağıda bahsi geçen konular üzerinde olmuştur.

¹³⁷ Cengiz Aktar, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci**, 1.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.39.

¹³⁸ Bulgaristan'ın AB ile siyasi ilişkileri,
http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/history_relations/index_bg.htm.

3.1. SERBEST DOLAŞIMLAR

AB'nin dört temel serbestisi: malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ülkelerin Birliğe entegrasyon süresinde önemli bir yer almakta, aynı zamanda Birlik tarafından da güvence altına alınmıştır. Her bir üye ülke bu yönde sağlanan kolaylıklardan yararlanma hakkına sahipken, AB'nden yardım alan ülkeler bu haklardan tam olarak yararlanamamakta, hatta harici tutulmaktadır.¹³⁹ Sözü edilen serbest dolaşımın Bulgaristan'ın AB'ne üyelik sürecinde şu şekilde gelişme göstermiştir.

3.1.1. Malların Serbest Dolaşımı

Bu fasıl Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın¹⁴⁰ (ATKA) 28. ila 30. maddeleri, üye ülkelerin, ticarete el koymaları ve sürdürmelerini yasaklayan “malların serbest dolaşımı” ilkesine ilişkindir.

AB entegrasyon sürecinde dört temel serbestisi arasında malların serbest dolaşımı, ağırlıklı bir öneme sahipken aynı zamanda da sürecin temel hedefi olan iç pazar¹⁴¹ oluşumunu başlatmış, diğer serbestiler ise onu takiben yada onu sonuçlandırmak için uygulanmaya başlanmıştır.¹⁴² Bu kapsamda, üye ülkeler tarafından Birliğin iç pazarına sunulan sanayi ürünleri ile belirli kurallar çerçevesinde Birliğe ithal edilen üçüncü ülke sanayi ürünlerinin herhangi bir teknik engelle karşılaşmadan Birlik dahilinde serbest dolaşıma girmesi amaçlanmaktadır.¹⁴³ Bununla birlikte malların serbest dolaşımının tam olarak sağlanabilmesi

¹³⁹ Rüdiger Sieck, Annerose und Jörg ,”**Evropa: İstoriya, Liçnosti, İnstitutsii, Politiki, Dırjavi**”, çev. Yana Kojuharova, Nikolay Minkov, Damyan Yakov Yayınları, Sofya, 2007, s. 190-191.

¹⁴⁰ Aynı zamanda söz konusu bu antlaşma Roma Antlaşması olarak da bilinmektedir.

¹⁴¹ Entegrasyon sürecinin merkezi olan bu iç pazar, rekabetin ekonomik ve sosyal yaklaşımların önemli bir rolü olan açık pazar ekonomisine dayanmaktadır. Dört temel serbestinin efektif bir şekilde uygulanması ve işlevselliği ayrımcılık yapmama ve karşılıklı ulusal mevzuatların tanınması ilkelerini şart koşarken, aynı zamanda çevreyi koruma ve korunmasını ve tüketicide haklarının korunması ve ikame edilmesi için koşullar oluşturmasının teminatı için efektif bir şekilde ortak kuralların uygulanmasını da gerektirmektedir. Bkz. Bulgaristan için İlerleme Raporu 1999.

¹⁴² İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), **Avrupa Birliği Müktesebatı**, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/0d4f52a7.pdf>, s.2.

¹⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, **Malların Serbest Dolaşımı**, 2011, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=66&l=1>

için gümrük vergisi, eş etkili vergiler ile miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının yanı sıra ticarete konu olan ürünlere ilişkin teknik niteliklerin Birlik genelinde kabul edilecek kurallar ile belirlenmesini şart koşturmaktadır. Bahsi geçen bu kurallar “uyumlaştırılmış” ve “uyumlaştırılmamış” alan¹⁴⁴ olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁴⁵

Bulgaristan ile AB arasındaki bu müzakere başlığı Mayıs 2001 tarihinde müzakereye açılmıştır.¹⁴⁶ Malların serbest dolaşımının sağlanması için teknik mevzuatın uyumlaştırılması, pazara giren ürünlerin üretildikleri mevzuata uygunluğunu kontrol edecek kamu laboratuvarları ve ürünlerin pazara arz edilmeden önce gerekli test ve belgelendirme işlemlerini yapacak özel laboratuvarlar için gerekli altyapının kurulması, kamu ve özel sektörde yer alan bu iki ayrı laboratuvar grubunun birbirlerinden bağımsız olarak faaliyet göstermelerinin sağlanması gerekmektedir. AB mevzuatının Bulgaristan iç hukukuna uyumlaştırılması için bir dizi kanun çıkartılmış ve yürürlüğe koyulmuştur¹⁴⁷. Bu yönde kabul edilen en önemli kanunlardan bir kaçısı şunlardır: Ulusal Standardizasyon Kanunu Haziran (1999);¹⁴⁸ Karayolları Trafik Kanunu(1998); Ticaret Hakları ve Tüketici Koruma Kanunu (1999); Ölçüler Kanunu (1998); Patlayıcı Madde, Ateşli Silahlar ve Cepaneleri Denetleme Kanunu(1998); 1999 yılında yatay ve usulen önlemler alanında kabul edilen Teknik

¹⁴⁴ İlerleme raporlarına göre Bulgaristan, “uyumlaştırılmamış” alanda (karşılıklı tanıma vs.) ilerleme kaydetmemiştir.

¹⁴⁵ Uyumlaştırılmamış alan konusunda uygulanan ilkeye göre, herhangi bir ürün bir Birlik ülkesinde yasal olarak satılıyorsa diğer ülkelerde de herhangi bir engelle karşılaşmadan satılabilmelidir. Diğer bir ifadeyle, uyum yöntemi olarak mevzuatın karşılıklı tanınması izlenmektedir. Uyumlaştırılmış alana ilişkin olarak ise, “Klasik Yaklaşım” adı verilen bir yöntem ile, piyasaya sürülecek ürünlere ilişkin çok ayrıntılı tanımlamaların yanı sıra tüm üye ülkelerin kabul etmesi gereken tip onayı da belirlenmiştir. Ancak daha sonra, teknik mevzuatın daha temel kuralları içermesi, teknik detayların ise standartlarda yer alması fikri benimsenmiştir. Bu amaçla “Yeni Yaklaşım” olarak benimsenen bir sisteme gidilmiş, sistemin etkili bir şekilde işleyişi için ise “Küresel Yaklaşım” denilen ürünün test ve belgelendirme sistemi düzenlenmiştir. Temelde, kendi kendine belgelendirme ve uyumlaştırılmış standartlara uygunluk ilkesine dayanan yeni yaklaşım, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon, standardizasyon ve piyasa gözetimi kurumlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla, bu yaklaşımın gerektirdiği yatay idari yapılar, önemli değişiklik gerektirmektedir. Ancak, Yeni yaklaşım direktiflerinin yanı sıra, ilaçlar, gıda ve motorlu araçlar gibi ürün gruplarına ilişkin bazı klasik yaklaşım direktifleri de halen yürürlükte bulunmaktadır. Bkz. İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Malların Serbest Dolaşımı**, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/mallar-serbestt.pdf>, (2011), s.1.

¹⁴⁶ Pregovore Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, **Svobodno Dvijenie Na Stoki**, 2002, (3.12.2010), <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg.pdf>, s.4.

¹⁴⁷ Bu faslın, AB müktesebatına uyumuna yönelik kabul edilen kanunların yürürlüğe girmesinden sonraki yapılan değişiklikler ve bu yöndeki gelişmeler kademeli olarak Bulgaristan’ın ilerleme raporlarında değinilmiştir.

¹⁴⁸ Bulgaristan için 2000 İlerleme Raporuna Ulusal Standardizasyon Kanunu ve Bulgaristan Akreditasyon Kurumu’nu kurmak için alınan Bakanlar Kurulu kararı teknik mevzuatın bağımsız işlevselliği, standardizasyon, akreditasyon ve sertifika alımı (sorgulama ve teftişte dahil olmak üzere) için yasal çerçeve oluşturmaktadır.

Gereksinimler Kanunu;¹⁴⁹ Gıda Kanunu (1999).¹⁵⁰ 2000 yılında “Küresel” ve “Yeni Yaklaşım” ilkelerini tatbik edilmesi için kabul edilen Çerçeve Kanunu; Teknik Gereksinimler Kanunu (1999). Sözü edilen bu kanunların eksiklikleri ilerleme raporlarında belirtilmiş ve bunların giderilmesi için de ek kanunlar çıkartılmış veya yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca Bulgaristan’ın bu alanda ulusal hukukundaki yasalar AB Müktesebatının uygulanmasında engel teşkil ediyorsa, bu yasaların kaldırılması da öngörülmüştür. Örneğin 1 Ocak 2000 tarihinde sanayi mallarının zorunlu ön mali kontrolünün kaldırılmasıyla (ithalatta gümrük kontrolü de dahil olmak üzere) gönüllü standardizasyon sistemi merkezine eşit olarak özgür erişimine imkan tanınmıştır.

Mallarının serbest dolaşımının sağlanması için ayrıca laboratuvarların teknik olarak yeterliklerinin, ulusal bazda bu amaç doğrultusunda tesis edilmiş üçüncü bir tarafça belgelendirilmesi (akreditasyondan sorumlu kurum: Executive Agency "Bulgarian Accreditation Service" (BAS)) laboratuvarlarda kullanılacak olan cihazların ölçme kabiliyetlerinin düzenlenmesi (metrolojiden sorumlu kurum: Държавна Агенсия По Метрологија и Технически Надзор (DAMTN)) ve teknik mevzuatın uygulanmasını sağlayacak Avrupa standartlarının benimsenmesi, uygulanması ve bu çerçevede Avrupa standardizasyon kuruluşlarının tam üyeliğinin sağlanması da (standardizasyondan sorumlu kurum: Bulgarian Institute for Standardization (BDS)) diğer önemli unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Bazen mallar için karmaşık olan AB Müktesebatının uygulanmasının aday ülkeler tarafından ciddi bir koşul olarak görünmektedir. Bu nedenle, AB, aday ülkelerin bu başlık altındaki mevzuatı en geç katılım tarihinde etkili bir şekilde uygulamalarını beklemektedir. Bunun için, aday ülkelerin bu alandaki AB mevzuatının ulusal hukuka aktarımına ek olarak, söz konusu mevzuatın uygulanması için gerekli olan idari kapasiteyi oluşturmaları da gerekmektedir. Birçok durumda, bu, ulusal mevzuatın ve idari yapının kapsamlı reformu

¹⁴⁹ Yeni ve Global yaklaşımlarının ilkelerini kabul etmek için yasal temel oluşturmuştur. Ancak Bulgaristan için 2000 İlerleme Raporuna göre AB mevzuatına tam uygun değildir ve bu önemli sorunun kısa sürede çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

¹⁵⁰ 30 Eylül 1999 tarihinde kabul edilen bu kanun ile tüketicileri yanıltabilir aktiviteleri durdurmak, tüketici sağlığını korumak amacıyla gıdaların üretim ve satış kriterlerinin yerine getirilmesini sağlamak ve tüketicilere gıdalar hakkında bilgi vermek ve onları seçebilme haklarından yararlanma imkanlarını sağlaması amaçlanmıştır.

anlamına gelmektedir. AB, bu nedenle, bu başlığın müzakereleri aşamasında, idari kapasiteye ilişkin ciddi taahhütler talep etmektedir.

Bulgaristan ve AB arasındaki bu müzakere başlığı Haziran 2002 tarihinde geçici olarak kapatılmış ve bu başlıkta geçiş dönemi uygulanmamıştır.¹⁵¹

3.1.2. Kişilerin Serbest Dolaşımı

Avrupa entegrasyonunun köşe taşlarından birisi olan kişilerin serbest dolaşımı, AB Hukuku'nda, üye devlet vatandaşlarının diğer üye ülkelere herhangi bir sınırlama ve yasaklama ile karşılaşmaksızın serbestçe girmesi, dolaşması, ikamet etmesi, işe başvurması veya mesleğini icra edebilmesi; gittikleri ülkelerde bu ülkelerin vatandaşları ile eşit şartlarda sosyal haklardan yararlanması anlamına gelmektedir.

Buna göre, serbest dolaşım hakkının üç temel unsuru bulunmaktadır:

- İstihdam imkanı: Avrupa Birliği vatandaşlarının herhangi bir başka üye devlette iş arama ve istihdam edilme haklarının olması,
- İkamet hakkı: İşçilerin ev sahibi ülkede ikamet etme ve ailesini bu ülkeye getirme hakkının bulunması,
- Eşit muamele: Vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın yasaklanması.

Kişilerin serbest dolaşımının yasal çerçevesine bakıldığında ise, konunun Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'da (Roma Antlaşması) ayrı bir başlık altında (III. başlık) düzenlendiği görülmektedir. Antlaşma'nın 39-42. maddelerinde işçilerin serbest dolaşım hakkı garanti altına alınmıştır. Öte yandan, Antlaşma'nın 18. maddesinde her Birlik vatandaşının üye devletlerin topraklarında serbestçe dolaşım ve ikamet hakkı açık bir şekilde tanımlanmış, bu bağlamda, 12. maddede de vatandaşlığa dayalı her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. Birincil mevzuatı teşkil eden Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'daki söz konusu hükümlerin yanı sıra, bunlara dayanarak konuya ilişkin, Topluluk ikincil mevzuatını oluşturan tüzük ve

¹⁵¹ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, **Svobodno Dvijenie Na Stoki**, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg.pdf>, (2011), s. 6.

direktifler çıkarılmıştır. Bunlar arasından, 1612/68 sayılı Topluluk'ta işçilerin serbest dolaşımı hakkında Tüzük, 68/360 sayılı üye devlet işçileri ve aileleri için Topluluk'ta dolaşım ve ikamet kısıtlamalarının kaldırılması hakkında Direktif, 64/221 sayılı yabancı ülke vatandaşlarının dolaşım ve ikameti ile ilgili özel önlemlerin koordinasyonu hakkında kamu politikası, kamu güvenliği ve kamu sağlığı temelinde meşru kılınan önlemler hakkında Direktif, 1408/71 ve 574/72 sayılı Topluluk'ta istihdam edilen kişilere, kendi hesabına çalışan kişilere ve bunların aile fertlerine sosyal güvenlik sistemlerinin uygulanması hakkında Tüzükler, 90/364 sayılı genel ikamet hakkı konusunda Direktif örnek olarak verilebilir.¹⁵²

Bu müzakere başlığı Bulgaristan için Ekim 2001 tarihinde açılmış olup, işçilerin serbest dolaşımına ilişkin geçiş süreci öngörülmüş ve Haziran 2002 tarihinde de geçici olarak kapatılmıştır.

AB bütünleşmesinin mallar, sermaye ve hizmetlerle birlikte temel unsurundan biri olan kişilerin serbest dolaşımına ilişkin AB müktesebatı genel olarak dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar sırasıyla, mesleki niteliklerin ve akademik eğitimin karşılıklı tanınması, vatandaşların hakları ve işçilerin serbest dolaşımı ve sosyal güvenlik sistemlerinde eşgüdümün sağlanmasıdır.¹⁵³

3.1.2.1. Mesleki Niteliklerin Ve Akademik Eğitimin Karşılıklı Tanınması

Mesleki niteliklerin ve akademik eğitimin karşılıklı olarak tanınması sadece kişilerin serbest dolaşımı alanında değil, bir bütün olarak Bulgaristan'ın AB'ne giriş hazırlıklarına ilişkin en tartışılan konularından biri olmuştur. Diplomaların ve mesleki niteliklerin tanınmasının Bulgaristan vatandaşlarının diğer AB üyesi ülkelerde çalışmasının ve eğitimlerini devam ettirmelerini doğrudan etkilediği göz önünde bulundurulduğunda bir tesadüf olmadığı görülmektedir.

¹⁵² Avrupa Birliği Müktesebatı, **İşçilerin Serbest Dolaşımı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kisiler-serbet.pdf>, (2011), s. 1.

¹⁵³ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg.pdf>, (2011), s. 7.

Başlığın adlandırılmasında da görüldüğü gibi, AB, mesleki niteliklerin ve akademik eğitimin karşılıklı tanınması hususunda ayırım yapmaktadır. Akademik eğitimin ve akademik derecenin tanınması, aday ülke vatandaşının diğer bir üye ülkede eğitim görmek istediği takdirde büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, mesleki niteliklerin ve mesleki belgelerin tanınması, aday ülke vatandaşının üye ülkelerde mesleğini icra edebilmesi için kilit rol oynamaktadır.

Mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması, diplomaların, eğitim sınavlarının, mesleki eğitim kurslarının aynı zamanda bu alanda çalışma sigortalarının da tanınmasını kapsamaktadır. Mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması hususu işçilerin serbest dolaşımıyla olduğu gibi aynı zamanda serbest meslek sahibi kişilerin ve hizmetlerin serbest sunulmasına ilişkin haklarının belirlenmesi konularıyla da yakından ilintilidir. Nitekim bu sözü edilen her bir alanda, AB ülkelerinde aday ülke vatandaşlarının mesleklerinin icrasına imkan tanınmasına yansımaktadır.

Mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması hakkından Bulgaristan AB'ye üye olduktan sonra yararlanmıştı. Bu bağlamda Bulgaristan'ın AB'ye üyelik hazırlıklarına ilişkin reformların ayrılmaz bir parçası olarak Bulgaristan'da verilen diplomalarla ve yeterlilik belgeleriyle birlikte Avrupa Diploma Eki (European Diploma Supplement) verilmesi tatbik edilmiştir. Aynı zamanda bu reform Bulgaristan'ın ulusal mevzuatında akademik ve mesleki eğitimin birbirinden ayrılmasını da kapsamaktadır.¹⁵⁴

Mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması meslek gruplarına göre değişiklik göstermektedir. Keza, bazı meslek gruplarının doğrudan tanınmasını, bazılarında ise belirli koşulların yerine getirilmesini öngörmektedir. Örneğin tüccarların, zanaatkarların ve çiftçilerin mesleki nitelikleri otomatik olarak tanınmaktadır. Diğer meslekler içinse ilgili alanda ulusal mevzuatın ve uygulamalarının kabul edilen Avrupa normlarına uygun olması gerekmektedir. Avrupa Hukukunda bazı mesleklere yönelik katı kurallar belirlenmiş ve bu mesleklere de *düzenlenmiş meslekler* denmektedir. Buna örnek olarak da tıp alanı verilebilir. Diğer bazı meslek guruplarında ise üye ülkeler hangi meslek guruplarının düzenlenmiş mesleklerden olup olmadığını kendileri belirlemektedirler.

¹⁵⁴ Kaloyan Simeonov, **Polzi i Razhodi za Bilgariya ot Çlensvoto v Evropeyskiya Sıyuz**, Sofya, 2005, s.23.

AB’de mesleki niteliklerin tanınmasının düzenlenmesi iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta, Avrupa Birliği’nin sektörel direktifler kabul ettiği ve bunu baz alarak üye ülkelerin eğitimde ve buna ilişkin kadroların hazırlanmasında minimal koşulları uyguladıkları meslekler yer almaktadır. Bu meslekler: Tıbbi (diş doktoru, hemşire ve ebeler de dahil olmak üzere)sektör, mimarlar ve avukatlardan oluşmaktadır.

Daha büyük grup olan ikinci gruptaki meslekler, sektörel değil de mesleki nitelikteki eğitimlerin tanınmasına ilişkin genel bir sistemin oluşturulduğu genel direktiflerce düzenlenmektedir. Bunlardan ilki 89/48/EEC¹⁵⁵ (A seviyesi ya da eşdeğeri +3 yıl) ve diğeri de 92/51/EEC sayılı direktifçe kapsanan seviyeden daha düşük seviyedeki diplomaların sertifikaları ve diğeri mesleki eğitim unvanlarını kapsamaktadır. Bu iki direktif, mesleki niteliklerin karşılıklı tanınmasına ilişkin genel bir sistem oluşturmasına rağmen, eğer bir üye ülke başka bir üye ülkede edinilen mesleki deneyimlerde geçişme olduğuna dair değerlendirmede bulunursa, kendi ülkesinde bu mesleğin icrasına yönelik telafi edici tedbirler uygulayabilmektedir. Bu tedbirler, denklik sınavı uygulanması ya da ilgili meslekte kişinin çalışmasını belirli bir dönem gözetim altında tutulmasından oluşmaktadır.

AB’ne üyelik sürecinde Bulgaristan ve diğeri Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bu yönde ek olarak önemli bir sorun ortaya çıkmıştır. Bu da ilgili alanda AB normlarının uygulanmasından önce mesleklerin nitelikli tanınmasının mümkün olup olmadığı hususu olmuştur. Avrupa Birliği Bulgaristan ve diğeri yeni üye ülkelere yönelik eşitlendirilmiş yaklaşım uygulamaktadır. AB bu yaklaşımla ilgili mesleklerin itibarını garanti altına almak istemiş, Aynı zamanda gereksiz ek idari engellerin uygulanmasının kaldırılmasını amaçlamıştır. Bu yaklaşım iki unsurdan oluşmaktadır. İlki, Birliğe katılan ülkenin ilgili makamının meslekler ve diplomalar arasındaki uygunluğuna ilişkin beyanname yapması gerekliliğidir. Bu beyanname belirli meslekler için ve sırasıyla da AB’deki meslek ve diplomalar için verilmektedir. İkinci unsur ise kişinin sahip olduğu diplomada belirtilen meslekte son yıllarda çalışmış olduğunu belirten tasdikname gereğidir. Ancak bu liberal

¹⁵⁵ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Avrupa Birliği Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği’nde Diplomaların Tanınması**, 2011, http://abdigm.meb.gov.tr/eski_site/uaorgutler/AB/AB/BELGELER/WORD/AB_Diplomalarin_Taninmasi.doc.

yaklaşım Bulgaristan ve Birliğe yeni katılan ülkelere yönelik katı Avrupa normlarının ve uygulamalarının özellikle düzenlenmiş meslekler söz konusuysa katı denetimiyle ilintilidir.¹⁵⁶

Bulgaristan'da diplomaların tanınmasına ilişkin 2010 yılında bazı sorunların yaşandığı görülmüştür. Örneğin konuyla ilgili bir Oxford Üniversitesi mezunu Bulgaristan vatandaşının ülkesine döndüğünde, Felsefe Bölümü'nü 3 yılda tamamlaması sorun teşkil etmiştir. Buna sebep olarak da Bulgaristan'da bu bölümün 4 yılda tamamlanması gösterilmiştir. Bunun sonucunda diplomanın tanınmasına ilişkin bir dizi prosedürün uygulanmasıyla, kişinin diploması tanınabilmiştir.¹⁵⁷ Avrupa Birliği'nde, Bulgaristan'da 3 yıllık eğitimle sağlık çalışanı (felşer) olan kişilerin diplomaları tanınmamıştır. Buna sebep olarak da AB'nde böyle bir mesleğin var olmadığı belirtilmiştir.¹⁵⁸

3.1.2.2. Vatandaşlık Hakları¹⁵⁹

1992 yılında Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasıyla ilk defa AB vatandaşlığı oluşturulmuştur. AB vatandaşlığı Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde yeni bir aşama olarak belirtilmiştir. Bunun oluşmasıyla bütünlüğün hem sosyal hem de siyasal görünümünün altı çizilmiştir. Böylelikle artık Avrupa Birliği'nin üye ülkeler arasında sadece ekonomik birlik olmadığı kanıtlanmış ve daha üst bir oluşuma ulaşılmıştır.¹⁶⁰

AB vatandaşlığı statüsü ABKA'nın 17-22. maddeleriyle de düzenlenmiştir. Bu emir nağmeye göre her AB ülkesinin vatandaşı olmasıyla Birliğin de vatandaşı olarak kabul edilecektir. AB vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığın yerini geçmemekte olup tamamlayıcıdır.¹⁶¹

2007'den itibaren de Bulgaristan vatandaşlarına AB vatandaşlığının getirmiş olduğu başlıca haklar¹⁶² şu şekilde sıralanabilir:

¹⁵⁶ Simeonov, a.g.e., s. 24.

¹⁵⁷ Evgeniy Dyankov, "Diploma Ot Oxford? Ne Se Broi!", **24 Chasa**, 26.11.2010, <http://www.24chasa.bg/ArticleID=689041> (2011).

¹⁵⁸ Bu konu yıllık ilerleme raporlarında yer almıştır.

¹⁵⁹ Lizbon Antlaşması'nın vatandaşlık haklarına ilişkin getirmiş olduğu yenililer için bkz. <http://ec.europa.eu/citizens-initiative>.

¹⁶⁰ Simeonov, a.g.e., s. 15.

¹⁶¹ Reçber, a.g.e., s. 60.

- Bulgaristan vatandaşları, AB üyesi ülkelerde serbest dolaşım ve ikamet hakkına sahiptirler. Bir diğer ifadeyle, bu kişiler pasaport olmadan da, nüfus cüzdanı ya da geçerli bir kimlik kartı ile üye ülkelere seyahat edebilmektedirler. Aynı zamanda, bu ülkelerde öğrenim görme ve çalışma hakkına da sahiptirler;¹⁶³
- Bulunduğu/ yaşadığı ülkenin vatandaşlarıyla parlamento ve yerel seçimlerinde oy kullanma hakkına sahiptirler, aynı zamanda aday olma hakları da vardır. Bulgaristan vatandaşları, AB vatandaşlığın getirdiği tüm demokratik haklardan yararlanabilirler;
- Bulgaristan'ın diplomatik temsilciliği olmadığı yerlerde, eğer herhangi bir AB üyesi ülkenin temsilciliği varsa, o ülkenin vatandaşı ile eşit koşullarda diplomatik ve tüm siyasi haklardan yararlanma haklarına sahiptirler;
- Tüm AB üyesi ülkelerin dilleri, Avrupa Birliği'nin resmi dili olarak kabul edilmektedir. Bulgaristan'ın üyeliğiyle birlikte, Bulgarca da resmi AB dillerinden biri olmuştur. AB'nin resmi evrakları ve internet sitesi Bulgarca'ya çevrilmektedir. Aynı zamanda, AB kurumlarında yazışmalar, başvurular, şikayetler Bulgarca yapılabilmekte olup, yanıtlar da Bulgarca alınabilmektedir;
- AB vatandaşı olan ve üye ülkelerde ikamet eden herkes, Avrupa Parlamentosu'na, Avrupa Birliği'nin faaliyet alanlarıyla ilgili ve kendisini doğrudan etkileyen konularda dilekçe verme hakkına sahiptirler;
- AB vatandaşı olan ve üye devletlerde yaşayan Bulgaristan vatandaşları, AB kurumlarının görevlerini yapmamaları, eksik yapmaları veya yanlış yapmaları ya da kuralları ihlal etmeleri halinde Ombudsman'a (kamu denetçisi) başvurabilme hakkına sahiptirler.¹⁶⁴

¹⁶² Simeonov, a.g.e., s. 15.

¹⁶³ Ancak vatandaşların çalışma haklarına ilişkin işçilerin serbest dolaşımı kapsamında bazı AB ülkeleri, Bulgaristan'ın üyeliğinde geçiş dönemleri talep etmişler ve buna göre de bu hususta kısıtlamalar getirmişlerdir. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. İşçilerin Serbest Dolaşımı.

¹⁶⁴ Avrupa Parlamentosu tarafında seçilen ve bir denetleme ve şikayet mercii olan Ombudsman, tümüyle bağımsız ve tarafsız bir kurum olarak görevlendirilmiştir. Bireyler, şikayetlerini doğrudan Ombudsman'a yazmak

Ayrıca, Birliğin Temel Haklar Sözleşmesi'nde, insani değerlere, özgürlük ve güvenlik hakları bağlamında aile yaşamına ve özel yaşama saygıya, görüş ve inanç özgürlüğüne, mülkiyet ve vatandaşlar arası eşitliğin sağlanması ve buna ilişkin ayrımcılığın yasaklanmasına yönelik hükümler yer almaktadır.¹⁶⁵

Bulgaristan için bu konu kişilerin serbest dolaşımı müktesebat başlığı altında yer almıştır. İlerleme raporlarına göre Bulgaristan'ın bu husus hakkındaki AB müktesebatına uyumu şu şekilde gelişmiştir: 2000 yılı raporunda¹⁶⁶ vatandaşlık haklarına ilişkin özellikle Vatandaşlık Kanunu'nda ve Yabancılar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Yüksek Öğretim Kanunu'nun daha sonra uyumlaştırılmasına ilişkin de yabancıların (AB vatandaşı) diplomalarının olması kaydıyla yüksekokullara başvurabilmelerini sağlanacağı açıklanmıştır. Ancak bunun AB vatandaşı yabancıların Bulgaristan vatandaşlarından ayırımının ortadan kaldırmayacağı ve onların daha fazla üniversite harcı ödemeye devam edeceği belirtilmiştir. 2001 İlerleme Raporu'nda¹⁶⁷ da Vatandaşlık Hakları'na ilişkin önemli bir ilerleme kaydedildiği vurgulanmıştır. Yabancılar Kanunu'na yeni değişiklikler ve ek düzenlemeler getiren kanunun Nisan 2001'de yürürlüğe girmesiyle birlikte, Bulgaristan, uzun süre ikamet eden yabancıların aile bireylerinin Bulgaristan'da ikamet etme hakkını sağlamıştır. Bu kanunla, öğrenci haklarına ilişkin hükümlerle de uyum sağlandığı kanısına varılmıştır. Vatandaşların seçimlere katılma hakkına yönelik bir ilerleme kaydedilmemiştir. Nitekim bununla ilgili Anayasa'nın değiştirilmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Bu konuyla ilgili raporun genel değerlendirmesinde Sivil Kayıt Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, Bulgaristan'ın vatandaşlık haklarına ilişkin AB müktesebatıyla uyumunda ilerleme kaydetmiştir. Seçimlere katılma hakkına yönelik değişiklikleri de kapsamıyla bu yönde çabalarına devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır. 2002 raporunda¹⁶⁸ ise bu konuya ilişkin her hangi bir ilerlemenin gözlenmediği belirtilmiştir. AB mevzuatıyla bu yönde tam uyumun sağlanması için Anayasa değişikliği yapılması

veya internetteki şikayet formunu doldurmak suretiyle yapabilmektedirler. Bulgaristan vatandaşları Ombudsman'a başvurularını şu internet sitesi: <http://www.ombudsman.bg/> üzerinden yapma hakkına sahiptirler.

¹⁶⁵ Simeonov, a.g.e., s. 16.

¹⁶⁶ 2000 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2000_bg.pdf, s.39.

¹⁶⁷ 2001 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2001_bg.pdf, s.53.

¹⁶⁸ 2002 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2002_bg.pdf, s.70.

gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. 2003 İlerleme Raporu'na¹⁶⁹ baktığımızda, bu alanda yabancıların ikamet rejiminin üzerinde kontrol sağlaması ve ikametgah verilmesinden sorumlu “Migratsiya” Müdürlüğü'nün¹⁷⁰ kurulmasına mahsus İçişleri Bakanlığına ilişkin kanun değiştirilmiştir. Raporun genel değerlendirilmesinde ise bu alanda ilerleme kaydedilmesine rağmen, seçimlere katılma hakkına ilişkin yakın zamanda Anayasa'da yapılan değişiklikler AB müktesebatının Bulgaristan iç hukukuna aktırılmasına ve uygulanmasına müteakip değişiklikler yapılması gerektiği burada da belirtilmiştir. 2004 raporunun¹⁷¹ genel değerlendirilmesinde de 2003 raporunda değinilen konuların üzerinde durulmuş ve bunlarla ilgili Bulgaristan'ın gereken değişiklikleri yapması istenmiştir. Ayrıca Bulgaristan'ın katılım tarihine kadar ulusal mevzuatın tamamını Birlik kurallarına göre düzenlenmesi, daha ziyade bu düzenlemelerin AB vatandaşlarının uyruğuna, ikametine ve diline, aynı zamanda da seçme haklarına yönelik olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte katılım tarihine kadar AB vatandaşlarının (yabancıların) eğitim alma ve eğitim ödemelerinde Bulgaristan vatandaşlarıyla eşit koşullarda olunacağı belirtilmiştir.

Oy kullanma hakları konusunda direktiflerin uygulanması bazı durumlarda Anayasa değişikliklerini gerektirmektedir. İkamet hakları ile ilgili müktesebata uyum, katılımın gerçekleşmesiyle mümkün kılınmış ve yasalarla da kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.¹⁷²

Avrupa Komisyonu, 2013 yılını Avrupa Vatandaşları Yılı ilan etmiştir. O zaman 1 Kasım 1993 tarihinde Maastricht Sözleşmesi'yle başlatılan ve AB Vatandaşlığı olarak bilinen girişimin 20. yıldönümü olacaktır. Bu bağlamda Avrupa Parlamentosu'ndaki Şikayet Komisyonu, yıldönümüyle ilgili fikirleri ele almıştır. Avrupa Halk Partisi'nden milletvekili olan ve Şikayet Komisyonu'nun üyesi olan Mariya Nedelçeva, 2013 yılının Avrupa Vatandaşları Yılı seçilmesinin, kurumların engellerin kaldırılmasıyla ilgili yükümlülüğü için bir mesajı olduğunu ve bunun amacının, AB vatandaşlarının AB sınırları içerisinde serbest

¹⁶⁹ 2003 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2003_bg.pdf, s.54.

¹⁷⁰ “Göç” Müdürlüğü.

¹⁷¹ 2004 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2004_bg.pdf, s.52.

¹⁷² Pregovorite Za Çlenstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 8.

dolaşımı ve ikameti olması ve hakları konusundaki bilgilere kolay ulaşması olarak değerlendirmiştir.¹⁷³

3.1.2.3. İşçilerin serbest dolaşımı

İşçilerin serbest dolaşımı¹⁷⁴ AB'ne aday ülkeler açısından önemli olduğu kadar, Birlik içinde büyük önem arz etmektedir. Nitekim AB mevzuatı bu alanın politik ve pratik önemini vurgularken bu konuya göstermiş olduğu hassasiyet birliği bu yönde geçici bir düzenleme önermeye itmiştir.¹⁷⁵ AB'nin bu yöndeki karar alımında katılım sonrası için öngörülen işgücü hareketleri ve bunların muhtemel yönü gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Bununla birlikte serbest dolaşımın işgücü piyasası üzerindeki muhtemel etkileri ve işgücü dolaşımının sayısındaki belirsizlik derecesi de önemli faktörler olarak gösterilmektedir. İşçilerin serbest dolaşımının etkisi ile ilgili endişeler, coğrafi yakınlık, gelir farklılıkları, işsizlik ve göç eğilimiyle ilgili düşüncelere dayanmaktadır. Ayrıca AB'nin endişe duyduğu bir diğer önemli nokta, bu konunun kamuoyunun yabancılaştırma ve kamunun genişleme konusundaki genel desteğini etkileme tehlikesi olmuştur.¹⁷⁶

Bulgaristan için kişilerin serbest dolaşımına ilişkin ilk hükümler 1993 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması'nda yer almıştır ve bilhassa da antlaşmanın işçilerin dolaşımına, hizmetlerin tesisine ve sunulmasına ayrılan dördüncü bölümünde yer verilmiştir. Bu çerçevede ortak ülke işletmelerinin AB ülke topraklarında kurulması ve faaliyet

¹⁷³ Tatyana Obretenova, "Avrupa Vatandaşları Girişimi", çev. Rayna İvanova, **Bulgaristan Ulusal Radyosu**, 14 Şubat 2012, <http://bnr.bg/sites/tr/Lifestyle/BGEU/Pages/140212AvrupaVatandaslariGirisimi.aspx>.

¹⁷⁴ Bu konu ATKA'nın üçüncü başlığının: Kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının altında düzenlenmiştir. Antlaşmanın 39. Maddesi:

"Topluluk içinde işçilerin serbest dolaşımı sağlanır. Serbest dolaşım, üye devletlerin işçileri arasındaki istihdam, iş kazancı ve işin diğer koşulları bakımından uyruklu nedeniyle tüm ayrımcı işlemlerin kaldırılmasını içerir. Serbest dolaşım, kamu düzeni, kamu güvenliği yada kamu sağlığının haklı kıldığı sınırlamalar saklı kalmak üzere, sunulan işleri kabul etmek, bu amaçla üye devletler ülkesinde özgürce yer değiştirmek, ulusal işçilerin çalışmasını düzenleyen yasa, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uygun olarak bu işi yapmak amacıyla üye devletlerin birinde kalmak, bir üye devlet ülkesinde bir işe girdikten sonra, Komisyoncu bir uygulama tüzüğü ile belirlenecek koşullar içinde oturmak hakkını içerir. Anılan madde hükümleri kamu yönetimindeki işlere uygulanamaz" hükmünü içermektedir. Buna göre, işçilerin serbest dolaşımı, "özgürce yer değiştirmek", "çalışmak", "ikamet etmek" hakkını kapsamaktadır. (Kamuran Reçber, AB mevzuatı, s.71)

¹⁷⁵ AB'nin ilgili düzenlemesi müzakerede şimdikiye kadar bu türde oluşturulan tek düzenlemedir.

¹⁷⁶ Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye, İKV, **İşçilerin Serbest Dolaşımı**, İKV, no:170, İstanbul, Ağustos 2002, s.35.

göstermesinin ulusal işletmelerle aynı şartlarda gerçekleşmesi öngörülmüştür (Bulgaristan ve AB arasındaki Ortaklık Antlaşması).

AB'nin bu konuya ilişkin ilerleme raporlarında Bulgaristan'ın ilerleme kaydettiği belirtilmiş ancak bu yönde çalışmalarını sürdürmesi gerektiği vurgulanmıştır. 2000 yılındaki İlerleme Raporu'na¹⁷⁷ göre Bulgaristan Almanya ve Çek Cumhuriyetiyle bu konuya ilişkin bazı alanları (otel çalışanlarına ve bunlarla birlikte sunulan catering gibi hizmetlerde) içeren ikili antlaşmalar imzalamıştır. Ayrıca Bulgaristan'ın gereken idari yapıların oluşturulmasına yönelik çabasının devam ettiği de belirtilmiştir. Bununla birlikte devlet yapılarının sunmuş olduğu hizmetlerde iyileştirme yapılması gerekliliğine ve Avrupa İstihdam Hizmetleri Ağı'na (EURES) ilerde katılması durumunda, burada çalışacak olan personelin dil eğitimi konusuna vurgu yapılmıştır. 2001 raporunda¹⁷⁸ da bu yönde çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca yabancıların Bulgaristan'da çalışırken eşit muameleye tabi tutulması amacıyla yabancılara çalışma izni verilmesine ilişkin yeni yönetmelik hazırlanıyor olsa da bu yönde belirgin bir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. Bir diğer deyişle, yasal düzenlemelerde kısmen uyum sağlanmış ve katılım tarihine doğru da özellikle doğrudan ve otomatik uygulanacak serbest dolaşımlara ilişkin tam uyumun sağlanması için daha fazla çaba göstermek gerekmiştir. Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın önerisiyle mevcut ulusal mevzuatın tam olarak gözden geçirilmesi için bir çalışma gurubu oluşturulmuştur. 2002 İlerleme Raporu'nda¹⁷⁹ ise işçilerin serbest dolaşımına ilişkin ilerlemeler değerlendirilmiştir. Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren İstihdamı Teşvik Kanunu ile katılımı birlikte AB vatandaşlarının çalışma izinlerine ilişkin rejimi kaldırma imkanı tanınmıştır. Nisan 2002'de kabul edilen yönetmelikle yabancı işçilerin aile bireylerinin 24 ay beklemesi gerekmeksizin işgücü piyasasına erişim imkanı sağlanmıştır. Bulgaristan aynı zamanda serbest çalışan işçilerin oturma izinlerine yönelik yeni kuralları uygulamaya koymuştur. Bulgaristan'ın Avrupa İstihdam Hizmetleri (EURES) ağına katılması için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğine değinilmiştir. 2003 İlerleme Raporu'na¹⁸⁰ baktığımızda ise bu konuyla ilgili bir gelişme kaydedilmediği belirtilmiştir. Sadece EURES'e katılmak için hazırlık çalışmalarına

¹⁷⁷ 2000 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2000_bg.pdf. (2011)

¹⁷⁸ 2001 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2001_bg.pdf. (2011)

¹⁷⁹ 2002 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2002_bg.pdf. (2011)

¹⁸⁰ 2003 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2003_bg.pdf, (2011)

devam edildiği belirtilmiştir. 2004 İlerleme Raporu'nda¹⁸¹ da Bulgaristan'ın AB üyesi ülkelerle ve üçüncü ülkelerle işgücü değişimi yapılmasına yönelik ikili anlaşmalar imzalanması için çabaları yoğunlaştırdığı belirtilmiştir. İdari gelişmelere bakıldığında ise, işçilerin serbest dolaşımı alanında ulusal mevzuatın AB müktesebatıyla uyumda başarı kaydedip kaydedilmediğinin incelenmesi amacıyla Ulusal İstihdam Hizmeti'nde bir çalışma grubu oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği'nin 10 ülkeyi içeren son genişlemesinde aday ülkelerin sayıca fazlalığı yanında, bunların ekonomik koşullarının diğer üyelere kıyasla kötü olması sebebiyle bu konuda endişelerin daha da arttığı görülmüştür. Nitekim Birliğe daha önce katılan diğer bazı ülkelere uygulandığı gibi Bulgaristan'ın da Katılım Antlaşması'nda¹⁸² işçilerin serbest dolaşımına ilişkin 2+3+2 olmak üzere aşamalı olarak gerçekleşecek bir geçiş süreci öngörülmüştür.¹⁸³ Bir diğer deyişle, Birliğe yeni üye olan ülkelerin, karşılıklı ilkesi gereğince, eski üye devlet vatandaşı olan işçilerin bu ülkenin işgücü piyasalarına girişlerini kısıtlama haklarının dayanağı Katılım Antlaşması olmaktadır. Bulgaristan'a şu ana kadar uygulanan geçiş sürecinin 2 aşaması tamamlanmıştır. Ancak geçiş sürecinin bazı üye ülkeler tarafından devam edilmesi gerektiği yönündeki talepleri doğrultusunda, bu sürecin iki yıl daha devam ederek tamamlanması öngörülmüştür. Sözü edilen bu ülkeler: Belçika, Almanya, İrlanda, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, İngiltere ve Malta'dan oluşmaktadır. Bu ülkelerde çalışmak için yeni üye ülke vatandaşlarından çalışma izni talep edilmesiyle birlikte, bunlarla ilgili kendi ulusal mevzuatlarını uygulamaktadırlar.¹⁸⁴

¹⁸¹ 2004 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2004_bg.pdf, (2011)

¹⁸² Bulgaristan ve AB arasında imzalan Katılım Antlaşması, <http://www.europe.bg/htmls/page.php?category=263&page=1> (2011)

¹⁸³ AB, bu son genişlemesinde sadece Malta ve GKRY'na geçiş süreci talebinde bulunmamıştır. Ancak müzakerelerin devam ettiği tüm diğer üye ülkeler için ortak bir tutum ortaya koyulmuştur. Bulgaristan için de geçerli olan bu geçiş düzenlemenin temel unsurları şu şekilde açıklanmıştır: 1- Bugünkü üye devletler tarafından yeni üye devletlere 2 yıl süresince kendi ulusal kuralları uygulanacaktır; 2- Bu süreci takip eden zaman zarfında, değerlendirmeler yapılacaktır: bir gözden geçirme ikinci yıl sona ermeden otomatik olarak, diğer bir gözden geçirme de yeni üye ülkenin talebi doğrultusunda yapılacaktır. Bu prosedür, bir Komisyon raporunda düzenlenmiş olmakla birlikte, mevzuatı uygulayıp uygulamama kararını esas olarak üye devletlere bırakmaktadır; 3- Esas olarak, 5 yılın sonunda geçiş süreci sona ermelidir. Ancak bu süreç işgücü pazarında ciddi çalkantılar olan veya çalkantı tehlikesi olan üye ülkeler için iki yıl daha uzatabilmektedir; 4- Korumalar, üye ülkeler tarafından yedinci yılın sonuna kadar uygulanabilmektedir. Bkz. Simeonov, a.g.e., ss. 17-25.

¹⁸⁴ Georgi Angelov, **Trudova Migratsiya: İma li smisl ot ograniçeniya v Es**, Institut Otvoreno Obştestvo, Sofya, Kasım 2011, s. 9.

3.1.3. Hizmet Sunma Serbestisi¹⁸⁵

Bu müktesebat başlığı, üye devletlerin AB'nin herhangi bir yerinde yerleşme ve hizmet sunumu serbestisinin ulusal mevzuat tarafından engellenmemesini öngörmektedir. Roma Antlaşması'ndan bu yana, Birlik içi hizmet ticareti hacmini arttırmak amacı ile ilk önce hizmet sağlayıcı kişi ve araçların serbest dolaşımını garanti altına alınması yolu izlenmiştir. Hizmet ticaretinin geniş kapsamlı olması dezavantajlar yaratmaktadır. Sadece mali hizmetler kendi içinde bankacılık, sigortacılık ve menkul kıymetler hizmetleri olarak üçe ayrılmaktadır. Dolayısıyla, çoğu durumlarda değişik hizmet sektörlerine dayanan farklı çıkarlar çatıştığı için ortak politikalar üretmek zorlaşmaktadır.

Yerleşme hakkı ve hizmetlerle ilgili hükümlerin uygulanmasını gerçekleştirmek üzere, üye devlet vatandaşlarının birlik içinde dolaşımını ve ikametleri üzerindeki kısıtlamaların ortadan kaldırılmasını düzenleyen ve 68/360 sayılı birlik direktifin paralel bir çerçeve çizen 73/148 sayılı birlik direktifi hazırlanmıştır. Bu direktifin 1.1 maddesine göre, üye devletler: 1. Bir başka üye devlette serbest çalışmak ya da hizmet üretmek amacıyla yerleşmiş olan veya yerleşmek isteyen üye devlet vatandaşlarının; 2. Bir başka üye devlette hizmetlerden yararlanmak amacıyla gitmek isteyen üye devlet vatandaşlarının; 3. Vatandaşlıkları göz önüne alınmaksızın üye devlet vatandaşlarının eşleriyle 21 yaşın altındaki çocukları ve bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerinin serbest dolaşım ve ikametleri üzerindeki her türlü kısıtlamayı kaldırıcı önlemler almakla yükümlüdür.¹⁸⁶

Yerleşme hakkı ile hizmetlerin serbest dolaşım hakkı karşılaştırıldığı zaman, bu iki hakkın birbiri ile çok yakın bağlantılı olduğu ve zaman zaman iç içe geçtiği görülmektedir. Yerleşme hakkının ekonomik amaçla bir üye devlette yerleşmeyi ve ev sahibi üye devlette daimi olarak kalma durumunu da kapsamaktadır. Hizmetlerin serbest sunumu hakkı da bir üye devlette yerleşik olan bir kişinin bir başka devlette hizmet üretmesini kapsar. Bununla birlikte bu hakkı düzenleyen hükümler, hizmetlerin serbest dolaşımını hakkından yararlanmak isteyen

¹⁸⁵ Bu alandaki AB mevzuatının yasal temelini, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma'nın yerleşim hakkını düzenleyen 43–48. maddeleri ile hizmet sağlama serbestisini düzenleyen 49–55. maddeleri oluşturmaktadır. İkincil mevzuat ise çeşitli hizmet alanlarını düzenlemektedir. Bkz. Müktesebat Başlıkları, **Hizmet Sunma Serbestisi**, İKV, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/hizmet-sunma.pdf> (2011), s. 6.

¹⁸⁶ Enver Bozkurt - Mehmet Özcan - Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Nisan 2001, s. 254.

bir üye devlet vatandaşının kendi ülkesinde ya da Birlik içinde her hangi bir yerde ikamet etmesi durumları arasında, sunulan hizmetlerin bir başka üye devlette yerleşik olması koşuluyla, bir ayrıma gitmemiştir. Hizmetler özellikle, sınai, ticari nitelikteki faaliyetleri kapsar. Buradan da görüldü üzere, bu hükümler çerçevesinde işçiler hariç tutulmuştur. Bunun yanı sıra, taşımacılıkla ilgili hükümlerin düzenlendiği taşıma işlerindeki hizmetler de, hizmetlerin serbest dolaşımı içinde yer almaz. Sermaye hareketlerine bağlanan banka ve sigorta hizmetlerindeki serbestliğin de sermayenin giderek serbest dolaşımıyla uyumlu olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca, Hizmet üretmek amacıyla bir başka üye devlete geçici olarak giden kişiye hizmeti üretmek amacıyla gerekli olan personeli de yanında götürme hakkı tanınmalıdır. Buna örnek olarak inşaat firmaları verilebilir.¹⁸⁷

18 Ocak 2001’de, hizmetlerin serbest dolaşımı konusu hakkında tutum belirlemek için Avrupa Komisyonu’yla resmi olmayan görüşmeler başlatılmıştır. Bulgaristan’ın konu hakkında belirlediği tutum 25 Ocak 2001’de Bakanlar Kurulu Toplantısında kabul edilmiş ve 31 Ocak 2001’de düzenlenen bir konferansta Bulgaristan tutumunu resmi olarak açıklamıştır. 30 Mart 2001’de Brüksel’de hükümetlerarası konferansta Bulgaristan ve AB arasındaki müzakere başlığı açılmıştır.¹⁸⁸

Öte yandan, Bulgaristan’da 1998 yılında bankacılık sektöründe özelleştirme başlatılmış olmasına rağmen, bu yöndeki çalışmalar yetersiz kalmıştır. Bankacılık sektöründeki düzenlemeler Bankacılık Kanunu ile güçlendirilmiştir. 9 Haziran 1998’de ise eksik kalan ve hiçbir zaman tam olarak uygulanamamış olan 1996 yılındaki Kara Para Aklamayla Mücadele Kanunu’nun yerini alacak olan yeni kanun parlamentoda oylanmış ve kabul edilmiştir. Menkul Kıymetler Piyasasıyla ilgili de belirli bir gelişme sağlanmıştır. Bu konuyla ilgili önemli adımlardan biri ticari işlem hacminin hala kısıtlı olmasına rağmen Bulgaristan Menkul Kıymetler Borsası’nın faaliyetlerine başlaması olmuştur.¹⁸⁹

1999 yılında ise bankacılık sektöründe özelleştirme süreci devam etmiştir. Altı devlet bankasından ikisi özelleştirilmiştir. Diğer üçü için de özelleştirme prosedürü başlatılmış ve

¹⁸⁷ Bozkurt, a.g.e., ss. 256-257.

¹⁸⁸ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_03/01_CONF_BG_03_01_BG.doc, (2010).

¹⁸⁹ Bulgaristan için 1998 İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/bulgaria_en.pdf. (Ağustos 2010).

1999 yılının sonunda da bu prosedürün bitirilmesi planlanmıştır. 1999 yılında kabul edilen bir kanunla DSK Bankasının Ticaret Bankasına dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde sigortacılık sektöründe önemli gelişmelerden biri de Avrupa Hukukundaki Sigortacılık Mevzuatıyla yakınlaşmada ve bunun uygulanmasında idari kapasitenin gelişiminde ilerleme kaydedilmesi olmuştur.¹⁹⁰

Banka dışı finans kurumlarını denetlemeyi ve Menkul Kıymetleri düzenlemeyi içeren yasal çerçeve oluşturulmuştur. Mart 1998'de Menkul Kıymetler Kanunu'nda AB müktesebatıyla uyuma yönelik değişiklikler yapılmıştır. Menkul Kıymetler Piyasası iyi bir şekilde gelişmemiş ve hala da özelleştirme süreci için aktif bir araç değildir.¹⁹¹

2001 yılında yabancıların durumunun iyileştirmesine ilişkin yerleşme hakkı ve hizmetleri sunma alanında önemli ölçüde bir ilerleme kaydedilmiştir. Yabancıların serbest çalışmasının ve bu kişilerin ikamet etmelerinin kolaylaştırılmasına yönelik olarak, Nisan 2001'de yılında Yabancılar Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır. Yatırımcılık hizmetleri ve Menkul Kıymetler piyasasına yönelik menkul kıymetlerin halka arz edilmesine ilişkin kanunun uygulanması için ikincil mevzuat kabul edilmiştir. 2001'de menkul kıymetlere ilişkin devlet komisyonu aktif bir şekilde faaliyette bulunamamıştır. Bunun sebebinin ise komisyon üyelerinin görev süresinin dolmasıyla açıklanmış ancak, 2001 yılının ikinci yarısında yeni yönetim göreve geldiğinde komisyon tekrar görevine başlamıştır. Kişisel verilerin korunması alanında Bulgaristan henüz bir kanun kabul etmemiştir. Enformasyon toplumunun direktiflerine yönelik Nisan 2001'de Elektronik Belge ve Elektronik İmza Yasası kabul edilmiştir. Bu konuda, AB mevzuatının ilgili en güncel haliyle uyum sağlanmıştır. 2000 yılı sonunda bankacılık sisteminin yapısında değişiklikler yapılmış ve böylelikle de özel bankaların payı %81'e ulaşmıştır. En büyük ticaret bankası olan Bulbank 2000 yılı sonunda özelleştirilmiştir. Bankacılık sektöründeki özelleştirme daha fazla rekabet yaratmaya yönelik olmuştur. Örneğin ticari bankaların iletişim sistemlerinde modernizasyonu hızlandırdığı ve böylelikle de hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi ve sunulan ürünlerin modernizasyonu için koşulların oluşturmuş olduğu belirtilmiştir. Bulgaristan'da kredi kartı ve uluslararası banka

¹⁹⁰ Bulgaristan için 2000 yılında yayımlanan İlerleme Raporu

¹⁹¹ Bulgaristan için 1999 yılında yayımlanan İlerleme Raporu.

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/bulgaria_en.pdf. (Ağustos 2010).

kartları talebinde ciddi bir artış gözlenmiştir. Ancak risk değerlendirmesine ilişkin kapasitesinde iyileştirmeler gerekmektedir. Bulgaristan'ın en büyük sigorta şirketi olan Devlet Sigorta Kurumu (DZİ) ise, hala özelleştirilmemiştir. Bulgaristan'ın rekabetçi sigorta piyasasına gereksinimi olduğu vurgulanmıştır.

2003 yılı İlerleme Raporu'na göre mali hizmetler alanında Aralık 2002'de bankalardaki Tasarruf Mevduatı Sigorta Kanunu'nda değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre eğer bir banka iflas ederse devlet tarafından 15 bin levaya (yaklaşık 7,500 Avro) kadar olan banka mevduatı güvence altına alınmıştır. 2002 Eylül ayında da Bankacılık Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır. Bununla pay sahiplerinin saydamlığında ve bankaların yapısında iyileştirmeler amaçlanmıştır. Aynı yılda Sigortacılık Kanununda da değişiklikler yapılmıştır. Bulgaristan ulusal bankasına (BNB) bankaların doğrudan ve dolaylı pay sahiplerinin kimliklerini ve uygunluklarının belirlenmesine yönelik geniş yetkiler verilmiştir. Ocak 2003'de Mali Denetim Komisyonu'na ilişkin yasa kabul edilmiştir. Bununla yapılacak olan denetlemelerle sigorta ve emeklilik fonlarıyla menkul kıymetler fonlarına yönelik birleşik bir denetim temin edilmiştir. Bulgaristan, enformasyon toplumuna yönelik ise Haziran 2003'de hizmetlerin yasal korunmasına ilişkin Avrupa Konvansiyonu'nu onaylamıştır.

2004 yılı İlerleme Raporu'na baktığımızda ise, Mart 2003'den itibaren mali sektördeki (bankacılık sektörü hariç) denetlemeler Mali Denetim Komisyonu'nca yapılmaktadır. 2002 yılında kişisel verilerin korunmasına ilişkin bir komisyon oluşturulmuş, ancak insan kaynakları, bütçe ve çalışma yerlerine yönelik daha fazla gereksinime ihtiyaç duyulmuştur.

Genel olarak baktığımızda Bulgaristan'ın konuya ilişkin çabalarının devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bulgaristan için bu konu başlığı Kasım 2001'de şartlı olarak kapanmıştır. Bulgaristan, yatırımcı haklarının 2009 sonuna kadar daha düşük seviyede tutulmasına yönelik geçiş düzenlemelerini kabul etmiştir.

3.1.4. Sermayenin Serbest Dolaşımı

Avrupa ortak iç pazarının dört temel serbestisinden biri olan Sermayenin serbest dolaşımı Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın 56. maddesinde yer alan tanımla, “üye devletler arasında ve üye devletler ile üçüncü ülkeler arasında sermaye hareketleri ve ödemelere yönelik kısıtlamaların hepsini yasaklamaktadır”. Ancak bu tanımla üye devletler, AB dışındaki ülkelerle ilgili bazı istisnai kısıtlamaları koruyabilmektedirler¹⁹².

Sermayenin serbest dolaşımı tanımlanırken bunun, sadece para transferleri ve sınırlar arası ödemeler şeklinde düşünülmemesi gerekir. Varlıklar ve borçlar yanında, mülkiyeti sağlayan diğer işlemler de bu serbesti altında yer almaktadır. Ayrıca sınır ötesi kredi direktiflerinin sonlandırılması ile birlikte kara para aklama ile ilgili olan direktifler de bu alan kapsamındadır.

AB ve Bulgaristan arasında konu hakkındaki müzakereler Kasım 2000 tarihinde başlamış ve 27 Temmuz 2001’de geçici olarak kapatılmıştır. Avrupa Birliği’nin konu ile ilgili direktifleri ve bunlara göre Bulgaristan döviz mevzuatının uyumlaştırması, “ortak çıkar”¹⁹³ kavramı dahilinde, 2003 yılında Döviz Kanununun değiştirilmesiyle gerçekleştirilmiş ve 20 bin leva veya döviz türünden 20 binin üzerindeki miktarlarının sınırdan dışarıya çıkmasına izin veren rejim değiştirilmiştir.

Diğer taraftan aday ülkeler gayrimenkule serbestçe yatırım yapma konusunda geçiş süreci talep etmiş ve bu kabul edilmiştir. Bulgaristan Mayıs 2004’te yabancı yatırımcılar

¹⁹² Bu çerçevede ulusal hukukta veya Topluluk Hukuku’nda 31 Aralık 1993 tarihinde mevcut olan üçüncü ülkelere yönelik bazı kısıtlamaların korunmasına (57. madde); keyfi bir ayrımcılık veya gizli sınırlama anlamına gelmemek kaydıyla ikametgah veya sermaye yatırım yeri farklılık gösteren yatırımcılar arasında ayırım yapılmasına, sermaye hareketlerinin beyan usullerinin düzenlenmesine, kamu düzeni veya kamu güvenliği nedenleriyle üye devletlerin önlemler almasına (58. madde); üçüncü ülke menşeli veya üçüncü ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin Ekonomik ve Parasal Birliğin işleyişinde ciddi güçlükler doğurması halinde korunma önlemleri alınmasına (59. madde), bu çerçevede ciddi bir ödemeler dengesi krizi ile karşı karşıya olan bir üye devletin üçüncü ülkelere yönelik kota kısıtlamalarını tekrar koymasına veya koruyucu önlem almasına (119-120. maddeler); üçüncü ülke menşeli veya üçüncü ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin güvenlik veya dış politika gerekçesiyle Topluluk veya bir üye devlet tarafından kısıtlanmasına (60. madde) imkan tanınmaktadır. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Sermayenin Serbest Dolaşımı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/sermaye-serbest.pdf>, (2011), s. 1.

¹⁹³ “Ortak çıkar”: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı, çeşitli kararlar vasıtasıyla bu kavramı geliştirmiş, ortak çıkarın korunması gerektiği durumlarda, üye ülkelere sermaye hareketlerini düzenleyenler de dahil olmak üzere Antlaşma yükümlülüklerinden vazgeçme yetkisinin verildiğini kabul etmiştir. Bkz. Sermayenin Serbest Dolaşımı, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/sermaye-serbest.pdf>, (2011), s. 1.

hakkında kanunun değiştirilmesiyle, AB üyesi devletlerden gelen kişilerin sınır bölgelerinde veya ulusal güvenlik açısından önemli sayılan bölgelerde taşınmaz mal satın almalarıyla ilgili ayrıcalık gözetmeyen bir rejim getirmiştir.

AB'ye katılmadan hemen önce de Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nda, AB vatandaşı gerek ve tüzel kişilerin Bulgaristan'da toprak satın almalarını yasaklayan 22. Maddenin değiştirilmesi için gerekli adımları atmıştır.¹⁹⁴

Bulgaristan, AB vatandaşı gerek ve tüzel kişilerin ülkede yapacakları sermaye yatırımlarına ilişkin olarak 2007'den itibaren 7 yıllık geçiş süresi konusunda anlaşma sağlanmış, ancak kendi işini yürüten çiftçilerin düzenleme dışında tutulması kabul edilmiştir. Bundan başka AB vatandaşları tarafından, ikinci ikametgah alımları için 2007'den itibaren 5 yıllık geçiş süresi konusunda anlaşma sağlanmış, ancak bu ülkede hali hazırda ikamet etmekte olan Avrupa Ekonomik Alanı dahilindeki vatandaşların düzenleme dışında tutulması kabul edilmiştir.

3.2. ŞİRKETLER HUKUKU¹⁹⁵

90'lı yıllardaki küreselleşme süreci ile uluslararası ticaretin giderek artması, şirketler hukuku, fikri ve sınai mülkiyet hakları alanlarının hem ulusal yasalar hem de çok taraflı anlaşmalar ile düzenlenmesini bir zorunluluk haline getirmiş ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanan müzakerelerin en önemli tartışma konularından birini fikri hakların korunması oluşturmuştur. Böylelikle, ticaretle bağlantılı Fikri Haklar Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü¹⁹⁶ Kuruluş Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Aynı dönemde Bulgaristan'ın Şirketler Hukuku, 1991 yılında kabul edilmiş ve bugüne kadar dönem dönem üzerinde değişiklikler yapılmış ve Ticaret Kanunu'yla düzenlenmiştir.

¹⁹⁴ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Sermayenin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_04/01-CONF_BG_35_00_BG.doc, (2011).

¹⁹⁵ AB Genişleme Süreci ve Türkiye, **Şirketler Hukuku**, İKV, no:170, s. 41.

¹⁹⁶ Dünya Ticaret Örgütü'nün anayasal boyutu konusunda bkz. Jackson, John H. (1998), **The WTO: Constitution and Jurisprudence**, Londra: Pinter:RIIA.

Uluslararası düzeyde meydana gelen bu yeni düzenlemeler, etkisini AB düzeyinde de göstermiş ve teknolojik gelişmelerin takip edilmesi, Avrupa iş dünyasının uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması ve hızla büyüyen uluslararası ticarete daha fazla söz sahibi olabilmek için şirketlere uygulanan hükümler AB müktesebatında Şirketler Hukuku başlığı altında ele alınmaya başlanmıştır. Genel olarak bakıldığında bu müktesebat başlığının çok değişik yasal alanları kapladığı görülmektedir. Bir şirketi temsil yetkisine sahip kişilerin kimliklerinin, şirketin finansal durumunun ve halka açık şirketlerin sermaye artırımları ve değişikliklerinin kamuya ifşası hakkındaki direktifler; Muhasebe Kanunu'nu; fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması gibi birçok direktif bu başlık altında yer almaktadır.¹⁹⁷

Bu müktesebat başlığı Bulgaristan ile 16 Kasım 2000 tarihinde müzakerelere açılmış ve 11 Haziran 2001'de müzakereler şartlı olarak kapatılmıştır.

Birincil mevzuatı teşkil eden Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'daki söz konusu hükümlerin yanı sıra, üye ülkelerin Şirketler Hukuku mevzuatı ile hakların korunması politikaları arasında uyum sağlanması amacıyla tüzük ve direktifler çıkarılmaktadır. Bulgaristan'da 1991 yılında kabul edilmiş olan Ticaret Kanunu, AB'nin Şirketler Hukuku ile ilgili mevzuatı büyük derecede uyduğu görülmektedir. Buna ek olarak Ekim 2000 yılında Ticaret Kanunu'na ilişkin değişiklikler ve ek düzenlemeler yapılarak çıkarılan yasa ile AB'nin şirketler hukuku ile ilgili I., II., XI. ve XII. direktifleri Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Haziran 2003 tarihinde de yeni değişikliklerle ve düzenlemelerle Ticaret Kanunu son haline getirilmiştir.¹⁹⁸ Kanun'da yapılan değişikliklerle ticaret şirketlerinin kurulmasıyla ilgili III. ve VI. Şirketler Hukuku Direktifleri'nin gerekleri tamamen iç hukuka aktarılmıştır. Yeni Muhasebecilik Kanunu'nun kabul edilmesiyle de IV. (78/660/EEC), VII. (83/349/EEC) ve VIII. (84/253/EEC) Direktifleri'nin gerekleri tamamen iç hukuka mal edilmiştir.¹⁹⁹

Bütün bunların yanında, endüstriyel emlakler üzerindeki hakların korunması konusunda AB mevzuatı ile büyük derecede uyum sağlanmış durumdadır. Biyoteknolojik icatların korunması ile ilgili olan Direktif gereklerinin de iç hukuka aktarıma çalışmaları

¹⁹⁷ Avrupa Birliği Müktesebatı, **Şirketler Hukuku**, İKV, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kisiler-serbet.pdf>, (Ocak 2011), s. 1.

¹⁹⁸ Resmi Gazete, sayı 58, 2003

¹⁹⁹ Resmi Gazete, sayı 98, 16.11.2001, yürürlüğe grime tarihi 01.01.2001

devam etmektedir. 1993 yılında çıkarılan Patentler Kanunu da AB Müktesebatı, Avrupa Patentler Konvansiyonu ve Avrupa Patentler Organizasyonu'nun gerekleriyle tamamen uyum içerisindedir.²⁰⁰

3.3. REKABET POLİTİKASI²⁰¹

Bu müktesebat başlığı, Roma Antlaşması'nda da belirtildiği üzere, Birlik içinde eşit ve adil rekabetin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlamaktadır. AB'nin temel ekonomik hedefi olan üye ülkeler arasında tüm engelleri arındırılmış bir iç pazar oluşturulması için Birliğin kullandığı en temel ve en etkili araç da rekabet kuralları olmuştur.²⁰² Birliğin Rekabet Politikası dört ana başlığa bölünmüştür. Bu başlıklar: Teşebbüslere uygulanan rekabet kuralları; Birleşme ve devralmaların denetlenmesi; Kamu tekelleri ve imtiyazlı haklara sahip teşebbüsler; Devlet yardımlarının izlenmesidir.

Bulgaristan için bu müktesebat başlığı Mart 2001'de açılmıştır. 2000 yılında AB-Bulgaristan arasında düzenlenen hükümetlerarası bir konferansta, Bulgaristan konu hakkında tutumunu içeren CONF-BG 29/00 belgesini sunmuştur. Bu belgede Bulgaristan, AB'nin

²⁰⁰ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Şirketler Hukuku konusu hakkındaki tutumu,

http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_05/01-CONF_BG_28_00_BG.doc, (2010).

²⁰¹ Topluluğun en eski politikalarından biri olan rekabet alanındaki müktesebat Amsterdam Antlaşması'nın 31. maddesi (ticari nitelikli devlet tekelleri, Amsterdam Antlaşması ile tadil edilen Roma Antlaşması'nın 37. maddesi), 81-85. maddeleri (teşebbüslere uygulanan kurallar, eski 85-89 maddeler), 86. (kamu teşebbüsleri ve imtiyazlı ya da münhasır haklara sahip teşebbüsler, eski 90. madde) ve 87-89. maddeleri (devlet yardımlarına uygulanan kurallar, eski 92-94. maddeler) temelinde şekillenmektedir. Birleşme ve devralmaların kontrolü ise 802/2004 sayılı Tüzük ile gerçekleştirilmektedir. Rekabet alanındaki diğer Topluluk düzenlemeleri arasından; 1/2003 sayılı "Antlaşmanın 81 ve 82. maddelerinde Belirtilen Rekabet Kurallarının Uygulanmasına İlişkin Konsey Tüzüğü", 2790/1999 sayılı Dikey Anlaşmalar ve Uyumlu Eylemlere İlişkin Komisyon Tüzüğü", "773/2004 sayılı Komisyon Tarafından Soruşturma Yürütülmesine İlişkin Komisyon Tüzüğü", Komisyon'un yayınladığı kılavuzlar, tebliğler, açıklayıcı notlar, sektörler için hayati önem taşıyan blok muafiyet tüzükleri (otomotiv, yatay işbirliği anlaşmaları, teknoloji transferi anlaşmaları, sigortacılık) ve kritik sektörlerde (ulaştırma, tarım, çelik) yönelik düzenlemeleri sayabiliriz. Devlet yardımları konusundaki müktesebatın bir bölümü (özellikle ulaştırma, tarım ve balıkçılık) diğer müzakere başlıkları altında yer almaktadır. AB Komisyonu'nun enerji, ulaştırma, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri sektörlerinin serbestleştirilmesine yönelik tüzükleri de bu bölüm kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca Komisyon, aday ülkelerin rekabet alanındaki müktesebata uyum sağlayıp sağlayamayacaklarını ve üyelik sonrası İç Pazar'ın rekabet baskısına dayanıp dayanamayacaklarını değerlendirirken, aday ülkelerde yer alan teşebbüslerin İç Pazar'a benzer bir ortamda faaliyet göstermeye alışkın olup olmadıklarını dikkate almaktadır. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Rekabet Politikası**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/rekabet.pdf>, (2011), s.1.

²⁰² Meral Tecer, **Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular-Yanıtlar**, 1. Basım, Ankara, Ekim 2007, s. 97.

rekabet politikası ile ilgili ortak prensip ve amaçlarını kabul ettiğini, AB müktesebatını uygulamaya hazır bulunduğunu ve konu hakkında hiçbir geçiş süresi istemediğini deklere etmiştir. Müzakerelerin kapandığı Haziran 2004'e kadar Bulgaristan konu ile ilgili 7 tane ek bilgi belgesi sunmuştur. Çelik işletme endüstrisini 2007'ye kadar geliştirme amacıyla Bulgaristan buna yönelik bir Ulusal Program kabul etmiştir. Ulusal Program'a göre 2005'ten sonra çelik işletme endüstrisine yardımları kısıtlamak gerekmektedir. Enerji sektöründe de Bulgaristan 2005 yılına kadar kömür işletme endüstrisine yardımları artırmakla kendisini angaje etmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkında 2005 İzleme Raporu'nda, Bulgaristan'ın Rekabeti Koruma Komisyonu (RKK)²⁰³ ve Devlet Yardımları bölümünün başarılarının ileride de devam ettirilmesi gerektiğini söylenmektedir. Bunun yanında, *know how*²⁰⁴ alanında yakalanan ilerlemelerin gelecekte de garantilenmesi için, Devlet Yardımları alanında işbirliği sağlanması için gerekli planların yapılmasının gerekli olduğu söylenmektedir.²⁰⁵

Bulgaristan'ın, 2000 yılında yayımlanan İlerleme Raporu'nda, devlet yardımları üzerindeki kontrol alanındaki gelişmelerin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Anti-tröst alanında Rekabeti Koruma Komisyonu iç yapısını yeniden tanzim etmek amacıyla Mayıs 2000'de yapı ve faaliyetler hakkında yeni bir tüzük kabul etmiştir. Komisyondaki ekonomistlerin ve hukukçuların sayısı 39'dan 50'ye çıkartılmıştır.

1999 yılında Rekabeti Koruma Komisyonu 132 adet karar kabul etmiştir. Bunların %63'ü haksız rekabet, %15'ü hakim durumu kötüye kullanma, %13'ü birleşme üzerinde kontrole ilişkin olarak ve %8'i yasaklanmış anlaşmalar ve bunlara ilişkin uygulamalar şeklinde olmuştur. Rekabetin korunmasına ilişkin davalara bakılmasında adli/yargı sisteminin hazırlıklı olması gerektiği vurgulanmıştır. Komisyonun kararlarına ilişkin temyiz başvuruları

²⁰³ Rekabeti Koruma Kanunu ile ilgili yasal temeller 1991 yılında atılmış olup, aynı zamanda da Rekabeti Koruma Komisyonu'nu da oluşturmuştur. Bu sözü edilen komisyon, rekabet politikasını uygulanmasıyla ve denetlenmesiyle yükümlüdür. Komisyon, bütünüyle bağımsız bir kuruluştur ve rekabetin kurallarının uygulanmasına ilişkin geniş yetkilere sahip olmakla birlikte buna yönelik yapılan ihlallerden doğan çok sayıda davaların incelenmesinden ve bakılmasından sonra kararları alma yetkisine sahiptir. Bkz. <http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departments/law/Krasimir.5.pdf>, (2012).

²⁰⁴ Bu terim bir işletmenin üretimine ilişkin yöntem, bölge ve teknolojisini aynı alanda çalışan bir başka işletmeye satması yada kiralaması anlamına gelmektedir. Bir ülkeye sermaye girişi döviz ya da know-how, yani teknik-bilgi biçiminde olabilmektedir.

²⁰⁵ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Rekabet Politikası hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_06/01-CONF_BG_29_00_BG.doc, (2010).

Yüksek İdare Mahkemeleri'ne yapılmaktadır. Ancak bu dönemde davaların çok yavaş görülmekte olduğu belirtilmiş ve 1999 yılında Komisyon kararlarına ilişkin 55 dilekçeden 11'i sonuçlanmıştır. Devlet yardımlarının izlenmesi, devlet yardımları üzerindeki kontrolden ayrılmış ve Maliye Bakanlığı'nın sorumluluğuna verilmiştir. Devlet yardımları üzerindeki yapılan kontrollerden Rekabeti Koruma Komisyonu sorumludur. Eylül 1999'da iki organ arasında uzlaşımı öngören bir memorandum imzalanmış olmasına rağmen uygulamada hala zorluklar yaşandığı tespit edilmiştir.

Son ilerleme raporundan bu yana rekabet alanında ilerleme kaydedildiği gözlenmiştir. Anti-tröst (Tekelciliğe karşı olma durumu) alanında en önemli yenilik Haziran 2001'de yürürlüğe giren dikey anlaşmalarda belirli kategorilerde grup muafiyetine ilişkin karar olmuştur.

Kasım 2000'de memurların statüsünü ve ücretlendirmesini Devlet Memurları Kanunu'nca yükseltilmesiyle Rekabeti Koruma Komisyonu'nda (RKK) yeniden düzenleme yapılmıştır. Anti-tröst uzmanlarının sayısı 40'a yükselmiştir. Davaların işleyişinin iyileştirmesine yönelik yeni Yönetim Bilgi Sistemi'nin 2001 yılı sonunda faaliyete girmesi öngörülmüştür. 2000 yılında RKK farklı davalardan 155 karar kabul etmiştir. Bu davalardan 3'te 1'i anti-tröst yasalarına ilişkin ve 3'te 2'si de haksız rekabete ilişkin davalardan oluşmuştur. RKK kararlarının hemen hemen yarısı Yüksek İdare Mahkemesi'ne temyize gitmiştir. Çoğu zaman komisyonun kararlarını teyit etmesine rağmen, yüksek idare mahkemesince sonuçlandırılan davaların neticelerine ilişkin karşılaştırılabilir veriler bulunmamaktadır. 1999 yılında Yüksek İdare Mahkemesi ve Komisyon arasındaki işbirliğinin gelişmesine yönelik iki kurum temsilcilerinin eğitim amacıyla ortak bir projeye bir araya gelmesiyle bu yönde ilerleme kaydedildiği gözlenmiştir.

Devlet yardımları alanında 2001 yılı başında yasa tasarısı hazırlamak amacıyla çalışma gurubu oluşturulmuştur. Maliye Bakanlığı yapısı içerisinde oluşturulan devlet yardımlarını izleme ve kontrol kurumlarının kurulması 6 tam zamanlı çalışan uzman personel vasıtasıyla oluşturulmuştur. Geçen yıl, günümüz yasaları (Ortaklık Antlaşması ve AB mevzuatı uyumun sağlanması amacıyla oluşan bu yasalar) çerçevesinde Komisyon kontrol faaliyetlerini icra

etmeye başlamıştır. Komisyona bağlı Devlet Yardımları Müdürlüğü (Direktsiya “Dırjavni Pomoşti”) konumunu iyileştirerek 10 uzmanla çalışmalarına başlamıştır.²⁰⁶

2001 raporunun genel değerlendirmesinde, Bulgaristan’da, anti-tröst mevzuatında ve pratikte genel olarak memnun edici gelişmeler kaydedildiği gözlenmiştir. Bununla ilgili daha fazla önem taşıyan konular ise yasal düzenlemenin ve devlet yardımları üzerindeki kontrolün iyileştirilmesi olarak belirtilmiştir.

Daha fazla liberalizasyon gerekmesine rağmen, Bulgaristan anti-tröst mevzuatına yönelik AB mevzuatına uyum sağlamaktadır. Atılan önemli adımlardan biri yakın zamanda dikey anlaşmaların grup olarak serbest bırakılmasına yönelik karar oluşturmuştur. Bir diğer önem taşıyan konu ise yatay işbirliğine ilişkin anlaşmalarda daha fazla AB mevzuatıyla uyum gösterilmesi gerekmektedir. Rekabeti Koruma Komisyonu yasal yükümlülükleri uygulamakta ve geniş çevrelerce rekabet politikasını açıklamakla ilgili görevini iyi bir şekilde yerine getirmeye devam etmektedir. Komisyon, daha fazla caydırıcı etkiye sahip ceza politikası oluşturmaya çalışmış ve rekabette ciddi ihlallere öncelik vermiştir. İdari kapasiteyi güçlendirmede ve kalifiye elemanların orada tutulmasına yönelik daha fazla çaba sarf etmelidir.

Devlet yardımlarına yönelik olarak Bulgaristan, devlet yardımlarının kontrolü için yeni bir sistem oluşturmaya ve uygulamaya başlamış, fakat bu dönem içerisinde AB mevzuatı ile tümüyle uyum sağlanamamıştır. Yürürlükte olan Rekabeti Koruma Kanunu devlet yardımlarının kontrolüne yönelik sadece en temel yükümlülükleri içermektedir. Bulgaristan’ın devlet yardımlarına yönelik birlik kurallarının ve uygulamalarının anlaşılır bir şekilde açıklanmasına ilişkin tedbirleri gerçekleştirmesi ve bu yardımlara ilişkin daha kapsamlı bir yasayı kabul etmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, devlet yardımlarına ilişkin yasa tasarısı hazırlıklarına hız vermelidir. Maliye Bakanlığı devlet yardımlarını izlemekle yükümlüken, Rekabeti Koruma Komisyonu da kontrolüyle ilgilenmektedir. İki kurum arasında kurumlar arası memorandum (mutabakat) imzalanmasına karşın hala devlet yardımlarına ilişkin adli davalarda işbirliği gerekli ölçüde bir gelişmişlik göstermemiştir.

²⁰⁶ 2000 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2000_bg.pdf, (2011).

Devlet yardımlarının bildirimine ilişkin mevcut sistem uygulamada RKK'nın bütün projeleri üzerinde ihzari denetim²⁰⁷ sağlanmamaktadır. İhzari denetime yönelik kompleks sisteme öncelik tanınmalıdır. Bulgaristan, hala bölgesel yardımlara ilişkin bir harita sunmamıştır. Devlet yardımlarında faaliyetlerin izlenmesi ve kontrolü arasındaki ayırım devamlı olarak sorumlu kurumların beraber çalışmasıyla birlikte iyi sonuçlar verebilir. Komisyonun tam anlamıyla görevlerini yerine getirdiğini söylemek konusunda bir öngörude bulunulması için erkendir. Nitekim bu kurum konuya ilişkin yasal yükümlülükleri uygulamada yeterince tecrübeye sahip değildir. Çelik endüstrisinin yeniden yapılanmasına ilişkin olası yardımların denetlenmesinde de daha fazla saydamlık gerektiği vurgulanmıştır.²⁰⁸

2002 İlerleme Raporu'nda da en önemli gelişme ise Devlet Yardımları alanında Haziran 2002'de Devlet Yardımı Kanunu'nun kabul edilmesiyle kaydedilmiştir. Bu yeni kanun devlet yardımlarının denetlenmesinde iyi bir prosedürel çerçeve sağlamaktadır. Aynı zamanda Bulgaristan Avrupa Antlaşması'nın mekanizmasına dayanarak yardımlara ilişkin bölgesel harita sunmuştur. 2003 İlerleme raporunda ise Anti-tröst alanında Ocak 2003'de Rekabeti Koruma Kanunu'nda düzeltmeler yapıldığı belirtilmiştir. 2004 Raporunda da bu alanda Ekim 2003'te RKK'nın yeni yapısını teyit eden yeni bir iç tüzük kabul edilmiştir. Devlet yardımları alanında ise, yasal çerçevede Haziran 2004'de Devlet Yardımları Kanunu'na ilişkin kuralların uygulanmasında yapılan değişikliklerin kabul edilmesiyle ilerleme kaydedilmiştir. Bu müktesebat başlığı 2004 yılında Bulgaristan için geçici olarak kapatılmıştır. Genel olarak Bulgaristan'ın bu konuya ilişkin yükümlülükleri ve şartları yerine getirdiği 2004 İlerleme Raporu'nda belirtilmiştir. Bu başlığa ilişkin temel sorun ise, aday ülkelerde devletler tarafından özellikle de yabancı yatırımcılara ve zor durumda olan sanayi sektörüne mali teşvikler şeklinde verilen yardımların topluluk müktesebatına uygun olmaması teşkil etmiştir.²⁰⁹

²⁰⁷ Rekabeti Koruma Komisyonu'nda iç denetimin sağlanmasıdır.

²⁰⁸ 2001 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2001_bg.pdf, (2011).

²⁰⁹ Pregovorite Za Çlenstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 20.

3.4. TARIM BAŞLIĞI²¹⁰

Tarım politikası, AB'ye katılım için tamamlanması gereken müzakere başlıklarının en geniş olanıdır. Hayvan ve bitki sağlığı alanlarındaki mevzuat dışında, bu başlık üyelik tarihinden itibaren yürürlüğe girecek düzenlemelerden oluşmaktadır. Katılım aşamasında önemli olan nokta, aday ülkenin Topluluk müktesebatını uygulayabilecek durumda olup olmadığıdır. Bu doğrultuda müktesebatın bütünüyle ulusal mevzuata aktarılması aday ülkeler için önemli bir görevdir. Topluluk bütçesi içinde 1962 yılında oluşturulan özel bir fon ile mali sorumluluğun ortak paylaşımı sağlanmıştır. Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) ile OTP giderleri karşılanmaktadır. FEOGA Garanti Bölümü, fiyat ve pazar politikasının işleyebilmesi için gerekli olan harcamaları finanse etmekte ve Birlik bütçesinin %45'ini oluşturmaktadır. Yönlendirme Bölümü ise tarımsal yapıların iyileştirilmesine yönelik yapılandırma çalışmaları ile kırsal bölgelerin kalkınmasında kullanılmakta ve AB bütçesinin %3'ünü oluşturmaktadır.

Bulgaristan ile Tarım Başlığı altında müzakereler 21 Mart 2002 tarihinde başlatılmış ve 4 Haziran 2004'te de kapanmıştır. Ayrıca ülkenin ayrı yerlerinden tütün üretici gruplarının ulusal kotaların eşiğinin %0.3 ve %1 olarak tanınması için tarım alanında derogasyon tanınmıştır. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) doğru düzgün işleyebilmesi açısından Bulgaristan'ın çok önemli bazı adımlar atması beklenmektedir. Bulgaristan'ın Balıkçılık, orman arazileri, tarım ve orman alanlarının geliştirilmesi için AB'den gelecek ve ulusal yardımları yönlendirip ödemeleri yapacak bir ajans kurulması ve merkezi bir kontrol ve yönetim sisteminin oluşturulması yönünde adımlar atması gerekmektedir. Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkındaki 2005 İzleme Raporu'nda, Ödemeler Ajansı'nın kurulması konusunda önemli ilerlemelerin yapılmadığı belirtilmektedir. Bütçeyi belirleme,

²¹⁰ 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması ile Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) yasal temeli oluşturularak ilkeleri belirlenmiştir. Tek pazar ilkesi ile tarım ürünleri OTP kapsamında üye ülkelerde serbestçe dolaşabilmekte, üye ülkelerin birbirleri ile olan ticaretinin önüne gümrük vergileri, kotalar ve benzeri engeller koyulmamaktadır. Topluluk tercihi ilkesi ile Topluluk içi piyasalarda üye ülkeler tarafından üretilen tarım ürünlerine öncelikli bir rejim uygulanmaktadır. Böylelikle üçüncü ülkelerde üretilen ürünlere karşı Topluluk üyesi ülke ürünleri tercih edilerek Topluluk tarım sektörü korunmaktadır. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Ortak Tarım Politikası**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/tarim.pdf>, (Ocak 2011), s.1.

sübvansane edilecek tarım alanlarının büyüklük açısından alt sınırını belirleme, ek olarak verilmesi kararlaştırılan ulusal yardımları belirleme ve toplu ödemelerle ilgili uygulanacak SPS (Sağlık ve Tohum Sağlığı Standartları) ve SAPS (Küçükbaş Hayvan Başına Verilecek Yıllık Primler Şeması) sistemlerini belirleme kararlarının verilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Merkezi bir yönetim ve kontrol sisteminin oluşturulması konusunda da durum aynıdır. Merkezi yönetim ve kontrol sistemiyle ilgili yazılım oluşturulmasında, toprak sahiplerinin yeniden kayda geçirilmesinde, personelin eğitilmesi ve yerinde kontrolün yapılmasında hazırlıklar tamamlanmamıştır. Bulgaristan'ın 110 bin kilometre karelik yüzölçümünden 46 bin km kare (işletilen topraklar) tarım alanlarının orto-foto resimleri çekilip parsel planlarının yapılması çok zor olduğundan dolayı, merkezi bir bilgi sistemi parsel teşhis ve tarımsal ürün üreticilerine ödeme sistemlerinin (LPIS Land Parcel Identification Systems) oluşturulamaması büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. 2007 - 2009 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan bu yöndeki reformlarını daha etkin bir şekilde tamamlayabilmesi için geri ödemesiz 890 milyon Avro'luk sübvansiyon almıştır. Ticaret mekanizmalarının uygulanmasında ilerleme kaydedilmiş olup ticaret mekanizmalarını uygulamasından sorumlu organlar (Devlet Fonu "Zamedelie", Ulusal Veterinerlik Bürosu Ajans "Mitnitsi" ve tohum sağlığından sorumlu olan birim) arasında işbirliği artmıştır. Bunun yanında, kalite politikasından sorumlu olan yönetim yapıları oluşturulmuştur. Avrupa Komisyonu 2005 İzleme Raporu'na göre, hayvan hastalıkları, hayvan ve hayvan eti ürünleri ticaretinin üzerinde dikkatle durulması istenmektedir.²¹¹

3.5. BALIKÇILIK BAŞLIĞI

Avrupa Birliği'nin kuruluş yıllarında balıkçılık sektörü, tarım sektörü ile birlikte ele alınmış ve böylece gıda arzının güvence altına alınması amaçlanmıştır. Ancak zaman içinde balıkçılığın tek başına ele alınması gerektiği anlayışı yerleşmiş ve Birlik, Avrupa'da, bu konuda gerekli işbirliğini ve ortaklık anlayışını sağlamıştır. Üye ülkelerin, balıkçılık

²¹¹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tarım konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_07/01-CONF_BG_43_01_BG.doc, (2010).

yönetiminin kendi tasarruflarındaki sularda en iyi şekilde yerleşmesi ve uluslararası anlaşmalara göre haklarının korunması için ortak bir politika etrafında toplanmaları kararlaştırılmış ve 1983 yılında Avrupa Toplulukları'nın Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) oluşturulmuştur.²¹²

Aralık 2000'de de Nice'de Avrupa Konseyi tarafından onaylanan Komisyonun Genişleme Stratejisi Raporu'nda ve Belçika'nın 2001 yılının ikinci yarısındaki dönem başkanlığı sırasında görüşülmesi gereken bir öncelik olarak görülmüş ve bu çerçevede bu konu başlığında müzakereler tamamlanmıştır.²¹³

Öte yandan sekizinci konu başlığı olan Balıkçılık Müktesebatının, ulusal yasal sisteme aktarımı gerekli olmayan düzenlemelerden oluştuğu görülmektedir. Adaylık başvurusunda bulunan ülkelerin katılmadan önce, ilgili konulardaki yasal düzenlemeleri Ortak Balıkçılık Politikası'na nihai katılıma hazırlamak için gerçekleştirmeleri teşvik edilmektedir. Fakat konu başlığı altındaki müktesebat söz konusu idari mekanizma için herhangi bir organizasyon modeli öngörmemekle beraber, pazar politikası, kaynak muhafazası, denetim ve kontrol, filo kaydı alanlarında yapılması gereken işlemler, izlenmesi gereken yöntem ve kullanılması gereken araçlar bakımından müktesebat detaylı düzenlemeler getirmiştir.²¹⁴

Bulgaristan için Balıkçılık konusu hakkındaki müzakereler 30 Mart 2001'de açılmış ve 17 Mayıs 2001'de müzakereler koşullu olarak kapanmıştır. Konu hakkında Bulgaristan

²¹² Avrupa Birliği Müktesebatı, **Balıkçılık Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/balikcilik.pdf>, (Ocak 2011), s. 1.

²¹³ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 25.

²¹⁴ Bu düzenlemeler:

Kaynak Kullanımı, denetim ve kontrol: Denetim, toplam avlanabilecek balık miktarının (Total Allowable Catch) idaresi, avlanma kotaları, lisanslar ve teknik önlemlerin uygulanması; gerek ulusal sularda, gerek Avrupa Birliği'nin suları dışında balıkçılık aktivitelerini denetleyen görevliler; gözetim teknikleri, hava ve yer araçları gibi kontrol amaçlı teçhizat; gözetim sisteminin etkin bir biçimde uygulanabilirliği; avlanma bilgilerinin diğer kaynaklarla karşılaştırılmasını ve Komisyon'un veri tabanı ile bağlantı kurulmasını sağlayan veri tabanı.

Yapısal eylemler: Özellikle Balıkçılık Rehberliği için Finansal Araçlar tarafından ortak olarak finanse edilen yapısal programlar ve çok yıllık rehberlik programları, balıkçılık ve su altı kaynakları için yapısal politikaları uygulayabilecek, idare edebilecek bir yönetim ve balıkçı teknelerinin ölçümü; bilgilerin Topluluk kayıtlarına ulaştırılabileceği bir balıkçı tekneleri kayıt sisteminin kurulması.

Pazar Politikası: Ortak Pazar standartlarının uygulanmasını ve pazardan çekilen miktarı denetleyen, Pazar ve referans fiyatları bilgilerini toplayan ve aktaran, aday ülkelerin üretici örgütleri kurmak isteyip istemediğine bağlı olarak üretici örgütlerinin tanınmalarının koşullarını belirleyecek yöntemler. Bkz. Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 27.

tarafından hiçbir geçiş süresi istenmemiştir. Balıkçılık ve Su Ürünleri Hakkında Kanunu'nun²¹⁵ amacı, AB'nin balıkçılık alanındaki ortak politika gereklerini Bulgaristan iç hukukuna aktarmaktır. Bu müktesebat dahilinde Ticaret Denizciliği Kodeksi Yasası çıkarılmış. Bu yasa ile balıkçılıkla uğraşan gemilerin elektronik veri tabanı kütüğünün oluşturulması öngörülmüştür. Ulaşım ve Enformasyon Bakanlığı'nın çıkardığı bir direktifle de, balıkçılıkla uğraşan gemilerin belirlenmesiyle ilgili AB mevzuat gerekleri iç hukuka aktarılacaktır. Bununla beraber, Gemilerin kimlik belgeleriyle ilgili bir direktifin çıkarılması da öngörülmüştür. Tarım ve Ormanlar Bakanlığı tarafından 26.11.2001 tarihinde çıkarılan²¹⁶ ve balıkçılık yevmiye defterinin oluşturulması, kaynaklarının deklere edilmesiyle ilgili olan 43 No.lu Emirname mevcuttur. Bunun yanında, 4 Aralık 2001 tarihinde yürürlüğe giren ve 20 Eylül 2002'de değiştirilen, balık avlama izninin verilmesi ve balık ve diğer deniz hayvanlarını yetiştiren kişilerin kütüğünün oluşturulması ile ilgili bir Emirname daha mevcuttur. Bunlarla beraber, gemiler kütüğüne kayıt işlemleriyle ilgili olan 10 Ocak 2003'te çıkarılan 1 No.lu Emirname²¹⁷ ve gemilerin ağırlığının ölçülmesi ile ilgili olan 6 Nisan 2004'te çıkarılan²¹⁸ 3 No.lu Emirname belgeleri mevcuttur.²¹⁹

3.6. TAŞIMACILIK POLİTİKASI BAŞLIĞI

Küreselleşmenin hızlanmasının başlıca nedenleri arasında, geçen yüzyılda ulaştırma yöntemlerinde ve teknolojiye kaydedilen hızlı gelişmeler yer almaktadır. Bu durum, hem ulus devletleri, hem AB ve benzeri bölgesel örgütlenmeleri, ulaştırma sektörlerini düzenleyecek ve ortak standartlara bağlayacak mevzuat ve anlaşmalar üretme çabası içine itmiştir.

Ulaştırma sektörü, Topluluk GSYİH'nın %10'unu, toplam istihdamın %7'sini, üye ülke yatırımlarının %40'ından fazlasını ve enerji tüketiminin %30'unu kapsamaktadır. Zaman

²¹⁵ Resmi Gazete, sayı 41, 22.04.2001.

²¹⁶ Resmi Gazete, sayı 106, 7.12.2001

²¹⁷ Resmi Gazete, sayı 7, 24.01.2003

²¹⁸ Resmi Gazete, sayı 44, 25.05.2004

²¹⁹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Balıkçılık konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_08/01-CONF_BG_54_00_BG.doc, (2010).

içerisinde İç Pazar'ın tamamlanması hedefi doğrultusunda, sınırların kaldırılması ve deniz taşımacılığının serbestleştirilmesi gibi açılımlar "Ortak Ulaştırma Politikası"nın oluşmasına yol açmıştır. Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 70-80. maddelerinde temel bulan Ulaştırma Politikası çok sayıda ikincil mevzuata dayanmaktadır. Ulaştırma Politikası²²⁰ için çıkarılan mevzuat, tek başına tüm AB müktesebatının %10'unu kapsamaktadır.

Konu hakkında müzakereler Bulgaristan ile Haziran 2001'de açılmış ve Yunanistan dönem başkanlığı sırasında, Haziran 2003'te müzakereler geçici olarak kapanmıştır. 2004 yılının başında, Yollar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle yeniden düzenlenmiş ve böylelikle 1 Nisan 2004'ten itibaren, yabancı ve Bulgar şoförlerinin Bulgaristan Cumhuriyeti yol altyapı ağını kullanım vergilerini ödeme sistemi kabul edilmiştir.²²¹ Bununla, AB'nin yol altyapı ağını kullanım vergilerinin ödenmesi ile ilgili olan 99/62 sayılı Direktif gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Uluslararası mal ve yolcu taşımacılığıyla ilgili 11 No.lu Emirname ve Bulgaristan Cumhuriyeti sınırları içerisinde mal ve yolcu taşımacılığıyla ilgili olan 33 No.lu Emirname'de yapılan değişiklikleriyle, bütün taşıt araçları şoförlerinde aynı profesyonel yeterlilik şartları öngörülmektedir. Şoförlerin, kurslara gitmekle veya ulaşım sektöründe yaptıkları pratikle kazanılmış deneyime sahip olmaları gerekmekte, en az lise mezunu olmaları ve 96/26 ve 98/76 sayılı Direktifler de öngörülen derslerden sorumlu olacakları bir sınavdan başarılı olmaları gerekmektedir. 2000 yılında çıkarılan Demir Ağı Ulaşım Kanunu²²² ile bir yönlendirici organ olarak Demir Ağı Ulaşım Yönetimi Ajansı ve 1 Ocak 2002'de iki ayrı bağımsız şirket olarak Demir Ağı Altyapı Ulusal Şirketi ve Bulgaristan Devlet Demir Ağı İşletmesi oluşturulmuştur.

1972 tarihli Sivil Havacılık Kanunu da 1990, 1997, 1998, 1999 ve 2004 yıllarında değişikliğe uğramıştır. 1998 Sivil Havacılık Kanunu'nun değiştirilmesi ve yeniden

²²⁰ Ulaştırma Politikası; karayolu ulaşımı, demiryolu ulaşımı, denizyolu ulaşımı ve hava ulaşımının yanı sıra, iç su yolları ulaşımı, çoklu taşıma ve lojistik, şehir içi ulaşım, ulaşım altyapısı ücretlendirme politikası alt sektörlerine ayrılmaktadır.

Ulaştırma Politikası'nın temel öncelik ve amaçları şu şekilde sıralanabilmektedir:

1-Rekabetin düzenlenmesi ve bu doğrultuda sürdürülebilir ulaşım metotlarının ağırlık kazanması; 2- Mali ve yasal sorunların aşılması; 3- Kullanıcı odaklı politikalar geliştirilmesi; 4- Ulaşım sektöründeki küreselleşme nedeniyle oluşan şartlara uyum sağlanması. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Taşımacılık Politikası Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/ulastirma.pdf>, (2011), s. 1.

²²¹ Resmi Gazete, sayı 6 ve 14, 2004

²²² Resmi Gazete, sayı 97, 28.11.2000

düzenlenmesiyle, Ulusal Havacılığı Yönetim Başmüdürlüğü²²³ oluşturulmuştur. Bununla AB ve Uluslararası Sivil Havacılık Organizasyonu'nun sivil havacılıkla ilgili gereklerine uygun olarak yasal bir çerçeve oluşturulmuştur. 2004 yılındaki değişiklikleriyle, Üçüncü Havacılık paketinin AB hava pilotlarının yetkilendirilmesi, AB hava yollarına giriş izninin verilmesi ve hava ulaşım fiyat ve vergilerinin belirlenmesi ile ilgili gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Bunun yanında, AB hava alanları hizmetlerinden yararlanılmasıyla ilgili 96/67 sayılı Direktifi ve ulusal havaalanlarında işlenen suçları araştırma koşullarının belirlenmesiyle ilgili olan 94/56/EC sayılı Direktif gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.

Aralık 2002'de Ticaret Gemiciliği Kanunu kabul edilmiştir. Kanun'da yapılan değişiklikler ile gemi taşımacılığı güvenliğinin sağlanması, gemileri kontrol etmekle çevre kirliliğinin önlenmesi, gemi taşımacılığı pazarına serbest girişin sağlanması ve pazarda adil rekabetin yapılmasının mümkün hale getirilmesi öngörülmüştür.

Denizcilikle ilgili 16 adet AB hukuksal belgesini iç hukuka aktaran 11 tane Ulaşım ve Enformasyon Bakanlığı Emirnamesi çıkarılmış ve denizcilikle ilgili Ulaşım ve Enformasyon Bakanlığı'nın iki projesi de tamamlanmıştır.²²⁴

3.7. VERGİLENDİRME POLİTİKASI

Avrupa Birliği'nin vergilendirme alanındaki mevzuatının temel çerçevesi Roma Antlaşması'nın 95, 96, 99 ve 100. maddeleri ile belirlenmiştir.²²⁵ Avrupa Birliği'nde malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını doğrudan etkilemesi nedeniyle vergilendirme alanında uyumlaştırma çalışmaları dolaylı vergilendirme alanında ve özellikle Katma Değer Vergisi'nde (KDV) yoğunlaşmıştır.

²²³ Resmi Gazete, sayı 29, 2000

²²⁴ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Taşımacılık Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_09/01-CONF_BG_55_00_BG.doc, (2010).

²²⁵ Amsterdam Antlaşması'nın 90. 91. 93. ve 94. Maddeleri; dolaylı vergiler, katma değer vergisi, doğrudan vergilendirme, sermaye hareketleri ve hisse transferleri ile idari işbirliği alanlarını kapsar. Bkz. Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 34.

Bununla birlikte Avrupa Birliği ülkelerinde dolaylı vergilerden KDV oranları birbirlerinden az çok farklılık göstermektedir. KDV'ye ilişkin ilk direktifler 1970'li yıllarda çıkarılmıştır. 1993 yılında Ortak Pazar'ın oluşturulmasıyla AB içinde vergi sınırları kaldırılmış ve böylelikle, üye ülkeler arasında KDV oranlarının da bir ölçüde uyumlaştırılması sağlanmıştır.²²⁶

Bulgaristan konuyu 27 Temmuz 2001'de müzakerelere açmış ve 10 Temmuz 2002 tarihinde konu hakkında müzakereler geçici olarak kapanmıştır. Sigaralar üzerinde tüketici vergilerinin minimum sınırının uygulanmaya başlaması için 1 Ocak 2010'a kadar bir 3 yıllık geçiş süresi istenmiştir. Konu hakkında müzakereler süresince, uluslararası yolcu taşımacılığını KDV vergisinden muaf tutulması, küçük ve orta boy işletmelerinin Bulgaristan'da kayıtlı olmaları için 25 bin Avro'luk barajın uygulanması için Bulgaristan'dan özel bir rejim tatbik etmesi istenmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkındaki 2005 yılı İzleme Raporu'na göre, KDV ile ilgili olarak AB'de ticaret anlaşmaları söz konusu olduğunda AB'nin gereklerinin uygulanması konusundaki eksikliklere değinilmiştir. AB tarafından Bulgaristan'ın 01.01.2007'den önce Ulusal Gelirler Ajansı'nı kurması ve vergilerin kontrol ve toplama işlemlerini oldukça hızlandırması istenmiştir. Bunun yanında, AB sistemleriyle bağlantı için Merkez Bürosu kurulmuş ve büronun personelini artırma çalışmalarına hız verilmiştir. Faizler, hak sahibi payları, tasarruflar ve ana-şirket konularıyla ilgili olan direktiflerinin iç hukuka aktarılma işlemlerinin bitirilmesi beklenmektedir.

Ayrıca, Vergiler Başmüdürlüğü'nün görevlerinin Ulusal Gelirler Ajansı'na ve tüketim vergisiyle ilgili sorumluluğunun Vergiler Başmüdürlüğü'nden "Mitnitsi" Ajansı'na devredilmesine karar verilmiştir.²²⁷

²²⁶ Avrupa Birliği Müktesebatı, **Vergilendirme Politikası**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/vergilendirme.pdf>, (2011), s. 1.

²²⁷ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Vergilendirme Politikası hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_10/01-CONF_BG_22_01_BG.doc, (2010).

3.8. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK

Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) alanındaki müktesebat başlığı, Topluluğun ekonomi politikası ve para politikasına ilişkin yasal düzenlemeler ile kurumsal yapısını düzenleyen hükümleri içermektedir.

Ekonomik ve Parasal Birliğe ilişkin düzenlemelerin yasal zeminini Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 98 ila 124. maddelerini içeren 7. başlık oluşturmaktadır. ATKA'ya göre bu başlık altındaki düzenlemeler, katılım öncesinde yapılması gerekenler²²⁸ ve üyelikten sonra yapılması gerekenler²²⁹ olarak ikiye ayrılmıştır.

Bulgaristan ile bu müktesebat başlığı 21 Mart 2002 tarihinde müzakereleri açmış ve bu süreç 22 Nisan 2002'de geçici olarak kapatılmıştır. Konu hakkında AB gereklerini tamamen kabul edip hiçbir geçiş süresi istememiştir. Bulgaristan iç hukuku ile Ekonomik ve Parasal Birlik konusundaki AB mevzuatı arasında büyük derecede uyum sağlanmış durumda olmakla birlikte, Ulusal Merkez Bankası'nın bağımsızlığı konusunda, Bulgaristan Ulusal Bankacılık Yasası'nda Yönetim Kurulu üyelerinin haklarının kısıtlanması ile ilgili bazı değişikliklerinin yapılması gerekmektedir. Bunun yanında, kamu sektörünün doğrudan finansman yasağıyla ilgili Devlet Bütçesi'ni oluşturma Yasası'nın 26. maddesi 3. fıkrasının değiştirilmesi gerekmektedir. Bunlardan başka bir de, kamu sektörünün finansal kuruluşlara

²²⁸ Katılım tarihinden önce yasa olarak kabul edilmesi gereken maddeler: 1. Kamu sektörünün doğrudan finansmanının yasaklanması: Avrupa Merkez Bankası veya Ulusal Merkez Bankası'nın kamuya borç vermemesini içermektedir. Bunun amacı finansal disiplinin ve Merkez Bankası bağımsızlığının sağlanmasıdır; 2. Kamu sektörünün finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin yasaklanması: bu AT organlarının finansal kurumlara imtiyazlı erişimini tesis eden ihtiyati tedbirlere dayanmayan her türlü kuralın yasaklanmasıyla ilgili olup, doğrudan finansman yasağını tamamlamakta, sermayenin serbest dolaşımını desteklemekte ve piyasa ekonomisi ilkelerinin çarpıtılmasını engellemektedir; 3. Merkez Bankasının Bağımsızlığı: Ulusal Merkez Bankası'nın açık hedefi fiyat istikrarı olmalıdır. Merkez Bankasına talimat verebilecek veya kararlarına ortak olacak harici bir kurum veya organdan kaçınılmalıdır. Bkz. *Prešovite Za Členstvo v Evropeyskiya Sıyuz*, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 38.

²²⁹ Katılım tarihinden itibaren uygulanması gereken maddeler:

Bunlar, döviz kuru ve ekonomi politikaları, Topluluk prosedürlerine katılım vasıtasıyla ekonomi politikalarının üye devletlerle koordinasyonu İstikrar ve Büyüme Paktının koşulları ve Avrupa Merkez Bankası Sisteminin tüzüğe dahil olmayı içermektedir. Bkz. *Avrupa Birliği Müktesebatı, Ekonomik ve Parasal Birlik*, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/ekonomik-parasal.pdf>, (2011), s. 1.

ayrıcalıklı girişinin yasaklanması konusunda ilgili olarak, Sosyal Sigorta Kanunu'nda emekli sigorta paylarının yatırılmasıyla ilgili bazı değişikliklerin yapılması öngörülmüştür.²³⁰

3.9. İSTATİSTİK BAŞLIĞI²³¹

İstatistik, ülkelerin kendi durumlarını kontrol etmek için gerekli olduğu kadar Avrupa Birliği gibi karmaşık bir uluslararası oluşum için de çok büyük önem taşımaktadır. Ancak sağlıklı istatistikler sayesinde ortak politikaların yönetilmesi ve geliştirilmesi mümkün olabilmektedir.

AB açısından istatistik alanında en önemli dönüm noktalarından biri “yetki ikamesi” ilkesini getiren Maastricht Antlaşması olmuştur. Bu ilkeye göre Eurostat'ın²³² belirlediği standartlarda verilerin toplanması ve sınıflandırılması üye ülkelerin görevi iken, Eurostat, kendisine aktarılan bu bilgileri kontrol edip işleyerek kullanıcıların hizmetine sunmaktadır.

Bu başlık altında ele alınan konular şu şekildedir:

- İstatistiki altyapı,
- Demografik, sosyal ve bölgesel istatistikler,
- Makro-ekonomik istatistikler,
- İş istatistikleri,
- Parasal, finansal, ticari ve ödemeler dengesine ilişkin istatistikler,
- Tarım, orman ve balıkçılık alanında istatistikler,

²³⁰ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Ekonomik ve Parasal Birlik konusu hakkındaki tutumu, Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Vergilendirme Politikası hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_11/01-CONF_BG_43_00_BG.doc, (2010).

²³¹ İstatistik, iyi yönetimin çok önemli bir aracıdır. Ülkelerin kendi durumlarını doğru olarak tespit edebilmeleri, uyguladıkları politikaların başarılı olup olmadığını görebilmeleri ancak sağlıklı istatistik veriler ile mümkündür.

²³² European Community Statistical Office (EUROSTAT), Avrupa İstatistik Ofisi ya da kısaca Eurostat, Avrupa Komisyonu'nun bünyesinde yer alan ve merkezi Lüksemburg'da bulunan bir genel müdürlüktür. Kurumun temel amacı Avrupa çapında yürüttüğü anket çalışmalarıyla Avrupa Birliği'ne istatistikî bilgiler sağlamaktır. Bkz. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality/introduction>, (2012).

- Turizm istatistikleri,
- Çevre istatistikleri.

Bulgaristan için bu müktesebat başlığı 24 Ekim 2000 tarihinde açılmış olup 20 Kasım 2000’de kapanmıştır. Bulgaristan konu ile ilgili hiçbir geçiş süresi istememiştir. Bulgaristan ve diğer aday ülkeler İstatistikler konusunda AB müktesebatı’nı kabul edip onun temel prensipleriyle büyük ölçüde uyum sağlayabilmiştir. Bulgaristan, “İstatistikler” başlığıyla ilgili AB mevzuatını uygulamada ciddi sorunlar yaşamayacağını öngörmektedir. Eurostat ve diğer istatistik kurumları ile iletişim ve işbirliği konularında iyi kurulmuş bir ağ sistemine sahiptir. Resmi Gazetesinde yayımlanan İstatistik Kanunu ve 2000 – 2006 döneminde istatistik aktivitelerini geliştirme Ulusal Programı’nın kabulüyle Ulusal İstatistik Sistemi daha büyük esneklik kazanmıştır.²³³ Bulgaristan’da 2001 yılında toplumun, evlerin ve tarımsal alanların sayımıyla ilgili bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla 2002 yılında Bulgaristan’da çalışan yabancılarla ilgili tüm bilgiler toplanmış olup, toplum sicili yenilenmiştir. Bununla beraber, 2005 yılında işgücü maaşları, harçları ve geçinimleriyle ilgili gözlemlerinin sonuçları değerlendirilmiştir.²³⁴

2001 yılında tüketici fiyatları endeksi hakkında AB gerekleriyle büyük derecede uyum sağlanmış, 2006 yılında da AB’nin yıllık ulusal hesaplama sisteminin metodolojisini uygulama konusunda da uyum sağlanabilmiştir. 2005 yılında ise, ödemeler dengesi ve doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili metodolojisinin uygulanmasında büyük derecede uyum sağlanmış durumdadır. Bundan başka “Toprakların kullanımı” konusunda AB gerekleriyle tam uyum sağlanmış, balıkçılık istatistikleri konusunda ise AB gerekleriyle orta derecede uyum sağlanmıştır. Balıkçılık ve Su ürünleri ilgili merkezi bir iletişim sisteminin kurulmasını öngören bir kanun tasarısı hazırlanıp, 2003 yılında balıkçılık ve su ürünleri konusunda AB mevzuatı gerekleriyle yeterli derecede uyum sağlanması öngörülmüştür.

²³³ Resmi Gazete, sayı 57, 25.06.1999

²³⁴ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde İstatistik konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_12/01-CONF_BG_06_00_BG.doc, (2010).

3.19. İSTİHDAM VE SOSYAL POLİTİKA BAŞLIĞI

Bulgaristan konuyu 26 Ekim 2001 tarihinde müzakerelere açmış olup 22 Nisan 2002’de ise konu hakkında müzakereler kapanmıştır. Avrupa istihdam ve sosyal politikasının amacı, aktif, katılımcı ve sağlıklı bir topluma ulaşmak üzere yaşam standartlarının ve hayat kalitesinin artırılmasıdır. Günlük hayatın birçok alanını ilgilendiren bu müktesebat başlığı, esas olarak üye ülkelerin sorumluluğunda olan bir alandır. Bu nedenle, AB’nin temel ilkelerinden biri olan ve ancak sorunun boyut ve niteliği nedeniyle AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkili olacağı hallerde ele alınmaktadır. Sosyal politika ve istihdam müktesebatı başlığı ile ilgili olarak, iş hukuku, kadın-erkek eşitliği, sosyal diyalog, iş sağlığı ve güvenliği gibi alanlarda minimum standartları ve hakları belirleyen AB mevzuatı mevcuttur.²³⁵

Direktifi uygulayabilmesi için 31 Aralık 2016’ya kadar 9 yıllık geçiş süresi istenmiştir. Bulgaristan İş Hukuku AB’nin bu alandaki Direktiflerinin gerekleriyle büyük ölçüde uyum göstermektedir. Mart 2001’de İş Kodeksine ilişkin yasa değiştirilmiş AB’nin 93/104/EEC, 91/533/EEC, 94/33/EC, 2001/23/EC ve 1999/70/EC Direktiflerinin tamamı ve 98/59/EC, 91/383/EC Direktiflerinin ise bir kısmı Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır.

İş Hukuku’nun uygulanıp uygulanmaması üzerindeki kontrol “Glavna İnspekcia Po Truda”²³⁶ Ajansı’ndan sağlanmaktadır. Bununla beraber Bulgaristan’da işçi-işverenler arasındaki kolektif sorunları çözecek “Ulusal Arabuluculuk ve Barıştırmaya Enstitüsü” oluşturulmuştur.

Bulgaristan’ın İş Hukuku; Çalışma Kanunu, İşsizlikten Korunma Kanunu ve bu iki kanunla ilgili olan bazı belli yasalardan oluşmaktadır. İş Kodeksi çalışanlarının özgürlüğü ve güvencelerini, eşit çalışma şartlarını, devlet, devlet organizasyonları, işçiler ve işverenler arasındaki sosyal diyaloglarını düzenler. İş Kodeksi’nin 2. maddesi olan “Sosyal Diyalog”a göre, devlet iş ilişkilerini ve onlarla doğrudan bağlantılı olan güvence ilişkileri ve işçi işveren

²³⁵ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde İstihdam ve Sosyal Politika konusundaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_13/01-CONF_BG_38_01_BG.doc, (2010).

²³⁶ İş Teftiş Kurulu.

arasında gerçekleşen sosyal diyaloglar sonucunda doğabilecek tüm ilişkilerini düzenler. Cinsiyetler arasında eşitlik ve cinsiyetlerle bağlı ayrımcılıkların yasaklanması ilkesi Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nın 6. Mad. 1. fıkrasında yer almakla beraber, çalışma aktiviteleriyle ilgili tüm hukuki belgelerde bulunmaktadır. Mart 2001'de alınan İş Kodeksi'ne ilişkin yasa değişikliği²³⁷ ile kadın ve erkeklere eşit ödeme ilkesi ortaya konmakla beraber, hamile kadınların, işyerinin kapanması dışındaki sebeplerden dolayı işten çıkarılma olanağı yasaklanmıştır. Sosyal güvenlik alanında iki temel kanunda da Zorunlu Toplum Sigorta Kodeksi ve isteğe bağlı emekli maaşı sigortası Kanunu'nda ayrımcılık içeren hiçbir ibare bulunmamaktadır. Son olarak söylenmesi gereken, Bulgaristan İç Hukukunun (Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası, İş Kodeksi, Sosyal Yardımlaşma Kanunu, Sığınmacılara ilişkin Kanun, Çocukları Koruma Kanunu, Devlet Memurlarıyla ilgili Kanun, İsteğe bağlı Emekli Maaşıyla ilgili Kanun, Milli Eğitim Kanunu, Üniversite Eğitimiyle ilgili Kanun, Radyo ve Televizyon Kanunu, Spor ve Beden Eğitimi Kanunu, Tüketicileri Koruma ve Ticaret İlkeleri Kanunu) bundan böyle ayrımcılık ve ırkçılığa dayanan hiçbir ibare içermemesidir.²³⁸

Sağlık hizmetleri alanında, ulusal sigorta sistemlerini koordine etmek üzere iki tane direktif oluşturulmuştur: 1408/71/EC Direktifi ve 574/72 uygulama Direktifi. Bu direktiflerde AB sınırları içerisinde sağlık hizmetlerinin dolaşımı ile ilgili kurallar yer almaktadır. AB üyelerinin sağlık hizmetleri alanındaki farklı fiyatları ve farklı sağlık güvencesi taksitleri bu iki direktifin oluşturulmasının sebebidir. Bulgaristan vatandaşları ayda 6,60 Leva veya 3 Euro yatırmakla kendilerini sigorta etmektedir. Almanya vatandaşlarıysa sağlık sigortası için ayda birkaç yüz Euro yatırmaktadır. Bu farklılıklardan dolayı Sofya'da sağlık sigorta taksitlerini yatıran kimse Berlin'de sağlık hizmetinden yararlanamayacaktır. Diğer AB üyelerinde uzun süre için kalan kimseler, buldukları ülkenin vatandaşlarının yararlandıkları sağlık sigorta haklarından yararlanabileceklerdir. Fakat kişi, emekli veya üniversite öğrencisiyse ve iş sözleşmesiyle legal olarak çalışan ise o zaman buldukları ülkenin sağlık sigorta hizmetlerinden yararlanabilecektir. Saydığımız gruplar kapsamındaki kişilerin sağlık sigorta taksitlerini buldukları ülkenin kurallarına göre ödemeleri öngörülmüştür.

²³⁷ Resmi Gazete, sayı 25, 16 Mart 2001.

²³⁸ Pavlina Andreeva, "Şte se lekuvame li svobodno v Evropa", **168 Çasa**, (5-11 Ocak 2007), s. 40.

Bulgaristan vatandaşlarını daha çok ilgilendiren şey ise, diğer AB ülkelerinde tatil, ziyaret veya iş icabı ziyaret gibi kısa süreli kalışlarda yararlanılabilecek hakların neler olduğudur. Bu durumlarda sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için yukarıda sayılan amaçlarla oraya giden kimselerin, Avrupa Sağlık Sigorta Belgesi'ne (ASSB) sahip olmaları gerekmektedir. Bu belge 2004 yılında tüm AB üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Fakat ileride belgeye elektromanyetik bir çipin yerleştirilmesi planlanmış ve sahibinin hakkında kan grubu, geçmiş hastalıkları, alerjisinin bulunup bulunmadığı, genetik sorunlarının olup olmadığı, geçmişte aldığı ilaçlar hakkındaki bilgiye ve elektro sağlık dosyasına erişimin sağlanması planlanmıştır. Bunun yapılabilmesi için AB üyelerinin tümünün enformasyon sistemlerini eşleştirmeleri ve en küçük Balkan şehirlerindeki hastanelerin bile bu elektro sağlık çipli sigorta kartları okuyabilecek okuyuculara sahip olmaları gerekmektedir. Eğer sıkı çalışılırsa bu reformun gerçekleşebilmesi 2012 yılında mümkün olabilecektir. Bugünkü sağlık sigorta kartları kağıttandır ve Bulgaristan'daki nüfus cüzdanları büyüklüğündedir. Söz konusu kartlar, 30 gün süreyle Bölgesel Sağlık Sigorta Kasası tarafından çıkarılmaktadır. Bu sağlık kartlarıyla Bulgaristan vatandaşları bir AB üyesine gittiğinde iki tür hizmetten yararlanabilecektir: Birincisi, her Bulgaristan vatandaşı, hastalandığında bulunduğu ülke hastanesindeki doktorların kararlarıyla belirlenecek hayati tehlikenin ortadan kaldırıldığı ana kadar ücretsiz olarak ilk yardım hizmetinden yararlanabilecektir. Yani burada önemli olan hastanın hayatını tehlikeye sokacak sorunların ortadan kaldırılmasına kadar olan süreçtir ki bunu da belirleyecek olan doktorlardır ve ilk yardımdan ücretsiz olarak yararlanılabilesidir. Yani "acil" kapsamına giren durumlarda bu hizmetten ücretsiz olarak yararlanılabilecek ve bunun parasını ödeyecek olan Ulusal Sağlık Sigorta Kasası olup ödemeler kurumlar arasında gerçekleşecek ve hasta hiçbir şekilde devreye sokulmayacaktır. Bunun dışındaki tüm durumlarda hastanın, alacağı sağlık hizmetleri için ödeme yapması gerekmektedir.

Sağlık sigorta kartının sağladığı ikinci tür hizmet ise planlanmış tedavidir. Bulgaristan'da eksik tıbbi tesisatın bulunması, organ nakli yapılacağı durumlarda bağışçı eksikliği, yeni metotların uygulanmasınının gerekmesi ve buna benzer sebeplerinden dolayı AB üyelerine tedavi için giden kimseler, Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'na dilekçe yazar ve Sağlık Sigorta Kasası gönderilen tüm dilekçeleri değerlendirmekle beraber her hastanın durumu için bireysel değerlendirme yapıp yurtdışında tedavisine izin verir. Yurtdışında planlanmış tedavi

için Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'nda E112 formu doldurulur ve kabul edildikten sonra hastanın gideceği kararlaştırılan hastaneye teslim edilir.²³⁹ Söz konusu kurum veya hastane, hastaya kendi ülke vatandaşlarının yararlandığı fiyat ve hakları tanıyıp uygulamalıdır. Ulusal Sağlık Sigorta Kasası ilgilenen hastaneye tedaviyi öder, fakat eğer tıbbi araç gereç ve ilaçlarının alınması gerekirse, Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'nın sağlamaya zorunlu olduğu gereçlerse, söz konusu ürünlerinin Bulgaristan'daki fiyatlarına eşit miktarda para verilir; geri kalan kısmını da hasta ödemek zorundadır.

3.11. ENERJİ BAŞLIĞI²⁴⁰

AB Enerji Politikasının en önemli amaçları enerji arzının güvenliği, çevrenin korunması ve genel rekabet gücü olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde, toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumak, doğal gazın payını artırmak, nükleer enerji santralleri için azami güvenlik şartları tesis etmek öngörülmüştür. Ayrıca, tüketicilere daha ucuz enerji, daha yüksek kalitede ve kesintisiz bir hizmet sağlanması hedeflenmektedir. AB, ithalata daha az bağımlı olunması için kullanılan enerji kaynaklarında çeşitlilik sağlanmasına özen göstermekte, yeni enerji kaynakları geliştirmekte, hidroelektrik enerjisi, güneş ve rüzgar enerjileri gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmektedir. Bu alandaki müktesebata uyum sağlanması mevzuat uyumunun yanı sıra, elektrik ve doğalgaz piyasalarını düzenlemek ve denetlemek üzere uygulama kapasitesine sahip kurumsal bir yapı oluşturulmasını da gerektirmektedir. Aday ülkelerin enerji alanındaki müktesebata uyum için şunları gerçekleştirmeleri gerekmektedir:

²³⁹ Daha detaylı bilgi için Bulgaristan Sağlık Sigorta Fonu'nun (Natsionalna zdravnaosigoritelnâ kasa) resmi internet sitesi için bkz. www.nhif.bg,

²⁴⁰ Enerji, Avrupa Birliği'nin en eski ortak politika alanlarından biridir. 2. Dünya Savaşı sonrasında, Fransa ile Almanya arasında çıkar çatışmasına yol açan demir-çelik kaynaklarının devletler üstü bir otoritenin yönetimine devredilmesi ve bu sayede Avrupa'da yeni bir savaşın önlenmesi anlayışı hakim olmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla Avrupa'nın ekonomik ve siyasi bütünleşmesi de başlamıştır. 1957'de, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Antlaşmalar imzalanmıştır. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Enerji Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/enerji.pdf>, (2011), s. 1.

- Sektörün yeniden yapılandırılması için gerekli bir plan ile genel enerji politikalarını belirlemeleri,
- İç enerji pazarı için hazırlık yapmaları (Gaz ve Elektrik direktifleri, yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik hakkındaki direktifleri)
- Gerçek bir Avrupa pazarının yaratılması için enerji ağlarını iyileştirmeleri,
- Özellikle 90 günlük petrol stoklarının yapılandırılması yoluyla kriz durumlarına karşı hazırlanmaları,
- Madenlerin yeniden yapılandırılması sırasında ortaya çıkabilecek sosyal, bölgesel ve çevresel sonuçlara değinmeleri,
- Enerji kaybını engellemeleri ve yenilenebilir enerji türlerinin kullanımını arttırmaları,
- Nükleer güç santrallerinin güvenliğini, elektriğin yüksek düzeyde bir nükleer güvenlik ile üretimini sağlamak üzere arttırmaları,
- Nükleer atıkların güvenli bir şekilde ortadan kaldırılmasını sağlamaları ve nükleer maddelerle ilgili Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Önlemlerinin uygulanması için hazırlık yapmalarını öngörmektedir.²⁴¹

Enerji başlığı Bulgaristan ile 28 Kasım 2001’de müzakerelere açılmıştır. AB’nin 68/414/EEC ve 98/93/EEC Direktiflerinin gereklerine göre Bulgaristan’ın, petrol ve petrol ürünlerinde 90 günlük rezervler sağlaması gerekmektedir. Bu konu hakkında 2007’de başlamak üzere 6 yıllık geçiş süresi istenmiştir.²⁴² Bu yöndeki gelişmeler için Bulgaristan, Aralık 2002’de Zorunlu Petrol ve Petrol Ürünleri Rezervlerinin Sağlanmasına Yönelik Kanun’u kabul etmiş ve bu kanun Ocak 2003’te yürürlüğe girmiştir. Haziran 2002’de de Atom Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, enerji sektöründe 2001 yılında, genel olarak rekabetin geliştirilmesi, çevreyi korumak ve enerji dağıtımında güvenliğin sağlanması amaçlarından oluşan Ulusal Enerji Stratejisi belirlenmiştir. Son yıllarda yapılan uluslararası kontrollerin sonuçlarına²⁴³ göre, Bulgaristan’ın işlevsel bir kontrol ve

²⁴¹ Pregovorite Za Členstvo v Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 51.

²⁴² Bulgaristan ve AB arasındaki Katılım Antlaşması, İnstitut “Otvoreno Obştestvo”, Sofya, 2006, ss.63-64.

²⁴³ IAEA IRRT - June 2002, AQG/WPNS Peer Review - November 2003.

yönetim ağı kurmuş olduğu gözlenmiştir. 2002 yılında yapılan IRRT (Uluslararası Düzenleme ve Teftiş Kurumu) misyonuna göre ise, Bulgaristan'ın atom enerjisi alanında çalışan personelinin yüksek standart koşullarında çalışabilecek kapasitede olduğu belirtilmiştir. 2003 yılında Kozloduy Atom Enerji Santrali'nde bir uzmanlar ekibi tarafından yapılan ortak kontrolünün sonuçlarına göre ise, 2002 yılında AB'ye bağlı çalışan Atom Enerjisi Meseleleri Grubu'nun (AQG/WPNS) verdiği önerilerin tam anlamıyla yerine getirildiği sonucu çıkarılmıştır.²⁴⁴

Bulgaristan'ın en zor müzakere başlıklarından olan “enerji” başlığı olmuş ve bu başlık Kasım 2002'de kapatılmıştır.²⁴⁵ Bu başlığın temel sorunu olan Kozloduy Nükleer Santrali, sosyalist dönemden kalan eski bir santraldir. Bu noktadaki en önemli sorun da, santrallerde eski kuşak reaktörler kullanılması ve bunların güvenli olmadığı hususudur. Merkezi Viyana'da bulunan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, 1991 yılında yapmış olduğu bir açıklamada Kozloduy'un en eski reaktörünün Avrupa'daki en tehlikeli reaktör olduğunu belirtmiştir. AB'nin 1993'te 35 milyon dolarlık yardım yapmasının ardından, Bulgaristan dört reaktörü 1998'e kadar kapatma sözü vermiştir. Ancak Bulgaristan'ın bu tarihe kadar santrali kapatmaması ilişkilerde önemli bir sorun olmuştur.

Bulgaristan, Balkanlar'da elektrik enerjisi konusunda sıkıntı çekmeyen ender ülkelerden biridir. Bu durumu da şüphesiz Kozloduy Nükleer Santrali'ne borçludur. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bölge ülkelerine de bu sayede elektrik enerjisi ihracatı yapılmaktadır.

Bulgaristan Başbakanı İvan Kostov, Mart 1999'da bu hususta AB'yi ağır bir dille eleştirmiştir. 1990'dan bu yana AB'nin Bulgaristan'a yaptığı yardımların “İhmal edilecek kadar az” olduğunu belirten Kostov, Brüksel'i ilk genişleme dalgasında yer almayan ülkelere, bu dalgada yer alan ülkelere göre farklı standartlar uygulamakla suçlamıştır. Kostov, ayrıca Kozloduy'un eski reaktörlerinin kapatılmasıyla ilgili talepte esneklik gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, Kostov, AB'nin belirlenen ünitelerin kapatılmasını üyelik için ön koşul olarak koymakla, “anlamsız bir zorlama”ya giriştiğini belirtmiştir.

²⁴⁴ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Enerji konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_14/01-CONF_BG_58_01_BG.doc

²⁴⁵ Venelin Tsaçevski, **Balkanite - Evropeyskiyat İzbor**, İzdatelstvo “İztok-Zapad”, Sofya, 2007, s. 82.

Dönemin Başbakanı Kostov'un, AB'yi bu kadar sert eleştirmesinin nedenleri olarak: Kozloduy santralının Bulgaristan için önemini ortaya koyarak, tam kapasite üretiminin devam etmesini sağlamak; Bulgaristan'ın tam üyeliği için görüşmeleri hızlandırmak; ABD'den ve diğer uluslararası finans kuruluşlarından yardım almak; Kosova'yla ilgili krizin devam ettiği dönemde, Yugoslavya'ya yeniden yaptırım uygulanması halinde uğradığı ticari zararlarına karşı tazminat almak gibi sebeplerin olabileceği ileri sürülmüştür.²⁴⁶

Varılan anlaşmaya göre, santralin birinci ve ikinci reaktörleri 2002 yılı sonunda, daha büyük olan üçüncü ve dördüncü reaktörleri ise bundan dört yıl sonra kapatılmıştır. Bulgaristan'ın zararını karşılamak amacıyla AB, 2007'nin başına kadar Bulgaristan'a 450 milyon Avro kadar mali yardımda bulunmuştur. Katılım Antlaşması'nın 30. Maddesi'ne göre de AB, 2007-2009 yılları arasında 210 milyon Avro daha ek yardımda bulunulacağı şeklinde yükümlülük yer almıştır.

Halkın bu konudaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla yapılan araştırmalarda büyük çoğunluğun isteği, santralin kapatılmaması gerektiği yönünde olmuştur. 2002 yılında ise, Sivil Komite'nin Meclis'e 518 bin kişinin imzasını sunarak, bu konuda referandum yapılmasına yönelik istekte bulunmuştur.

Bulgaristan'ın üyeliğinin hemen ardından bu konu yine gündeme gelmiş, Cumhurbaşkanı Pırvanov'un Şubat 2007'de yapmış olduğu konuşmada AB'ne nükleer santralin güvenlik açısından yeniden denetimden geçirilmesi için çağrıda bulunmuş, üçüncü ve dördüncü reaktörlerin yeniden faal hale getirilmesinin Balkanlar'daki enerji ihtiyacını karşılayacağını belirtmiştir.²⁴⁷

2006 yılıyla karşılaştırıldığında, Bulgaristan 260 milyon Avro değerinde 7.8 milyar kilovatsaat elektrik üretirken, 2007'de elektrik üretimi nerdeyse yarı yarıya düşmüştür. Görüldüğü üzere, Kozloduy Nükleer Santrali'nin 3. ve 4. Reaktörü kapatılmadan önce

²⁴⁶ Birgül Demirtaş Çoşkun, **Bulgaristan'ın AB'ye Üyelik Hedefi: Karşılaşılan Sorunlar, Yakalanan Fırsatlar**, Stratejik Analiz, c. 1, sayı.10, 2001, ss. 29-30.

²⁴⁷ Tsaçevski, a.g.e., ss. 83-84.

Bulgaristan, bölgenin elektrik ihtiyacının % 50-60 karşılarken, bu oran 2007’de % 20’ye düşmüştür.²⁴⁸

Bulgaristan’ın elektrik enerjisini karşılamak amacıyla Kozloduy Nükleer Santraline alternatif olacak olan Belene Nükleer Santrali’nin kurulması için taraflarca antlaşma imzalanmıştır.²⁴⁹ Ancak, 2012 yılı başlarında Bulgaristan elektrik üretimi konusunda ciddi bir ikileme düşmüştür. Bunun sebebi Belene Nükleer Santrali’nin kurulması kararının henüz netleşmemesi olmuştur. Nitekim bu santralin kurulmasından ziyade mevcut Kozloduy Nükleer Santrali’nin 7’inci reaktörünün yapılabilirliği tartışma konusu olmuştur. Bulgaristan’ın Ekonomi ve Enerji Bakanı Trayço Traykov yapmış olduğu açıklamalarda da bu çeşit varsayımlarda bulunmasına rağmen, yine de Belene Nükleer Santrali’nin oluşturulma sürecinde mevcut durumun muhafaza edildiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu yeni santralin inşaatını üstlenen şirketler arasında da anlaşmazlıklar çıkması projenin gerçekleştirilmesinde sorunlar yaratmıştır. Bu sebeplerden dolayı projenin gerçekleştirilmesi için son karar Mart 2012’de açıklanması beklenmektedir.²⁵⁰

²⁴⁸ Tsaçevski, a.g.e., ss. 83-85.

²⁴⁹ Bakanlar kurulu 19 Aralık 2008 tarihinde Belene Nükleer Santral inşaatı için Natsionalna Elektricheska Kompanya EAD (NEK EAD) ile antlaşma imzalamıştır. Projenin ana yüklenici şirketi olarak da ZAO “Atomstroyeksport” tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bkz. http://www.mee.government.bg/files/useruploads/files/epsp/golemi_energiini_proekti_belene_nabuko_south_str_eam.pdf, (2011).

²⁵⁰ Maya Svetkova, **İzborit AETS Belene i/ili Novi Reaktori v AETS Kozloduy**, Bkz. <http://www.investor.bg/analizi/85/a/izboryt-aec-belene-iili-novi-reaktori-v-aec-kozlodui,129234/>, (3 Şubat 2012).

3.12. SANAYİLEŞME POLİTİKASI BAŞLIĞI²⁵¹

Rekabete dayalı piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, düzenleyici altyapının yenilikçiliği teşvik etmesi, yeniliklere uyum sağlanması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, çevre dostu yatırımların ve teknolojilerin teşvik edilmesi gibi unsurlar Sanayi Politikası alanında Avrupa Birliği'nin öncelikleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle AB'nin aday ülkelerden sanayilerini yeniden yapılandırmaları ve özelleştirme faaliyetlerini tamamlamaları gibi beklentileri vardır. AB'nin Sanayi Politikası alanında üye devletlerden en önemli beklentisi ise rekabetçi sanayinin korunması için gerekli önlemleri almalarıdır. Bu başlık altında yer alan hususlar şöyle özetlenebilir:

- Sanayinin yapısal değişikliklere uyum sağlamasının hızlandırılması,
- Topluluk içerisinde girişimciliği destekleyen bir ortamın oluşturulması,
- İşletmeler arasında işbirliğinin artırılması,
- Yenilik, araştırma ve teknolojik gelişmelerin sanayi alanına yansıtılması.

Sanayileşme Politikası konusu 2001 yılının ikinci yarısında Bulgaristan ile müzakerelere açılmış olup, 21 Aralık 2001'de müzakerelere kapatılmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu oluşturan (1951) Paris Antlaşması ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(EAEC) ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (EEC) oluşturan (1957) Roma Antlaşması'nda, sanayi alanında ortak bir politika oluşturulması öngörülmektedir. Avrupa Sanayileşme Politikasının temel ilkesi, Avrupa Topluluğu'nu oluşturan Maastricht Anlaşması'nın 157. Maddesinde tarif edilmiştir. Buna göre, "Avrupa Topluluğu ve üye ülkeleri endüstri alanında gerekli rekabet koşullarının var olduğunun garantisini vermelidir". Sanayileşme Politikası'nın yürütülmesi için gerekli araçlar, Avrupa Komisyonu'nun

²⁵¹ Sanayi Politikası, malların serbest dolaşımı, dış ekonomik ilişkiler, enerji, sermaye, çevre, bilim ve araştırma, devlet yardımları ve rekabet, sosyal politika ve istihdam gibi diğer politika alanlarıyla kesişen bir yatay bir politika alanıdır. Bu müktesebat başlığı altında genel sınai rekabet politikasına ilişkin sektörel bazı düzenlemeler üye ülkeleri bağlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın (Roma Antlaşması) "Sanayi" başlıklı 130. maddesi bu konuda yol gösterici nitelik taşımaktadır. 23 Temmuz 2002 tarihinde sona eren AKÇT Antlaşması'na dayanan konuya ilişkin bazı hükümler ise bugün geçerliliğini yitirmiştir. Bkz.

Avrupa Birliği Müktesebatı, **Sanayileşme Politikası**, İKV, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/sanayi.pdf>, (2011), s. 1.

inisiyatifleri doğrultusunda uluslararası koordinasyon ve müzakerelerin sürdürülmesi ve AB Konseyi'nde oybirliği ile alınan kararlar istikametinde üye devletlerin spesifik önerilerinin desteklenmesidir. Avrupa Sanayileşme Politikası'nın prensipleri sanayinin rekabet edebilme gücünün geliştirilmesi, yenilikleri teşvik etmek, insan sermayesinin geliştirilmesi, teknoloji ve yatırımları teşvik etmek ve tüm bunları çevreyi koruma amaçları doğrultusunda gerçekleştirmekten ibarettir. Konu hakkındaki müzakerelerde, Bulgaristan'ın kendi sanayi politikasının ve yeniden yapılandırma stratejilerin AB Bakanlar Konseyi'nin 413 No.lu Kararı'nın (Council Decision 96/413/EC) gereklerine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Bulgaristan ekonomisinin rekabet edebilme gücü bir de Lizbon Stratejisi bağlamında değerlendirilmiştir. Lizbon Stratejisi'nin amaçları, 2010 yılına doğru, çevreye duyarlı olan, yeterli istihdam sağlayan, gerekli sosyal sigorta ve güvence temin eden, bilime dayalı ve yüksek büyüme gösteren en dinamik ve işlevsel ekonomiye sahip bir Avrupa Birliği vizyonunu ortaya koymaktır. Bulgaristan'ın AB Sanayileşme Politikası'nın gereklerini iç hukuka aktaran en önemli belgesi Üretim Alanını Geliştirme Stratejisi'dir. Bu strateji 2000-2006 dönemine ait Ulusal Ekonomik Geliştirme Planı'nın bir parçasıdır. Bundan böyle stratejik amaç; yeterince dinamik, yüksek rekabet gücüne sahip, piyasa prensiplerine göre yüksek büyüme gösterebilen şirketlere sahip üretim sektörleri yaratmaktır. Yatırımlar Bulgaristan şirketlerinin AB ekonomisine entegre edilmelerinde ve rekabet güçlerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bundan hareketle, 23 Nisan 2004 tarihinde Bulgaristan Millet Meclisi; Yatırımları Teşvik Kanunu'nu kabul etmiştir. Neticede, 2003 yılında yabancı yatırımlarda büyüme kaydedilmiştir. Öncelikli olarak üretim kapasitesinin genişletilmesine yönelik olan yabancı yatırımlar 2003 yılı için 1,4 milyar Dolar rakamını aşmıştır.

Devlet aktivitelerinde şeffaflığın sağlanması ve rekabetin korunması alanlarında yine hukuksal önlemler alınmıştır. Mart 2002'de devlet yardımlarının kontrol ve denetim şartlarını düzenleyen Devlet Yardımlarına İlişkin Kanun kabul edilmiştir. Ekonominin liberalizasyonu ve yeniden yapılandırma çabalarının sonucu olarak, ekonominin temel alanlarında özelleştirme tamamen gerçekleştirilmiştir. Yönetim ve iş çevreleri arasında işlevsel bir bağlantı ve temasın kurulabilmesi için Ekonomik Gelişme Konseyi'nin görevi hakkında değişiklikler yapılmıştır. Ekonomik Gelişme Konseyi artık, gelecekteki ekonomik politika ve yatırım-rekabet

politikalarıyla ilgili fikirler üretecektir. Bu çerçevede kanun değişikliklerinde, kavram anlaşılabilirliklerinde, aktüel konular hakkında ve proje tasarımlarında Ekonomik Gelişme Konseyi'nin fikirleri dikkate alınacaktır.²⁵²

3.13. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER BAŞLIĞI²⁵³

AB'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Politikası Topluluğun Çok Yıllı Girişim ve Girişimcilik Programı ile de desteklenmekte, aday ülkelerin bu Program'a katılımı teşvik edilmektedir.

Bu başlık altındaki konular ekonomik gelişme ve rekabet baskısıyla başa çıkma açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle üç alan ön plana çıkmaktadır:

- Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) Politikası oluşturulması ve uygulanması,
- Ülkedeki genel iş ortamı,
- KOBİ tanımının kabul edilerek uygulanması.

Bu politika alanlarıyla ilgili öncelikli konular Haziran 2000'de kabul edilen Avrupa KOBİ Sözleşmesi'nde ortaya konulmuş ve bu müktesebat başlığı bağlayıcı hükümler yerine büyük ölçüde yol gösterici unsurlardan ve Topluluk programlarından oluşmaktadır.²⁵⁴

Küçük ve orta ölçekli şirketler konusu 28 Mart 2000 tarihinde Bulgaristan ile müzakerelere açılmıştır. Bulgaristan AB'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (SMEs) alanındaki politik ilkelerini iki temel kanunla iç hukukuna aktarmayı planlamıştır. Bunlardan birincisi, 1999 yılında kabul edilen Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler hakkındaki Çerçeve Kanundur. Söz konusu kanun, devletin küçük ve orta ölçekli şirketlerin oluşturulma ve

²⁵² Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Sanayi Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_15/01-CONF_BG_30_00_BG.doc, (2010).

²⁵³ Bu başlık altındaki müktesebat, girişimcilik politikası ve Topluluk politikaları ya da Komisyon önerilerinden oluşmaktadır. Bu politikaların çoğunluğu aday ülkelerin yasal düzenlemelerinde kapsamlı bir değişim veya uygulamada yaptırım gerektirmemektedir. KOBİ'lerin finansman kaynaklarına erişimi ve yatırım konularında bürokratik engellerin azaltılması bu başlık altındaki öncelikli konulardır.

²⁵⁴ Avrupa Birliği Müktesebatı, **Küçük Ve Orta Boy İşletmeler**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kobi.pdf>, s. 1.

geliştirilmesini destekleme politikasıyla ilgili her türlü ilişkilerini düzenlemekle beraber, küçük ve orta ölçekli işletmelerini AB mevzuatındaki küçük ve orta boy işletmelerine ilişkin tanımlama kriterlerine denk hale getirmektedir. İkincisi ise, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Oluşturma ve Desteklemeye yönelik Ulusal Stratejisi'dir. Söz konusu ulusal stratejide ise teknolojik gelişmeyi ve yenilemeyi desteklemek, finansal zemininin geliştirilmesi, idari ve hukuki koşulların basitleştirilmesi, küçük ve orta ölçekli şirketlerin Avrupalılaştırma ve uluslararasılaşması ve bilgi edinme servislerinin geliştirilmesi konularına öncelik verilmektedir.

16 Ağustos 2002'de Bulgaristan ve AB üye ülkeleri arasında bir nota imzalanmıştır. Söz konusu notanın gereklerine göre, işletmecilik ve girişimciliğin geliştirilmesiyle ilgili olan Avrupa Birliği Programının içine Bulgaristan da dahil edilmiştir.²⁵⁵ Bulgaristan Hükümeti'nin girişimciliği destekleme, küçük işletmelere kredi sağlama ve yatırım projelerini destekleme inisiyatifi doğrultusunda, 28.09.2001 tarihinde Bakanlar Konseyi'nin 213 Sayılı Kararı ile Devlet Bütçesi'nden 20 milyon Leva finansal yardım tahsis edilmiştir. Nisan 2004'de başlatılan bu inisiyatif ile Küçük İşletmelere Kredi Verme Fonu kapsamında 4542 tane küçük ve orta boy işletmelere 45 milyon Leva değerinde kredi sağlanmıştır. Kredi alıcıları 8815 yeni iş yerinin açıldığını deklere etmiş ve verilen kredilerin % 55'inin yeni açılan işletmelere yatırıldığı belirlenmiştir. Kredileri sağlayan bankalar ise, Obedinena Balgarska Banka, Balgarska Poštenska Banka ve Evrobank'tır. Bulgaristan, 1997-2000 dönemini kapsayan AB'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri hakkında Üçüncü Uzun Dönem Kredi Verme Programı'nda yer almış; bununla beraber yine, 1997-2000 programının devamı sayılan ve 2000-2005 dönemini kapsayan AB'nin girişimciliği destekleme ve küçük ve orta boy şirketlerine yönelik Uzun Dönem Kredi Verme Programı'nda da bulunmuştur.²⁵⁶

2000-2006 dönemini kapsayan Ulusal Ekonomik Gelişme Planı'nın bir parçası olan ve Kasım 2000'de oluşturulan Üretim Alanını Geliştirme Stratejisi yanı sıra, Bulgaristan'da kalite kontrol sistemlerini geliştirme, sanayinin gelişmediği bölgelerde işletmeler oluşturma,

²⁵⁵ 2002 yılı, 115 sayılı, Resmi Gazetede yayımlanan kanunla Bulgaristan Millet Meclisi söz konusu notayı onaylamış ve 10.12.2002 tarihinden itibaren Bulgaristan yukarıda bahsedilen programda yer almaya başlamıştır.

²⁵⁶ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_16/01-CONF_BG_07_00_BG.doc, (2010).

küçük ve orta ölçekli işletmelerle görüşme, teknolojik yenilenme için yardım sağlama ve kültür turizmini geliştirme gibi birçok proje de gerçekleştirilme aşamalarında. Tüm bu projeler, PHARE Programı kapsamında finanse edilmektedir. Bulgaristan için konu başlığı 14 Haziran 2000 tarihinde ise konu hakkındaki müzakereler kapanmıştır.²⁵⁷

3.14. BİLİM VE ARAŞTIRMA²⁵⁸

Topluluğun Bilim ve Araştırma Politikası “Çerçeve Programlar”²⁵⁹ aracılığı ile yürütülmektedir. Çerçeve programların sonuncusu olan ve 2002-2006 dönemini kapsayan 6. Çerçeve Programı, bilim ve teknoloji alanındaki projelere kaynak sağlamanın ötesinde bilimsel mükemmeliyeti, rekabetçiliğin artırılmasını ve yenilikçiliğin desteklenmesini hedeflemektedir. 6. Çerçeve Program’ın en önemli özelliklerinden birisi de aday ülkelere Birlik üyesi ülkelerle aynı koşullarda katılım imkanı tanınmasıdır.

Bu başlık altında aday ülkeler için doğrudan aktarılması gereken düzenlemeler bulunmamasına rağmen, söz konusu ülkeler için, GSYH’lerinden AR-GE harcamalarına ayırdıkları kaynakları artırma, KOBİ’ler için teknoloji üretimini destekleme, araştırma ve özel sektör arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi yönünde atacakları adımlar Ortak Bilim ve Araştırma Politikası’na katılımlarını kolaylaştırmaktadır.

Bilim ve Araştırma konusu 28 Mart 2000 tarihinde müzakerelere açılmıştır. Konu hakkında hiçbir geçiş süresi istenmemiştir. Bilim ve Araştırma konusu, Bulgaristan’ın

²⁵⁷ http://www.bcci.bg/bulgarian/evrozone/negotiations/NEGOTStatus_Bul-Irland.doc, (2012).

²⁵⁸ Bilim ve araştırma alanındaki müktesebat başlığı, Avrupa Topluluğu’nun ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nun faaliyetlerini içeren çerçeve programlara ilişkin Konsey ve Komisyon kararlarından ve üçüncü ülkeler ile bilim ve teknoloji alanındaki işbirliği anlaşmalarından oluşmaktadır. Avrupa Birliği’nde ortak bir Bilim ve Araştırma Politikası oluşturma yönündeki ilk girişimler AET Kurucu Antlaşması ve EURATOM Antlaşması’na dayanmaktadır. Ancak bilim ve teknolojinin Topluluğun yetki alanına girip, yükümlülüklerinden biri haline gelmesi 1986 yılında Avrupa Tek Senedi ile gerçekleşmiştir. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Bilim ve Araştırma**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/bilim.pdf>, (2011), s. 1.

²⁵⁹ Çerçeve Programı, Avrupa Topluluğu Çerçeve Programı ve Euratom Çerçeve Programı olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Beşinci Çerçeve Programı’nın (1998-2002) öncelikleri artan endüstriyel rekabet ve Avrupa vatandaşlarının yaşam koşullarıyla ilgili kaygıları yansıtan ortak kriterler temelinde tanımlanmıştır. Altıncı Çerçeve Programı 2002 ve 2006 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bkz. Pregovorite Za Çlenstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 61.

tutumunu belirleyip müzakerelere öncelikli olarak kapattığı konularından biridir. AB'nin bilim ve araştırma mevzuatının ulusal sisteme aktarılması, Bulgaristan'ın AB'nin Çerçeve Programlarında yer almasıyla gerçekleştirilmiştir. 01.09.1999 tarihinden itibaren Bulgaristan, AB'nin Beşinci Bilimsel Araştırmalar, Teknolojik Gelişme ve Atom Enerjisi Alanında Eğitim ve Araştırma Çerçeve Programı'nın tam yetkili üyesidir. Bilim ve Araştırma konusunda iç hukuka aktarılması gereken hukuki belgeler bulunmadığından dolayı, Bulgaristan'ın yukarıda bahsedilen programa olan üyeliği ile AB'nin bilim ve araştırma mevzuatının büyük bir kısmı kabul edilmiştir. 20.05.1999 tarihinde Bulgaristan Millet Meclisi'nin bir kararı ve Bulgaristan-AB arasında gerçekleşen mektuplaşmayla, AB'deki bilim ve araştırma organizasyonlarının Bulgaristan ulusal bilim ve araştırma program ve aktivitelerine serbest girişine izin verilmiştir. 1999 yılında yine Bulgaristan, bilim ve araştırma alanında koordinasyon ve işbirliğine ilişkin AB COST Programı'nın (An Intergovernmental Framework for European Co-operation in the Field of Scientific and Technical Research) tam yetkili üyesi olmuştur. 2002 yılından itibaren ise, Bulgaristan AB'nin Altıncı Çerçeve Programı, EURATOM Programı ve başka diğer AB inisiyatiflerinde yer almış bulunmaktadır. Bilim ve araştırma konusu ile ilgili son bir gelişme de, 14.10.2003 yılında yürürlüğe giren Bilimsel Araştırmaları Teşvik Kanunu'nu kabulüdür.²⁶⁰ 14 Haziran 2000'de konu müzakerelere kapanmıştır.²⁶¹

3.15. EĞİTİM VE MESLEKLER²⁶²

AB üyesi ülkelerin diğer alanlarda olduğu gibi eğitim, mesleki eğitim ve gençlik alanlarındaki müktesebata uyum sağlamaları ve bu alandaki Topluluk programlarına etkin bir

²⁶⁰ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Bilim ve Araştırma konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_17/01-CONF_BG_08_00_BG.doc, (2010).

²⁶¹ http://www.bcci.bg/bulgarian/evrozone/negotiations/NEGOTStatus_Bul-Irland.doc, (2012).

²⁶² Eğitim, mesleki eğitim ve gençlik, üye devletlerin temel sorumlulukları ve yetkileri arasındadır. Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 149-150. maddeleri uyarınca Topluluğun görevi, bu alanlarda üye devletler arasında işbirliğini geliştirmek ve gerekli görülen durumlarda söz konusu ülkelerin faaliyetlerini desteklemek ve tamamlamak suretiyle Avrupa'da kaliteli eğitimin gelişmesine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği, ortak bir Avrupa eğitim politikası oluşturulması veya uygulanmasından ziyade, üye devletler arasında işbirliği ortamı yaratılmasına çalışmakta; eğitimin içeriği ve ulusal eğitim sistemleri ile ilgili düzenlemeleri ise üye ülkelerin sorumluluğuna bırakmaktadır. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, Eğitim ve Meslekler, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/egitim.pdf>, (2011), s. 1.

şekilde katılabilmek için gerekli yapıları kurarak ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu alanlardaki müktesebat, göçmen işçi çocukların eğitimine ilişkin 77/486/EEC²⁶³ sayılı Konsey Direktifi; yaşam boyu öğrenim, okul ve üniversite eğitiminin kalitesinin değerlendirilmesi, eğitimde fırsat eşitliği, üçüncü ülkelerle işbirliği gibi çeşitli konularda tavsiyeler, bildirimler, eylem planları ve Topluluk programlarını - Socrates (genel eğitim), Leonardo Da Vinci (mesleki eğitim), Youth (gençlik)- içermektedir. Diplomaların ve mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması ise “Kişilerin Serbest Dolaşımı” müktesebat başlığının konusunun bir alt başlığı olarak yer almaktadır.

Bulgaristan ve Avrupa Birliği arasında Eğitim ve Meslekler konusu hakkında müzakereler 28 Mart 2000’de açılmıştır. Konu hakkında Bulgaristan hiçbir geçiş süresi istememiştir. AB’nin göçmen çocuklarının eğitimleriyle ilgili olan direktifinin gereklerini Bulgaristan iç hukukuna aktarmak amacıyla, Milli Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Kanunu’nu Uygulama Tüzüğü, Mesleki Eğitim ve Öğrenim Kanunu, Eğitimde Öğrenim Planları ve Süre Aşamaları Kanun’larına ek belgeler hazırlanmıştır. AB’nin söz konusu 77/486 Direktifi, AB üyesi diğer devletlerin vatandaşları olan ve Bulgaristan’da belli bir süre için çalışmaya gelen göçmenlerin çocuklarıyla ilgilidir. Bulgaristan Cumhuriyeti bu çocuklara, Bulgaristan Eğitim Sistemi’nin gereklerine göre, Bulgarca dilinde ücretsiz eğitim görmelerini sağlamak yükümlülüğündedir.²⁶⁴ Bunun yanı sıra, Bulgaristan, söz konusu göçmen çocuklarına ana dillerini öğrenme ve geldikleri ülkelerin kültürlerini öğrenme imkanları sağlamak zorundadır. Bulgaristan için bu müktesebat başlığı 14 Temmuz 2000’de kapanmıştır.²⁶⁵

²⁶³ 77/486/EEC Sayılı konsey direktifi hakkında detaylı bilgi:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31977L0486:EN:HTML>, (2011).

²⁶⁴ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Eğitim ve Meslekler konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_18/01-CONF_BG_09_00_BG.doc, (2010)

²⁶⁵ Müktesebat Başlıkları Kronolojisi için bkz. http://www.bcci.bg/bulgarian/evrozone/negotiations/NEGOTStatus_Bul-Irland.doc, (2012)

3.16. TELEKOMÜNİKASYON VE ENFORMASYON TEKNOLOJİLERİ BAŞLIĞI²⁶⁶

1999 yılında sektörün yeniden gözden geçirilmesinden sonra, telekomünikasyona ilişkin AB müktesebatı 2002 yılında güncellenmiştir. Yeni düzenleyici mevzuat paketi, sanayinin gelişimi, rekabetin güçlendirilmesi, büyümede artış, kamunun ve kullanıcıların yararının gözetilmesini sağlamaya yönelik yasal düzenleyici çerçeve ortaya koymaktadır. Aday ülkelerin üye olacakları tarihe kadar söz konusu mevzuata uyum sağlamaları ve değişen mevzuatı uygulamaları gerekmektedir. Müktesebatın uygulanması, düzenleyici kurumun sorumluluklarının uygulamaya ilişkin menfaatlerden ayrılmasını gerektirmektedir.

Aday ülkelerin AB müktesebatı doğrultusunda şu hususları yerine getirmeleri öngörülmüştür:

- AB politikasıyla uyumlu bir ulusal telekomünikasyon politikasının kabul edilmesi,
- AB'ye üye olduklarında piyasa güçleriyle baş edebilecek şekilde piyasa aktörlerinin hazırlanması,
- Birlik mevzuatına uyum sağlanarak ve bu mevzuat uygulanarak telekomünikasyon piyasasının AB üyeliğine hazırlanması,
- Bağımsız bir kurum vasıtasıyla düzenleyici çerçevenin tarafsız bir şekilde uygulanmasının sağlanması,

²⁶⁶ Telekomünikasyon AB ekonomisinde hızla gelişen ve bütün ekonomi için itici güç olan bir sektördür. Avrupa Birliği, Telekomünikasyon Politikası'nı, bu alandaki hızlı teknolojik gelişmelerin yanı sıra, Adalet Divanı'nın sektörün AB Antlaşması'nın rekabet hükümlerine tabi olduğuna ilişkin kararı doğrultusunda oluşturmuştur. Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojisi Politikası Amsterdam Antlaşması'nın İç Pazar'ın uyumlaştırılmasına ilişkin 95. maddesi, rekabete ilişkin 81 ve 82. maddeleri ve hizmetlerin tesisine ilişkin 47-55. maddelerine dayanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin teknolojik gelişiminin desteklenmesi politikası Amsterdam Antlaşması'nın 163-172. maddelerine, Birlik telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesi için gerekli koşulların yaratılmasına ilişkin mevzuat Amsterdam Antlaşması'nın 157. maddesine, telekomünikasyon sektöründe Avrupa ağlarının geliştirilmesine ilişkin yasal çerçeve Amsterdam Antlaşması'nın 154, 155 ve 156. maddelerine dayanılarak düzenlenmiştir. Posta hizmetlerinin aşamalı olarak serbestleştirilmesi AB'nin Haziran 1992 tarihinde yayınladığı Yeşil Kitap'ı takiben gerçekleşmiştir. AB genelinde telekomünikasyon piyasasının serbestleştirilme süreci ise 1988 yılında başlamış ve 1998'de tamamlanmıştır. Amaç, İç Pazar'ın rekabet gücünün artırılması ve teknolojinin hızla geliştiği sektörde yatırımların teşvik edilmesidir. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Telekomünikasyon Ve Enformasyon Teknolojileri Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/telekomunikasyon.pdf>, (2011), s. 1.

- Başta evrensel hizmet olmak üzere gelişmemiş yörelerin iletişim ihtiyaçlarının karşılanması.²⁶⁷

Konu hakkındaki müzakereler Ekim 2000’de başlatılmıştır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin dijital transfer ile ilgili olan 98/61 Direktifinin gereklerinin iç hukuka aktarılması için 31.12.2008’e kadar iki yıllık geçiş süresi istenmiştir. Monopol haklarından vazgeçilmesi amacıyla telekomünikasyon piyasası 01.01.2003 tarihinden itibaren liberalleştirilmiştir. 7.10.2003 tarihinde kabul edilen yeni Telekomünikasyon Kanunu, AB’nin söz konusu alanındaki mevzuatına uygun olarak telekomünikasyon piyasasını düzenlemektedir. Rekabetin teşvik edilmesi amacıyla da, Bulgaristan farklı servislerinde birer ayrı muhasebecilik sistemi oluşturacağını, erişim ve iletişim koşullarını kolaylaştıracağını, kiralık ağlar sağlayacağını, şehirlerarası ve uluslararası görüşmelerde santral seçebilme imkanı sağlayacağını beyan etmiştir. Bulgaristan, AB’nin özel bilgilerin korunması ile ilgili olan 97/66 Direktifi’nin gereklerini uygulamak amacıyla da, ödemeler, görüşmeler ve diğer özel bilgileri edinme işlemlerinde, muhafaza etme ve işlem görme kapasitelerini geliştireceğini beyan etmiştir.

Numara transferi konusunda belirlenmiş geçiş süresi içerisinde Bulgaristan, Bulgar Telecom’un (BTC) yatırım programında, 2008’in sonuna kadar mevcut olan iletişim ağının %80’ini dijitalize edeceğini belirtmiş ve 1 Ocak 2009’dan itibaren numaraların transferi servisinden yararlanmaya başlamıştır.²⁶⁸ Konuya ilişkin müzakereler Ekim 2001’de kapanmıştır.²⁶⁹

²⁶⁷ Pregovorite Za Çlenstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 67.

²⁶⁸ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_19/01-CONF_BG_10_00_BG.doc, (2010).

²⁶⁹ http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/negotiations/index_bg.htm, (2012).

3.17. KÜLTÜR POLİTİKASI VE GÖRSEL-İŞİTSEL POLİTİKA

Bu konu hakkındaki müzakereler Bulgaristan ile Mayıs 2000’de açılmış olup Kasım 2000’de kapanmıştır.²⁷⁰

AB, Avrupa Topluluğu’nu Kuran Antlaşma’nın 151. maddesine dayanarak, Avrupa’da kültürel ve görsel-ışitsel alanda işbirliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli faaliyetler ve sektörel programlar yürütmektedir. Günümüzde kültür alanındaki işbirliği temel olarak Kültür 2000 Programı (2000-2006) aracılığıyla desteklenmektedir. Kültür 2000 Programı, sanatçıların yaratıcılığını ve hareketliliğini, tüm vatandaşların kültüre erişimini, sanat ve kültürün yaygınlaştırılmasını, kültürler arası diyalogu ve Avrupa halklarının tarih ve kültürel mirasına ilişkin bilgiyi desteklemeyi, böylece ulusal ve bölgesel çeşitliliği koruyarak ortak bir “Avrupa kültür alanı” oluşturulmasını teşvik etmektedir.²⁷¹

Bulgaristan 2001 yılında, AB’nin 2000-2004 dönemini kapsayan “Kültür 2000” çerçeve programına ve kültür alanındaki diğer AB inisiyatiflerine dahil edilme isteğini belirtmiştir. Bulgaristan’ın bu isteği, 09.10.2001 tarihli 4 No.lu Bulgaristan-AB İşbirliği Konseyi Kararı ve Bulgaristan Bakanlar Konseyi’nin 20.08.2001 tarihli 603 sayılı Kararları ile kabul edilmiştir. Bulgaristan, “Kültür 2000” Programı’nın 2005-2006 dönemindeki inisiyatiflerine de katılmıştır.

Görsel-ışitsel alanda ise, MEDIA PLUS (2001-2006) Programı aracılığıyla görsel-ışitsel eserlerin geliştirilmesi, dağıtılması ve teşvik edilmesi; MEDIA TRAINING (2001-2006) Programı ile bu sektördeki meslek sahiplerine sürekli mesleki eğitim yoluyla yeni teknolojilerin kullanımı ve pazar olanaklarından tam olarak faydalanmaya yönelik gerekli becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. Ancak görsel-ışitsel alandaki temel düzenleme, 97/36/EC²⁷² sayılı Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi’dir. Söz konusu Direktif, televizyon

²⁷⁰ Bulgaristan için Müktesebat Tarihleri için Bkz.

http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/negotiations/index_bg.htm, (2012).

²⁷¹ Avrupa Birliği Müktesebatı, **Kültür Politikası Ve Görsel-İşitsel Politika**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kultur.pdf>, (2011), s. 1.

²⁷² Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi’nin tam metni için Bkz.

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=5b94d670-7130-4074-b33c-397733612639, (2012).

reklamcılığı ve görsel ve işitsel programların yayınlanması gibi yayın ve benzeri faaliyetler alanında bir Avrupa pazarının gelişmesini sağlamak üzere Birliğin içinde televizyon yayını hizmetlerinin serbest dolaşımı için yasal bir referans çerçevesi hazırlamıştır. Televizyon yayınlarının tabi olduğu bu hukuksal çerçeve, Avrupa kaynaklı çalışmaların üretiminin ve dağıtımının teşviki, televizyon reklamcılığı ve sponsorluk, azınlık haklarının korunması ve cevap verme hakkı gibi alanlarda ulusal mevzuatların koordinasyonunu amaçlamaktadır.

Bulgaristan'ın kabul ettiği “Televiziya Bez Granitsi” (Sınır Tanımayan Televizyon) Direktifi ve 24.11.1998’de kabul edilip 30.11.1998 tarihine yürürlüğe giren Radyo ve Televizyon Kanunu’nda 2000 yılında yaptığı değişiklikleriyle AB’nin bu alandaki mevzuatını büyük ölçüde kabullenmiştir. Radyo ve Televizyon Kanunu’nda 25.10.2001’de ve 29.10.2003 tarihinde yapılan değişikliklerle²⁷³, AB mevzuatının ulusal sisteme daha büyük ölçüde aktarılması sağlanmıştır. Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi’nin 17.05.2004 tarihli, 99 sayılı Kararı ile, radyo-televizyon yayıncılığında alınması gereken vergi tarifeleri de belirlenmiştir. Bunun yanında Bulgaristan 2001-2005 dönemi için, AB’nin “Media plus” ve “Media-obuçenie” işitsel-görsel programlarına da katılmıştır. Bulgaristan’ın söz konusu programlara katılımıyla ilgili Bulgaristan Bakanlar Konseyi’nin 26.07.2002 tarihli 514 sayılı Kararı, AB-Bulgaristan İşbirliği Konseyi’nin 01.07.2002 tarihli 1 No.lu Kararı ve 31.07.2002 tarihinde imzalanan bir nota mevcuttur. AB işitsel-görsel mevzuatının aktarılmasından sorumlu ulusal, düzenleyici ve denetleyici organ Elektronik Medyalar Konseyi’dir (SEM).²⁷⁴

Bulgaristan Kültürel ve Görsel-İşitsel Politika hakkında hiçbir geçiş süresi talep etmemiştir.

²⁷³ Resmi Gazete, sayı 99, 11 Kasım 2003.

²⁷⁴ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Kültür ve Görsel-İşitsel Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_20/01-CONF_BG_11_00_BG.doc, (2010).

3.18. BÖLGESEL POLİTİKA VE YAPISAL ARAÇLARININ KOORDİNASYONU BAŞLIĞI

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri arasında da önemli farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar çoğulcu yapıyı desteklemeleri bakımından yararlı olmakla birlikte, bölgelerin “refah düzeyleri” açısından eşitsizliklere yol açtıkları takdirde AB içindeki uyumu tehdit etmektedir. Bölgesel Politika bu farklılıkları giderme amacıyla oluşturulmuştur. Dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için yardım eden AB Yapısal Fonları, aynı zamanda AB vatandaşları arasındaki dayanışmanın sağlanması için de başlıca araç olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, Bölgesel Politika kapsamında üç ana hedef belirlemiştir: Kalkınmakta geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek; Ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek yapısal güçlüklerin giderilmesidir.²⁷⁵

Yapısal fonların hukuki çerçevesi şu anda genel prensiplerini ortaya koyan bir Konsey düzenlemesi ile ulusal mevzuata aktarımı gerekli olmayan bir takım uygulama ile ilgili düzenlemeler ve kararlar tarafından çizilmektedir. Ancak, katılımı birlikte aday ülkelerin katılım müzakereleri sırasında değinilen bazı koşullara uymaları gerekecektir.²⁷⁶

- Yasal çerçeve: bölgesel politika ile ilgili müktesebatın ulusal mevzuata aktarımı şart değilse de, aday ülkelerin bu alandaki hükümlerin uygulanmasına olanak sağlayacak uygun yasal çerçeveye sahip olmaları gerekmektedir.
- Bölgesel organizasyon: Aday ülkelerin Komisyon ile yapısal fonların uygulanması için geçici NUTS sınıflandırmaları hakkında uzlaşmaları beklenmektedir.
- Programlama kapasitesi: Aday ülkelerin konsey düzenlemesinde öngörüldüğü gibi bir gelişme planı tasarlama, bütçe harcamalarının programlanması için uygun prosedürlere sahip olmaları, yapısal fon yatırımının programlama, finansman, denetim ve

²⁷⁵ Avrupa Birliği Müktesebatı, **Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/bolgesel.pdf>, (2011), s. 1.

²⁷⁶ Pregovorite Za Členstvo v Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 74.

değerlendirilmesinin her aşamasında ortaklık ilkesinin uygulanmasını sağlamaları, denetim ve değerlendirme ile ilgili şartları uygulamaları gerekmektedir.

- İdari kapasite: Aday ülkeler Yapısal ve Uyum fonlarının hazırlanması ve uygulanmasını yürütecek kurumların sorumluluk alanlarını ve görevlerini tanımlamak ve bakanlıklar arasında etkili bir işbirliği sağlamak zorundadırlar.

- Maliyet ve Bütçe yönetimi: Aday ülkelerden Yapısal ve Uyum fonlarını uygulayacak bazı kontrol hükümlerine uymaları istenmektedir.

Bulgaristan ile konu hakkındaki müzakereler 28.11.2001'de açılmış ve 4 Haziran 2004 tarihinde kapanmıştır.²⁷⁷ Bulgaristan, AB'nin bölgesel gelişme ve yapısal enstrümanlarının koordinasyonu mevzuatının büyük bir kısmını kendi ulusal mevzuatına aktarmıştır. Bölgesel gelişmişlik alanında, Bulgaristan Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından Bölgesel Kalkınma Kanunu kabul edilmiş ve Eski Bölgesel Kalkınma Kanunu'nun değiştirilmiş haliyle şunlar amaçlanmıştır: hızlı ve dengeli bir bölgesel gelişim modelini sağlamak, bölgelerarası ve bölgeler içerisinde ekonomik gelişmişlik farklılıklarını azaltmakla beraber işsizliği düşürmek, gelirleri yükseltmek ve sınır ötesi işbirliğini geliştirmek. Bulgaristan, AB'nin NUTS²⁷⁸ (Nomenclature of Units for Territorial Statistics) sınıflandırılmasıyla ilgili olan 2003 yılı 1059 sayılı Kararı ve EUROSTAT'ın istatistik bölgeleri oluşturma (Mektup 40113, Lüksemburg, 29 Nisan 2003) önerisiyle tam uyum sağlayabilmiştir. NUTS 1'e göre Bulgaristan Kuzey ve Güney diye iki istatistik birime ayrılmıştır. Her iki birim de, NUTS 2'ye göre oluşturulan 6 Planlama Bölgesi'nden 3'er bölge içermektedir. Temmuz 2000 tarihli, 145 No.lu Bakanlar Konseyi Kararı'nı değiştiren Mayıs 2004 tarihli, 109 No.lu Bakanlar Konseyi Kararı'na göre oluşturulan 6 planlama bölgeleri şunlardır: Vidin – Kuzeybatı Planlama Bölgesi'nin merkezi, Ruse –Kuzey merkez Planlama Bölgesi'nin merkezi, Varna – Kuzeydoğu Planlama Bölgesi'nin merkezi, Burgas – Güneydoğu Planlama Bölgesi'nin merkezi, Plovdiv – Güney merkez Planlama Bölgesi'nin merkezi ve Sofya – Güneybatı Planlama Bölgesi'nin merkezidir.

²⁷⁷ Bulgaristan için Müktesebat Tarihleri için Bkz.

http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/negotiations/index_bg.htm, (2012).

²⁷⁸ NUTS sınıflandırmasına daha detaylı bilgi için Bkz.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:NUTS, (2012).

Rekabet ilkeleri alanında ise, 1998 Rekabeti Koruma Kanunu'nun Şubat 2003'de değişiklikleriyle rekabetin korunma ve teşvik edilmesi, tarım alanında serbest girişimciliğin desteklenmesi, piyasa monopolünün kötüye kullanılmasının önlenmesi ve ortadan kaldırılması planlanmıştır. Devlet Yardımları Kanunu'nun kabulüyle, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşmaya ve uluslararası antlaşmalara uygun olarak, ulusal, bölgesel ve yerel bazda devlet yardımları alanında kontrol ve şeffaflık sağlanmıştır. 2003 yılında, devlet yardımları alanında çalışan ve çeşitli bakanlık, ajans, fonlar ve yerel yönetim kurumları temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çevreyi Koruma Kanunu'nun kabulüyle de, AB'nin çevresel etki değerlendirmesi ve kirliliğin kontrolü ve önlenmesiyle ilgili olan direktiflerinin gerekleri ulusal sisteme aktarılmıştır.²⁷⁹

3.19. ÇEVRE BAŞLIĞI²⁸⁰

Çevre ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin AB politikalarının önemi 1980'lerden bu yana giderek artmıştır. Çevreye yönelik tehditlerin kontrol altına alınması ve çevredeki bozulmanın engellenmesi amacıyla Avrupa düzeyinde daha güçlü eylemlere yer verilmiştir. Çevrenin korunması, Avrupa düzeyine ve uluslararası seviyeye taşınırken, AB'nin genişleme

²⁷⁹ 24 Eylül 2001 tarihinde Brüksel'de oluşturulan Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Konferansı'nda Bulgaristan'ın Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu konusu hakkındaki pozisyonu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_21/01-CONF_BG_56_01_BG.doc, (2010).

²⁸⁰ AT'nin kuruluşundan bu yana ilk kez çevre sorunları doğrudan Kurucu Antlaşma'ya, 1986 yılında kabul edilen Tek Senet ile dahil edilmiştir. Roma Antlaşması'na eklenen 7. Başlık 130R, 130S ve 130T maddelerini içermektedir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile çevrenin korunması ilkesi ilk kez açık olarak AB hedefleri kapsamına alınarak ekonomik büyümenin çevreyle uyum içinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiş, bu amaçla AB'ye bir Çevre Politikası geliştirmesi görevi verilmiştir. AB'de, 1973'ten günümüze 5 adet Çevre Eylem Planı (ÇEP) tamamlanmış; 2001 yılında açıklanan ve 2001-2010 dönemini kapsayan 6. ÇEP ise, çevre alanında AB'nin önümüzdeki on yıl içindeki hedeflerini ortaya koymuştur. "Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz" başlıklı Program'da dört ana konu öncelikli hedef olarak belirlenmiştir: iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynaklar ve atıklar. 1997 Amsterdam Antlaşması ile 2000 Nice Antlaşması, çevre korumasının bütünleşen yeni Avrupa düzeninde alacağı yeri açıkça vurgulamıştır. 1998 yılında başlatılan "Cardiff Süreci" ile çevre kavramının ilgili tüm faaliyetlere entegrasyonu öngörülmüştür. Çevre alanına entegre edilmesi gereken sektörler arasında, tarım, ulaştırma, enerji, sanayi, kalkınma ve İç Pazar, ekonomi ve finansman, dışişleri ve ticaret, balıkçılık, araştırma ve yapısal fonlar bulunmaktadır. AB Çevre Politikası'nın temel uygulama alanları, çevrenin korunmasını, kollanmasını ve çevre kalitesinin yükseltilmesini, doğal kaynakların ekolojik dengeye zarar vermeyecek şekilde kullanılmasının yanı sıra, bunların akılcı bir şekilde yönetilmesini içeren kapsamlı bir çevre müktesebatının benimsenmesini gerektirmektedir. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, Çevre Başlığı, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/cevre.pdf>, (2011), s. 1.

süreci de, özellikle sınır ötesi kirlilik problemleri ile ilgili olarak Çevre Politikası kapsamında önem kazanmıştır.

Çevre müktesebatında yer alan dikey konulara ise: -Hava ve su kirliliğine karşı alınan önlemler; -Atık yönetimi; -Endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi; - Doğanın korunması; - Kimyasal maddeler ve genetik olarak yapısı değiştirilmiş organizmalar; -Çevresel gürültü yönetimi; -Nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma başlıklarıdır.²⁸¹

Konu hakkındaki müzakereler Bulgaristan için 27 Temmuz 2001'de açılmış ve 30 Haziran 2003 tarihinde kapanmıştır. AB'nin Çevre Mevzuatı 300 kadar normatif belgeden ibarettir. Bunlar direktifler, kararlar, öneriler ve ek düzenlemeleri içermektedir. Bunların yanı sıra, mevzuat, birçok sayıda bildiri ve AB'nin çevre alanındaki politikasını ilgilendiren diğer bazı hukuki belgeleri içermektedir. Fakat AB çevre mevzuatının temelinde, 70 kadar direktif ve 20 kadar tüzük bulunmaktadır. Bunların yarısı iç piyasada malların dolaşımıyla ilgili olup Avrupa Komisyonu'nun 1995 Beyaz Kitab'ında yer almaktadır. 1997'den bu yana Bulgaristan'da sekiz çerçeve kanunu kabul edilmiştir. Eylül 2002'de Bulgaristan Cumhuriyeti Millet Meclisi'nin yeni Çevreyi Koruma Kanunu'nu kabul etmesiyle, çevre konusunda bilgi edinimiyle ilgili, kamu ve devlet proje, plan ve programlarının çevresel etki değerlendirmesiyle ilgili, kirliliğin kontrol ve önlenmesiyle ilgili ve zararlı maddelerle çalışan üretim sektöründeki kazaların önlenmesiyle ilgili olan AB direktiflerinin gerekleri Bulgaristan mevzuatına aktarılmıştır. 2002'de kabul edilen Biyolojik Çeşitlilik Kanunu ile de, Yaban Kuşları Koruma Direktifi, Hayvanat Bahçelerinde Yaban Kuşları Yetiştirme Direktifi ve Flora ve Fauna Bölgeleri'ni Koruma Direktifleri'nin gerekleri Bulgaristan mevzuatına aktarılmıştır.

2003 yılında yeni Atık Yönetimi Kanunu'nun kabul edilmesiyle, atıkların çevreye zararlı etkisinin azaltılmasıyla ilgili olan 75/442/EEC²⁸² Direktifi'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Bunun yanında, söz konusu kanunla, katı atık yönetiminde hiyerarşi oluşturulmuş, atık yönetimi açısından büyük önem taşıyan bazı yeni tanımlamalar yapılmış, lisans verme rejiminde ve sorumlu organların yetkilerinde de bazı değişikliklere gidilmiştir.

²⁸¹ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 77.

²⁸² Atıkların çevreye zararlı etkisinin azaltılmasıyla ilgili olan direktifin tam metni için. Bkz. <http://www.rec.hu/twinning/EUregulation/75-442.pdf>, (2012).

2002-2003 yıllarında Tarım ve Çevre Bakanlıkları'nın öncülüğünde çalışan bir grup, Genleri Değiştirilmiş Organizmalar Kanunu'nun tasarısını hazırlamış ve Millet Meclisi'nden onaylamıştır. Bununla, genleri değiştirilmiş mikroorganizmalarının organik kullanımıyla ilgili olan direktifin gerekleri ve genleri değiştirilmiş organizmalarının mahsus çevreye salınmasıyla ilgili olan direktifin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. 2004 yılında da, Gürültüden Korunma Kanunu tasarısı hazırlanmış ve Millet Meclisi'nden geçmiştir. Söz konusu kanunla, çevrede gürültüyü değerlendirme ve yönetimi ile ilgili olan Haziran 2002 tarihli 2002/49/EC²⁸³ Direktifi'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Yeni kabul edilen kanunların daha efektif uygulanması amacıyla bazı idari değişiklikler yapılmıştır. İdarede gerekli personel sayısı, alınması gereken eğitim ve bazı diğer ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla Çevre Bakanlığı'nın koordinasyonuna bağlı 22 “Çevre” Çalışma Grubu oluşturulmuş ve idari kapasiteyi geliştirmeye yönelik bir Ulusal Plan hazırlanmıştır.²⁸⁴

AB çevre mevzuatı, müzakere sürecinin en zorlu bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Mevzuatın uygulanması yönünde gerekli maliyetin karşılanması için ise çok kısa vadelere yayılan geçiş süreleri verilmiştir. Aralık 2003'te, Avrupa Çevre Ajansı (European Environment Bureau -EEB) tarafından yapılan tahminlere göre, aday ülkelerde çevre alanında gerçekleştirilmesi öngörülen yatırımlar 80 ile 100 milyar Avro arasında değişmektedir. Bu miktarın, ülkelerin GSMH'nin %2-3'üne denk düştüğü hesaplanmıştır.²⁸⁵

Öte yandan, AB çevre mevzuatına uyum, hem yeni üyeler hem üye ülkeler üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Yeni üyeler açısından AB standartlarının benimsenmesi, çevre koşullarını iyileştirerek mevcut durumun kötüye gitmesini engellemektedir. AB müktesebatının öngördüğü çevre koruma düzeyi, kamu sağlığı açısından önemli faydalar getirmekte ve ormanların, tarlaların ve balıkçılığın karşı karşıya kaldığı sorunları ortadan kaldırmaktadır.

²⁸³ Çevrede gürültüyü değerlendirme ve yönetimi ile ilgili olan direktifin tam metni için. Bkz. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:189:0012:0025:EN:PDF>, (2012).

²⁸⁴ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Çevre konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_22/01-CONF_BG_13_01_BG.doc, (2010).

²⁸⁵ Avrupa Birliği Müktesebatı, Çevre Başlığı, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/cevre.pdf>, (2011), s. 1.

3.20. TÜKETİCİ VE SAĞLIĞIN KORUNMASI BAŞLIĞI²⁸⁶

Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması alanındaki Topluluk müktesebati yanıltıcı-karşılaştırmalı reklamlar, ürün sorumluluğu, kapıdan satışlar, tüketici kredileri, tehlikeli taklitler, paket turlar, tüketici sözleşmelerinde haksız hükümler, ürün fiyatları, garanti belgesi ve kullanım kılavuzları, tamir ve satış sonrası hizmetler, tüketicilerin eğitilmesi gibi konuları içermektedir.²⁸⁷

Bulgaristan da Tüketicileri Koruma konusu hakkındaki müzakereler 24 Ekim 2000'de açılmış ve 20 Kasım 2000'de kapanmıştır. Bulgaristan konu hakkında hiçbir geçiş süresi istememiştir. Temmuz 1999 tarihinde yürürlüğe giren Ticaret İlkeleri ve Tüketicileri Koruma Kanunu'nun²⁸⁸ kabulüyle, AB'nin Fiyatları Düzenleme 98/6/EC²⁸⁹ Direktifi, yanlış yönlendirici reklamlarla ilgili olan 84/450/EEC²⁹⁰ Direktifi, tüketicilere önerilen ve eşit olmayan şartlar içeren anlaşmalarla ilgili olan 93/13/EC²⁹¹ Direktifi, malların ortak güvenliği ile ilgili olan 92/59/EC Direktifi, defolu malların üretiminde üstlenilecek sorumlulukla ilgili olan 85/374/EEC Direktifi ve ticaretin yapıldığı yerlerin dışında ki anlaşmalarla ilgili olan 85/577/EEC Direktifleri'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Turizm Kanunu'nun²⁹² kabulüyle de, organize edilmiş tek fiyat düzenlemesi turizm yolculuklarıyla ilgili olan 90/314/EEC Direktifi'nin gerekleri olarak iç hukuka aktarılmıştır. Bunların yanı sıra,

²⁸⁶ Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması, Birliğin, vatandaşlarının yaşam kalitesini artırmak için kullandığı en etkili araçlardan birisidir. Avrupa Birliği, Tüketici Politikası'nı tüm tüketicilerin sağlığının ve ekonomik çıkarlarının korunması ve güvenliğinin sağlanması esaslarına dayandırmaktadır. Amsterdam Antlaşması'nın 153. maddesi, Topluluğa tüketici çıkarlarını destekleme ve yüksek seviyeli bir koruma temin etme yükümlülüğü getirmiştir. Birlik söz konusu amaç doğrultusunda; tüketicilerin bilgi edinme ve eğitim haklarını, çıkarlarını korumak için örgütlenme haklarını, bunların yanı sıra, sağlık, güvenlik ve ekonomiye ilişkin çıkarlarının korunmasını temin etmekle yükümlüdür. Üye ülkeler, Birliğin yürürlüğe koyduğu düzenlemelere uyum sağlamak zorundadır, ancak bunun yanı sıra, İç Pazar'ın işleyişine zarar vermemek kaydıyla kendi ulusal politikalarını izleyebilmektedir. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebati, **Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/tuketici.pdf>, (2011), s. 1.

²⁸⁷ Pregovorite Za Členstvo v Evropejskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 82.

²⁸⁸ Resmi Gazete, Sayı 30, 02.04.1999.

²⁸⁹ http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/price_ind/disclaimer_en.pdf, (2012).

²⁹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31984L0450:EN:HTML>, (2012).

²⁹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0013:en:HTML>, (2012).

²⁹² Resmi Gazete, sayı 56, 07.07.2002

Bulgaristan'da Tüketicileri Koruma Ulusal Konseyi'nin Kabul ettiği ve 2004-2007 dönemini kapsayan Tüketicileri Koruma Stratejisi mevcuttur.²⁹³

Bundan başka, Bulgaristan AB'nin 2004-2007 yılları arasında tüketicileri koruma aktivitelerinin teşviki amacıyla oluşturulan uzun dönem programına da dahil olmuştur. 1 Temmuz 2004 tarihinde PHARE Programı kapsamında eşleştirme projesi²⁹⁴ başlatılmıştır. Proje'nin başlıca amaçları: Mal ve hizmetler piyasasında güvenliğin sağlanması, sağlığın korunması, tüketicilerin ekonomik çıkarlarının korunması, Bulgaristan Cumhuriyeti'nde tüketicilerin dolaşımını teşvik etmek, tüketici politikasının oluşturulması ve tüketicilerin korunması alanında AB mevzuatının uygulanması için gerekli şartları yaratmaktır. Tüketicileri koruma alanıyla ilgili 2006 yılının ilk yarısında yürürlüğe giren kanunlarına göre, Bulgaristan'daki tüketicilerin çıkarlarını koruyacak 5 üyeli bir komisyonun oluşturulmuş olması gerekirken şu an Bulgaristan'da iki üyeli bir komisyon bulunmaktadır. Ayrıca bu komisyon 1999 ve 2004 yıllarından önce, eski kanunlarına göre oluşturulmuştur. Bu konu, Bulgaristan siyasetinde Sosyal Demokratları, SDS gibi bazı siyasi çevreleri rahatsız etmiştir. SDS Lideri Petar Stoyanov, Bulgaristan'ın kendi iç pazarı üzerine denetim ve kontrolü olmadan tüketicilerin haklarını koruyacak Avrupa Komisyonu üyesine sahip olduğu utanç verici bir şey olarak nitelendirmektedir. Stoyanov, Avrupa Birliği'nden tüketicileri koruma alanında bazı koruyucu maddelerin getirilebileceğini belirterek, Bulgaristan'ın Ekonomi Bakanı'nın böyle bir komisyonu oluşturup önermesi ve hükümetin bu öneriyi en kısa zamanda kabul edip komisyonu göreve getirmesini istemiştir. Bu ve buna benzer sorunlar şüphesiz ki, Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinin yüzeysel nitelikte yapıp kapandığının ispatlarıdır.²⁹⁵

Bulgaristan'ın yapması gereken her ne kadar daha önemli işler olsa da unutulmaması gereken, her şeyin AB'den hazır gelmeyeceği ve Bulgaristan'ın eksikliklerinin görüldüğü alanlarla ilgili ve müzakerelerde verdiği taahhütleri yerine getirip getirmediğine yönelik

²⁹³ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tüketici ve Sağlığın Korunması konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_23/01-CONF_BG%2031_00_BG.doc, (2010).

²⁹⁴ Proje hakkında bilgi için bkz.

http://www.seea.government.bg/documents/twinning/legislation/twinning_bg04ib01ey_taskreport1_1.pdf, (2011).

²⁹⁵ "ES Moje Da Naloji Klauza Zaradi Potrebitelite", **24 Çasa**, (6 Ocak 2007), s. 6.

Komasyon denetiminin müzakerelerin tamamlanmasından sonra da devam edeceği ve bundan dolayı reformların mutlaka yapılması gerekeceğinin bilinmesidir.

3.21. İÇİŞLERİ VE ADALET ALANLARINDA İŞBİRLİĞİ BAŞLIĞI

Adalet ve İçişleri Alanı'ndaki AB politikaları, Birliğin bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Adalet ve İçişleri Alanı temelde Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarıyla düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması'nın 2. maddesine göre, Birliğin, kişilerin serbest dolaşımını, dış sınırların kontrolü, sığınma, gç, suçun önlenmesi ve suçla mücadele gibi gerekli önlemlerle garanti altına alması gerekmektedir. Amsterdam Antlaşması'nın 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmesiyle iç ve dış sınırlar, vizeler, yeni bir sığınma ve gç politikasının yanı sıra medeni hukuk alanında adli işbirliği gibi konular gündeme gelmiştir. Ekim 1999 tarihinde gerçekteŐirilen Tampere AB Konseyi toplantısında ise Amsterdam Antlaşması'nın Adalet ve İçişleri'ne ilişkin hükümlerinin bütünüyle uygulanmasının önemi vurgulanmıŐ, Birlik içerisinde bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturulması gereğinin altı çizilmiştir.

Adalet ve İçişleri başlığı altında Şu konular yer almaktadır: -Schengen Eylem Planı; - Yargı reformu; -Verilerin korunması; -Vize politikası; - Dış sınırların kontrolü; -Gç (lkeye giriş, oturma, ülke dıŐına ııkarılma, yeniden kabul edilme); -Sığınma; -Polis işbirliği (organize suçlar); -Terörle mücadele; -Dolandırıcılık ve yolsuzlukla mücadele; -Uyuşturucu madde ticareti; -Medeni Hukuk'a ilişkin adli işbirliği; -Ceza Hukuku'na ilişkin adli işbirliği; - Gümrükler alanında iŐbirliđidir.²⁹⁶

İçişleri ve Adalet Alanlarında İŞbirliği konusu hakkında müzakereler, resmi olarak 27 Haziran 2001 tarihinde AB-Bulgaristan arasında yapılan Yedinci Hkmetlerarası Konferansı'nda başlatılmıştır. Müzakerelerin ikinci aşaması Mart 2002'de başlatılmış. 29 Ekim 2003 tarihinde, Bulgaristan konu hakkındaki müzakereleri kapatmıŐtır. Bunun

²⁹⁶ Avrupa Birliği Müktesebatı, **İçişleri ve Adalet Alanlarında İŞbirliği Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/adalet.pdf>, (2011), s. 1.

sonucunda (AB'ye katılım aşaması) müzakerelerinin son aşamasına girilmiştir. 1 Nisan 2004 tarihinde de, AB Bulgaristan hakkında izleme raporunu yayımlamıştır. AB'nin içişleri ve adalet alanlarıyla ilgili topluluk müktesebatının ayrılmaz bir parçası da Schengen'dir.²⁹⁷ Schengen rejimine katılmak için Bulgaristan, hazırlıklarını Kasım 2001'de kabul ettiği Ulusal Schengen Planı doğrultusunda yapmıştır. İçişleri Bakanlığı Kanunu'nun 29 Kasım 2003 değişiklikleriyle, sınır güvenliği alanında, AB üyelerinde uygulanan en iyi şekliyle düzenlemeler yapılmıştır. Uygulama Konvansiyonu'nun şartlarına uygun olarak, görev ve aktiviteler geliştirilmiş ve modern Avrupa ilkeleri kabul edilmiştir. Bulgaristan'daki Yabancılarla ilgili Kanunu'nun²⁹⁸ konuyla ilgili yasa da yapılan değişikliklerle, Schengen Anlaşması'nı Uygulama Konvansiyonu'nun 26 maddesi ve 2001/51/EC²⁹⁹ Direktifi'nin gerek ve şartlarına uygun olarak, şoförlerin sorumluluğu artırılmış ve Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan yabancıların sicili oluşturulmuştur. Yasadışı İnsan Trafikçiliğiyle Mücadele Kanunu'nun³⁰⁰ kabulüyle, yasadışı insan trafiğini önleme, kurbanlarını koruma ve yeniden sosyalleşme önlemlerinin alınması amaçlanmıştır. 12 Şubat 2004'te yasadışı insan trafiğiyle mücadele Ulusal Komisyonu'nun organizasyon ve görev Tüzüğü oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra, Yasadışı İnsan Trafikçiliğiyle Mücadele Kanunu'nun³⁰¹ 11. maddesi gereği insan trafiği kurbanları için merkezler oluşturulmuş ve aynı kanunun 9. Md. 1. fıkrası gereği insan trafiği kurbanları konaklama evlerini yapma Tüzüğü oluşturulmuştur.³⁰²

²⁹⁷ Schengen Antlaşması'nı ilk defa 1985 yılında 5 AB üyesi (Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) tarafından imzalanmıştır. Daha sonra 10 (Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İspanya, İtalya, İsveç, Norveç, İzlanda, Portekiz ve Yunanistan) devlet daha Antlaşma'ya katılıp Schengen sistemi üyeleri 15 olmuştur. Daha sonra katılan devletlerden ikisi (Norveç ve İzlanda) AB üyesi değil. Buna karşı ise, AB üyesi olan İngiltere ve İrlanda (1973'te üye olmuşlardı) Schengen sistemi dışında kalmayı sürdürmektedir. Schengen Antlaşması, üye devletlerin kendi iç sınırlarında kişiler üzerindeki kontrollerini kaldırmaktadır. Antlaşma, sınırlı da olsa üye devletlere sınırlarını geçmek isteyenlere karşı bazı koşulları uygulamalarına izin vermektedir. Bundan böyle üye devletler ortak bir giriş vizesinin uygulanması, barınma taleplerinden sorumlu olacak bir devletin seçilmesi ve uluslararası suçla ortak mücadele edilmesi hususlarından oluşan ortak bir giriş politikası oluşturmaya yanaştılar. Bkz. Emek M. Uçarer, "Justice and Home Affairs", **European Union Politics**, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003, s. 298.

²⁹⁸ Resmi Gazete, sayı 37, 22.04.2003

²⁹⁹ Schengen Direktifinin tam metni için Bkz.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:187:0045:0046:EN:PDF>, (2012).

³⁰⁰ Resmi Gazete, sayı 46, 20.05.2003

³⁰¹ Resmi Gazete, sayı 49, 01.03.2004

³⁰² Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İçişleri ve Adalet Alanında İşbirliği konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_24/01-CONF_BG%2009_01_BG.doc, (2010).

Ayrıca Haziran 2004'te Terörizmin Finanse Edilmesine Karşı Önlemler Kanunu'nda belirlenen özel ve hukuki kişiler, organizasyon ve gruplar listesi yenilenmiştir.³⁰³ 1 Kasım 2003'te ise, Avrupa Komisyonu'nun Rüşvetçilikle ilgili Vatandaşlık Konvansiyonu yürürlüğe girmiştir. Bulgaristan, söz konusu konvansiyonu 8 Haziran 2000 tarihinde onaylanarak Kabul edilmiştir³⁰⁴. Aralık 2003'te Madrid ve Meksiko'da gerçekleştirilen bir Siyasi Konvansiyon'da Bulgaristan, BM'nin Rüşvetçiliği Önleme Konvansiyonu'nu imzalamıştır. 26 Şubat 2004 tarihinde ise, Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi, Yasadışı Yollardan Kazanılan Mal ve Toprakları Devletleştirme Kanunu'nun yasa tasarısını hazırlamıştır.³⁰⁵ Millet Meclisi'nin Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle³⁰⁶, Ceza Kanunu'nun 354a Md'sinin 3. fıkrası ortadan kaldırılmıştır. Söz konusu fıkra, üstlerinde tek kullanım dozu miktarında uyuşturucu bulunduran, kullanan veya taşıyan uyuşturucu bağımlılarına karşı ceza öngörülüyordu. Bunun başlıca amaçları, okul ve halka açık yerlerde uyuşturucunun bulundurulup satılmasının önlenmesi ve Ceza Kanunu'nun 92. maddesi gereği uyuşturucu bağımlılarının zorunlu rehabilitasyonunun sağlanmasıdır. 14 Mayıs 2003'te Bulgaristan Millet Meclisi Ceza Kodeksinde yapılan değişikliği kabul etmiş.³⁰⁷ Yapılan değişikliklerle, suçluların hızlı iadesi (m. 440b gereği) planlanmıştır.

Bulgaristan İçişleri ve Adalet alanında AB mevzuatının ayrılmaz parçaları sayılan dört tane belge daha imzalamıştır. Bunlardan ilki, 8 Kasım 2001'de Strasburg'da imzalanan ve Bulgaristan'ın 18 Şubat 2004'te onayladığı Avrupa Ceza Hukuku Meselelerinde İşbirliği Konvansiyonu İkinci Ek Protokolü'dür.³⁰⁸ İkincisi, 1997 tarihli Ceza Almış Kişileri Transfer Konvansiyonu Ek Protokol'dür. Bu protokol 9 Ekim 2003'de Sofya'da imzalanmış ve Bulgaristan tarafından 28 Ocak 2004'te onaylanmıştır.³⁰⁹ Üçüncüsü, 1972 yılından Ceza Davaları Transfer Konvansiyonu'dur. 9 Ekim 2003'te Sofya'da imzalanmış ve bu konvansiyon Bulgaristan tarafından 28 Ocak 2004'te onaylanmıştır.³¹⁰ Dördüncüsü de, 1970

³⁰³ 22 Mart 2004 tarihli Bakanlar Konseyi 195 No.lu Kararı.

³⁰⁴ Resmi Gazete, sayı 102, 21.11.2003.

³⁰⁵ Bakanlar Konseyi'nin 01.03.2004 tarihli 132 No.lu Kararı.

³⁰⁶ Resmi Gazete, sayı 26, 30.03.2004.

³⁰⁷ Resmi Gazete, sayı 50, 30.05.2003.

³⁰⁸ Resmi Gazete, sayı 16, 27 Şubat 2004.

³⁰⁹ Resmi Gazete, sayı 11, 10 Şubat 2004.

³¹⁰ Resmi Gazete, sayı 11, 10.02.2004.

yılından Verilmiş Cezaların Uluslararası Geçerliliği Konvansiyonu'dur, Sofya'da 9 Ekim 2003'te imzalanmış, Bulgaristan tarafından 28 Ocak 2004'te onaylanmıştır.³¹¹

3.22. GÜMRÜK BİRLİĞİ BAŞLIĞI³¹²

Bulgaristan 6 Haziran 2001'de üyelik için en önemli konulardan biri olan Gümrük Birliği başlığını müzakerelere açmış ve 29 Temmuz 2002'de de müzakereler kapanmıştır. Konu hakkında hiçbir geçiş süresi istenmemiştir. Müzakerelerin kapanması, AB'nin dış sınırı olarak Bulgaristan'a verilen büyük güvenin ispatıdır.

Gümrük Birliği başlığı altında düzenlenen müzakere konuları aşağıdaki alanları içermektedir:

- AB Gümrük Kodu'nun ve uygulama hükümlerinin üstlenilmesi,
- Kotaların uygulanması, kota yönetimi sisteminin teknik boyutu, Uyumlaştırılmış Gümrük Tarifeleri'nin üstlenilmesi ve AB'nin Birleşik Tarifeler (TARIC) uygulamasıyla uyumun sağlanması gibi, Gümrük Kodu dışında kalan gümrük müktesebatı,
- Başta Pan-Avrupa Menşe Sistemi olmak üzere, menşe kurallarının uygulanması,
- Gümrük işlemleri vb. uluslararası anlaşmalar ile sözleşmelerin üstlenilmesi,
- Sınır idaresi,
- Sınırlarda gümrükler ve polis arasındaki işbirliği,
- İlaçların ön kontrolü, çifte kullanımlı mallar, korsan mallar gibi alanlara ilişkin spesifik mevzuatın uygulanması,

³¹¹ Resmi Gazete, sayı 11, 10 Şubat 2004

³¹² Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 23. maddesinde, Topluluğun, tüm malların serbestçe dolaştığı bir Gümrük Birliği'ne dayandığı belirtilmektedir. Ticaret Politikası ve Rekabet Politikası alanlarında da uyum gerektiren Gümrük Birliği ile, AB ortak sınırları içinde malların serbest dolaşımını engelleyen iç unsurları birer birer ortadan kaldırırken, üçüncü ülkelere karşı koruma oluşturan (gümrük vergileri, haksız rekabete karşı uygulamalar, teknik engeller ve benzeri unsurlardan oluşan) duvarları da aynı seviyeye getirme; bir diğer ifadeyle, ortak bir Dış Ticaret Politikası oluşturma ihtiyacı duymuştur. Dolayısıyla, AB entegrasyonunun temeli Gümrük Birliği'ne dayanmaktadır. Bkz. Avrupa Birliği Müktesebatı, **Gümrük Birliği Başlığı**, İKV, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/gumruk.pdf>, s. 1.

- Basitleştirilmiş prosedür, re-eksport, gümrük antrepoları, nihai kullanım, vergi istisnaları, gümrük geri ödemeleri ve vergi iadelerinin uygulanması,
- Gümrüklere ilişkin müktesebatın uygulanması için gerekli idari ve işlevsel kapasite.³¹³

Bulgaristan'da Ocak 1999'da yürürlüğe giren Gümrükler Kanunu ve Gümrükler Kanunu'nu Uygulama Tüzüğü'yle, AB'nin Gümrükler Kodeksi'nin (Avrupa Konseyinin 2913/92 Kararı) gerekleri ve Gümrükler Kodeksi'ni Uygulama Tüzüğü'nün (Avrupa Komisyonu'nun 2454/93 Kararı) gerekleriyle büyük ölçüde uyum sağlanmıştır. 9 Nisan 2003 tarihinde de Gümrükler Kanunu'nun da yapılan değişiklik kabul edilmiştir.³¹⁴ Yapılan değişikliklerle, transit rejimi, ekonomik sınır rejimi, serbest bölgeler ve serbest depolarla ilgili olan AB'nin Gümrükler Kodeksi'ni değiştiren Avrupa Parlamentosu (AP) ve AB Konseyi'nin 955/99 ve 2700/2000 Kararları'nın gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Nisan 2003 tarihli 85 No.lu Bakanlar Konseyi Kararı'yla,³¹⁵ Gümrükler Kanunu'nun 12. maddesi gereği "Mitnitsi" Ajansı tarafından toplanacak vergi tarifeleri belirlenmiştir. Bundan başka Eylül 2003 tarihli Bakanlar Konseyi 208 No.lu Kararı ile, vergilerin ertelenme önlem ve şartlarını düzenleyen bir yasa kabul edilmiştir. Hakkında vergi ertelenmesi yapılacak ürünler çok spesifik ve gerekli, yarı mamul, diğer malların yapımında kullanılacak ve ülkede bulunmayan ürünler olması gerekir. Maliye Bakanlığı'nın 19.12.2003 tarihli 11 sayılı Emirnamesi³¹⁶ ile de, daha efektif bir şekilde tarife ve kotalarının belirlenme, kontrol ve organizasyonunun yapılması sağlanmıştır.

Bulgaristan, Gümrük Birliği alanında birçok önemli uluslararası konvansiyonuna da katılmıştır. Bunlar; geçici mal ithalleriyle ilgili olan 1964 Avrupa Topluluk Antlaşması Gümrük Konvansiyonu, malların tırlar ile uluslararası ulaşımıyla ilgili olan 1977 TIR Konvansiyonu, sınır prosedürlerinin basitleştirilme ve eşleştirilmesiyle ilgili olan Uluslararası 1982 ve 1985 Kyoto Konvansiyonu, malları kodlama ve kayıtlama sistemiyle ilgili olan 1992 Uluslararası Konvansiyonu, 1998 Malların Gümrük Kontrolünü Uyumlulaştırma

³¹³ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 88.

³¹⁴ Resmi Gazete, sayı 37, 22.04.2003.

³¹⁵ Resmi Gazete, sayı 39, 25.04.2003.

³¹⁶ Resmi Gazete, sayı 1, 06.01.2004.

Konvansiyonu, 2003 Geçici İthal (İstanbul Konvansiyonu) Konvansiyonu ve 2004 tarihli sınır prosedürlerinin basitleştirme ve eşleştirilmesiyle (değiştirilmiş Kyoto Konvansiyonu) ilgili olan Protokolü'dür.³¹⁷

Gümrük Birliği başlığına ilişkin müzakereler temel olarak, mevzuat uyumuna odaklanmaktadır, ancak aday ülkelerden gümrük idarelerinin operasyonel kapasitesine ilişkin bilgi talep edilmektedir. Bu kapsamda, aday ülkelerin öncelikle mevcut gümrük sistemini idare edebilecek gümrük idareleri oluşturması gerekmektedir.

3.23. DIŞ İLİŞKİLER BAŞLIĞI

Dış İlişkiler konusu hakkında müzakereler 28 Mart 2000 tarihine açılmış ve 20 Kasım 2000'de kapanmıştır. Hiçbir geçiş süresi istenmemiştir. AB'nin Dış İlişkiler mevzuatı Topluluk seviyesindedir ve direkt uygulanır. AB Dış İlişkiler Mevzuatı genel olarak, uluslararası antlaşmaları, ticareti koruma mevzuatının enstrümanlarını, üçüncü ülkelere karşı uygulanması kararlaştırılan ürün ve teknolojilerin uzmanlar tarafından kontrolünü, yatırımlar ve kredi verme gibi önlemlerin yanı sıra, BM Güvenlik Konseyi Kararlarını ve AB'nin ortak tutumlarını içermektedir. AB'ye katılım tarihinden itibaren Dış İlişkiler mevzuatının direkt uygulanması, katılımcı devletlerin iç hukuklarından, uluslararası antlaşmaların AB mevzuatıyla uyuşmayan kısımlarının çıkarılmasını gerektirir. Dış İlişkiler mevzuatında AB'nin üstün yetkisi 1997 Amsterdam Antlaşması'nın 133. maddesi (1957 Roma Antlaşması'nın 113. maddesi) ve Adalet Divanı'nın Kararları'nda belirlenmiştir.

Müzakere sürecinde dış ilişkiler başlığı altında aday ülkelere beklenenleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:³¹⁸

- DTÖ yükümlülüklerini karşılamak,
- AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı ikili ya da çok taraflı anlaşmaları üstlenmek,

³¹⁷ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Gümrük Birliği konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_25/01-CONF_BG%2056_00_BG.doc, (2010).

³¹⁸ Pregovorite Za Členstvo v Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 93.

- AB'nin dış ticaret rejimini kabul etmek,
- GTS uygulamalarını katılımdan hemen sonra yürürlüğe koyacak şekilde gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- İnsani yardım ve kalkınma politikası alanında AB'de yürürlükte olan yasal düzenlemelere uyum sağlamak.

Dış ilişkilerin bazı alanlarında yetkiler AB ve üye devletler arasında bölüştürülmüştür. Öte yandan, AB'nin ortak dış ticaret politikası, ortak iç pazarın dış yönünü düzenlediğinden dolayı büyük siyasi önem taşımaktadır. Avrupa Birliği'ni kalkındırma politikası üye devletlerden sağlanan yardımlarla tamamlanmaktadır. Ayrıca, belirlenmiş bazı ticaret ve işbirliği yapısal şemaları aracılığıyla dünyada, yoksulluğu azaltmak ve az gelişmiş ülkelerde sosyal ve ekonomik yapısal reformlar gerçekleştirmek için birçok devlete yardımlar verilmektedir. Bu yardımlar, AB'ye üye devletlerin yıllık üyelik taksitlerini yatırdığı Avrupa Kalkındırma Fonu'ndan sağlanmaktadır.

Bu bağlamda Bulgaristan'ın da katılım tarihinden itibaren bazı temel yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Öncelikle AB'nin Sınır Tarifesi'ni kayıtsız şartsız kabul edip uygulayacaktır. Katılım tarihinde itibaren AB'ye üye ülkeler, alacakları ürünlere Tercih Sistemi'ni uygulayacaklardır. Bulgaristan'da yaptığı serbest ticaret anlaşmalarını bildirip AB'nin kararlaştırdığı tercihleri uygulamak zorundadır. İthal edilen ürünlerde AB'nin sağlık ve veteriner gereklerini uygulayacak ve tekstil ürünlerinin ithalinde sınırlamalar getirecektir. Bulgaristan AB'nin çelik ürünleri ticaretiyle ilgili mevzuatını kabul edecektir. Bulgaristan yaptığı (ve hala aktüel olan) uluslararası antlaşmalarını AB'nin (antlaşma yapıldığı alanlarındaki) mevzuatıyla uyumlulaştırmalıdır. Bunların yanı sıra, Bulgaristan, AB'ye katılım tarihinden itibaren, mevcut olan damping karşıtı ve diğer ticaret önlemlerini değiştirecek ve AB'nin ticareti koruma enstrümanlarını kabul edip uygulayacaktır.³¹⁹

³¹⁹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Dış İlişkiler konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_26/01-CONF_BG%2012_00_BG.doc, (2010).

3.24. ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI BAŞLIĞI

Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) diğer topluluk politikalarının sahip olduğu direktifler ve düzenlemeler gibi yasal araçlara sahip değildir. ODGP ortak eylem, ortak tutum, bildirimler, açıklamalar ve Avrupa Birliği Konseyi kararları ve zirve sonuçlarını kullanır. Ayrıca çoğu kısa vadeli olan negatif önlemler kanalıyla da uygulanmaktadır.³²⁰

Bulgaristan'da konu hakkında müzakereler 28 Mart 2000 tarihinde açılmış ve 14 Haziran 2000'de kapanmıştır. 30 Mayıs 2000 tarihinde, Bulgaristan Hükümeti'nin 28 Mart 2000 tarihinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası konusu hakkında sunduğu tutumunu desteklemeye yönelik Millet Meclisi Kararı yayımlanmıştır.³²¹ Bulgaristan, AB'ye katılım tarihinden itibaren AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasını ve ondan doğan yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirmeye başlamıştır. Bulgaristan dış ve güvenlik politikalarını AB dış ve güvenlik politikasıyla uyumlulaŐtırmak amacıyla, AB ve BM tarafından öngörülen uluslararası yaptırım ve sınırlandırma önlemlerini uygulamaktadır. Özellikle silah ihracatında davranıŐlarla ilgili AB Kodeksi'nin tam anlamda uygulanmasına büyük önem verilmektedir. Her geÇen gün Bulgaristan, uluslararası terörizmle mücadele etmeye, uluslararası hukukun ilkelerini uygulamaya ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin daha efektif çalışması için katkıda bulunmaya daha da hazır bulunduğunu göstermektedir.³²²

³²⁰ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 96.

³²¹ Resmi Gazete, sayı 44, 2000.

³²² Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_27/01-CONF_BG%2013_00_BG.doc, (2010).

3.25. MALİ KONTROL BAŞLIĞI

Mali Kontrol konusu hakkında müzakereler Bulgaristan ile 17 Mayıs 2001’de açılmış ve 1 Ekim 2002 tarihinde geçici olarak kapanmıştır. AB’nin tarafından “Mali Kontrol” konusu hakkında en son sergilenen tutumunda belirlenenlere göre, Mali kontrol alanındaki mevzuat, kamu iç mali denetimi, dış mali denetim, AB öz kaynaklarının kontrolü, AB fonlarının denetimi, uluslararası iç ve dış mali denetim gibi alanları kapsamaktadır. Bu alandaki sınırlı sayıdaki yasal düzenleme genelde tüzük ve kararlardan oluşmakta ve söz konusu tüzük ve kararlar doğrudan etkili olduğu için ulusal mevzuata aktarılmaları gerekmemektedir. Mali kontrol alanındaki müktesebat ayrıca temelde uluslararası alanda kabul gören somut mali yönetim ve kontrol kurallarından oluşmaktadır.

Mali kontrol başlığında müzakere sürecinde yasal düzenlemelerin yanı sıra mevcut sistemin ve yapının da gözden geçirildiği görülmektedir. Birlik tarafından 5 ana başlık altında yapılan incelemede dikkate alınan hususlar şu şekildedir:³²³

- Kamu mali iç denetimi,
- Dış denetim,
- AB öz kaynaklarına ilişkin denetim araçları,
- AB katılım öncesi mali yardımları ve gelecekteki yapısal faaliyet,
- AB’nin mali çıkarının korunmasıdır.

Bulgaristan’da iç finansal kontrol alanıyla ilgili Devlet İç Finansal Kontrol Kanunu’nun da yapılan değişiklik ile (yürürlüğe girme tarihi 01.01.2003), Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı Müdürü’nün bağımsız çalışması sağlanmıştır. Bakanlar Konseyi’nin Temmuz 2002 tarihli Kararı’yla Devlet İç Finansal Kontrol Konseyi oluşturulmuştur. Devlet iç finansal politikasıyla ilgili belgeler güncelleştirilmiştir. Personeli eğitmek ve idari yapıları uzmanlaştırma önlemleri alınmıştır. Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı’nda (DİFKA)

³²³ Pregovorite Za Členstvo V Evropeyskiya Sıyuz, <http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg>, (2010), s. 99.

Metodoloji ve Uyumlulaştırma Müdürlüğü oluşturulmuştur. İletişim ve enformasyon sistemini geliştirmek amacıyla “Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri” Müdürlüğü tesis edilmiştir. Ajans’ın bölgesel müdürlükleri 28’den 9’a indirilmiş; finansal yönetim ve kontrol görevleri DİFKA’dan Maliye Bakanlığı’na devredilmiştir. Maliye Bakanlığı’nın Tüzüğü’nde değişiklikler yapılmış ve “Devlet Hazinesi” Müdürlüğü’nün görevleri çoğaltılmıştır.³²⁴

Devlet iç finansal kontrolünün sağlamlaştırılmasına katkıda bulunan ve PHARE Programı kapsamında finanse edilen, Fransa Cumhuriyeti Endüstri Finans ve Ekonomi Bakanlığı’yla yürütülen 2 yıllık eşleştirme projesi Kasım 2003’te bitirilmiştir. Nisan 2002 yılında Avrupa Komisyonu’nun yaptığı ilk etap (peer review) kontrolüne göre önerilen yeniliklerin büyük bir kısmının Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkarılmıştır. Avrupa Birliği’nin finansal çıkarlarının korunması alanında ise, Bakanlar Konseyi bünyesinde çalışan, AB finansal çıkarlarını ilgilendiren Hukuk Sorunlarıyla Mücadele ve Koordinasyon Konseyi oluşturulmuştur. AB finansal çıkarlarını ilgilendiren konularda, bilhassa dolandırıcılıklarla mücadele amacıyla, PHARE Programı kapsamında finanse edilen yardımlar hakkında Avrupa Komisyonu – Bulgaristan Hükümeti arasında bir antlaşma imzalanmıştır. AB’den sağlanan yardımlarla dolandırıcılık ve düzensizliklerin olup olmadığını Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı’nın iç denetleyicileri kontrol etmektedir. Mali Kontrol konusunda Bulgaristan hiçbir geçiş süresi talebinde bulunmamıştır.³²⁵

3.26. MALİ KONULAR VE DİĞER BÜTÇE KONULARI BAŞLIĞI

“Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları” konusu Bulgaristan’da 28 Kasım 2001’de müzakerelere açılmış ve 4 Haziran 2004 tarihinde kapanmıştır. AB’nin Finansal ve Bütçe Sorunları alandaki mevzuatı, AB bütçesi üzerine kontrol, planlama, uygulama ve sonuçları değerlendirme ilkelerini ve AB bütçe kaynaklarını kullanma sisteminin çalışma prensiplerini düzenlemektedir. Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları mevzuatı direk uygulanır ve iç

³²⁴ Resmi Gazete, sayı 10, 2004.

³²⁵ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Mali Kontrol konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_28/01-CONF_BG_04_01_BG.doc, (2010).

hukuka aktarılması gerekmez. Fakat katılım tarihinden itibaren, Bulgaristan AB mevzuatının efektif uygulanmasını sağlamakla yükümlü olmuştur. AB'nin Mali Konular ve Bütçe Konuları mevzuatının uygulanması; “Gümrük Birliği”, “İstatistik”, “Vergilendirme Politikası”, “Tarım”, “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu” ve “Mali Kontrol” müzakere konularındaki gereklerinin ne kadar yerine getirilip getirilmediğine bağlıdır. Bundan dolayı, Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusunun bu saydığımız müzakere konularıyla olan bağlantısına büyük önem verilmesi istenmiştir. Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusu ile ilgili AB'nin aday ülkelerinden en önemli isteği, AB bütçesinden verilen yardımları koordinasyon, hesaplama, toplama ve kontrol işlemlerini gerçekleştirecek efektif idari kapasitesinin sağlanmasıdır. Bulgaristan'da bu işlemler genel olarak, Maliye Bakanlığı bünyesinde çalışan “Sobstveni Resursi” koordinasyon biriminden yürütülmektedir. Bulgaristan Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları hakkındaki genel tutum, katılım tarihinden itibaren, AB mevzuatı gereklerine ve üye devletlerde uygulanan ortak standartlara uygun olarak, AB bütçesinden gelen ve ona giden finansal akımları efektif bir şekilde yönetebilecek bir sistem geliştireceğini vaat etmiştir.³²⁶

3.27. KURUMLAR BAŞLIĞI

Bulgaristan “Kurumlar” konusunu 2002 yılının ilk yarısında müzakerelere açmış ve konu hakkındaki müzakereler Nisan 2002’de kapanmıştır. “Kurumlar” konusu Antlaşmalar ve AB'nin ikincil mevzuatı aracılığıyla oluşturulmuş organ ve kurumlarının yapısı ve görevleri ile ilgilidir. Genişlemede başarı getirecek anahtar unsur, yeni aday ülkelerin Birliğin kurumsal mimarisinde efektif ve dengeli temsili ve entegrasyonudur. “Kurumlar” konusunun amacı bunların sağlanmasıdır. Birliğin 27 üye devletle efektif çalışabilmesi için kurumları genişlemeye uygun hazırlama konusu Aralık 2000 yılında Nice’de düzenlenen Uluslararası Konferans’ta tartışılmış ve Nice Antlaşması’nda ve ona eklenen protokol ve deklarasyonlarında yer alan temel konularındandır. 19 Ekim 2000 yılında İrlanda’da yapılan

³²⁶ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Mali Kontrol konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_28/01-CONF_BG%2004_01_BG.doc, (2010).

ikinci başarılı referandumdan sonra Nice Antlaşması yürürlüğe girmiştir. AB'nin müzakerelerde kurumlar konusundaki tutumunda şunlar kararlaştırılmıştır:

- Nice Antlaşması ve Avrupa Birliği'ni Genişleme Protokolü'nün gerekleri ve daha özel olarak katılımla beraber kurumların adaptasyonu ile ilgili olan gerekleri,

- Yeni üye devletlerden kabul edilmesi gereken temel unsurları oluşturan Nice'de Birliğin genişlemesiyle ilgili 20 No.lu Deklarasyon'daki gerekler ve Konsey'de nitelikli çoğunlukla ilgili olan 21 No.lu Deklarasyon'daki gerekler,

- Mevcut antlaşmalar ve ikincil mevzuat (bu anlamda kurumlar arasındaki ilişkiler, şeffaflık, diller, memurlarla ilgili kanunlar ve diğerleri),

- Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalyeler konusu ve Konsey'de oy kullanma konusuyla ilgili geçiş süreleri.³²⁷

Avrupa Parlamentosu hakkındaki kanunlar ve 2004 seçimlerinden sonra Konsey hakkındaki kanunların yürürlüğe girmeleriyle de şu değişiklikler yapılmıştır: Yeni üye devletler, mevcut parlamentoda, 2004-2009 dönemi için seçilen milletvekili sayılarını aynı sayıda milletvekili tarafından temsil edilmiş, Ekim 2004 sonuna kadarki geçiş süresi içinde, 25 üye devlet Konsey'de toplam 124 oya sahip olmuş ve nitelikli çoğunluk 88 oyla sağlanabilmiştir. 1 Mayıs 2004'te yeni 10 üyenin, Nice Antlaşması'nın prensiplerinin yerine getirilmesi suretiyle sisteme adapte olmaları planlanmıştır. Yeni 10 üye için Nice Antlaşması'nın prensip ve gerekleri, kararlaştırılan birkaç aylık geçiş sürelerinden sonra yürürlüğe girmiştir.

2004 genişlemesinden sonra Avrupa Parlamentosu, Konseyi ve Komisyonu'ndaki değişiklikler en kısa şekilde böyle anlatılabilir:

- 2004'ten sonra parlamentodaki oyların sayısı 732'ye çıkarılmıştır. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan kendi nüfusuyla eşit sayıda nüfusa sahip devletlerle aynı oy sayısına sahip olmuşlardır,

³²⁷ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kurumlar konusu hakkındaki tutumu, Bulgaristan Telgraf Ajansı BTA, http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g30m.htm, (2012).

- 1 Kasım 2004'ten itibaren Birlik üyeleri Konsey'de toplam 321 oya sahip olmuş ve nitelikli çoğunluk nispi 232 oyla sağlanabilmiştir,

- Avrupa Komisyonu'nda ise her yeni üye devlet 1 Mayıs 2004'ten itibaren birer Komisyon üyesi ile temsil edilmiştir.

Avrupa Komisyonu'nda temsil konusu hakkında 2014 yılına kadar Nice Antlaşması gerekleri geçerli olacak; 2014 yılından sonra ise, üye devletlerden sadece 2/3'ü Avrupa temsilcisine sahip olacak ve Avrupa Komisyonu'nda temsilcilerin seçilmesi devir prensibiyle yapılacaktır. Yani her bir dönem için devletlerden biri temsilcisz kalabilir, fakat bu sefer Komisyon tüm AB üye devletlerinin coğrafik ve demografik özelliklerini yansıtabilecek şekilde oluşturulmalıdır. Bulgaristan, Kasım 2006'da ilk Avrupa Komisyonu üyesi Meglena Kuneva'yı seçmiştir. Bunun yanında Avrupa Parlamentosu üyesi olarak 18 milletvekili daha Brüksel'e göndermiştir. Avrupa Komisyonu'nun üye sayısı her üye devletten birer üye olarak 27 kişi olup 2009 yılına kadar görevde kalacaklardı. Çalışma süreleri bitince Avrupa Komisyonu'nun üye sayısının azaltılması düşünülmektedir. Böylece Komisyon'un daha efektif çalışması sağlamaya çalışılacaktır. 2006 yılı sonunda yürürlüğe girmesi öngörülen fakat giremeyen AB Anayasası'nda, 2009 yılından sonra Avrupa Komisyonu üyelerinin eşit şartlarda rotasyon prensibine göre sıralanmalarını öneriliyordu ve Avrupa Komisyonu üyeleri AB üye sayısının 2/3'üne eşit olmasını ya da 18 kişi olmasını öneriyordu. Bunun yanı sıra Avrupa Komisyonu'nun dönem Başkan Yardımcısı olan Günter Verheugen'in, gelecekte AB'nin küçük üye devletleri Avrupa Komisyonu'nda sadece birer yardımcı Komisyon üyesine sahip olsun fikri, Brüksel'de Avrupa Komisyonu'nun Polonya üyesi Danuta Hübner gibi ve bazı diğer Avrupa Komisyonu üyeleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Hübner'e göre, Komisyon'un daha büyük olması onu daha zayıf yapmaz, aksi takdirde AB üyeleri sadece yardımcı üyeye sahipse Komisyon Başkanı'nın eline daha geniş yetki verilmiş olur. Verheugen'in söylediğine göre, bunun bu şekilde yapılması AB kurumlarının kısmi reform planının bir parçasıdır. Avrupa Komisyonu Yardımcı Başkanı'na göre, bir yardımcı Komisyon üyesi marjinal eylem alanına sahip tam yetkili Komisyon üyesinden daha iyidir. Verheugen'in başka bir fikri de Avrupa Komisyonu Başkanı AB Parlamentosu tarafından seçilsin ve göreve geldiğinde beraber çalışacağı takım üyelerini kendisi belirlesin idi. Şimdiki durumda ise,

Avrupa Parlamentosu, üye devletlerin Avrupa Komisyonu Başkanlığı'na gösterdikleri adayı oylamaktadır. Bunun yanı sıra, üye devletler kendi Komisyon üye adaylarını kendileri belirlemektedir.

Bundan sonrasında da tüm yeni üye devletler, Avrupa Mahkemesi'nde ve antlaşmalarla oluşturulan diğer tüm kurumlarda (Avrupa Merkez Bankası (ECB), Avrupa Yatırım Bankası (EIB) bunlara dahil ve ikincil mevzuata göre oluşturulmuş komite, ajans ve diğer tüm organlarda) mevcut prensip ve kanun gereklerine uygun olarak ve eşit sayıda temsil edilecektir. Bunun yanı sıra, Birliğe katılacak tüm yeni devletlerin ulusal dilleri Avrupa kurumlarında kullanılacak resmi dil olarak kabul edilecektir.³²⁸

Son olarak şunu söyleyelim ki, yeni üye ülkelerin Birliğin kurumsal mimarisinde efektif ve dengeli temsili ve entegrasyonun genişlemede başarı getirmesi beklense de, 12 üyesiyle ilk büyük 2007 genişlemesi, Avrupa Birliği'nin geleceği tartışmasını gündemine getirmiştir.

3.28. DİĞER KONULAR

“Diğer konular” hususu Bulgaristan ile 14 Ocak 2004'te müzakerelere açılmış ve 15 Haziran 2004 tarihinde konu kapanmıştır. Bu husus aslında diğer müzakere konularına eklenemeyecek bazı konuları kapsamaktadır. Örneğin Kopenhag'da kabul edilmiş ve 2004 genişlemesinde yeni 10 üye ile de müzakere edilmiş konulardan bazıları aşağıda gösterilmiştir:

- Aday ülkeleri Avrupa geliştirme fonuna eklemek,
- Aday ülkeleri çelik ve kömür araştırma fonuna eklemek ve onlardan yararlanmak,
- Aday ülkeleri Avrupa Merkez Bankası'nın yabancı rezervlerine üye yapmak,
- Aday ülkelerin AB'ye katılımıyla beraber Avrupa Yatırım Bankası'nın tüzüğünde değişiklikler yapmak,

³²⁸ “Predlojenie na Ferhoygen see razkol v Brüksel”, *Trud*, (Cumartesi 6 Ocak 2007), s. 31.

- Aday ülkelerin katılım antlaşmalarına ortak ekonomik çıkarla ilgili koruyucu madde, iç pazarla ilgili koruyucu madde, iç işleri ve adalet alanlarıyla ilgili üç yıllık koruyucu maddeler eklemek,

- Katılım tarihinden itibaren üç katılım öncesi fonlarının (PHARE, ISPA ve SAPARD) uygulama ve yönetimi,

- Aday ülkeleri kalkındırmak ve idari kapasitelerini geliştirmek amacıyla geçiş süreleri tanımak ve ortaklar arasında önemli pratik ve tecrübelerinin değişmesini desteklemek. Bu amaçla 2004-2006 dönemi için verilen yardımlar 380 milyon Avro'dur.

- 2004-2006 döneminde, dış sınırların kontrolü için ve AB mevzuatının (*acquis*) Schengen faaliyetlerini finanse etmek için geçici bir fon oluşturmak. Bu amaçla söz konusu dönemde sağlanan yardımlar 858,3 milyon Avro'dur.

- 2004 genişlemesiyle yeni üyeleri, 1 Ocak 2004'ten itibaren Yapısal Fonlar, bazı Avrupa tarımsal fonları ve iç politikalar gibi bütçe harcamalarına katmak,

- Aday ülkelere daha Birlik üyesi olmadığı ve yeni Avrupa mevzuat gereklerinin müzakere edilmediği 1 Kasım 2002 - 1 Mayıs 2004 döneminde geçiş süreleri alabilme olanakları tanımak,

- Litvanya'daki İgnalina ve Çek Cumhuriyeti'ndeki Bohunice (VI Blok) Atom Santralleri'nin kullanıma kapanmalarıyla ilgili olan fonlarının yönetimi için hukuksal temel oluşturmak,

- Temelin Atom Santrali hakkında Avusturya ve Çek Cumhuriyeti arasında ikili anlaşmaların yapılmasını sağlamak,

- Gozo hakkında Malta'nın deklarasyonu,

- Malta'nın kendi tarafsızlığı hakkındaki deklarasyonu,

- Kıbrıs'ta Birleşik Krallığın egemenliğindeki üsler konusu,

“Diğer konular” konu başlığı hakkındaki müzakerelerinde, Bulgaristan'ın AB üyeliğinden itibaren ilk üç yıllık dönem için idari kapasitesini geliştirmesi amacıyla verilmesi kararlaştırılan finansal pakete ek olarak 240 milyon Avro daha verilmesi kararlaştırılmıştır.

2007-2009 dönemi için Bulgaristan'ın aldığı yardımlar 4,5 milyar Euro'nun biraz üstünde olmuştur.³²⁹

Özetleyecek olursak, 31 konu kapsamında Bulgaristan ve Romanya ile müzakere edilen konular şunlardır: Birinci olarak, Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Kalkınma Fonu kapsamına alınmaları müzakere edilmiş. Bundan başka, Bulgaristan ve Romanya'nın Kömür ve Çelik Üzerine Araştırma Fonu kapsamına alınmaları ve katkı sağlamaları konusu da müzakere edilmiştir. Üçüncü olarak, bu ülkeleri Avrupa Merkez Bankası'nın yabancı yatırım mevduatlarına katmak ve sermayelere ortak yapmak konusu müzakere edilmiştir. Bu çerçevede, dördüncü müzakere konusu da, Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe katılımından sonra, yeni aday ülkelerde katılım öncesi mali fonlar olan PHARE, ISPA ve SAPARD'ın kurallarının uygulama ve yönetimini sağlamada katkıda bulunmaları olmuştur. Beşinci müzakere konusu, Bulgaristan ve Romanya'da idari ve adli kapasiteyi geliştirmek, desteklemek ve eşitler arasında en iyi pratiklerin değişimini sağlamak amacıyla ülkelere geçiş kolaylıkları (transition facility) temin etmek konusu olmuştur. Bu amaçla 2007-2009 yılları için 82 milyon Avro'luk yardım sağlanacaktır. Altıncı olarak, katılım müzakerelerinde Birliğin kurallarının geçerli olmadığı ve ülkelerin henüz üye olmadıkları 1 Ekim 2004 tarihinden Birliğe katılım tarihine kadarki dönemde (interim period) yapılacak düzenlemeler müzakere edilmiştir. Yedinci sırada müzakere edilen konu, Katılım Antlaşması'nda bazı korunma (safe guard) hükümlerinin işletilmesi konusudur. Müzakerelerin bitişi ile katılım arasında uzun bir süre bulunduğu ve yerine getirilmesi gereken taahhütlerin çokluğu nedeniyle Komisyon Katılım Antlaşması'nın spesifik bir korunma hükmü içermesinden yana olmuştur. Ekonomik reformlarda veya taahhütlerin yerine getirilmesinde yaşanan gecikmeler siyasi düzeyde gönderilecek erken uyarı mektupları ve Konsey'e raporlama yoluyla bildirecekti. Bu kapsamda, Komisyon Katılım Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce üyelik kriterlerini karşılamada ciddi eksiklik tespit edilmesi halinde üyelik tarihini 1 yıl geciktirmeyi tavsiye edebilecektir. Genel olarak ekonomik iç pazar ile adalet ve içişleri alanları için saptanacak korunma hükümlerinin eklenmesi ve bu hükümlerin üç yıllık bir süre ile geçerli olması ve bir izleme hükmünün eklenmesi konusu da müzakere edilmiştir. Bu izleme (monitoring) hükmü,

³²⁹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Diğer Konular konusu hakkındaki tutumu, Bulgaristan Telgraf Ajansı (BTA), http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g31.htm, (2011).

katılım hazırlıklarında zorlukları çıktığında Avrupa Komisyonu'na katılım tarihini bir yıl uzatma önerisini yapmaya müsaade edecektir. Komisyon müzakerelerde verilen taahhütlere yönelik denetimine müzakerelerin tamamlanmasından sonra da devam edecektir. Bu denetim Ortaklık Anlaşmaları ile kurulan yapı bünyesinde ve diğer denetim araçları yoluyla gerçekleştirilecektir. Müzakere edilen konulardan sekizincisi, geçici olarak Bulgaristan ve Romanya lehinde 2007-2009 yılları için 239,5 milyon Avro'dan 559,8 milyon Avro'ya kadar bir miktarda Schengen ve para akışı (Schengen and cash-flowfacility) kolaylıklarının sağlanmasıdır. Bu kolaylıklar, Bulgaristan ve Romanya'ya, katılımdan sonraki ilk üç yılda, Birliğin yeni dış sınırlarında Schengen mevzuatının ve gümrük kontrolü alanında yapacakları finansman faaliyetleri için destek olmak amacıyla ve ülkelerin para akışı pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla yapılacaktır. Dokuzuncu sırada müzakere edilen konu, aday ülkelerin Birliğe katılım bağlamında Avrupa Yatırım Bankası Kanunu'nda değişikliklerin yapılması konusudur. Son olarak, müzakere edilen konulardan onuncusu, Bulgaristan'da Kozloduy Nükleer Enerji Santrali'nin 1-4 bloklarının kapanması sonucunda olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla ayrılacak fonların yönetimi için legal temelini oluşturmak konusudur.³³⁰

3.4. BULGARİSTAN'IN AB ÜYELİK SÜRECİNİN TÜRK AZINLIĞA ETKİSİ

Osmanlı Tarihine bakıldığında, Bulgaristan Türklerinin XIX. yy.'da Tuna ve Edirne vilayetlerinde yaşamış olan Türkler olduğu, Bulgaristan'ın bağımsızlığından, sonraki savaş ve göçlerden sonra da azınlık statüsünde kalan bir etnik topluluk haline geldiği görülmüştür.³³¹

Soğuk savaş döneminde ise belli zaman dilimlerinde göçe zorlanmışlardır.³³² Bunun sebeplerini kesin olarak belirtmemekle birlikte, Bulgaristan'ın demografik yapısında Türk nüfusunun artmasından doğan endişelerin bir sonucu olduğu tahmin edilmektedir. Bu

³³⁰ Avrupa Komisyonu Genişleme Bölümü, "Müzakereler EU 10-BG-RO", http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/chapters/chap_31_en.htm, (2012).

³³¹ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 17.

³³² Bulgaristan Türkleri, 1951, 1968 ve son olarak da 1989 yıllarında anavatanları Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Bkz. Şimşir, a.g.e., s. 25.

dönemde Bulgaristan Türklerine yönelik yapılan en son darbe ise 1984’de adlarının zorla değiştirilerek, bir asimilasyon kampanyası uygulanmaya başlanmasıdır. Bulgaristan’daki Türkler yaşanan olaylarda büyük acılar çekmiş, hatta hayatlarını kaybedenler de olmuştur. Bazıları ise Belene kampına gönderilmişlerdir. Bulgaristan’ın izlediği bu politika, Türkiye’nin ve uluslararası toplumun tepkilerine yol açmış ve bunun sonucunda Bulgaristan geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu olayların sonucunda Bulgaristan’da köklü değişimler yaşanmış ve Soğuk Savaş’ın bitmesiyle paralel olarak da sosyalist rejimden demokrasiye geçiş süreci başlamıştır.

1990’larda Türk azınlığın haklarının iadesine kısmen de olsa başlanmış ve ilk olarak da Türkler isimlerini geri almışlardır. Ancak, Bulgaristan Türkleri, günümüzdeki Bulgaristan Anayasasında belirtilen tanıma göre “Anadili Bulgarca olmayan Bulgaristan vatandaşları”³³³ olarak kabul görmekte, dolayısıyla azınlık statüsüne girememektedirler. Azınlıklara yönelik olan Anayasa’daki bu tanım, Bulgaristan’da bir etnik azınlığın bulunmadığının bir ifadesidir.

Anayasal tanımlama hususu Bulgaristan Türkleri üzerinde kimliksel bir rahatsızlığın kaynağını oluşturmaktadır. Kimi görüşlere göre, dil bir kültürün ifadesidir ve bunun sonucunda Anayasa’daki azınlık tanımı “dilsel azınlık” olarak ifade edilebilir. Öte yandan Bulgaristan’ın, bünyesindeki Türk azınlığın varlığını hukuken inkar etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Siyaseten ise ülkede bir Türk varlığı olduğu kabul görmektedir.³³⁴

1990’lı yılların başında Bulgaristan Türkleri siyasi yaşamda da etkili olmaya başlamışlardır. Ancak bu konuda yasal ve siyasi düzeyde bir dizi güçlüklerle karşılaşmış ve bunlara karşı yürüttükleri mücadelenin sonucunda Bulgaristan siyasi yaşamına girmeyi başarmışlardır. Yukarıda belirtildiği gibi, Bulgaristan Türkleri ne anayasada ne de diğer konularda etnik azınlık olarak tanımlanmaması ve buna göre de etnik temele dayalı siyasi partilerin kurulması bugünkü Bulgaristan Anayasasınca yasaklanmıştır. Bu çerçevede 26 Nisan 1990’da Bulgaristan siyasi yaşamına giren, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi’ne (HÖH) yönelik ve bu partinin Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla

³³³ Bkz. “**Constitution of Republic of Bulgaria**”, 36. Madde, <http://www.parliament.bg/bg/const>, (2012).

³³⁴ Kader Özlem, Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2010, ss.152-153.

Bulgaristan Anayasasına başvuruda bulunulmuştur. HÖH Partisi'nin tüzüğünde ise “partinin bağımsız toplumsal bir siyasal oluşumdur” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca partinin Bulgaristan'da bulunan bütün etnik, dinsel, kültürel toplulukların hak ve özgürlüklerini Anayasa ve yasalara, uluslararası insan hakları sözleşmelerine ve uluslararası antlaşmalara uygun olarak savunmak ve Bulgaristan yurttaşlarının birliğine katkıda bulunmak amacıyla kurulduğu belirtilmiştir.³³⁵ Sonuç itibarıyla Bulgaristan Anayasa Mahkemesi, HÖH Partisi'nin Anayasa ve Siyasal Partiler yasasına göre uygun faaliyet yürüttüğünü kabul etmiştir.³³⁶

HÖH, 1991 yılında yapılan ilk demokratik seçimlerden bu yana azınlıkların siyasal yaşamda örgütlü bir şekilde temsil edilmesini sağlamıştır. Ayrıca HÖH'ün azınlık haklarına ilişkin olarak ülke içerisinde yaşanan ihlalleri Batı Dünyası nezdinde gündeme taşıması ve bu kapsamda çeşitli platformlarda mevcut sorunlara değinerek uluslararası camianın dikkatine sunması, Bulgaristan'ın azınlık haklarına ilişkin tutumlarında esneklik göstermesini sağlamıştır. Ayrıca parti, Avrupa Birliği üyelik sürecine destek vermiş, Bulgaristan'ın Avrupa'nın doğal bir parçası olduğunu, bu sürecin gerek Bulgaristan'ın demokratikleşmesi gerekse ülkedeki azınlık haklarının korunması ve garanti altına alınması bağlamında kaçınılmaz bir olgu olduğunun altını çizmiştir. Bununla birlikte Bulgaristan'ın üyelik sürecinde Hak ve Özgürlük Hareketi'nin 2001 ve 2005'de iktidardaki partilerle koalisyon ortağı olmasıyla AB üyelik sürecine olumlu etki yaratmıştır. Nitekim AB'nin Kopenhag kriterlerine göre, azınlık haklarının korunması gerektiğinin altı çizilmiş ve konuya ilişkin hassasiyetine vurgu yapılmıştır. Bunun bir sonucu olarak da Bulgar yetkililer azınlık haklarına yönelik reformları hızlandırmışlardır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Bulgaristan geçiş döneminde Jivkov dönemindeki baskıcı politikaları devam ettirmeyerek, bunun yerine azınlık haklarına ilişkin olarak Anayasa'da değişiklikleri öngören reformcu politikalar uygulamıştır. Dolayısıyla, Bulgaristan'da 90'larda diğer Balkan ülkelerinde yaşanan etnik çatışmalardan farklı olarak uzlaşıcı reformların uygulanması, bu hususta önceki kötü imajının da değişmesinde büyük rol oynamıştır.³³⁷

³³⁵ Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisinin tüzüğüne ilişkin Bkz. <http://www.dps.bg/about/regulations.aspx>, (2011).

³³⁶ Özkan, a.g.m., s. 83.

³³⁷ Özlem, a.g.t., ss. 148-149.

Mayıs 1992'de Bulgaristan'ın Avrupa Konseyi üyesi olmasıyla birlikte ülke gündemine gelen "Ulusal Azınlık Haklarının Korunması ile İlgili Çerçeve Konvansiyonu" isimli anlaşmanın imza edilmesine ilişkin bir gecikme yaşanmıştır. Muhalif kanadın ülkedeki farklı etnik gruplar arasındaki huzur ve barışın tesis edilmesinin, ancak sorunlara Avrupa kaynaklı çözümlerin getirilmesiyle mümkün olacağı ve bunun yolunun da söz konusu anlaşmanın imzalanmasından geçtiği noktasındaki ısrarı, BSP'yi zora sokmuştur. Anlaşmanın imzalanması ancak Ekim 1997'de gerçekleşmiş; yürürlüğe girme tarihi ise 1 Eylül 1999 olmuştur.

Bulgaristan'ın yeni döneminde insan hakları ve paralel mahiyette azınlık haklarına ilişkin iki aşamalı bir süreç yaşanmıştır. Bunlardan ilki, temel hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulmasının terk edilmesi; ikincisi ise, yeni dönemde insan haklarının ulusal mevzuatla (anayasal çerçeve) ve uluslararası antlaşmalar çerçevesinde güçlendirilmesi olmuştur.

Günümüzde Bulgaristan'da azınlık grupları açısından uygulanan genel çerçevenin büyük bölümü Bulgaristan'ın inisiyatifi doğrultusunda gerçekleşmiştir. Özellikle 2000 yılı sonrasında gerek AB üyelik perspektifi, gerekse Avrupa Konseyi³³⁸ boyutu, ülkede azınlık haklarının geliştirilmesi noktasında ivme oluşturmuştur. 8 Kasım 2000'de AB Komisyonu'nca yayımlanan raporda, Türk azınlıkla ilgili ifadeler yer verilirken; nüfusun % 9'unu oluşturan Türklerin yerel ve ulusal düzeyde politik yaşama gayet iyi entegre oldukları vurgulanmıştır. Diğer taraftan, Türk azınlığın gerek orduda gerekse üst düzey makamlarda iyi temsil edilemediğine değinilmiş, ilk ve ortaokul seviyesindeki öğretim kurumlarında Türkçe eğitim konusunda ilerleme sağlanmasına karşın, konuya dair öğretmen sıkıntısı çekildiği de belirtilmiştir. Söz konusu raporda, devlet televizyonu BNT'de yayına başlayan Türkçe haber programına da atıfta bulunurken; azınlığın bulunduğu bölgede, düşük istihdam ve yüksek işsizlik oranına dikkat çekilmiştir.³³⁹

³³⁸ Avrupa Konseyi, özellikle Ulusal Azınlıkların Korunması ile İlgili Çerçeve Konvansiyonu kapsamında Bulgaristan'daki genel boyutta insan hakları ve buna paralel olarak azınlık haklarını da içeren çeşitli raporlar hazırlamıştır. Söz konusu raporlar için bkz. http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/Country_specific_eng.asp%23P131_6788/ (e.t. 30.12.2007).

³³⁹ 2002 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2002_bg.pdf, (2010), s.22.

Bugün nispeten demokratik bir rejim ortamında yaşayan Bulgaristan Türkleri yine de 1990 öncesinde uğradıkları maddi ve manevi kayıpların yol açtığı sorunları tam olarak aşamamışlardır. Geçmişten günümüze değin uzanana bu sorunlar başta ana dilde eğitim sorunu olmak üzere dini, ekonomik, sosyal, kamusal alana katılım gibi bir dizi sorundur. Burada bu sorunlara kısaca değinilecektir.

3.4.1. Anadilde Türkçe Eğitim

Türkçe eğitim konusunda, Bulgaristan'da 1999 yılında kabul edilen Milli Eğitim Kanunu uyarınca, anadil eğitiminin mecburi seçmeli ders programına alındığı görülmektedir. Haftada 4 saat olarak verilen Türkçe derslerin, hafta sonlarında veya okuldaki normal ders saatleri sonrasında verilmesi, Türk öğrencilerin derslere olan talebini düşürmektedir. Bunun yanında Türkçe dersini alabilen öğrencilerin başka bir yabancı dili, ders olarak alamamaları mevcut uygulamanın eksik yönlerini oluşturmaktadır.³⁴⁰

AB'nin konuya ilişkin 1999 ilerleme raporunda AB Komisyonu'nun Sofya yönetimine uyarılarda bulunmuş olduğu görülmektedir. Bulgaristan bu uyarıları dikkate alarak konuyla ilgili kısmi düzenlemeler yapmıştır.³⁴¹ 2000 yılı İlerleme Raporu'nda da görüldüğü üzere ilköğretim ve orta öğretim okullarında Türkçe eğitimin iyileştirmesine yönelik bazı somut adımlar atılmıştır ancak ana dilde eğitim hakkının sağlanmasına karşın, bu sefer de öğretmen sıkıntısının baş gösterdiği dile getirilmiştir.³⁴²

Diğer taraftan, 2009'da yapılan yeni bir düzenlemeyle ana dil eğitimi artık mecburi ders olarak program çerçevesinde okutulacaktır. Bu düzenleme sadece Türklere yönelik değil Türkçenin yanı sıra Roman ve Ermeni dillerinin de dördüncü sınıftan sekizinci sınıfa kadar zorunlu seçmeli ve program çerçevesinde okutulmasını kapsamaktadır. Türk öğrencilerin ana dilde eğitim alabilmeleri için burada velilerinin üzerine bir sorumluluk düşmektedir. Nitekim Türkçe eğitim alabilmeleri için velilerin dilekçe vererek talep etmeleri gerekecektir. Ancak bunun için

³⁴⁰ Özlem, a.g.t., ss.153-154.

³⁴¹ 1999 İlerleme Raporu.

³⁴² 2000 İlerleme Raporu.

velilerin gayret göstermeleri gerekmektedir. 1999 kanununa göre 1. Sınıftan 12. Sınıfa kadar zorunlu seçmeli ders olan Türkçe, program dışı okutulurken, son düzenleme ile 4. Sınıftan 8. Sınıfa kadar program dahilinde okutulacaktır.³⁴³

3.4.2. Din ve İbadet Özgürlükleri

Din ve ibadet özgürlükleri bağlamında da önemli adımlar atılmış olmasına karşın, günümüzdeki bu konuda en önemli sorunlardan biri Osmanlı'dan kalan vakıflara ilişkin sorunlardır. Müslümanların dini inançlarını yaşamaları konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmazken; Bulgaristan'daki okullarda 1997 yılından itibaren ailesi isteyen öğrencilere geleneksel din Ortodoks Hıristiyanlık eğitimi verilmekte ve söz konusu uygulamadan 2000 yılından itibaren Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki Müslümanlar da faydalanmaktadır. Ancak, Türkçe öğretmen konusunda yaşanan sıkıntılar, din eğitimini veren öğretmenler için de geçerlidir.³⁴⁴

Bulgaristan'daki Müslümanların din adamı ve din dersi öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere Sofya'da bir İslam Enstitüsü ile Şumnu, Kırcaali ve Mestanlı'da birer imam hatip okulu açılmıştır. Sofya'daki İslam Enstitüsü özel yüksekokul statüsüne sahiptir. Enstitü, 4 yıllık lisans eğitimi vermek üzere öğrenci kabul etmektedir. Enstitüden mezun olanlar imam, vaiz, müftü olabilme yanında, ilk ve orta dereceli okullarda İslam dersi öğretmeni de olabilmektedirler. İmam Hatip okulları ise orta dereceli okullardır.³⁴⁵

11 Eylül olaylarından sonra ise Bulgaristan'daki Türklerin etnik kimliği değil de, bu sefer de dini yönü ön plana çıkmıştır. 1990'larda dini hüviyetlerin iade edilmesiyle ülkeye izinli izinsiz sayısız tarikat girmiştir. Bununla beraber özellikle Müslümanların yaşadığı yerlerde bazı radikal görüşler Müslümanların arasına sızarak kendi görüşlerini yaymaya çalışmaktadırlar. Bir diğer sorun ise Müslümanlara yönelik izlenen misyonerlik faaliyetleridir. Bulgaristan'da 1990'lı yılların

³⁴³ Özlem, a.g.t., s. 154. Ayrıca konuya ilişkin daha fazla ayrıntı için bkz. Bulgaristan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Resmi Sitesi, http://www.mon.bg/opencms/export/sites/mon/top_menu/general/educational_programs/8klas/turski_8kl.pdf.

³⁴⁴ Özkan, a.g.m., s. 88.

³⁴⁵ Özkan, a.g.m., s. 88.

başında 30’u aşkın İslami Vakıf faaliyet gösterirken bunların birçoğu yasaklanmış ve sadece beşi faal kalmıştır. Söz konusu radikal İslami hareketlerin Müslümanların yaşadığı çoğu bölgelerin, ekonomik olarak çok düşük seviyede olması sebebi ile yapılan yardımlardan etkilenmektedirler. Bu durum hem Bulgaristan’daki Müslümanlar açısından hem de Bulgaristan devleti için büyük risk taşımaktadır.³⁴⁶

Bulgaristan’da bulunan Müslümanları son dönemde en fazla meşgul eden konu ise, Başmüftülük seçimleridir olduğu görülmektedir. Nitekim 31 Ekim 2009’da yapılan Olağanüstü Milli Müslümanlar Konferansı’nda oy birliği ile Başmüftü olarak seçilen Mustafa Hacı Aliş’in mahkeme kaydının yapılmaması üzerine baş gösteren kriz Bulgaristan geneline yayılmıştır.³⁴⁷ Bu krizin oluşmasında Türk azınlığa ve oradaki Müslümanlara yönelik yapılan bu müdahale bazı şüpheleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim Başmüftülük, Bulgaristan’da Müslüman ve Türk kimliklerinin korunmasında en önemli kurumlardan birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, dönemin iktidarda bulunan partilerinin bu olaya yönelik tutumları Bulgaristan Müslümanları arasında ikili bir yapının ortaya çıkmasını ve Müslümanların bölünmüş bir şekilde hareket etmelerini amaçladığına dair şüpheleri de beraberinde getirmektedir.

20 Nisan 2011 tarihinde Sofya İstinaf Mahkemesi’nin tesis ettiği karar doğrultusunda; 12 Şubat 2011 tarihinde Bulgaristan Müslümanlarının seçilmiş Başmüftülüğü tarafından gerçekleştirilen Olağanüstü Kongre onaylanarak, ülkedeki Başmüftülük krizi sona ermiştir. Mahkemenin kararı kapsamında; Bulgaristan Müslümanlarının seçilmiş Başmüftüsü konumundaki Sayın Mustafa Hacı Aliş’i görevden alan Sofya Şehir Mahkemesi’nin kararı bozulmuş olup, İstinaf Mahkemesi’nce temyiz yolu kapalı olan bir karar verilmiştir.³⁴⁸

³⁴⁶ Sevim Hacıoğlu, "Güvenlik Boyutunda Bulgaristan’daki Türklerin Dünü, Bugünü ve Yarını", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, Temmuz 2005, s. 147.

³⁴⁷ Eski Başmüftü Nedim Gencev’in yaptığı itiraz üzerine önce Sofya Şehir Mahkemesi’nin 8. Mahkeme Odası Heyeti, Başmüftü seçiminin yanı sıra Yüksek İslam Şurası başkan ve üye seçimi ve bundan önce yapılan tüm şuraların kayıtlarının mahkeme kaydının sicilden silinmesi kararı alınmıştır. Daha sonra bu karar İstinaf Mahkemesi ve en son da 12 Mayıs 2010’da Yüksek İdare Mahkemesi’nce onandı. Dolayısıyla yapılan seçim iptal edilmiştir. Bulgaristan’da Müftülük seçimine ilişkin, 19 Nisan 1909 tarihli İstanbul Protokolü ve eki olan sözleşme Bulgaristan’daki Müslümanların dini hak ve özgürlüklerini düzenlerken 29 Eylül 1913’te imzalanan İstanbul Antlaşması’nın eki olarak da Bulgaristan’daki müftülerin görev ve sorumluluklarını saptayan ek bir sözleşme imzalanmıştır. Başmüftü’nün görev ve sorumluluklarının yanı sıra seçiminin ülkedeki Müslümanlarca yapılacağı da bu ek sözleşmede belirlenmiştir. Müftülük krizine ilişkin ayrıntı bilgi için Bkz. Gözde Kılıç Yaşın, Bulgaristan’da Müftülük Krizi Büyüyor, <http://www.turksam.org/tr/a2122.html>, (2012).

³⁴⁸ Bulgaristan’daki Başmüftülük Krizinin Çözülmesine Dair Basın Açıklaması, <http://www.bgf.org.tr/2011/duyuru1.html>, Bursa, (30 Nisan 2011).

3.4.3. Ekonomik Sorunlar

Bulgaristan'da Türk azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerde yatırım eksikliğine paralel olarak ortaya çıkan yüksek işsizlik oranı farklı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan'a AB tarafından aktarılan finansal yardımlar daha ziyade Bulgar nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yatırım aracı olarak kullanılmaktadır. Türklerin önemli bir bölümünün dağlık kesimlerdeki devlet arazilerinde tütün tarımı yaparak geçimlerini sağlamaya çalışmaları dışında farklı bir iş olanağı bulunmamaktadır. Tütün satışı konusunda ise alıcı firmaların düşük fiyat teklifleri, Türk azınlığın karlarının minimize edilmesine neden olmaktadır. Ekonomik eksende yaşanan sıkıntılar, Bulgaristan Türklerinin büyük şehirlere göç etmelerini ve göçmen işçi statüsüne dönüşmelerini kaçınılmaz kılmaktayken; son dönemlerde özellikle Türk gençleri arasında başta Batı Avrupa olmak üzere, AB üyesi ülkelere iş bulma amacıyla göç etmek yaygın bir durum haline gelmiştir.³⁴⁹

Ayrıca, HÖH'ün ülke yönetiminde söz sahibi olduğu dönemlerde az sayıda Türkün yüksek yönetim kademelerine gelmiş olması geri kalan insanların yaşam standartları hakkındaki gerçeği değiştirmemektedir. Nitekim HÖH partisi lideri Ahmet Doğan'ın da ifade etmiş olduğu gibi Türk ismi taşıyan birkaç kişinin yönetim kademesinde görev almasıyla entegrasyon tamamlanmış olmaz. Çünkü entegrasyon sürecinin aşağıdan başlaması gerekmektedir.³⁵⁰

Daha önce de belirtildiği gibi, AB'nin Bulgaristan'a yönelik ilerleme raporlarında da idari ve askeri makamlarda temsilin düşük seviyede olması eleştirilmiştir. Bununla birlikte ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde yaşayan Türklerin sosyal-ekonomik entegrasyona yönelik daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁵¹

³⁴⁹ 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olan 10 yeni ülkenin büyük çoğunluğu emek piyasalarını Bulgaristan vatandaşlarına açmış olmalarına karşın, eski 15 üye ülkenin önemli bir bölümü (Finlandiya ve İsveç dışında) bu konuda Bulgaristan vatandaşlarına kısıtlamalar getirmiştir. Batı Avrupa ülkelerine iş bulma ümidiyle göç eden Bulgaristan Türklerinin çalışma durumları yasadışı yollarla gerçekleşmektedir. Bulgaristan vatandaşlarına yönelik getirilen bu konudaki kısıtlamalar, AB üyesi ülkelerin inisiyatifi doğrultusunda kaldırılacaktır.

³⁵⁰ Özkan, a.g.m., s. 87.

³⁵¹ 2000-2004 İlerleme Raporları.

3.4.4. Türkçe Yayın Sorunu

Türkçe yayın konusunda sınırlamaların kalkmış olmasına rağmen, bu konuda büyük bir boşluk oluşmuştur. Ülkede küçük azınlık gruplarının ulusal gazeteleri bulunmasına karşın, Türklerin ulusal bir gazetesi bulunmamakta³⁵² ve hâlihazırdaki Türkçe gazeteler, belli ideolojiye hizmet eden bir çıkar grubunun tekelinde bulunmaktadır. Sorunla ilgili olarak, Avrupa Konseyi tarafından Bulgaristan'a çeşitli telkinlerde bulunulmuş olmasına karşın; Bulgar yetkililerin ve HÖH'ün konuya ilgisiz kalması, finansal zorluklar ve entelektüel birikime haiz insan gücü eksikliği Türkçe yayınlar konusundaki temel engellerdir. Bulgaristan Ulusal Kanalı'nda (BNT: Bılgarska Natsionalna Televiziya) Türkçe radyo ve TV yayını sembolik sürelerle sahip olmasının yanında, Türk azınlığa hitap edecek bağımsız ve sürekli Türkçe yayın yapan bir radyo istasyonunun bulunmaması da bu konudaki ayrı bir sıkıntıdır.

Bulgaristan'da güncel olarak yayın hayatını devam ettiren bazı süreli yayınlar da mevcuttur. Örnek olarak Sofya'daki Balkanlar Eğitim ve Kültür Vakfı bünyesinde çıkartılan "Ümit", Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü'nün resmi yayını olan "Müslümanlar", Şumnu'da çıkarılan "Nazım Hikmet", Türk Kültür Evi'nin dergisi olan "Mozaik", Türk Kültür Merkezi'nde basılan "Kaynak", Deliorman Edebiyat Derneği'nin katkılarıyla Razgrat'ta basılan "Hoşgörü" ve daha önce Bursa'da Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi'nin editörlüğünü yapmış olan Mehmet Alev'in Kırcaali'den çıkardığı "Alev" isimli dergiler Bulgaristan Türklerinin yayın hayatında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu dergilerden yanı sıra, "Zaman" ve "Kırcaali Haber" adında iki gazete ön plana çıkmaktadır. Zaman-Bulgaristan gazetesi, Türkiye'deki Zaman Gazetesi'nin bir uzantısı olarak Bulgaristan'da faaliyet gösterirken, Kırcaali Haber Gazetesi ise Kırcaali kentinde bulunan bir grup yazarın işbirliği ile çıkarılmaktadır.³⁵³

3.4.5. Diğer Sorunlar

Yukarıda ifade edilen sorunların yanına, asimilasyon politikalarına direnen Türklerin mahkûm edildiği Belene Toplama Kampı'nda baskı ve şiddete maruz kalan kişilerin Avrupa

³⁵² Özkan, a.g.m., aynı yer.

³⁵³ Özlem, a.g.t., s. 158.

İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde açmış oldukları davaların sembolik tazminatlar ödenerek kapatılmak istenmesi ve daha önce Bulgaristan'dan Türkiye göç etmiş olan kişilerin sosyal güvenlik alanındaki haklarının aktarılması konusunda yaşanan problemler de eklenebilir. Söz konusu hususlara ilişkin, gerek AB yargı organı gerekse AİHM katında dava açılmak suretiyle hukuksal mücadelenin önü açık olsa da, konuya vakıf kişilerin sorumluluk üstlenmemesi nedeniyle adım atılamamaktadır.

3.5. BULGARİSTAN'IN AB'YE ÜYELİĞİ

Helsinki'de alınan kararlardan sonra Bulgaristan'ın AB'ye tam üyelik süreci yeni bir aşamaya geçmiştir. 10 Aralık 1999'da Sofya yönetimi AB ile müzakerelere başlanması için davet edilmiştir. Helsinki grubuyla müzakerelerin açılışı 15 Şubat 2000 tarihinde Bulgaristan'ın, AB'ne üye olacak ülkeler ve Komisyonun hazır bulunduğu Uluslararası konferans çerçevesinde gerçekleşmiştir.³⁵⁴

Bu arada Bulgaristan hükümeti müzakereleri yürütmeden sorumlu olacak ana ekibin baş müzakerecisini belirlemiş ve müzakere başlıklarına ilişkin çalışma gruplarını tayin etmiştir. AB'ye katılım için müzakereler gerçekte Bulgaristan'ın Birliğin ortak politikasına katılımı için oluşacak koşullar üzerinde antlaşmaların sağlamaya çalışılmasını amaçlamaktadır.

Müzakere sürecinin başında Bulgaristan ve AB arasında 30 müzakere başlığından 5 tanesi açılmış, burada birlik mevzuatı başlıklara göre fasıllara ayrılmıştır. Bu ilk müzakere başlıkları şunlardır: bilim ve araştırma, eğitim ve öğretim, küçük ve orta işletmeler, güvenlik ve dış politika, dış ilişkiler. Bu başlıklar entegrasyon sürecinde üzerinde en kolay anlaşma sağlanacak konular içermektedir. Bu konulardaki birlik mevzuatı da pek derin değildir.³⁵⁵

Müzakere sürecinde üzerinde durulan temel sorular, sözü edilen başlığın muhtemel geçiş dönemlerinin ne olacağı ve Bulgar hükümetinin Avrupa mevzuatının oluşturulması ve

³⁵⁴ Veleva, a.g.e. s. 212.

³⁵⁵ Veleva, a.g.e. a.y.

efektif bir şekilde uygulanmasında alacağı yükümlülükler olmuştur. Bu yükümlülükler belirli detaylı grafiklerle ve sorumlu kurumlar tarafından çerçevelenmiştir. Bu durumda AB'nin konumu geçiş dönemlerinin sadece istikrarı sağlamak durumunda ve sınırlı zaman ve belirli bir alanı kapsamaması durumunda öngörülebileceği istikametinde olmuştur. Bu çerçevede Bulgaristan toplam 34 geçiş dönemi üzerinde kendi yararına olacak şekilde çok belirgin bir anlaşmalara yanaşmıştır.³⁵⁶

Üyelik müzakerelerin ilerlemesi Ulusal strateji üzerinde de güncellemeler yapılmasını gerektirmiştir. Buradaki çizelgelerin ve programlamaların yeniden ayarlanması AB üyeliği yönünde ilerleme kaydetmiş olan ülkelerle kıyaslandığında ciddi bir geri kalmışlığa delalet etmektedir. 10 yeni ülkenin üyeliğinden sonra, Bulgaristan'ın oldukça dezavantajlı duruma düşmesi tehlikesinin ortaya çıkması olasılığı belirlemiştir. Bu durum ise 2003 sonunun yerine 2004'te müzakere sürecinin sonlandırılmasının uygun olacağını göstermiştir.

Aralık 2001'de Millet Meclisi'nin kararı üzerine, Bulgar Hükümeti "Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne katılımında Müzakere Sürecinin Hızlandırılması Stratejisi"ni hazırlamıştır.³⁵⁷ Bu strateji: sistemde reform stratejisini, yolsuzlukla mücadele stratejisini, ulusal sistemin/idarenin modernleştirme stratejisini, katılım için iletişim stratejisini, Bulgaristan'ın AB'nin yapısal fonlara katılımı için stratejisini, enerji alanında gelişim ve enerji verimlilik stratejisini içermektedir.³⁵⁸

Daha sonra müzakere sürecindeki gelişmeler sözü edilen stratejinin bazı alanlarının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Şu görülmekteydi ki, Avrupa Birliği'ne katılım koşulları üzerinde yapılan antlaşmalar Bulgaristan'ın bölgesel konumuna etki etmiştir.

Müzakereler devam ederken, 2001 İlerleme Raporu'nda³⁵⁹ Komisyon, ülkenin demokrasinin teminatını sağlayacak istikrarlı kurumlara ulaşıldığını kaydetmiştir. Adli sistemin işleyişine ve yolsuzlukla mücadeleye ilişkin uyarılar da mevcuttur. Roman azınlığın entegrasyonu meselesi, ifade özgürlüğü hususunun teminatı vb. konularda yetersiz kaldığı

³⁵⁶ Veleva, a.g.e. s.213.

³⁵⁷ Georgy Genovand Emil Panucheff, **European Political Cooperationand İntegration. An Accession Strategy for Bulgaria**, Albatros, 1999, s. 319.

³⁵⁸ Veleva, a.g.e. a.y.

³⁵⁹ 2001 İlerleme Raporu, [http:// ec.europa.eu/bulgaria/documents/redoven-doklad-2001_bg.html](http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/redoven-doklad-2001_bg.html), (2010).

yönündeki eleştiriler devam etmiştir. Bütün bunlardan hareketle varılan sonuç ise, Bulgaristan'ın bir bütün olarak siyasi kriterleri yerine getirdiği şeklinde olmuştur. Önceki raporlarda pazar ekonomisinin ilerlemesi hususunda sınırlı kalındığı yönünde ifadeler varken, 2001 Raporunda Bulgaristan'ın "işlevsel pazar ekonomisine" daha yakın olduğu işaret edilmiştir. Bu olumlu sonuçtan bağımsız olarak Sofya diğer aday ülkelerin ekonomik göstergeleriyle kıyaslandığında daha yetersiz durumdaydı.³⁶⁰

Dolayısıyla 2001 yılı sonunda AB, Romanya ve Bulgaristan'ın 2004'te katılımını öngörülen 10 ülkeden oluşan grubun dışında tutulacağı yönünde açık sinyaller vermiştir. Komisyonun 2001 İlerleme Raporu'nu sunarken, G. Verheugen Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında üye olabilmeleri için "hiçbir şansları bulunmuyor" şeklinde konuşmuştur.

Bu aşamada dönemin Başbakanı Saxecoburggotski İkinci grubun katılımında yeni bir yöntemin uygulanmasında fikrini ileri sürmüştür. Buna göre Kasım 2005'de beklenen 5. Genişlemede Avrupa kurumlarının iki aşamalı bir program kabul etmeleri yararlı olacaktır. Birinci adımda aday ülkeler AB'nin siyasi alanına, (ikinci ve üçüncü sütun) ikinci olarak da ekonomik politikalarına (yani birinci sütun) dahil edilmesi yönünde olmalıydılar. Ancak bu öneri topluluk içinde MDA ülkelerin siyasi ve ekonomik ilişkilerinin suni ayrımların önlenmesi için taşıdıkları görüşe büyük oranda ters düşmektedir. Yine de Bulgar hükümeti Birleşik Avrupa fikrini gerçekleştirmek için kendince yenilikçi bir yaklaşım önermiştir. Nitekim diğer 10 aday ülke müzakere başlıklarının ancak 26'sını kapatabilmişlerdi. Avrupa Birliği'nin finansal kurumlarından katılım öncesinde verdiği kaynaklarda (PHARE, SAPARD, gibi) da memnuniyet verici ölçüde olmamıştır. Üstelik Bulgaristan bu programlardan aldığı paranın da çok az bir miktarını kullanabilmiş ve aynı zamanda finans piyasalarından ağır koşullarda kaynak temin edilmesi içinde büyük çaba harcamıştır.³⁶¹

Bulgaristan'ın müzakerelerde geride kaldığı, Komisyonun 2002'de yayımlanan İlerleme Raporunda da belirtilmiştir. Bulgaristan ve Romanya dışında 10 yeni ülkenin kabul edilmesini önermiştir. Aynı zamanda Komisyonun raporunda, Bulgaristan'ın "işleyen bir pazar ekonomisine" sahip olduğu ve 2007'de AB'ne katılımının söz konusu olabileceği

³⁶⁰ Veleva, a.g.e., s. 214.

³⁶¹ Veleva, a.g.e., a.y.

açıklanmıştır. Ekim 2002'den itibaren Avrupa Konseyi Bulgaristan ve Romanya'nın katılım hazırlıkları için detaylı bir "yol haritası" hazırlamasını istemiştir. Komisyondan, söz konusu "Yol Haritası"nı 2002 yılı Aralık ayında gerçekleştirilmesi öngörülen Kopenhag Zirvesine kadar, Bulgaristan ve Romanya'nın kaydetmesi gereken ilerlemeleri içeren bir takvim ve artırılmış katılım öncesi yardımları da kapsayacak şekilde hazırlanması istenmiştir.³⁶²

24-25 Ekim 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesinde, ayrıca, anılan aday ülkelerin 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ne üye olma yönündeki çabalarının desteklendiği açıklanmıştır. Komisyon, 13 Kasım 2002 tarihinde, Helsinki grubu aday ülkeler arasından, katılım müzakereleri bakımından Lüksemburg grubu ülkelerin gerisine düşen ve bu nedenle 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşmesi öngörülen AB'nin beşinci genişlemesinde yer almayacak olan, Romanya ve Bulgaristan için "Yol Haritası ('Roadsmaps for Bulgaria and Romania)" hazırlamıştır. Söz konusu Belge, 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde benimsenmiş ve bu iki ülkeye yol haritaları sunulmuştur. Komisyon, Yol Haritasında, Romanya ve Bulgaristan'ın Topluluğun çeşitli ajanslarına ve komitelerine gözlemci statüsünde katılmasında fayda mütalaa ettiğini ve anılan iki ülke için Katılım Ortaklığı Belgelerinin hazırlanması gerektiğini belirtmiştir.³⁶³

Komisyonun 2003 İlerleme Raporu'nun ise daha olumlu olduğunun altı çizilmiştir. Bu raporda ülkede işleyişi görülen bir pazar ekonomisinin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca bunun AB'deki pazarın rekabet baskısıyla ve pazar güçleriyle baş edebileceği durumunun da mevcut olduğu, ancak bunu gerçekleştirebilmek için kalan diğer zorlukların da bertaraf edilmesine yönelik reformların uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.³⁶⁴

2003 Aralık ayında gelecekteki AB Anayasası için uluslararası konferansın düzenlendiği toplantı sırasında Bulgaristan ve Romanya'nın AB'yle müzakerelerini 2004 yılında başarıyla kapatacağına ve 2005 yılında da katılım Antlaşması imzalayacağına ilişkin bir tasarı kabul edilmiştir. Buna göre, her iki Balkan ülkesinin de AB'nin genişleme sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğu ve her birinin üyelik hazırlıklarında gözle görülür bir ilerleme kaydedildiği

³⁶² Söz konusu yardımlar için bkz. Ek: 6.

³⁶³ Murat, Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri**, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, (2011), ss. 29-30.

³⁶⁴ 2003 İlerleme Raporu.

ifade edilmiştir. Genişlemeden sorumlu Komiser G. Verheugen aynı zamanlarda Brüksel'deki bir basın toplantısında yapmış olduğu bu açıklamada benzer duyguları paylaştığını dile getirmiştir. Avrupa Konseyi'nin Aralık 2003'de Brüksel'deki Zirvesi'nde ise Bulgaristan'ın AB'ye katılımın 10 Ocak 2007'de tamamlanmasına yönelik karar kabul edilmiştir. Konsey, Bulgaristan ve Romanya'nın adaylık için müzakerelerini 2004'te kapatılmasına destek verirken, yine de her ülkenin gelişimine göre ayrı ayrı değerlendirileceğinin altını çizmiştir.³⁶⁵

Şubat 2004'te Avrupa Parlamentosu'nun Dış İlişkiler Komisyonu Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinde ilerlemesini içeren bir raporu oybirliğiyle onaylamıştır. Rapor Avrupa Halk Partisi'nin Bulgaristan için raportörü Geoffrey Van Orden tarafından hazırlanmıştır. Bu raporda Bakanlar Konseyine ve 2003 Kasım'dan itibaren Kozloduy Nükleer Santralinin ortaklık denetiminden geçen sonuçlarını inceleyen Komisyon'a yönelik öneriler sunulmuştur. Bu dönemde Komisyon 3. ve 4. reaktörün güvenlik seviyesinin artırılmasına yönelik birçok yatırımın yapılmasını yeterli görmüştür. Mart 2003 yılında Avrupa Parlamentosu, Bulgaristan'ın katılım grafiğinin Romanya'nınki ile bağdaştırılmasında ısrar eden kararını oylamış ve kabul edilmiştir.³⁶⁶

Bulgaristan'ın tam üyelik için müzakerelerinin teknik olarak sonlandırılması ise 15 Haziran 2004 tarihinde, yani öngörülen tarihten 6 ay önce gerçekleştirilmiştir.

Müzakerelerin sonlandırılmasının nihai siyasi kararı Komisyonun 2004 sonbaharında yayımladığı İlerleme Raporu'nda ilan edilmiştir. Müzakere Sürecinin resmi olarak sonlandırılması ise 14 Aralık 2004'te yapılan uluslararası konferansta alınan kararla kabul edilmiştir.

Ekim 2004'te, Bulgaristan'ın Katılım Antlaşması'nı imzalamasından önce, Komisyon tarafından son İlerleme Raporu yayımlanmıştır. Belge, bu ülkenin üyelik için üstlenmiş olduğu yükümlülükleri yerine getirdiğine işaret ederken, aynı zamanda eleştirilen alanların olduğu da ifade edilmiştir. Bunun dışında adli sistem, yolsuzlukla mücadele, insan kaçakçılığı gibi alanlarda da ilerleme sağlanmasının gerektiğine işaret edilmiştir. Adli reformlara yönelik yeterince memnun edici olmayan bir ilerleme olduğu özellikle vurgulanmıştır. Sofya

³⁶⁵ Veleva, a.g.e. a.y.

³⁶⁶ Veleva, a.g.e. a.y.

yönetiminin yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele faaliyetlerini arttırması yönünde de çağrılar devam etmiştir.³⁶⁷

3.5.1. Bulgaristan ve AB Arasında Katılım Antlaşması

Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye Katılım Antlaşması³⁶⁸ müşterek bir anlaşma olup, bu belge bir yanda Bulgaristan ve Romanya taraflarından, öte yanda AB üyesi ülkeler tarafından imzalanmıştır. 25 Nisan 2005 tarihinde Roma'da imzalanan bu antlaşma da, bütün onaylanmış belgelerin 31 Aralık 2006 tarihine kadar onaylanması durumunda, antlaşmanın 1 Ocak 2007'de yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.³⁶⁹

Antlaşmaya koruyucu maddeler de eklenmiştir. Buna göre Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasından sonra antlaşmalarda belirtilen yükümlülükleri yerine getirmediği takdirde ve bunun AB'nin iç pazarının işleyişine tehdit oluşturması durumunda, AB'nin üç yıl gibi bir zaman çerçevesinde özel koruyucu maddeleri harekete geçirmesi öngörülmüştür. Bilinmesi gerekir ki, buna benzer koruyucu maddeler 2004'de AB'ye üye olmuş 10 ülkenin Katılım Antlaşması'na da dahil edilmiştir.

Bu maddeler AB üyeliğini ertelememekte, ancak yükümlülüklerini yerini getiremeyen yeni üye ülkeye yönelik belirli önlemlerin alınmasına imkan vermektedir. Antlaşmada Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliğinin olası erteleme bir yıl sonra bile, yani 1 Şubat 2008'de gerçekleşebileceği anlaşılmaktadır. Bu düzenleme, Romanya için Bulgaristan'a nazaran daha sert ve daha detaylı bir ek madde şeklinde olmuştur. Bulgaristan için böyle bir kararın (üyeliğin başlangıcının ötelenmesine yönelik) ancak mevcut üye ülkelerin oybirliğiyle alınabileceği belirtilmiştir. Romanya içinse sözü edilen kararın nitelikli oy çokluğuyla alınabileceği belirtilmiştir. Bu düzenleme bağlamında Bulgaristan'ın AB tarafından daha güçlü bir pozisyonda görüldüğü anlaşılmaktadır. Katılım Antlaşması Bulgaristan'a bir süreliğine gözlemci statüsü kazandırmıştır. Bu statü, Bulgaristan'ın AB'nin karar alma sürecinde kendi yazılı pozisyonunu sunmasına ve AB'de mevzuata yönelik tekliflerin kabul

³⁶⁷ Veleva, a.g.e. a.y.

³⁶⁸ Katılım Antlaşması, <http://www.europe.bg/htmls/page.php?category=263>, (2011).

³⁶⁹ Veleva, a.g.e., s. 215.

edilmesinde fikir beyan edebilmesi hakkını kullanabilmesine imkan verirken, Sofya'ya oy kullanma hakkının vermemekteydi.

Yani anlaşıldığı üzere, Bulgaristan'ın AB'ye tam üyelik yolundaki çabalarının antlaşmanın imzalanmasıyla bile hala nihayete ermediği ortadadır. Bu gerçek, Komisyonun 2005'de Bulgaristan'ın ilerlemesine yönelik hazırlamış olduğu raporunda da açık bir şekilde gösterilmiştir. Bir bütün olarak bu belge ülkenin giriş sürecinde ilerlemesine işaret etmesine rağmen aynı zamanda tartışmalı 16 alana da vurgu yapmaktadır. Neticede rapor, üyelik için hazırlıklara yönelik gözlemlerin arttırılması istikametinde bir hükme ulaşmıştır. Mayıs 2006'daki diğer raporda ise eleştiriye konu olan 8 alan ise; devlet iradesinde reform, adli sistemde reform, yolsuzlukla mücadele, insan ticareti ile mücadele, gözaltında bulunanlara kötü muamele ve hapisane koşulları, çocuklara koruma, fiziksel ve zihinsel rahatsızlığı olanlar için bakım sistemi ve azınlıkların entegrasyonu ve korunmasıdır. Bu 8 alanda da Komisyon, ilerdeki çabaları yönlendirmek için yeniden bazı önerilerde bulunmuştur.

21 Eylül 2006'da ülkenin yapılan 3. gözden geçirmesinin ardından 1 Ocak 2007'de Bulgaristan'ın AB'ye tam üyeliği kesinlik kazanmıştır. Bulgaristan'ın AB'ye girişi tarihi, bir başarıdır³⁷⁰. Bu Bulgaristan toplumunun derin ve kaliteli şekilde değişiminin de bir göstergesidir. Nitekim Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğini sadece standartların ve direktiflerin uyumlaştırılması değil, aynı zamanda, Avrupa mekanizmalarını ve modellerini paylaşımı olarak da görmek gerekmektedir. Ülkenin Avrupa projesinin bir parçası haline dönüşümünün Bulgaristan ulusal çıkarlarına ulaşılması istikametindeki tek çıkış yolu olarak bakıldığını göstermektedir.

Bulgaristan, konumu itibariyle Balkan coğrafyasında jeopolitik açıdan önemli bir yere sahiptir.³⁷¹ Bulgaristan'ın üyeliğiyle birlikte, Karadeniz'in batısı, AB'nin yeni sınırı olmuştur. Dolayısıyla, AB açısından Karadeniz Bölgesine ilişkin yeni kaygılar ve yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Karadeniz bölgesinin temel özellikleri arasında ise, kırılgan yönetimler, tamamlanmamış demokratikleşme, ekonomik az gelişmişlik gibi sorunlar yer almaktadır. 12

³⁷⁰ Bulgaristan ve Romanya AB'nde,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/01/070101_eu_membership.shtml, (2011).

³⁷¹ Emil Kazakov, **Geopolitikata na Bulgariya Prez XX Vek/ Natsionalen, Evropeyski i Globalen Pogled**, Faber, Sofya, 2007, s.131.

Aralık 2002’de kabul edilen “Avrupa Güvenlik Stratejisi”nde AB’ye yönelik beş temel tehditten: terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, saydam olmayan devletlerin varlığından bahsedilmiştir. Bu tehditlere karşı da “Avrupa Komşuluk Politikası”nı geliştirmiştir. Bunun birliğe komşu bölgelerde kaynaklanan tehdit algılayışlarına çözüm üretmek olduğu şeklinde nitelenebilir. Avrupa Komisyonu, 11 Nisan 2007’de “Karadeniz Sinerjisi-Yeni Bölgesel İşbirliği İnisiyatifi” adlı raporunda Karadeniz’e yönelik bölgesel bir girişim yapılmasına vurgu yapılmış ve bu girişimin Karadeniz halkları kadar, AB’nin refah düzeyine ve istikrarının sağlanmasına işaret edilmiştir.³⁷²

3.5.2. Bulgaristan’ın AB Üyeliği Ve Türkiye İle İlişkileri

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler, Bulgaristan’ın demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine geçmesiyle her alanda kapsamlı bir şekilde gelişme kaydetmiş ve her düzeyde temaslar artmıştır. İkili ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi için gerekli hukuki çerçeve de tamamlanmıştır.³⁷³

Köklü tarihi ilişkilere sahip olan iki ülkenin yakınlaşmasında, daha önce asimilasyon ve göçe zorlamak gibi baskıcı politikalara maruz kalmış olan Bulgaristan Türklerinin genel durumuna ilişkin iyileşmelerin kaydedilmesi önemli bir etken olmuştur. Bulgaristan’ın dış politika alanında AB üyelik süreci kapsamında, Batı ile olan ilişkilerin geliştirilmesine önem atfetmeye başlaması da, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha samimi bir zeminde ilerlemesinde büyük katkı sağlamıştır.

Türkiye, Bulgaristan’ın Avro-Atlantik yapılarıyla bütünleşmesine başından beri destek vermiştir. Bu bağlamda Bulgaristan’ın Mart 2004’de NATO’ya tam üye olarak kabul edilmesiyle iki ülke arasında güvenlik alanında da müttefiklik ilişkisi doğmuştur. Bulgaristan’ın AB üyesi de olmasıyla birlikte Türkiye’nin de aday ülke olarak AB entegrasyon

³⁷² Raporda, Karadeniz Sinerjisi’nin aktörleri ise Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Rusya Federasyonu, Yunanistan, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova olarak açıklanmıştır. Bkz. Erhan Türbedar, “Karadeniz’de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya’nın Rollerini”, *Avrasya Dosyası*, 2007, C. XII, S.1, ss. 32-33.

³⁷³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye – Bulgaristan İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (2012).

sürecinde olmasıyla bölgenin güvenliğinin ve istikrarının sağlanması amacıyla uluslararası terörizm, organize suçlar vb. gibi mevcut risk ve tehlikelere karşı iki ülke arasında ortak hareket edebilecekleri yeni mekanizmalar oluşturulmasına da imkan sağlanmıştır.³⁷⁴

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 2011’de Bulgaristan’a yapmış olduğu ziyarette iki ülke arasındaki dostluk, komşuluk ve müttefiklik ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini ve 20 yıldır güçlenen ilişkilerin her alanda ilerlemesi gerektiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı, iki ülke arasında ticaret hacminin 2.5 milyar Avro’yu geçtiğini ancak, ticaret hacminde ilk hedef 5 milyar Dolar olmalı şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye-Bulgaristan arasında enerji alanının çok özel ve önemli bir konu olduğuna değinen Gül: “Türkiye’nin Rusya’dan aldığı doğal gazın ilk boru hatları Bulgaristan üzerinden yapılmıştır. Şimdi Nabucco Projesi, Avrupa Enerji güvenliğinin çeşitlendirilmesi açısından büyük bir projedir. Bu projenin içinde Bulgaristan da var. Bu projeyi hep beraber gerçekleştireceğiz...” şeklinde konuşmuştur.³⁷⁵

Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra iki ülke arasında bazı konularda, özellikle son dönemde Bulgaristan’da iktidara gelen partilerin bazı söylem ve davranışları ilişkilerin kaygan bir zemine doğru sürüklenmesine sebep olmuştur. Nitekim 1912-1920 yılları arasında Trakya bölgesinin Türkiye’de kalan kısmından göç etmek zorunda kalan Bulgarlar için, Türkiye’nin tazminat ödemesi hususu, yönetimdeki Borisov iktidarının döneminde yurtdışındaki Bulgarlardan sorumlu bakan Bojidar Dimitrov’un yapmış olduğu bir açıklamada: “Tazminat sorununun, Türkiye’nin AB’ne kabul edilmesi için bir çözüme ulaşması gerekmektedir” ifadesi ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur.³⁷⁶

Dimitrov’un açıklamalarının ardından, Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da sorulan bir soruya cevap verirken konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Türk-Bulgar ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede model olabilecek nitelikte geliştiğini, Türk-Bulgar dostluğunun ve ilişkilerdeki işbirliği anlayışının devam etmesinin her iki ülkenin

³⁷⁴ Bulgaristan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Bulgaristan – Türkiye İlişkileri, <http://www.mfa.bg/bg/pages/view/5360>, (2012).

³⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/80278/turkiyebulgaristan-ticaret-hacminde-ilk-hedef-5-milyar-dolar.html>, (2012).

³⁷⁶ İskame Ot Turtsiya \$20 Mlrd Za İmotite Na Bejantsi, <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=329831>, (2012).

de yararına olduğunu söyleyen Davutoğlu, göç konusunun tek taraflı olmadığını ve tazminat talepleri ile ilgili olarak Türkiye'ye henüz resmi bir başvurunun yapılmadığını vurgulamıştır. Aynı zamanda Davutoğlu, "Türk-Bulgar dostluğunu zedeleyecek açıklamalardan kaçınılmalı" şeklinde konuşmuştur.³⁷⁷ Bulgaristan da konuya ilişkin geri adım atmış, Başbakan Boyko Borisov, BTV adlı özel bir televizyon kanalında yaptığı açıklamada, Türkiye'den tazminat talep edilmesi konusunda hiçbir resmi girişimin bulunmadığını belirterek, "Ne hükümetin, ne de parlamentonun böyle bir kararı var. Bojidar Dimitrov kişisel yorumlar yapıp bizi güç duruma düşürdü" şeklinde olmuştur.³⁷⁸

Son dönemde Bulgaristan'da yaşanan Başmüftülük krizi de Bulgaristan ve Türkiye ilişkilerinde gündemde olan önemli konulardan birini oluşturmuştur. Bu olayların daha fazla ilişkilere zarar vermemesi için ve gerginliğin düşürülmesine yönelik Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Eylül 2010'da bu sorunun Ankara ile Sofya arasında çözülmesini önermiştir. Bu öneri ise bazı Bulgar çevreler tarafından, Türkiye'nin Bulgaristan'ın içişlerine karıştığına dair kanıt olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim Ankara'nın Türk azınlığını kullanmak suretiyle, Bulgaristan'ın içişlerini karıştığına dair yaygın kanaat Bulgaristan'da hep var olmuştur.

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerde güven tazelemek amacıyla, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 4 Ekim 2010'da Bulgaristan'a bir günlük ziyarette bulunmuştur. Başbakan Erdoğan'ın meslektaşı Borisov'la düzenledikleri ortak basın açıklamasında karşılıklı dostluk ve işbirliği mesajları verilmiştir. Borisov ayrıca Bulgaristan olarak Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini desteklediğini de söylemiştir. Gerçekte ise Bulgar toplumunun bir kısmının Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğu şeklinde bir görüş hakimdir. Örneğin milliyetçi parti VMRO, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı Bulgaristan'da bir referandumun düzenlenmesi amacıyla şimdiye kadar 330 bin civarında imza toplamış bulunmaktadır. Türkler'den nefretini gizlemeyen Ataka ittifakının Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki görüşleri de çok iyi bilinmektedir. Diğer taraftan, Bulgaristan yetkililerinin de

³⁷⁷ Davutoğlu'ndan Bulgaristan'a tazminat yanıtı, CNNTÜRK, <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/01/05/davutoglundan.bulgaristana.tazminat.yaniti/558063.0/index.html>, (2012).

³⁷⁸ Bulgaristan'dan geri adım, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=28523>, (2012).

Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin bir ikilem içinde oldukları gözlemlenebilmektedir. Çünkü Bulgarlar'ın, ister AB içine alınmış, isterse de AB dışında bırakılmış bir Türkiye'nin gelecekte önemli sayılabilecek bir güç merkezine dönüşebileceği ve Bulgaristan üzerindeki etkinliğini artabileceği endişesini taşıdıkları söylenebilir.³⁷⁹ Bu yöndeki endişe ise, karşılıklı söylenen bütün güzel sözlere rağmen, Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde bir güven sorununun var olduğuna işaret etmektedir. Ancak iki tarafın da buluştukları ortak nokta, ikili ilişkilerin her alanda daha iyi bir düzeye getirilmesi gerektiğidir. Nitekim iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi olması, hem Türkiye hem de Bulgaristan'ın ve bölgenin refahı için büyük önem teşkil etmektedir.

Bulgaristan ve Türkiye'nin ilişkilerindeki en son yenilik Bakanlar Kurulu'nun, yeşil pasaport sahibi Türkiye vatandaşlarının Bulgaristan'a vizesiz giriş çıkış yapmalarını öngören bir karar alması olmuştur. Konuyla ilgili Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, Bakanlar Kurulu'nda yeşil pasaport sahibi Türkiye vatandaşlarının ülkeye vizesiz giriş çıkış yapmalarını öngören karar alındığı bildirilmiştir. Bu durumda yeşil pasaport sahibi Türkiye vatandaşları her altı ayda bir 3 aylığına Bulgaristan'da ikamet edebilecektir. Türkiye vatandaşlarının Bulgaristan'daki ikamet süresinin belirlenmesi için 6 aylık dönemin ilk giriş tarihi esas alınacaktır. Yeşil pasaport sahiplerinden Avrupa Birliği'nin birçok ülkesinde vize istenmediğinin hatırlatıldığı açıklamada yeni uygulama, "İyi komşuluk ilişkilerinin daha da geliştirilmesinin iyi niyeti" olarak yorumlanmıştır.³⁸⁰

Bulgaristan Türkiye ile bir komşu ülke olarak, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde sorunların çözülmesinden menfaatleri olacaktır. Nitekim Türkiye'nin AB'ne katılımı Bulgaristan için iyi gelişmiş bir ülkeyle, ikili ilişkilerde yaşanan sorunların çözümünde yeni bir zemin sağlanmasına ve ticari-ekonomik ilişkilerin daha aktif olma imkanı doğacaktır. Aynı zamanda AB'nin güvenlik bölgesi ve dış sınırları genişleyerek doğuya kayması, Bulgaristan'ın sınır sorunlarının üzerindeki baskıyı da azaltması beklenmektedir.³⁸¹

³⁷⁹ Erhan Türbedar, "Bulgaristan'ın Türkiye İkilemi", <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1746>, Tepav Değerlendirme Notu, Ekim 2010.

³⁸⁰ Yeşil pasaport sahibi Türkiye vatandaşlarına vize kaldırıldı, Zaman Gazetesi, <http://zaman.bg/yesil-pasaport-sahibi-turkiye-vatandaslarina-vize-kaldirildi/>, (30.01.2012).

³⁸¹ Petyo Vırbanov, "Evropeyska Perspektiva Na Turtsiya i Pozitsiyata Na Bılgariya", Sp. Mejdunarodni Otnoşeniya, S.4, Sofya, 2005, ss. 8-9.

Aynı zamanda, burada iki ülke arasında derin kültürel ve tarihsel bağların olması ve Türkiye'nin Bulgaristan'a NATO'ya üyeliğinde büyük destek vermiş olması gibi önemli faktörlerin altının çizilmesi gerekir. Buradan hareketle, Bulgaristan'ın da Türkiye'ye AB üyeliğine iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerinin daha da geliştirmesi için destek vermesi beklenmektedir.

Bulgaristan, Türkiye'nin AB üyeliğinde şu şekilde yardımcı olabilir: 1- Ankara'nın ve Türk Hükümeti'nin AB'ye üyelik sürecinde reformların ve kriterlerin uygulanmasında halk desteği verebilir; 2- AB üyelik hazırlığında kazanmış olduğu deneyimleri Türkiye ile paylaşabilir; 3- Bulgaristan'ın AB üyesi olmasıyla birlikte Türkiye'ye müzakere sürecinde destek verebilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı Bulgaristan'ın AB üyelik sürecini ne şekilde ve hangi koşullarda geçirdiği ve nasıl sonuçlandığının incelenmesidir. Bu sürece geçilmeden önce Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığından itibaren Soğuk Savaş'ın sonunda kadar izlediği dış politikalar çalışmanın birinci bölümünde incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde Bulgaristan'ın yönetimindeki değişimler dış politikasını da etkilemiş ancak Soğuk Savaş dönemine kadar revizyonist bir dış politika izlediği görülmüştür. Soğuk Savaş döneminde ise SSCB'nin sadık bir uydusu gibi hareket ederek içte ve dışta neredeyse aynı şekilde davranışlarda bulunmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Bulgaristan'ın Soğuk Savaş sonrası kapalı sosyalist sistemden çıkarak demokratikleşmeye doğru attığı adımlara yer verilmiştir. Bu yöndeki çabaların en somut örneği Batı kurumlarıyla ilişkilerini geliştirmesi ve Avrupa Birliği üyeliğinin dış politikasında en önemli amaçlarından biri olmasıdır. Bu bölümde AB genişlemesinin amaçlarına ve araçlarına da değinilerek Bulgaristan ile ilk ilişkilerinin başlangıcı ve Bulgaristan'ın AB ortaklık statüsünden itibaren bütün üyelik süreci ele alınmıştır.

Müzakere sürecini ve Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğini detaylarıyla içeren üçüncü bölümde ise bu konular geniş bir şekilde incelenmiştir. Bulgaristan ve AB arasında 31 müzakere başlığı açılmış, 15 Haziran 2004 tarihinde birliğin istekleri doğrultusunda başlıklar ihtiyati kapatılmıştır. Aynı yılın Aralık ayında ise Brüksel'de AB Komisyonu'nun Bulgaristan'ın üyeliğine yönelik müzakerelerin sonlandığını teyit etmesinden sonra, Ocak 2005'de Bulgaristan tam üyelik için siyasi iradesini deklare etmiştir.

25 Nisan 2005 tarihinde Lüksemburg'da Bulgaristan ve AB arasında Katılım Antlaşması imzalanmış ve yaklaşık iki yıl sonra ise 1 Ocak 2007'de Bulgaristan AB'ye tam üye ülke statüsüne erişmiştir.

Bulgaristan için, Avrupa Birliği bir medeniyet projesidir. Öncelikle bu proje, İkinci Dünya savaşından sonra yıkıma uğrayan Avrupa Halkları için barış, zenginlik ve istikrar

sağlamayı hedeflemiştir. Soğuk savaş sonrası oluşan Kıtadaki bölünmelerin üstesinden gelmek; terörizmin arttığı son dönemlerde halkların güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak; dengeli ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmak, sürdürülebilir kalkınma, sağlıklı çevre, insan haklarına saygı ve sosyal piyasa ekonomisinin tesisi gibi Avrupalıların paylaştığı değerleri korumak esastır. Bulgaristan'ın da Avrupa Birliği'ne üyeliği de, demokratikleşme yolunda ilerlemesinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu üyeliğin birçok yönden Bulgaristan'ın durumunda iyileştirmeler yapması söz konusu olsa da, yine de bazı olumsuz sonuçları da olmuştur.

Bulgaristan vatandaşları AB'nin 1992 yılından itibaren Maastricht Antlaşması'yla ihdas ettiği ve Amsterdam Antlaşmasıyla kapsamını genişlettiği "AB Vatandaşlığı"na da kazanmışlardır. AB vatandaşlığı kendi ulusal vatandaşlıklarının yerine geçen bir kavram değil, bilakis ulusal kimliğinin tamamlayıcısı niteliğini de bir üst kimlik değerini taşımaktadır. Buna göre AB vatandaşlığı üye ülkelerin vatandaşlık sistemlerine diplomatik, siyasi ve ticari alanlarda gelişime yönelik önemli düzenlemeler getirmiştir. Bunlara kısaca değinecek olursak:

- Serbest dolaşım ve ikamet hakkı;
- Yerel seçimlerde olduğu gibi, Avrupa Parlamentosu'nda seçilme ve oy kullanma hakkı;
- Kendi ülkesinin temsil edilmediği üçüncü ülkelerde bulunan diğer bir AB ülkesi temsilciliğinden yararlanma hakkı;
- Avrupa ombudsmanı nezdinde şikayet hakkı,

Bu gibi haklara AB üyeliğiyle birlikte Bulgaristan vatandaşları da sahip olmuşlardır. Ancak bazı konularda örneğin; işçilerin serbest dolaşımı gibi geçiş dönemleri tesis edilmiştir.

Üyeliğin en önemli faydalarından birkaçı vatandaşların korunması ve güvenliğinin iyileştirilmesi yönündedir. İşletmelerin uyması gereken yüksek AB standartları insan sağlığı ve hayatı için sadece daha kaliteli ürünlerin üretilmesi ve hizmetlerin sunulmasını sağlamak değil, aynı zamanda daha güvenli olmalarını da zorunlu kılmaktadır. Çevre alanında daha yüksek standartlar ve yol güvenliği için de yeni gereksinimler getirilmesi yaşam kalitesini iyileştirmektedir. AB üyeliği, tüketici haklarının korunmasını sağlamakla birlikte aynı

zamanda kişisel bilgilerin korunmasını ve ayrımcılığa karşı korunmayı da beraberinde getirmektedir.

Ancak, AB üyeliği, bir dizi giderlerin artmasını da beraberinde getirmektedir. Bu giderler ise bazı ürünlerin ve hizmetlerin ücretlerinin artması yönünde baskı oluşturmaktadır. Örnek olarak; “Grazjdanska otgovornost” olarak adlandırılan zorunlu sigortanın uygulanması ve otobanların kullanımına ilişkin ücretlerin arttırılması verilebilir. Ayrıca ziraat alanında, sanayide ve diğer alanlarda üretilen ürünlerin miktarına, ithalat ve ihracatına ilişkin uygulanan kotalar da birçok yerel işletmenin kapanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Avrupa Birliği üye ülkelerinin yatırımda bulunduğu işletmeler büyük kazanç elde etmişlerdir.

Bütün bu süreç içerisinde Birlik ve Bulgaristan arasında üzerinde durulan adli sistemin işleyişi, yolsuzlukla mücadele, enerji ve azınlıklar sorunu gibi önemli konulardaki AB kriterlerinin ve bu yönde yapılan reformların uygulanmasında ülkenin ne ölçüde başarılı olduğu hala tartışma konusudur. Nitekim Avrupa Birliği hala Bulgaristan’a bu konulara ilişkin uyarılar yöneltmeye devam etmektedir. Bunun en somut örneği yolsuzlukla ilgili kesin önlemler alınmadan Bulgaristan’ın Schengen’e dahil edilmeyeceği yönünde yapılan açıklamalar olmuştur. 22 Eylül 2011 tarihinde üye ülkelerin içişleri bakanlarının yapmış oldukları toplantıda Bulgaristan’ın Schengen’e katılımı için sunulan taslağın Hollanda ve Finlandiya’nın karşı çıkmasıyla kabulü gerçekleştirilememiştir. Nitekim bu karar AB’ye üye ülkelerinin oy birliği ile alması gereken bir karardır. 17 ve 18 Ekim 2011 tarihlerinde yapılacak olan zirvede ise bu sorunun çözümü için tekrar bir araya gelineceği belirtilmiştir. Ancak daha sonra yapılan görüşmelerden sonra, Bulgaristan’ın Schengen’e katılımı 2012’ye ertelenmiştir.

Bazı AB üyesi ülkelerin yapmış oldukları açıklamalarda Bulgaristan’ın tam olarak AB kriterlerini yerine getirmeden üyeliğe kabul edildiği belirtilirken, Schengen’e dahil edilmemesinin gerektiği değerlendirilmeden yapılmaktadır. Bu durum ilerde Türkiye için de önemli sonuçları içinde barındıracaktır. Nitekim Türkiye, şimdiki bir çok üye ülkeden önce Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusunda bulunmuş ve 2005 yılında da müzakerelere başlamış olmasına rağmen, üyelik için Avrupa Birliği’nden hala net bir tarih alamamaktadır.

Özetle, Bulgaristan'ın üyelik süreci zorlu geçmiş, ama sonuç itibariyle Bulgaristan üyelik statüsüne kavuşmuştur. Üyeliğin Bulgaristan için önemli kazanımlar elde getirmesine karşın bazı olumsuzlukları da olmuştur. Son yaşanan gelişmeler de Avrupa Birliği'nin bazı önemli konularda Bulgaristan'a birtakım tedbirleri almasına ve reformları uygulamasına yönelik uyarılarının devam edeceğini göstermektedir.

EKLER

EK 1

Harita 1: AB'nin Genişlemesine İlişkin Harita

EK 2

Tablo 1: Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci.

EK 3

Tablo 2: Sadece Bulgaristan ve Romanya Katılım Antlaşmasında Yer Alan Geçiş Düzenlemesine Tabi Topluluk Mevzuatı.³⁸²

Müktesebat Başlığı	Topluluk Mevzuatı	Bulgaristan	Romanya
Kişilerin Serbest Dolaşımı	1. 29.04.2004 tarih ve 2004/38/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi	+	+
Tarım	2. 29.4.2004 tarih ve 853/2004/EC sayılı Konsey Tüzüğü	+	+
	3. 29.4.2004 tarih ve 852/2004/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü		+
Vergilendirme	4. 3.6.2003 tarih ve 2003/49/EC sayılı Konsey Tüzüğü	+	+
	5. 27.10.2003 tarih ve 2003/96/EC sayılı Konsey Direktifi	+	+
Sosyal Politika ve İstihdam	6. 5.6.2001 tarih ve 2001/37/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi	+	
Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri	7. 7.3.2002 tarih ve 2002/22/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi	+	
Çevre	8. 27.1.2003 tarih ve 2002/96/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi	+	+
	9. 9.10.1984 tarih ve 84/491/EEC sayılı Konsey Direktifi		+
	10. 28.12.2000 tarih ve 2000/76/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi		+

³⁸² Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Beşinci Genişlemesine İlişkin Katılım Antlaşmalarında Yer Alan Geçiş Düzenlemeleri, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genisle5.pdf>, s.10.

EK 4

Tablo 4: Ülkeler İtibarıyla Katılım Antlaşmalarında Yer Alan Geçiş Düzenlemeleri (Adet)³⁸³

Müktesebat Başlığı	Çek	Est	GK	Let	Lit	Ma	Mal	Po	Slvk	S	Bu	Ro
1. Malların Serbest Dolaşımı	1	..	2	..	2	5	..	1
2. Kişilerin Serbest Dolaşımı	5	5	..	5	5	5	..	5	5	5	4	4
3. Hizmetlerin Serbest Dolaş.	..	2	1	2	2	2	..	2	1	4	1	1
4. Sermayenin Serbest Dolaş.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5. Rekabet Politikası	1	1	1	1	1	1
6. Tarım	7	3	7	12	11	5	17	14	4	5	2	4
7. Balıkçılık	..	1	..	1	1	..	1	1
8. Taşımacılık Politikası	1	1	1	3	4	4	3	3	1	..	3	3
9. Vergilendirme	3	4	2	2	2	2	1	3	2	2	4	4
10. Sosyal Politika ve İstihdam	3	2	1	..	5	1	..
11. Enerji	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
12. Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojisi	1	1	..
13. Çevre	3	6	4	9	4	6	9	12	9	3	9	13
14. Gümrük Birliği	1	1

Geçiş Düzenlemesi Alınan Topluluk Mevzuatı (adet)	22	25	19	39	33	27	39	50	25	27	27	32
Geçiş Düzenlemesi Alınan Mevzuatın Yer Aldığı Müktesebat Başlığı Sayısı (adet)	7	9	9	10	10	9	11	13	9	9	10	9

Çek:	Çek Cumhuriyeti	Est:	Estonya	GK :	GKRY
Let:	Letonya	Lit:	Litvanya	Ma :	Macaristan
Mal:	Malta	Po :	Polonya	Slvk:	Slovakya
S :	Slovenya	Bu :	Bulgaristan	Ro :	Romanya

³⁸³ Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Beşinci Genişlemesine İlişkin Katılım Antlaşmalarında Yer Alan Geçiş Düzenlemeleri, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genisle5.pdf>, s.6.

EK 5

Tablo 5: Nitelikli Oy Dağılımı ve Nice Antlaşması ile Getirilen Hükümler³⁸⁴

ÜLKELER	OY SAYISI					
	1958	1973	1980	1986	1995	1.1.2005'den itibaren
Almanya	4	10	10	10	10	29
Fransa	4	10	10	10	10	29
İtalya	4	10	10	10	10	29
Belçika	2	5	5	5	5	12
Hollanda	2	5	5	5	5	13
Lüksemburg	1	2	2	2	2	4
İngiltere		10	10	10	10	29
İrlanda		3	3	3	3	7
Danimarka		3	3	3	3	7
Yunanistan			5	5	5	12
İspanya				8	8	27
Portekiz				5	5	12
Avusturya					4	10
İsveç					3	10
Finlandiya					3	7
Polonya						27
Romanya						14
Çek Cum.						12
Macaristan						12
Bulgaristan						10
Slovakya						7
Litvanya						7
Letonya						4
Slovenya						4
Estonya						4
GKRY						4
Malta						3
TOPLAM	17	58	63	76	87	345
Karar Kabul Yeter Sayısı	12	41	45	54	62	258 (AB-27))
Karar Alınmasını Engellemek İçin Azınlık Oyu	6	18	19	23	26	91 (AB-27)
Karar Kabulü İçin Yeterli Üye Sayısı	4	6	6	8	10	Olumlu oyların AB nüfusunun %62'sini temsil etmesi gerekir

³⁸⁴ Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, s.28.

Ek: 6 ³⁸⁵

TABLO: Artırılmış Katılım Öncesi Yardımlar (PHARE, ISPA ve SAPARD (milyon €)

	2004	2005	2006	TOPLAM
BULGARİSTAN (%70)	368	399	430	1.179
ROMANYA (%30)	860	931	1.002	2.793
TOPLAM (%100)	1.228	1.330	1.432	3.990

³⁸⁵ Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, s.30.

EK: 7³⁸⁶

Tablo 6: Avrupa Birliği Üye Ülkelerin AB Parlamentosunda Ve 7. Parlamenter Döneminde Siyasi Gruplarda Yer Alan Üyeleri

	EPP ³⁸⁷	S&D ³⁸⁸	ALDE ³⁸⁹	ECR ³⁹⁰	Greens/EFA ³⁹¹	EUL/NGL ³⁹²	EFD ³⁹³	NNI ³⁹⁴	TOPLAM
Belçika	5	5	5	1	4			2	22
Bulgaristan	6	4	5					2	17
Çek Cumhuriyeti	2	7		9		4			22
Danimarka	1	4	3	1	2	1	1		13
Almanya	42	23	12		14	8			99
Estonya	1	1	3		1				6
İrlanda	4	3	4			1			12
Yunanistan	7	8	1		1	3	2		22
İspanya	23	21	2		2	1		1	50
Fransa	29	14	6		14	5	1	3	72

³⁸⁶ MEPs by Member State and political group // 7 th parliamentary term,

<http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN>

³⁸⁷ EPP: Avrupa Halk Partisi(Group of the European People's Party (Christian Democrats).

³⁸⁸ S&D: Avrupa Sosyal Demokratlar Partisi (Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament).

³⁸⁹ ALDE: Avrupa için Liberal ve Demokrat İttifakı (Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe)

³⁹⁰ ECR: Avrupa Muhafazakarlar ve Reformcular (European Conservatives and Reformists).

³⁹¹ Greens/EFA:Yeşiller/Avrupa Özgürlük Bağlaşıklığı Grubu Avrupalı Yeşiller- Avrupa Serbest İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance).

³⁹² EUL/NGL:Avrupa Birleşik Solu/Kuzeyli Yeşil Sol Konfederatif Grubu (Confederal Group of the European United Left – Nordic Green Left).

³⁹³ EFD: Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu(Europe of freedom and democracy Group)

³⁹⁴ NI: Bağımsızlar (Non-attached Members).

İtalya	35	22	6				9		72
GKRK ³⁹⁵	2	2				2			6
Letonya	3	1	1	1	1	1			8
Litvanya	4	3	2	1			2		12
Lüksemburg	3	1	1		1				6
Macaristan	14	4		1				3	22
Malta	2	3							5
Hollanda	5	3	6	1	3	2	1	4	25
Avusturya	6	4			2			5	17
Polonya	28	7		15					50
Portekiz	10	7			1	4			22
Romanya	14	11	5					3	33
Slovenya	3	2	2						7
Slovakya	6	5	1				1		13
Finlandiya	4	2	4				1		13
İsveç	5	5	3		3	1			17
İngiltere		13	12	26	5	1	9	6	72
Toplam	264	185	84	56	56	34	27	29	735

³⁹⁵ Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRK).

Ek: 8**Tablo 7:**

Meslek Gruplarına Yolsuzluk Baskısı (%)				
	2002	2003	2004	2005
Emniyet Görevlileri	22,3	13,9	22,2	27,7
Doktorlar	20,3	16,6	22,5	26,2
Gümrük Meğmurları	19,4	15,3	13,8	22,1
Avukatlar	26,5	13,8	16,5	22,0
Üniversite	11,9	16,6	12,6	15,3
Öğretim Görevlileri	5,6	9,0	9,0	10,1
Belediye Görevlileri	10,9	6,4	10,3	9,5
Bakanlık Görevlileri	5,6	8,2	6,3	8,2
Vergi Meğmurları	4,2	5,9	5,1	8,1
Belediye Başkanları ve Meclis Üyeleri	5,3	3,3	6,6	6,5
Öğretmenler	7,4	5,6	6,2	6,0
Yargıçlar	16,6	8,5	5,8	3,4
Siyasi Partilerin Liderleri ve Siyasetçiler	7,1	4,1	5,0	2,5
Sivil Toplum Kuruluşları'nın temsilcileri	5,0	1,4	1,3	1,5
Müfettişler	8,3	9,6	5,0	1,3
Savcılar	12,3	4,2	5,1	1,2

Not: Bu belirtilen gruplara geçen yılda temas eden kişilerin nispi payı

Kaynak: Vitoşa Araştırma / CMK.

Ek: 9**Tablo 8:**

Farklı Meslek Grupları Arasında Yolsuzluğun Yaygınlaşması'nın Değerlendirilmesi (%).

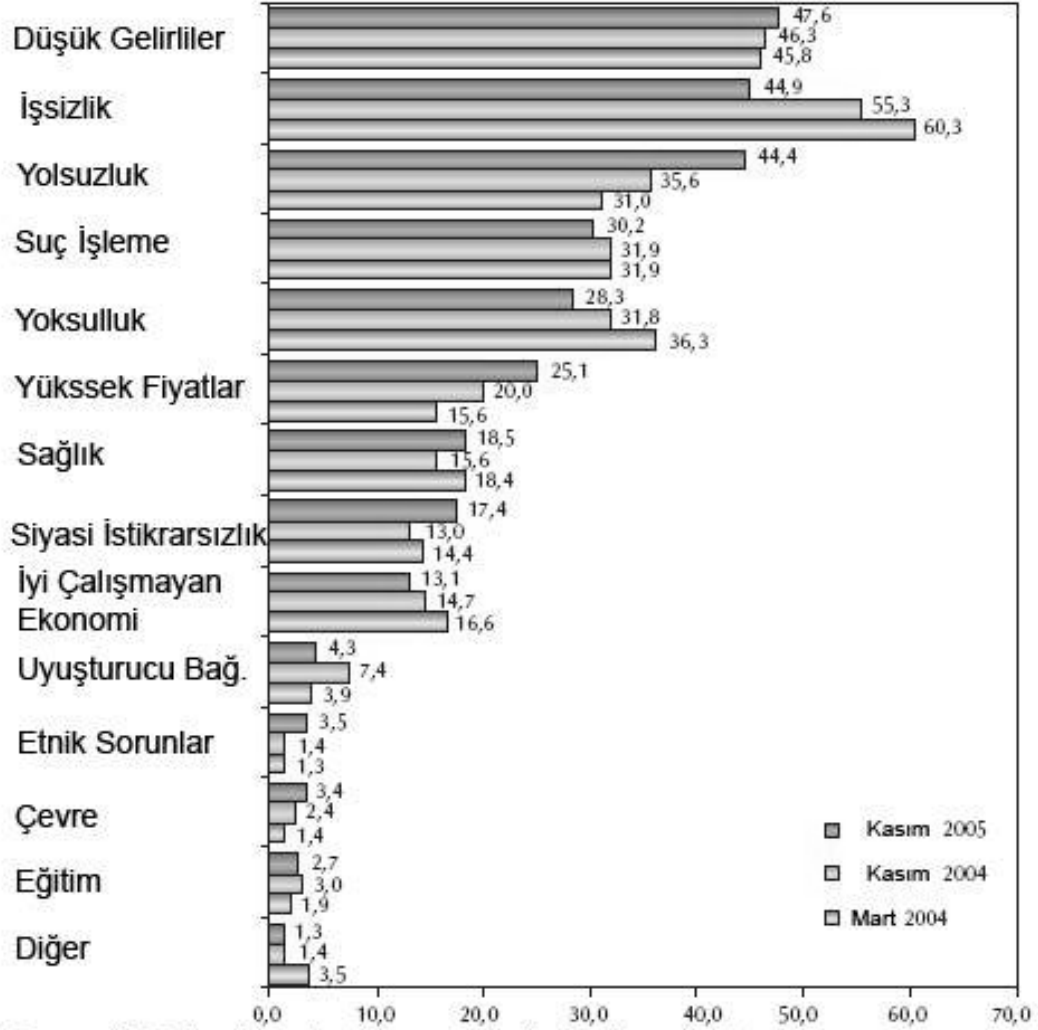
Cevap Verenlerin Nispi Payı, "Neredeyse Hepsi Yada Çoğu Yolsuzluğa Çekilmişlerdir"				
	2002	2003	2004	2005
Gümrük Meğmurları	79,2	74,5	70,3	71,8
Yargıçlar	63,0	57,3	56,1	59,3
Savcılar	63,0	55,7	55,3	57,1
Emniyet Görevlileri	59,6	59,2	58,8	56,1
Avukatlar	62,3	55,8	54,9	54,7
Doktorlar	54,9	52,9	55,4	54,5
Vergi Meğmurları	58,0	49,3	49,9	53,5
Milletvekilleri	56,2	54,5	50,7	53,4
Siyasi Partilerin Liderleri ve Siyasetçiler	54,0	47,6	50,5	51,6
Bakanlar	50,8	52,6	45,4	51,1
Müfettişler	57,5	49,2	51,7	50,5
Belediye Başkanları ve Meclis Üyeleri	48,3	43,4	47,0	47,5
Bakanlık Görevlileri	48,3	40,1	42,6	44,4
Belediye Çalışanları	49,1	36,5	44,3	43,4
Öğretim Görevlileri	33,4	36,5	33,1	29,9
Sivil Toplum Kuruluşları'nın temsilcileri	21,4	22,3	23,7	26,6
Öğretmenler	13,9	11,0	14,0	14,4

Kaynak: Vitoşa Araştırma / CMK.

Ek: 10

Tablo 9:

Toplumsal Bir Sorun Olarak Yolsuzluğun Nispeten Önemi

Not: Bu grafik Bulgaristan toplumunun önünde duran üç temel / ana sorunun sıralanmasını (nispi paylarla) göstermektedir.

Kaynak: Vitoşa Araştırma / CMK

Ek: 11³⁹⁶

Tablo 12: Bulgaristan'ın AB'ne Üyeliğine Yönelik Kamuoyu Araştırmaları

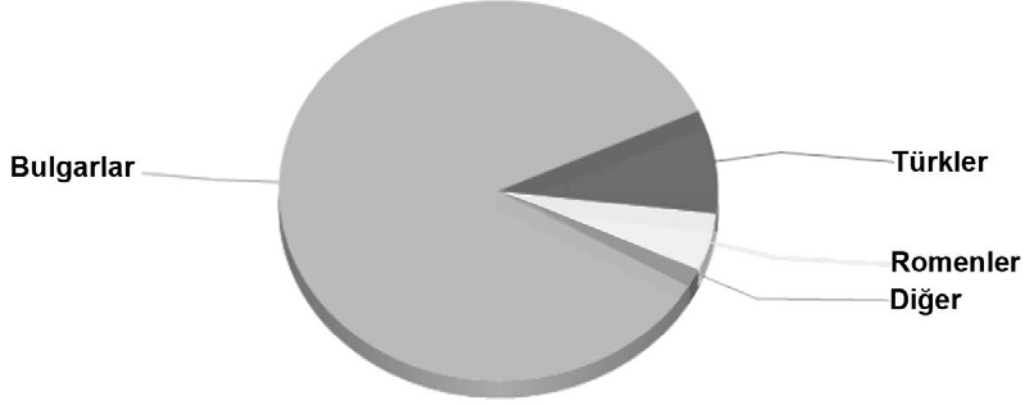
Bulgaristan'ın AB'ne katılımı ne kadar önem taşımaktadır?						
Çok Önemli	40	38	45	48	42	50
Belirli Ölçüde	36	34	32	25	32	27
Önemli Değil	24	28	23	23	22	21
Ay ve Yıl	II. 2000	V. 2000	X. 2002	IX. 2003	V. 2003	XI. 2003

Aşağıdaki görüşlerden size en yakın hangisidir?			
Bulgaristan'ın AB'ne katılımı, kısıtlamadan çok yarar getirmiştir.	61	57	66
Bulgaristan'ın AB'ne katılımı, yarardan çok kısıtlama getirmiştir.	27	34	24
Yorumsuz.	12	9	10
Ay ve Yıl	XII. 1999	XII. 2001	XI. 2003

Bulgaristan'ın AB'ne girmesini ONAYLIYORUM / ONAYLAMİYORUM								
Onaylıyorum	82	84	91	78	79	85	74	79
Onaylamıyorum	12	10	4	17	9	12	21	18
Cevapsız	6	6	5	5	12	3	5	3
Ay ve Yıl	IV. 1999	XII. 2000	VII. 2002	IX. 2002	II. 2003	XI. 2003	II. 2004	III. 2004

³⁹⁶ Kaloyan, a.g.e., ss. 11-13.

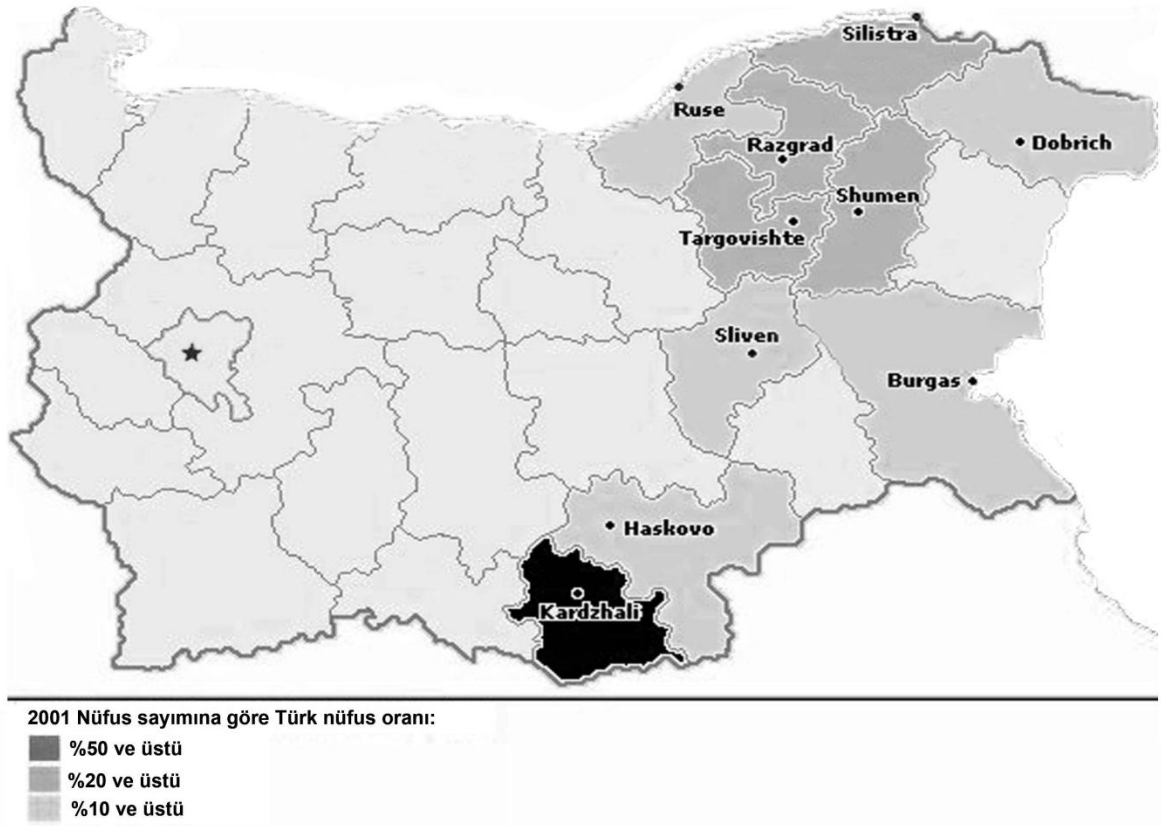
Ek: 12

2011 YILINDA ETNİK GRUPLARINA GÖRE BULGARİSTAN NÜFUSU³⁹⁷		
	Nüfus	Oran (%)
Bulgarlar	5664624	84.8
Türkler	588318	8.8
Romenler	325343	4.9
Diğer	102695	1.4
Toplam	7364570	100

³⁹⁷ Bulgaristan'ın Türk Nüfusunun Sayısına İlişkin Bkz. Natsionalen Statistiçeski İnstitut, <http://www.nsi.bg/index.php>.

Ek: 13

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKTAR Cengiz, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci**, 1.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ANGELOV Georgi, **Trudova Migratsiya: İma Li Smisl Ot Ograniçeniya v Es**, İstitut Otvoreno Obştestvo, Sofya, Kasım 2011.

ARI Tayyar, **Uluslararası ilişkiler Teorileri / Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, MKM Yayıncılık, b. 5., Bursa, 2008.

ARI Tayyar **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 5.b., Alfa Yayınları, İstanbul, Ekim 2004.

ARIBOĞAN Ülke-Gülden Ayman-Beril Dedeoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, der. Faruk Sönmezoğlu, DER Yayınları, İstanbul, 2005.

ARMAOĞLU Fahir, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Baskı II, Ankara Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973.

ARMAOĞLU Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarih**, C. II, 4. b. , İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994.

BAKALOV Georgi - Petır Angelov, **İstoriya na Bulgariya**, Bulvest 2000, Sofya, 1993.

BOZKURT Enver - Mehmet Özcan - Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Nisan 2001.

CANBOLAT İbrahim S., **Avrupa Birliği ve Türkiye/ Uluslar üstü bir Sistemle Ortaklık**, 4.b., Alfa-Aktüel, Bursa, 2006.

CRAMPTON R.J., **A Concise History of Bulgaria**, çev.Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007.

EVTİMOVA Mirela Veleva, **İstoriya Na Evropeyskata İntegratsiya 1945-2005**, Universitetsko İzdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, Sofya, 2006.

- GENOVAND Georgy Genovand Emil Panucheff, **European Political Cooperation and İntegration. An Accession Strategy for Bulgaria**, Albatros, 1999.
- GEORGİEVA Emiliya, **Bılgariya v Sıvremenna Evropa**, Vizantiya, Sofya, 2007.
- GENOV Georgy - Emil Panuscheff, **European Political Cooperation and İntegration. An Accession Strategy for Bulgaria**, Albatros, 1999.
- GENOV Nikolay, **Prevratnosti V Razvitieto Na Sotsialdemokratsiyata v Bılgariya**, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Bulgaristan Temsilciliği, Haziran 2010.
- GÜNUĞUR Haluk, **Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)**, Avrupa Birliği El Kitabı, Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Semineri (20-31 Mart 1995), Personel Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995.
- HOLMES Leslie, **Post-komünizm**, çev. Yavuz Alogan, Mavi Ada Yayınları, İstanbul, 2000.
- HUNTINGTON Samuel, **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, çev. Ergün Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999.
- JACKSON John H., **The WTO: Constitution and Jurisprudence**, Londra Pinter RIIA, 1998.
- KAVALALI Murat, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkez Doğu Avrupa Ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü)**, Ankara, Ekim 2005.
- KAZAKOV Emil, **Geopolitikata na Bılgariya Prez XX Vek/ Natsionalen, Evropeyski i Globalen Pogled**, Faber, Sofya, 2007.
- KEMANOV Nedelço - Mariya Vasileva - Georgi Petrov, **İstoriya Na Bılgarskata Diplomatsiya**, Slavena, Varna, 1999.
- OKUR Mehmet, **"Balkan Savaşları", Balkanlar El Kitabı**, Karam&Vadi, Çorum-Ankara, 2006.

- ÖZGÜR Nurcan, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999.
- PALABIYIK M. Serdar Ali Yıldız, **Avrupa Birliği**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2008.
- POTYEMKİN V. - S. Bakruşin - A. Efimov, **Uluslararası İlişkiler Tarihi/ Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi**, çev. Atilla Tokatlı, May Yayınları, İstanbul, 1977.
- REÇBER Kamuran, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, 2. b., Alfa Aktüel, Bursa, 2005.
- RİCHARD Hall C., **Balkan Savaşları 1912-1913: I. Dünya Savaşı'nın Provası**, çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.
- SANDER Oral, **Siyasi Tarih / İlk Çağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi Yayınları, 1989.
- SİECK Rüdiger Annerose und Jörg, **Evropa: İstoriya, Liçnosti, İnstitutsii, Politiki, Dırjavi**, çev. Yana Kojuharova, Nikolay Minkov, Damyan Yakov Yayınları, Sofya, 2007.
- SİMEONOV Kaloyan, **Polzi i Razhodi za Bulgariya ot Çlensvoto v Evropeyskiya Sıyuz**, Sofya, 2005.
- ŞİMŞİR Bilal N., **Bulgaristan Türkleri 1878-2008**, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.
- ŞİMŞİR Bilal N., **Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler**, Terazi Yayıncılık, 2010.
- TECER Meral, **Avrupa Birliği ve Türkiye Sorular-Yanıtlar**, 1. Basım, Ankara, Ekim 2007.
- TSAÇEVSKİ Venelin, **Balkanite - Evropeyskiyat İzbor**, İzdatelstvo "İztok-Zapad", Sofya, 2007.
- TODOROV Antoniy, **Prisiednyavaneto Na Bulgariya Kım Evropeyskiya Sıyuz: Rolyata Na Politicheskata Partiya**, Tsenter Za İzsledvane Na Demokratsiyata, Sofya, 1999.
- YÜCEL Yaşar ve Ali Sevim, **Türkiye Tarihi II: Osmanlı Dönemi (1300-1566)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

MAKALELER

ANDREEVA Pavlina, “ Şte se lekuvame li svobodno v Evropa ”, **168 asa**, (5-11 Ocak 2007).

COŞKUN B. Demirtaş - Ayşe Özkan, “Kral “Baba” II. Simeon’un Zaferi: Bulgaristan’ın Umuda Yolculuğu”, **Stratejik Analiz**, C.II, S.16, (16 Ağustos 2001).

COŞKUN B. Demirtaş, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan’ın Dış Politikası 1989-2000”, der. Ömer E. Lütem, **ASAM Yayınları**, Ankara, 2001.

COŞKUN B. Demirtaş, “Bulgaristan ‘AB’ye Üyelik Hedefi: Karşılaşılan Sorunlar, Yakalanan Fırsatlar”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı: 10, (Şubat 2001).

GLENN John K, “EU Enlargement, European Union Politics”, ed. Michelle Cini, **Oxford University Press**, New York, 2003.

HACIOĞLU Sevim, “Güvenlik Boyutunda Bulgaristan’daki Türklerin Dünü, Bugünü ve Yarını”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 5, (Temmuz 2005).

KOLAROVA Romyana, “Bulgaria: Could We Regain What We Have Alraedy Lost?”, **Social Research** , Vol.63, Issue: 2, (Summer 96).

MİLANOVA Romyana, “Naşi Rabotnitsi Priemat Samo 6 Strani v ES”, **168 asa**, (11 Ocak 2007).

ÖZKAN Ayşe, “Bulgaristan Siyasetinde Türkler”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 5, Sayı:54, (Ekim 2004).

ÖZGÖKER Uğur, “ AB’de Hizmetlerin Serbest Dolaşımı ”, **Mercek**, sayı 42, yıl 11, İstanbul, (Nisan 2006).

PEEVA Ralitsa, “Electing Czar: the 2001 Elektrons and Bulgarian Democracy, EAST European Constional”, **Rewiev, NYU School of Law**, Fall 2001, vol.10,. No 4.

STAMMEN Theo, “Avrupa Birliği’nin Gelişiminde Genişleme ve Derinleşme Süreci Arasındaki Diyalektik İlişki”, Bilimsel Toplantı Notu, çev. Necati İyikan, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, S.15, 2008.

ŞİŞKOV Angel, “Analiz na Dogovora za Asotsiirane Mejdu Republika Bılgariya i ES”, **Spisanie Mejdunarodni Otnoşeniya**, sayı 4, Sofya, 2004.

TÜRBEDAR Erhan, “ Doğu Bloku’ ndan AB İle Bütünleşmeye Doğru Bulgaristan Ve Romanya”, **Avrasya Dosyası**, C.X, S.2, 2004.

TÜRBEDAR Erhan,” Bulgaristan’ın Batıya Yolculuğu”, **Stratejik Analiz**, sayı 64, (Ağustos 2005).

TÜRBEDAR Erhan, “Karadeniz’de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya’nın Rollerini”, **Avrasya Dosyası**, 2007, C. XII, S.1.

UÇARER Emek M. “Justice and Home Affaires”, **European Union Pilitics**, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003.

VIRBANOV Petyo, “Evropeyska Perspektiva Na Turtsiya İ Pozitsiyata Na Bılgariya”, **Sp. Mejdunarodni Otnoşeniya**, S.4, Sofya, 2005

ZAGORSKİ Svetoslav, “V Şveitsaria Tırsyat Hotelieri, Vav Frantsia-Zidari”, **168 Çasa**, Ocak 2007.

“ES moje da naloji klauza za radi potrebitelite”, **24 Çasa**, (6 Ocak 2007).

“Predlojenie na Ferhoygen see razkol v Brüksel”, **Trud**, (6 Ocak 2007).

TEZLER

ÖZLEM Kader (2010), Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

NURAY Sezgin (2001), Soğuk Savaş Sonrası Değişen Uluslararası Sistem’de Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

İNTERNET ÜZERİNDEN ELDE EDİLEN KAYNAKLAR

1998 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/bulgaria_en.pdf.

1999 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/bulgaria_en.pdf

2000 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2000_bg.pdf

2001 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2001_bg.pdf

2002 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2002_bg.pdf

2003 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2003_bg.pdf

2004 Regular Report from the Commission on Bulgaria’s Progress Towards Accession,
http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/redoven-doklad-2004_bg.pdf.

77/486/EEC Sayılı Direktif, <http://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31977L0486:EN:HTML,
(2011).

AB Resmi İnternet Sitesi, **Bulgaristan'ın AB İle Siyasi İlişkileri**,

http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/history_relations/index_bg.htm.

Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi, **Svobodno na dvijenie na stoki**, Pregovorite Za

Çlenstvo V Evropeyskiya Sıyuz, 2002, (3.12.2010),

<http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/spravochnik-0.bg.pdf>.

Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi, **Lizbon Antlaşması'nın Vatandaşlık Haklarına İlişkin**

Getirmiş Olduğu Yenilikler, 2011, <http://ec.europa.eu/citizens-initiative>

AB Resmi Sitesi, **Bulgaristan için Müktesebat Tarihleri**, 2012,

http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/negotiations/index_bg.htm

Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri

İle İlişkileri, 2011, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>.

Atıkların Çevreye Zararlı Etkisinin Azaltılmasıyla İlgili Olan Direktif, 2012,

<http://www.rec.hu/twinning/EUregulation/75-442.pdf>.

Avrupa Komisyonu Genişleme Bölümü, “Müzakereler”,

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/chapters/chap_31_en.htm.

Avrupa Konseyi Azınlık Hakları Konvansiyonu Dâhilinde Hazırlanan Bulgaristan Hakkındaki Rapor,

http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/Country_specific_eng.asp%23P131_6788/ (e.t. 30.12.2007).

Belene Nükleer Santral İnşaatı Projesine ilişkin, 2012,

http://www.mee.government.bg/files/useruploads/files/epsp/golemi_energiini_proekti_belene,_nabuko,_south_stream.pdf.

Borisov'un Ankara Ziyareti ve Türkiye-Bulgaristan İlişkileri,

<http://www.usakgundem.com/haber/49457/borisov%E2%80%99un-ankara-ziyareti-ve-t%C3%BCrkiye-bulgaristan-%C4%B0li%C5%9Fkileri.html>

Bulgaristan ve Avrupa Birliği Arasında imzalanan Ortaklık Antlaşması, Avrupa Komisyonu, 2011, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/europe-agreement-0-2_bg.pdf.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_03/01_CONF_BG_03_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu konusu hakkındaki pozisyonu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_21/01-CONF_BG_56_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Sermayenin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_04/01-CONF_BG_35_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Şirketler Hukuku konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_05/01-CONF_BG28_00_BG.doc

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Rekabet Politikası hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_06/01-CONF_BG_29_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tarım konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_07/01-CONF_BG_43_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Taşımacılık Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_09/01-CONF_BG_55_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Vergilendirme Politikası hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_10/01-CONF_BG_22_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Ekonomik ve Parasal Birlik konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_11/01-CONF_BG_43_00_BG.doc

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İstatistik konusu hakkındaki tutumu, 2011,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_12/01-CONF_BG_06_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İstihdam ve Sosyal Politika konusu hakkındaki tutumu,2011, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_13/01-CONF_BG_38_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Enerji konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_14/01-CONF_BG_58_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Sanayi Politikası konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_15/01-CONF_BG_30_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_16/01-CONF_BG_07_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Bilim ve Araştırma konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_17/01-CONF_BG_08_00_BG.doc

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Eğitim ve Meslekler konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_18/01-CONF_BG_09_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Çevre konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_22/01-CONF_BG_13_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_19/01-CONF_BG_10_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kültür ve Görsel-işitsel Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_20/01-CONF_BG_11_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tüketici ve Sağlıkın Korunması konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_23/01-CONF_BG%2031_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Gümrük Birliği konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_25/01-CONF_BG%2056_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Dış İlişkiler konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_26/01-CONF_BG%2012_00_BG.doc

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası konusu hakkındaki tutumu, http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_27/01-CONF_BG%2013_00_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Mali Kontrol konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/CH_28/01-CONF_BG_04_01_BG.doc.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kurumlar konusu hakkındaki tutumu, Bulgaristan
Telgraf Ajansı BTA, http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g30m.htm.

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Balıkçılık konusu hakkındaki tutumu,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_08/01-CONF_BG_54_00_BG.doc.

Bulgaristan ve AB arasında imzalan Katılım Antlaşması,
<http://www.europe.bg/htmls/page.php?category=263&page=1>.

Bulgaristan'ın AB İle Müzakerelerinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı Konusu Hakkındaki
Tutumu, 2010,
http://www.vn.government.bg/stranici/Evropa/EU/Ch_03/01_CONF_BG_03_01_BG.doc.

Bulgaristan Sağlık Sigorta Fonu'nun (Natsionalna Zdravnaosigoritelna Kasa) resmi internet
sitesi, 2012, www.nhif.bg

Bulgaristan ile AB İlişkileri Kronolojisi, 2012,
http://www.bcci.bg/bulgarian/evrozone/negotiations/NEGOTStatus_Bul-Irland.doc.

Bulgaristan'daki Başmüftülük Krizinin Çözülmesine Dair Basın Açıklaması,
<http://www.bgf.org.tr/2011/duyuru1.html>, Bursa, (30 Nisan 2011).

Bulgaristan ve Romanya AB'nde,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/01/070101_eu_membership.shtml,
(2011).

Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı'nın Resmi Sitesi, Bulgaristan-Türkiye İlişkileri,
<http://www.mfa.bg/bg/pages/view/5360>

Bulgaristan İle Türkiye, İkili İlişkileri, İlerletmenin Yolları,

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2004/07/040707-SVETLA-001>

Bulgaristan'ın Tazminat Talepleri, Değişim Sürecinde Olan Türk-Bulgar İlişkileri,

http://kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=182.

Bulgaristan -Türkiye Ulaştırma Karma Komisyonu Protokolü, (28.01.2010),

http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/BELGELIK/haber_acilis_toren/20100128_174206_204_1_2561.html.

Bulgaristan - Türkiye İkili İlişkileri, Yeşil pasaport sahibi Türkiye vatandaşlarına vize

kaldırıldı, <http://zaman.bg/yesil-pasaport-sahibi-turkiye-vatandaslarina-vize-kaldirildi/>. (2011).

Bulgaristan'ın Tazminat Talebi ve Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinin Seyri, 2012,

<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1287>.

Bulgaristan Cumhuriyeti, Sosyal ve Çalışma Bakanlığı, **Sıvmesten Doklad Za Otsenka Na Prioritetite V Politikata Po Zaetostta Na Bulgariya,**

<http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/index.htm>. (2011).

Çevrede gürültüyü değerlendirme ve yönetimi ile ilgili olan direktif, 2012, [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:189:0012:0025:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:189:0012:0025:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:189:0012:0025:EN:PDF)

Davutoğlu'ndan Bulgaristan'a tazminat yanıtı,

<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/01/05/davutoglundan.bulgaristana.tazminat.yaniti/558063.0/index.html>.

Dışişleri Bakanlığı'nın Resmi Sitesi, Türkiye Bulgaristan Siyasi İlişkileri,

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>.

DYANKOV Evgeniy, ” Diploma Ot Oxford? Ne Se Broi!”, **24 Çasa**, 26.11.2010,

<http://www.24chasa.bg/ArticleID=689041>.

Ekonomik reformların içeriğine ve temel ilkelerine ilişkin, 03.01.1990-14.05.1990 arası yapılan Yuvarlak Masa Toplantıları,

http://www.omda.bg/bulg/k_masa/spravki/Nepriet%20dokument.html.

European Community Statistical Office (EUROSTAT) Official Site,

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality/introduction>.

Eurostat Resmi İnternet Sitesi, **NUTS sınıflandırması**, 2012,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:NUTS.

Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisinin tüzüğü, <http://www.dps.bg/about/regulations.aspx>.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), **Avrupa Birliği Müktesebatı**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/0d4f52a7.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Malların Serbest Dolaşımı**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/mallar-serbestt.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **İşçilerin Serbest Dolaşımı**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kisiler-serbet.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Hizmet Sunma Serbestisi**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/hizmet-sunma.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Sermayenin Serbest Dolaşımı**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/sermaye-serbest.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Şirketler Hukuku**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kisiler-serbet.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Rekabet Politikası**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/rekabet.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Ortak Tarım Politikası**, 2011,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/tarim.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Balıkçılık Başlığı**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/balikcilik.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Taşımacılık Politikası Başlığı**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/ulastirma.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Vergilendirme Politikası**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/vergilendirme.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Ekonomik ve Parasal Birlik**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/ekonomik-parasal.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Enerji Başlığı**, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/enerji.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Sanayileşme Politikası**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/sanayi.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Küçük Ve Orta Boy İşletmeler**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kobi.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Bilim ve Araştırma**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/bilim.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Eğitim ve Meslekler**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/egitim.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Telekomünikasyon Ve Enformasyon Teknolojileri Başlığı**, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/telekomunikasyon.pdf>

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Kültür Politikası Ve Görsel-İşitsel Politika**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/kultur.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Bölgesel Politika Ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu Başlığı**, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/bolgesel.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Çevre Başlığı**, 2011, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/cevre.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Tüketicinin ve tüketicinin sağlığının korunması**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/tuketici.pdf>.

İKV, Avrupa Birliği Müktesebatı, **Gümrük Birliği Başlığı**, 2011,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/gumruk.pdf>.

KAVALALI Murat, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri”,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, (2011).

LÜTEM Ömer E, “The Past And Present State of the Turkish – Bulgarian Relations”, **Central and Eastern European Online Library**,
<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=6&id=5947cd8e-a24e-427a-8532-73422c8ec09e>, (2011).

MEPs by Member State and political group // 7 th parliamentary term, 2011,
<http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN>

Nov Bılgarski Universitet, **Pıtyat Na Bılgariya Kım Evropeyski Sıyuz**,
http://ebox.nbu.bg/eun/view_lesson.php?id=195. (2011).

Ombudsman’ın Bulgaristan’daki resmi internet sitesi, <http://www.ombudsman.bg>.

Rekabeti Koruma Kanunu İle İlgili Yasal Temeller, 2011,
<http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departments/law/Krasimir.5.pdf>.

SVETKOVA Maya, **İzborıt AETS Belene i/ili Novi Reaktori v AETS Kozloduy**, 2012,
<http://www.investor.bg/analizi/85/a/izboryt-aec-belene-iili-novi-reaktori-v-aec-kozlodui,129234/>

Son Dönem Türkiye - Bulgaristan İlişkileri, 2011, <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/balkanlar/1109-son-doenem-tuerkiye-bulgaristan-likileri.html>.

- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi, 2012,
http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=5b94d670-7130-4074-b33c-397733612639.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, **Malların Serbest Dolaşımı**, 2011,
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=66&l=1>.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Avrupa Birliği Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Avrupa birliğinde diplomaların tanınması**, 2011,
http://abdigm.meb.gov.tr/eski_site/uaorgutler/AB/AB/BELGELER/WORD/AB_Diplomaların_Taninmasi.doc.
- Ulusal Yuvarlak Masa'nın rolü ve yerine ilişkin 12 Mart 1990 yılında imzalanan deklarasyon,
http://www.omda.bg/bulg/k_masa/dokumenti_round_table/role_status.html.
- YAŞIN Gözde Kılıç, "Bulgaristan'da Müftülük Krizi Büyüyor", TÜRKSAM, 2010,
<http://www.turksam.org/tr/a2122.html>, (2011).

DİĞER KAYNAKLAR

"Avrupa Birliği'nin Genişlemesi: Tarihi Bir Fırsat", **Avrupa Komisyonu, Genişleme Genel Müdürlüğü**, İstanbul, 2003.

- Resmi Gazete, sayı 58, 2003.
Resmi Gazete, sayı 98, 16.11.2001.
Resmi Gazete, sayı 41, 22.04.2001.
Resmi Gazete, sayı 106, 7.12.2001.
Resmi Gazete, sayı 7, 24.01.2003.
Resmi Gazete, sayı 44, 25.05.2004.
Resmi Gazete, sayı 6 ve 14, 2004.
Resmi Gazete, sayı 97, 28.11.2000.
Resmi Gazete, sayı 29, 2000.
Resmi Gazete, sayı 57, 25.06.1999.
Resmi Gazete, sayı 25, 16 Mart 2001.
Resmi Gazete 2002 yılı, 115 sayılı.
Resmi Gazete, sayı 99, 11 Kasım 2003.

Resmi Gazete, Sayı 30, 02.04.1999.
Resmi Gazete, sayı 56, 07.07.2002.
Resmi Gazete, sayı 37, 22.04.2003.
Resmi Gazete, sayı 46, 20.05.2003.
Resmi Gazete, sayı 49, 01.03.2004.
Resmi Gazete, sayı 102, 21.11.2003.
Resmi Gazete, sayı 26, 30.03.2004.
Resmi Gazete, sayı 50, 30.05.2003.
Resmi Gazete, sayı 16, 27 Şubat 2004.
Resmi Gazete, sayı 11, 10 Şubat 2004.
Resmi Gazete, sayı 11, 10.02.2004.
Resmi Gazete, sayı 11, 10 Şubat 2004.
Resmi Gazete, sayı 37, 22.04.2003.
Resmi Gazete, sayı 39, 25.04.2003.
Resmi Gazete, sayı 1, 06.01.2004.
Resmi Gazete, sayı 44, 2000.
Resmi Gazete, sayı 10, 2004.

Sergey Stanişev'in 4 Kasım 2005 tarihinde Sofya Ulusal Kültür Sarayı'nda Bılgarsko Diplomatıçesko Drujestvo Ve Natsionalna Asotsiatsiya Za Mejdunarodni Otnoşeniya önünde yapmış olduğu konuşma, Osnovni Nasoki Vıv Vınşnata Politika Na Bılgariya, Uluslararası İlişkiler Dergisi, S.5, Sofya, 2005.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Nuray		Saliyumer Yusuf
Doğum Yeri ve Yılı	Bulgaristan		1982
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Bulgarca - Yüksek Seviye		İngilizce – Yüksek Seviye
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1996	1999	Hristo Botev Lisesi / Bulgaristan
Lisans	1999	2003	Paisiy Hilendarski Üniversitesi / Bulgaristan
Yüksek Lisans	2008	2012	Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	nurayyusuf@mail.com		
		Tarih İmza Adı Soyadı	